3 1761 08123057 5

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

purchased from the
FORD FOUNDATION GRANT

for

EAST EUROPEAN STUDIES

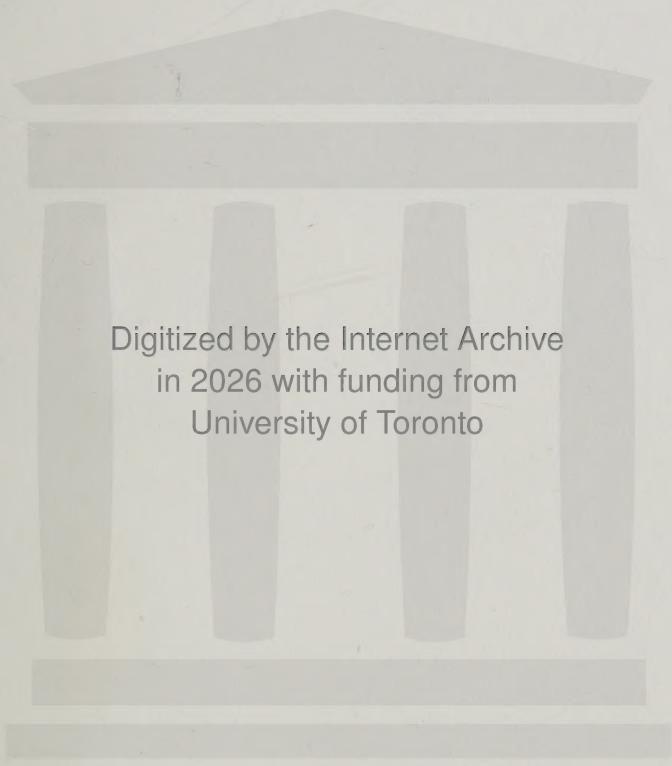
Digitized by the Internet Archive
in 2026 with funding from
University of Toronto

https://archive.org/details/echymoravazadoby0000imek

863

ACULTAS PHILOSOPHICA UNIVERSITATIS CAROLINÆ PRAGENSIS.

PRÁCE Z VĚDECKÝCH ÚSTAVŮ.

POŘÁDAJÍ B. FOUSTKA, G. FRIEDRICH A V. MATHESIUS.

I.

DR. EMANUEL ŠIMEK

ČECHY A MORAVA ZA DOBY ŘÍMSKÉ.

KRITICKÁ STUDIE.

LA BOHÊME ET LA MORAVIE DANS L'ÉPOQUE ROMAINE.

V PRAZE 1923.

NÁKLADEM FILOSOFICKÉ FAKULTY UNIVERSITY KARLOVY. V KOMISI FR. ŘIVNÁČE KNIHKUPCE KARLOVY UNIVERSITY.

LIBRARY
NOV 20 1973
UNIVERSITY OF TORONTO

DB
200
S54

PŘEDMLUVA.

Práce tato jest věnována řešení problémů a nedosti uspokojivě dosud zodpověděných otázek, pojících se k archeologické, ethnologické a historicko-geografické minulosti Čech a Moravy v době I.—V. století po Kr. Není tedy jejím úkolem podati úplné a stejnoměrné zpracování všeho dosud známého materiálu těchto tří oborů, nýbrž v prvé řadě jenom zpracování otázek sporných, a to jen v poměru k jejich významu pro oblast obou našich zemí, ať již skutečnému, či k významu, jehož nabyly vědeckými hypothesemi nebo kontroversemi. Proto se v ní dostalo na př. Markomanům více místa než Kvádům a těmto opět více místa než řadě kmenů jiných. Není jejím úkolem povědĕti vše, co o každém z těchto kmenů vůbec víme, nýbrž hlavně a především to, co má význam pro minulost Čech a Moravy. Proto pojednává na př. o Kotinech v naší oblasti, nikoli však také o Kotinech v Pannonii, atd. Jednotícím pojítkem práce jest chronologický pořad a souvislost jednotlivých stupňů kulturních. V tomto rámci jsou řešeny problémy a sporné otázky všech tří oborů paralelně.

Tolik mám za nutno předeslati k vysvětlení úkolu a rázu práce. Byla dokončena v březnu 1921. K literatuře, jež vyšla od té doby, mohl proto býti vzat zřetel již jen v poznámkách pod čarou. Jmenuji tu především první díl Bretholzovy nové Geschichte Böhmens und Mährens (Liberec 1921) a práce, podnícené Bretholzovou hypothesí o nepřetržitém osídlení Čech a Moravy Němci od příchodu Markomanů a Kvádů, tedy od doby téměř dvou tisíc let. Z ostatních drobnějších statí nutno tu uvésti jmenovitě studii J. Dobiáše o Mušově (ČČH 1921, 135 a d.), jež dochází rovněž k negativnímu řešení otázky mušovské. Poněvadž se tak děje s jiného stanoviska než v této práci, nestal se ani můj odstavec o Mušově zbytečným.

K názvosloví podotýkám, že píši na př. Český Les, Durinský Les a pod., poněvadž tu pokládám substantivum za geografické jméno vlastní a nikoli za jméno obecné (jmenujeme tak i pohoří, která jsou místy již úplně lesů zbavena, a nikoli jen pouhé skutečné lesy). S obvyklým způsobem psaní souhlasím, pokud se týče na př. Hercynského lesa, poněvadž tu skutečně starověcí autoři zřejmě zdůrazňují charakter lesa a čítají k němu také hvozdy mezi jednotlivými pásmy horskými.

Práci by bylo jistě na prospěch, kdyby k ní mohl býti připojen materiál ilustrační, upouštím však od něho, poněvadž by se tím při dnešních poměrech vydání práce úplně znemožnilo.

V červnu 1922.

I.

ÚVOD. — HISTORICKÉ ZPRÁVY O POBYTU ŘÍMANŮ V NAŠICH ZEMÍCH.

Území našeho státu není geograficky (orograficky) jednotnou oblastí. Tvoří je v podstatě oblasti dvě, česká a karpatská. Obě se dělí o Moravu a Slezsko. Jejich vzájemnou hranicí je přibližně stará moravsko-oderská cesta národů, která v starověku spojovala sever a jih Evropy. Geografická roztříštěnost našeho státního útvaru není sice ani v dnešní době bez významu, přece však lze škodlivé vlivy její do velké míry paralysovati technickou dokonalostí dopravních prostředků všeho druhu, které umožňují ustavičný vzájemný styk obou oblastí. Jinak tomu bylo v minulosti. Tu měla tato geografická rozpoltěnost ve všech a především ovšem v politických a kulturních stycích obou částí úlohu velmi důležitou. Silná ruka jednotlivcova, podporovaná po případě tlakem mimořádných poměrů, dovedla sice — jak ukazuje názorně příklad Svatoplukův a snad už i Samův — spojiti na čas obě oblasti v jeden celek, ale když se změnily poměry a silná jednotící vůle pohasla, nedovedla ani kmenová příbuznost zabrániti rozkladu, a tak šly obě části opět svými vlastními cestami.

Je tedy rozpoltění našeho státního území na dvě geografické oblasti jednou z hlavních příčin, které bránily v minulosti jejich trvalému spojení v jediný státní celek a které také podmínily odchylný vývoj jejich i po stránce kulturní.

V dobách kolem počátku našeho letopočtu a v následujících pěti stoletích, v nichž musila říše římská bojovati na Dunaji těžký boj proti přívalu severních barbarů, ve kterém na konec podlehla, byla odchylnost obou oblastí podporována také ještě okolností, že se Morava stala branou národů, proudících od Odry a Visly po Bečvě a řece Moravě k Dunaji, a na konec i přes Dunaj, na území římské. Tento proud zanechal sice mnohdy odnože v obou oblastech, přes to však byl jeho rozlučující vliv zpravidla silnější než jednotící tendence prvků oběma společných. Je-li přesto v kulturním vývoji obou oblastí v této době pozorovati mnohý rys příbuzný, dlužno hledati příčinu toho ne tak ve vnitřních vztazích jejich, jako spíše v zevním vlivu mocného kulturního činitele, kterému tehdy podlehly širé končiny severně od Dunaje a východně od Rýna.

Činitelem tímto byla kultura římská.

Založením provincie Gallie Narbonské (121 př. Kr.) a hlavně Caesarovým výbojem a pacifikací celé ostatní Gallie zaalpské (58 až 51 př. Kr.) byly vlivům této kultury otevřeny širé končiny mezi Alpami a Atlantickým oceánem, Středozemním mořem a Rýnem. V patách za římskými legiemi šli římští kupci a zaplavovali dobyté krajiny pěknými a poměrně levnými výrobky římských (italských) továren. Kulturně velmi pokročilé země keltské byly znamenitě připraveny ku přijetí římské civilisace a přejímaly proto velmi rychle všecky její vymoženosti. A podobně tomu bylo i v zemích alpských, když byly výboji Tiberiovými a Drusovými (16—14, 12 — 9 př. Kr.) posunuty hranice imperia za Alpy až k Dunaji. Dunaj a Rýn staly se trvalou hranicí říše proti severním barbarům. Římané sice zanesli své orly daleko za obě řeky, Drusus i Tiberius pronikli na několika smělých výpravách (12—9, 8—7 př. Kr., 4—5 po Kr.) až k Labi a posunuli fakticky hranici říše až na střední a dolní tok této řeky, ale pohroma Varova v Teutoburském Lese (9 po Kr.) přesvědčila Římany o neudržitelnosti této linie, takže byla hranice Tiberiem zase přeložena zpět na Rýn, a také Tiberiův pokus o dobytí říše Marobudovy za Dunajem (6 po Kr.) byl zmařen povstáním v Pannonii. Vojensky tedy Římané utkvěli na Rýnu a Dunaji, ale cesty, které jejich legie prorazily římským kupcům daleko za obě řeky, zůstaly trvale používány. Germánský svět, nepřátelský válečným orlům, přijímal podle všeho římské kupce s jejich dokonalými a poměrně lacinými tovary zcela ochotně, a tak vidíme, jak se starší kultura těchto končin pod ustavičným vlivem z provincií kvapem přeměňuje v kulturu novou, které se pro její časovou příslušnost a poměrně silné procento kulturních příměsků římských dostalo názvu »římská«, nebo »provinciálně-římská«, ale která se ve svém jádře od vlastní kultury římské i římsko-provinciální přece jen silně různí. Rozdíl obojího světa jeví se ovšem především v keramice, se kterou nebyl zpravidla provozován obchod do větších vzdáleností, a která je proto také pro posouzení svérázu jednotlivých končin především směrodatná.

Působení římského vlivu můžeme pozorovati, jak jsem se již zmínil, velmi záhy také v obou geografických oblastech našeho státu. Naše dosavadní znalosti nálezového materiálu z obou oblastí jsou arci naprosto různé, poměrně dobré z oblasti západní, a naopak velmi špatné, pokud se týče oblasti východní. Zde bude třeba ještě pilného studia materiálu, roztroušeného v různých sbírkách, a hlavně bude tu potřebí nových systematických vykopávek, jež by vyplnily mezery dosavadního naprosto nedostatečného kopání, které nesnese srovnání s vykopávkami v oblasti české, ačkoliv i zde mělo býti mnohé a mnohé uděláno jinak, lépe, než se ve skutečnosti stalo. Oblast východní bude míti pro periodu, o niž tu jde, mimořádný význam, poněvadž přišla v přímý, delší dobu

trvající styk s Římany, a to jak s vojsky římskými, která zde měla podružnou linii svého podunajského limesu a stavěla své tábory uvnitř země, tak také s obchodníky a kolonisty římskými, kteří tu zakládali své dvorce i celé osady. Zjistiti stopy tohoto přímého pobytu Římanů v zemi a vliv, jaký měla jejich civilisace na vývoj domorodé kultury, bude úkolem badání příštích let. Materiál z této oblasti dosud známý jest ještě přílis kusý a zlomkovitý, aby se již nyní hodil pro účely, jimž má býti věnována tato práce. Z toho důvodu se chci zde omeziti na oblast západní, českou, která přes to, že i tu, jak jsem již řekl a také ještě uvedu podrobněji, mnohé mohlo a mělo se státi jinak, přece jen jest probádána nepoměrně lépe.

Oblast česká poskytuje před příchodem vlivů římských obraz značné kulturní i ethnické roztříštěnosti. V území popelnicových polí a mohylovém doznívá znenáhla stará kultura hallstattská (bylanská, plátenická), v Poohří má své středisko kultura latènská, která proniká s úspěchem na jih do okrsku mohylového i na východ do oblasti lidu popelnicových polí. Její další vývoj zastavuje náhlý vítězný postup civilisace římské, který nivelisuje do značné míry kulturní rozdíly v celém širém území od Dunaje až po Balt.

Prvky nové kultury římské přicházely k nám několikerým způsobem: přinášeli je jednotliví domorodí obchodníci i jednotlivé rody nebo celé kmeny barbarů, stěhující se do našich končin ze sféry vlivů římské kultury, ale přinášeli je k nám také sami Římané z provincií, ať již sem přicházeli za obchodem či na výpravách vojenských. O delším pobytu Římanů v naší oblasti máme toliko jedinou historickou zprávu. Je to sdělení Tacitovo, že v městě Marobudově žili římští obchodníci a markytáni, které tam přivedla touha po zisku, a snad, jak se domýšlí Tacitus, také zrada[1]).

Kromě tohoto zápisu Tacitova zachovala se nám ještě jedna historická zpráva, která určitě nasvědčuje tomu, že také římská vojska přišla do našich končin. Je to zpráva Velleia Patercula o kombinované výpravě Tiberiově proti Marobudovi r. 6 po Kr.[2]) Tiberius sám vypravil se podle ní z Carnunta a táhl odtud přes Moravské pole do centra markomanské říše, zatím co L. Sentius Saturninus s jiným vojskem postupoval od Rýna Pomohaním do Boiohaema. Obě vojska — podle zprávy Tacitovy[3]) v celku 12

[1]) Tacitus, Ann. II. 62: nostris e provinciis lixae ac negotiatores reperti, quos ius commercii, dein cupido augendi pecuniam, postremum oblivio patriae suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulerat. Srov. též méně jasnou (po této stránce) zmínku Velleia Patercula II. 109: gentibus hominibusque a nobis desciscentibus erat apud eum perfugium.

[2]) Velleius Paterculus II. 109: Sentio Saturnino mandatum, ut per Cattos excisis continentibus Hercyniae silvis legiones Boiohaemum (id regioni, quam incolebat Maroboduus, nomen est), ipse a Carnunto, qui locus Norici regni proximus ab hac parte erat, exercitum, qui in Illyrico merebat, ducere in Marcomannos orsus est.

[3]) Tacitus, Ann. II. 46, v Marobudově obhajobě proti Arminiovi:

legií — přiblížila se k nepříteli (každé) asi na pět denních pochodů a měla se již v brzku spojiti, když tu náhlá zvěst o povstání v Pannonii a v celém Illyriku přiměla Tiberia k přerušení tohoto válečného podniku a ke smluvení míru s Marobudem[1]).

Zpráva o tomto tažení Tiberiově jest jediným určitým dokladem pobytu římských vojsk v našich (českých) zemích. Jak daleko vojska římská tehdy pronikla, z ní ovšem přímo patrno není. Počítáme-li na jeden denní pochod průměrně asi 20 km (více sotva lze připustiti při pochodech v nepřátelské zemi, kde nebylo upravených cest a dokonce už ne římských silnic), dostaneme jako celkovou vzdálenost obou vojsk od sebe asi 200 km, což by odpovídalo přibližně asi na př. trati Č. Velenice (Cmunt)— Plzeň nebo Chrudim — Žatec. Uvážíme-li k tomu, co praví Velleius Paterculus o brzkém spojení obou vojsk, dojdeme k přesvědčení, že nutno počítati se vzdáleností spíše menší, nežli ta, k níž jsme dospěli svým odhadem. Byla tedy obě vojska, jak se zdá, skutečně, a snad dokonce i dosti hluboko v území dnešních Čech[2]). Směřovala nepochybně obě k sídlu Marobudovu. Kde je máme hledati, dosud rozřešeno není, bylo by proto také planým počínáním chtíti blíže určovati, až kam legie Tiberiovy a Saturninovy pronikly.

O jiných vojenských výpravách římských do našich zemí bezpečných dokladů nemáme. Je sice možno, že zejména za válek t. zv. markomanských pronikla římská vojska také až na naše území, především do jižní Moravy, kam je mohla vésti známá pomoravská obchodní cesta, ale určité zprávy historické o tom se nám nezachovaly. Hypothese A. Domaszewského o vniknutí římského vojska do severních Čech r. 172 po Kr.[3]) není dosti odůvodněna a také to, co se tradovalo o nálezech cihel s kolkem XII. legie na hradišti mušovském při vtoku Svratky do Dyje, je rázu příliš

---

at se duodecim legionibus petitum duce Tiberio inlibatam Germanorum gloriam servavisse, mox condicionibus aequis discessum.

[1]) Velleius Paterculus II. 110: praeparaverat iam hiberna Caesar ad Danubium admotoque exercitu non plus quam quinque dierum iter a primis hostium aberat, legionesque, quas Saturninum admovere placuerat, paene aequali divisae intervallo ab hoste intra paucos dies in praedicto loco cum Caesare se iuncturae erant, cum universa Pannonia . . . arma corripuit . . .

[2]) S názorem W. Friedricha, Die historische Geographie Böhmens bis z. Beginne d. deutschen Kolonisation (Abh. Geogr. Ges. Wien IX. 3, 1912) 31, že římské legie nikdy nevkročily do vnitra Čech pro neprostupnost pohraničních hvozdů, nelze alespoň pro tuto dobu vzhledem k jasnému znění zprávy Velleiovy souhlasiti.

[3]) Petersen - Domaszewski - Calderini, Die Marcus-Säule auf Piazza Colonna in Rom (Mnichov 1896), 116 a d.; srov. k tomu L. Niederle, O počátcích dějin zemí českých, zvl. otisk z ČČH VI (1900), 22 pozn. 1. — V. Novotný, ČD. I. 1. 125, pozn. 2, soudí, že římské vojsko tehdy přišlo do Čech; myslím, že z reliefů sloupu Markova ani toho nelze vyčísti.

problematického, aby mohlo býti nepochybným důkazem o pobytu římského vojska na Moravě.

Historické zprávy o pobytu Římanů v našich končinách jsou tedy celkem chudé. Zato tím určitější svědectví o čilých stycích — v prvé řadě ovšem obchodních — mezi našimi zeměmi a římskými provinciemi podávají nám archeologické nálezy. Řada důležitých obchodních cest, které spojovaly přes naše země jih Evropy se severem a západ s východem, nevelká poměrně vzdálenost našich zemí od římského Porýní a Podunají a zvlášť příznivá politická konstelace za vlády Marobudovy i později byly příčinou, že se k nám dostalo množství produktů římské provenience, především výrobků italských i provinciálních továren. Vliv, který měly styky s římskými provinciemi na naše země, byl velmi silný. Radikální změna, kterou u nás přivodil, netýkala se jen t. zv. kultury hmotné, nýbrž šla hlouběji, zasáhla, jak se zdá, i sám způsob života domorodého obyvatelstva a účinkovala nepochybně i na jeho vývoj duševní.

Naše povšechné vědomosti o tomto kulturním přerodu a dalším vývoji kultury »římské« v naší západní oblasti jsou celkem dosti dobré, nepoměrně lepší, jak jsem se již zmínil, než v oblasti východní, a ve mnohém směru předstihují i to, co víme o vývoji některých jiných fasí kulturních, starších i mladších, také u nás. Přesto však zbývá ještě i tu řada sporných nebo ne dosti uspokojivě řešených otázek, a to jak po stránce ryze archeologické, tak také po stránce ethnologické a historicko-geografické. Nejdůležitějším z nich bude věnována tato práce.

II.

PŘECHODY MEZI KULTUROU DOBŘICHOVSKOU A KULTURAMI STARŠÍMI. — KULTURA STRADONICKÁ A JEJÍ PŮVOD PO STRÁNCE ETHNOLOGICKÉ.

Význam přechodních nálezů. — Otázka přechodu od kultury bylanské k dobřichovské. — Přechod od kultury stradonické k dobřichovské. — Otázka ethnologické příslušnosti kultury stradonické. — Odchod Bojů. — Příchod Markomanů. — Sídla obou kmenů. — Chronologie Stradonic. — Hercynský les. — Boiohaemum. — Hypothese o původu Bavorů od Markomanů. — Volkové Tektosagové.

K nejdůležitějším sporným otázkám v praehistorii našich zemí patří otázka přechodu od starších kultur k naší kultuře »římské«. Otázka tato byla u nás již mnohokráte probírána, ale je třeba, abychom si konečně uvědomili — a také upřímně přiznali — základní methodickou chybu, jíž jsme se při tom dopouštěli: nebyli jsme nepředpojati, nýbrž dávali jsme se bezděčně vésti svojí tužbou, a tak se nám hravě dařilo dokázati to, čeho jsme si přáli, ale co zatím přece jen ještě objektivně prokázati není možno. Je proto při řešení této a všech podobných otázek v prvé řadě potřebí, abychom si uvědomili nebezpečí toho, co nás k chybě svádělo: nedosti kritického ethnologisování.

K jakým důsledkům může vésti snaha nalézti stůj co stůj pro každou kulturní oblast a skupinu nějaký název ethnický, ukazují přímo výstražně konce, k nimž došla berlínská škola Kossinnova. U nás poměry, bohudík, nedospěly tak daleko. Pokud nejde o slavinitu některých kulturních skupin, především ovšem popelnicových polí, nacházíme po této stránce v naší odborné literatuře celkem značnou míru střízlivosti. A střízlivost v posuzování významu archeologických nálezů pro řešení sporných nebo nedosti jasných otázek je jistě jedinou schůdnou cestou, po níž se dostaneme k výsledkům vskutku objektivním. Tuto cestu však snadno opouštíme, jde-li o průkaz autochthonity Slovanů nebo alespoň o stanovení délky jejich pobytu v našich zemích. Tu se i my necháváme rádi vésti spíše svým přáním než hledisky přísné, nekompromisní vědy. Je to podobně jako u historie a jiných oborů dědictví z doby romantismu. U praehistorie jest arci tento stav potud nebezpečnější, že tato disciplina skýtá často větší možnost kombinace, čehož přímým důsledkem bývá, že se od ní žádá konečně v růz-

ných směrech a především ovšem po stránce ethnologické i to, čeho nám dosud poskytnouti nemůže a snad vůbec nikdy nebude moci.

Máme-li se při zužitkovávání archeologických nálezů pro účely ethnologické dopracovati positivních výsledků, nesmíme především význam nálezů přeceňovati, nýbrž musíme střízlivě posouditi míru toho, co nám vůbec dokázati mohou, a co nikoli. Abych uvedl příklad, který se zvláště často vyskytuje: zapomínáme rádi nebo si ani vůbec neuvědomujeme, že již v předhistorické době vedle jednotlivých omezených okrsků kulturních, které snad vskutku odpovídají jednotkám ethnickým, máme co činiti s kulturními oblastmi, které nejsou určovány hranicemi národními nebo kmenovými, nýbrž které nám prostě ukazují, jakého rozšíření došel ve svém vrcholném vývoji určitý styl. Tento byl ve svých počátcích ovšem také slohem čistě národním, ale znenáhla došel obliby i mimo své původní hranice a stal se pro určitou dobu charakteristikem větší oblasti, obývané různými národy. Tak tomu bylo v době historické na př. se slohem gotickým, který v mladším středověku zaujal velkou část Evropy do té míry, že lze přímo mluviti o době gotické, v níž člověk nejen goticky tvořil, nýbrž i goticky myslil a žil, a stejně tomu bylo také v době předhistorické na př. se slohem hallstattským, latènským a j. Podobně, jako v době historické totéž lidstvo, které dříve žilo a tvořilo goticky a bylo vůbec proniklé — užijeme-li terminologie praehistorické — kulturou gotickou, počalo později žíti a tvořiti renaissančně a bylo zkrátka lidstvem renaissačním bez omezení hranicemi národními, právě tak mohl i týž lid, který žil kdysi v kultuře hallstattské, žíti později v kultuře latènské atd. Je tedy nezbytným předpokladem při úvahách ethnologických posouditi předem, máme-li dosti závažných důvodů usuzovati při změně kultury v určitém okrsku i na změnu obyvatelstva, či možno-li připustiti, že totéž obyvatelstvo přijalo kulturu novou.

Dokladu pro obé mohou nám poskytnouti Čechy nedlouho před počátkem našeho letopočtu. Tak je na př. při geografické poloze nalezišť kultury latènské pravděpodobno, že u nás tato kultura — pokud zaujímá souvislé území — representuje invasi nového lidu, odchylného od lidu mohylového i popelnicových polí. Kultura tato však vniká také do oblasti mohylové, aniž by tu musila nutně znamenati také invasi onoho lidu, naopak, obsah mohyl se smíšeným inventářem nasvědčuje tomu, že tu jde pravděpodobně spíše o prosté kulturní prolínání, o přejímání nové kultury starým lidem. Kultura latènská, ve svém vlastním okrsku při řece Ohři čistě národní, nabývá tedy zde, jak se zdá, současně též rázu mezinárodního.

Rozhodující význam pro řešení otázek sem spadajících mají přechodní nálezy mezi kulturami, o něž nám jde. Arci není vždy úkolem právě snadným význam jejich správně vystihnouti. Je-li přechod pozvolný, takže můžeme krok za krokem sledovati

přeměnu starší kultury v mladší, řešení nedělá příliš velkých nesnází. Jinak je tomu však, udála-li se přeměna tak rychle, že je přechodních nálezů jen relativně malý počet. Tu bývá rozhodnutí, má-li býti vskutku objektivní a kritické, spojeno se značnými obtížemi, neboť pak jest dvojí možné: buď jsou přechodní nálezy skutečným důkazem kulturního přerodu, takže lze usuzovati na totožnost lidu v obou dobách, anebo jsou přechodní nálezy pouhým důkazem současnosti, styku obou kultur po jistou omezenou dobu, a pak může příchod nové kultury znamenati také příchod nového lidu. V takových případech nesmí se přirozeně badatel rozhodovati pro to, co by se mu více zamlouvalo, nýbrž jedině pro to, co se mu jeví jako objektivní pravda. Je-li objektivní pravdou sluvko: n e v í m e, pak se nesmí ostýchati také je vysloviti.

Svědčí-li všecky okolnosti pro to, že s novou kulturou přišel také nový lid, pak je ovšem docela přirozeno, ptá-li se praehistorik také po jméně tohoto lidu. Praehistorie ve správném pojetí není jen pouhou historií umění nebo kultury, nýbrž naukou o díle i osudech pravěkého lidstva vůbec, nemá se tedy zabývati jenom zbytky hmotné kultury, nýbrž má býti skutečnou historií pravěkého lidstva, pokud ji lze ze zachovaných památek zkonstruovati. Při tom ovšem nesmíme zapomínati, že praehistorie nám nikdy nebude moci podati totéž, co historie dob památek psaných, že to budou sice dějiny dlouhých věků, ale při tom přece jen dějiny v mnohém směru kusé, a že to budou spíše dějiny bezejmenného lidstva než dějiny národů s historickými jmény[1]). Je to plně odůvodněno povahou vědy, i nebude jí proto nikterak na újmu, bude-li střízlivý badatel nucen přiznati, že pro tu nebo onu kulturní skupinu nebo oblast nemá jména. Operovati s ethnologickými názvy smí kritický badatel jen tehdy, svědčí-li pro ně s naprostou jistotou souhlasně jak zprávy historické, tak také nálezy archeologické. Není-li takového souhlasného a po každé stránce zaručeného svědectví, pak je v zájmu vědy a tedy i povinností badatelovou neoperovati s historickými jmény vůbec. Jen tak se dopracujeme skutečně positivních výsledků a zajistíme vědě praehistorické místo, které jí po zásluze náleží.

Aplikujeme-li to, co zde bylo řečeno všeobecně, na poměry naší oblasti v době vlivů kultury provinciálně-římské, dojdeme k důležitým a z části i od dosavadních úsudků odchylným závěrům. A v prvé řadě k nim dojdeme při hodnocení zmíněných nálezů přechodních od starších našich kultur ke kultuře »římské«.

Největší pozornost byla u nás dosud věnována *přechodům z kultury bylansko-plátenické.* Příčinou toho byla především snaha najít a dokázat kontinuitu osídlení území popelnico-

[1]) Srov. k tomu E. Šimek, K organisaci a methodě archeologické práce, Osvěta L (1920), 428, A. Stocký, Praehistorie a národopis, Sborník Matiegkův (Národop. věstník XV. 2, Praha 1922), 18 a d

vých polí, pokládaných za slovanská, až do dob historických, a snaha tato byla podporována hlavně dvěma okolnostmi: že v době římské bylo u nás, až na nepatrné celkem výjimky, obvyklé spalování mrtvých podobně jako u popelnicových polí starší doby a že nejdůležitější naleziště doby římské byla objevena právě na území těchto žárových polí. Revidujeme-li však výsledky, ke kterým se v tom směru dospělo, dojdeme k závěru, že přechodním nálezům bylansko-(hallstattsko-)římským byl a namnoze ještě dosud je přikládán větší význam, než jim se stanoviska čistě archeologického po zásluze náleží[1]), a že tím byly i další kulturní a ethnologické závěry upřílišeny. Nechci tím ovšem říci, že by nemohly dojíti vůbec nikdy oprávnění, ale je mým přesvědčením, že nálezy dosud známé nejsou pro ně dostatečným podkladem. Můžeme sice vypočítati již dosti velkou řadu sporadických nálezů, uváděných jako doklad přechodu — jsou to na př. nálezy z Krče, Michle, Podbaby, Manžurie, Pičhory, Přerova n. L., Lisovic, Chudonic, Dobrovice, Janovic, Skřivan, Horních Opolan, Třeboule, Zboží, Čelakovic, Vinařic a j., na Moravě z Hrubčic, Olšan, Křenovic, Syrovic a j.[2]), ale všecky tyto nálezy posoudíme-li je celkově, nemají té průkazné síly, jaká se jim namnoze dosud přisuzuje. Jsou to jednak nálezy z hrobů se smíšeným inventářem bylansko-(hallstattsko-)římským, kde zpravidla keramika jest ještě rázu hallstattského, kdežto ostatní milodary patří již z části nebo zcela kultuře římské, jednak nálezy keramiky z hrobů i sídlišť se znaky obou dob, ať již v technice výroby či také v ornamentaci.

Oba tyto druhy přechodních nálezů stačí nejvýše snad na důkaz současnosti, t. j. na důkaz, že kultura bylanská se dočkala prvních vlivů kultury římské a že tedy její konec u nás dlužno posunouti až k počátku našeho letopočtu, ale všecky ostatní konkluse nemají dosud opory bezpečného vědeckého poznatku a nesou

[1]) Srov., co o tom napsal L. Niederle, Poznámky k otázce slovanskosti našich polí popelnicových, Památky XXVI (1914), 181, 184 a d., SS. III. 243 a d. Proti souvislosti kultury bylanské s římskou se u nás dosud určitě vyslovili L. Šnajdr, Městiště předhistorické osady michelsko-vršovické, Pravěk VIII (1912), 54 a d., a J. Hellich, Žárové hroby mladšího období římského u Pině a jejich význam, Památky XXX (1918), 171 a d.; Nové předhistor. objevy v cukrovaru v Plaňanech, tamt. XXXIII (1922), 125 a d., 129; srov. též Hellichův Pravěk, zvl. otisk z »Poděbradska« (Poděbrady 1906), 491 a d.

[2]) Píč, Výzkum 1897, 80 a d., Starož. II. 3, 62 pozn. 64, 108, 158 (o hrobu bránovském, který sem také čítá Píč, Starož. II. 3. 87 a d., srov. níže str. 15, 25 a d.); J. Hellich, Nejmladšíhrob typu plátnického ze Zboží u Poděbrad, Památky XXVIII (1916), 72 a d, Pině II (Památky 1918), 171; Buchtela-Niederle, Rukověť 82, A. Stocký, Sídliště s kulturou římskou v Chudonicích u Nového Bydžova, Pravěk VI (1910), 86 a d., Nálezy z doby řím. císařství v okolí N. Bydžova, Obzor praeh. IV (1913), 17 a d., Obzor praeh. a (1910), 10; J. Axamit, Další příspěvky k poznání naší kultury hradištní a některé úvahy, Památky XXXI (1919), 5 a d., K. Prokop, Archaeologické potulky po lounském Podlesí, Obzor. praeh. II (1911), 29, Vlasák, Obzor praeh. I (1910), 11; I. L. Červinka, Popelnicová pole, Pravěk VI (1910), 58, Kultura popelnicových polí na Moravě, zvl. otisk z ČMMZ XI (1911), 62.

tedy — alespoň prozatím — ráz pouhých hypothesí. Jakousi oporou jejich by snad mohly býti keramické nálezy se stopami obou kultur, ale těch je dosud přece jen příliš málo na opravdový důkaz kulturní i ethnické kontinuity, t. j. na důkaz, že kultura bylanská se u nás přetvořila přirozenou cestou v kulturu římskou a že i lid obou kultur je týž. Souvislost kulturní a s ní podmínečně i ethnická byla by doložena teprve tehdy, kdyby nám přechodní nálezy podávaly obraz skutečné celkové přeměny starší kultury v mladší, a to ovšem především v keramice, která v prvé řadě může býti pokládána za projev tvořivé činnosti lidu, u něhož ji nacházíme. Takového obrazu nám však nálezy dosud známé nepodávají.

Jako nesporný doklad přechodu od kultury bylanské (hallstattské) k římské byly u nás dosud skoro všeobecně uváděny ukázky keramiky bylanské, nesoucí ve tvaru i výrobě znaky kultury hallstattské, a zdobené tečkovaným ornamentem, upomínajícím technikou a někdy i tvarem na meandr nebo jiný jemu příbuzný ornament nádob pičhorských. Sám jsem po dlouhou dobu také soudil, že tuto keramiku skutečně nutno klásti na rozhraní obou kultur, avšak podrobné studium nálezů jihoněmeckých mne přesvědčilo, že náš dosavadní úsudek nebyl správný. Hojné a zpravidla lépe než u nás ověřené nálezy keramiky toho druhu v mohylách severovýchodního Bavorska, provázené veskrze jen artefakty vyvinuté čisté kultury hallstattské (Reineckova stupně C), ukazují, že se v době vrcholného květu této kultury vyvinulo asi v Horní Falci centrum keramické výroby, jež s oblibou užívalo k výzdobě nádob tečkovaného ornamentu, připomínajícího někdy až nápadně charakteristický ornament nádob kultury dobřichovské. Ale právě čistě hallstattský ráz ostatních milodarů v četných nálezech bavorských dokazuje, že tu nemůže jíti o nějaký zjev přechodní, který by spojoval kulturu hallstattskou s římskou, nýbrž že tu jde spíše jen o zajímavou analogii v kulturním vývoji dvou různých dob. Z nálezů bavorských sem patří především nádoby s tečkovaným ornamentem ze Schwenderödu, Beilngriesu, Ensdorfu, Mausheimu, Staufersbuchu, Oberndorfu, Pruppachu, Kirchenreinbachu, St. Andrä, Neuhausu (vesměs v Prähist. Staatssammlung v Mnichově), z Emmeringu (v zemském památkovém úřadě v Mnichově), z Gaisheimu, Kirchsittenbachu (Beckersloh), Speikern, Walkersbrunnu, Unterriedenu, Münzinghofu, Alfaltern, Unterrüsselbachu (v museu Přírodovědecké společnosti v Norimberce), z Thalmessingu, Dietkirchenu (German. Nationalmuseum v Norimberce), z Auerbachu, Grossprüfeningu, Nittendorfu, Lengenfeldu, Schrotzhofenu (Oberpfälzisches Kreismuseum v Řezně), z Brucku, Hohenbüchlu, Prennertshofenu, Brennsdorfu, Hatzbergu (Röm.-german. Zentralmuseum v Mohuči, v originále neb v odlitku) a j.[1])

[1]) Z publikovaného materiálu srov. L. Wunder, Vorgeschichtliche Denkmäler in der Umgegend von Nürnberg, Festschrift d. Naturhist. Ges. Nürnberg 1901, 240, tab. *15*. 3; S. Forster, XV Hügelgräber der Beckers-

Již z tohoto výčtu nalezišť je zřejmo, že někde v Horní Falci skutečně nutno hledati centrum výroby této keramiky. Z Horní Falce a končin sousedních se patrně šířila hlavně dvěma směry, na jih do území alpského a na východ do Čech, kde nabyla, jak se zdá, dosti značné obliby. Přes Šumavu a Český Les přešla nepochybně nejprve do české oblasti mohylové, s bavorskou úzce příbuzné, a odtud se šířila dále na severovýchod do oblasti kultury bylanské. Jak dlouho se u nás udržela, a hlavně dočkala-li se skutečně ještě příchodu kultury římské, jak se u nás za to má, ukáže teprve nové detailní studium nálezů, tuto keramiku u nás doprovázejících. Poněvadž bude při tom nutno přihlížeti jen k nálezům řádně ověřeným, závisí řešení této otázky podle mého soudu především na vykopávkách budoucích, vedených způsobem opravdu přísně vědeckým[1]).

Není-li možno usuzovati na vývojovou souvislost obou kultur a totožnost jejich lidu ze zbytků hmotných, je to prostě vyloučeno, rozšíříme-li svoji úvahu i na pohřební ritus. V tom směru bylo dosud hlavně poukazováno na to, že je v obou dobách obvyklé spalování. To však zde nedokazuje zhola ničeho, neboť spalování je v době, o niž nám tu jde, v severní Evropě úkazem tak všeobecným, že z něho nelze pro naši otázku vůbec nic vyvozovati. Jinak by tomu ovšem bylo, kdyby i vlastní obřad uložení spálených těl do země a výprava hrobů byly tytéž v kultuře bylanské i dobřichovské. To je však právě bod, který v prvé řadě budí skepsi. Výprava hrobů obou kultur je tak naprosto různá, že i sám Píč, hlavní zastánce these o totožnosti jejich lidu, byl nucen konstatovati, že nelze »přehlédnouti o h r o m n ý p ř e v r a t, který se stal v ritu pohřebním od pohřebiště plátenického k pohřebišti na Pičhoře — tam množství nádob rituelních čili hrobových v jednom hrobě a málo předmětů, zde jediná nádoba a k tomu téhož způsobu jako v domácnostech užíváno, a za to mnoho milodarů; záhadu tuto nedovedl a nepokusil se, pokud vím, dosud nikdo rozřešiti, a patrně, že bych i já se marně o to pokoušel«[2]). Tato slova Píčova — i když bychom měli jisté pochybnosti o správnosti jejich, pokud se týkají nádob rituálních — jsou nejvýmluvnějším svědectvím o marnosti snahy dokázati touto cestou, že lid popelnicových hřbitovů obou dob byl týž. Píč sice sám na konci své stati o kultuře plátenické uvádí jako doklad přechodu také ještě hrob bránovský,

loher Nekropole, tamt. 261, tab. 28 č. III. 18; t ý ž, Die Grabhügelgruppen auf der Sandleite und dem Beckerhölzl bei Gaisheim, Festschrift Nürnberg 1913, 108 a d., tab. 28. 2, 30. 58, 62—64, 66, 68, 69, a j.; K. H ö r m a n n, Grabungsberichte, Abh. d. Naturhist. Ges. Nürnberg XXI (1917), 56, tab. XXII. 2^4, 3^3.

[1]) Srov. E. Š i m e k, Několik poznámek k praehistorii našich zemí a jižního Německa, Obzor praeh. I (1922), 99 a d.

[2]) P í č, Starož. II. 3. 159.

ale ani ten sám o sobě nestačí na důkaz kontinuity lidu obou kultur ve větším rozsahu[1]).

Objektivní závěr v otázce přechodu od kultury bylanské ke kultuře dobřichovské může tedy podle dnešního stavu našich vědomostí zníti jen: je sice znám již větší počet jednotlivých přechodních nálezů, které by snad bylo možno s jistou výhradou pokládati za svědectví dočasného styku obou kultur, ale tyto nálezy nestačí na důkaz, že by se byla kultura dobřichovská vyvinula z kultury bylanské, a tím méně ovšem na důkaz, že by i lid obou kultur byl týž.

Důsledky toho, co zde bylo řečeno, pro otázku slovanského původu popelnicových polí, která nás dosud nutila obírati se především přechody bylansko-římskými, jsou zřejmé: naše dosavadní přechodní nálezy bylansko-římské nejsou dostatečným důkazem slavinity našich popelnicových polí předřímských, i kdybychom mohli pokládati slovanský původ našich pohřebišť z doby římské za prokázaný.

Mnohem lépe, než od kultury bylanské, zachoval se nám *přechod od kultury pozdnělatènské k dobřichovské.* Srovnáme-li s touto kulturou poslední fasi latènu, jak nám ji representují Stradonice a řada jiných soudobých nalezišť, najdeme mezi oběma tolik rysů příbuzných, tolik obdob a vývojové souvislosti, že se nám kultura stradonická jeví téměř do stejné míry produktem vzdělanosti římské jako posledním stadiem doznívající kultury tènské.

Je proto nezbytno věnovati jí zde poněkud větší pozornost.

Fase stradonická jest u nás zastoupena mimo Stradonice, které jí jako nejstarší a také dosud nejbohatší naleziště daly jméno, hlavně Starým Hradiskem u Okluk a (alespoň z části též) žárovým pohřebištěm u Podmokel-Rozběles.

Vykopávková historie těchto nalezišť, v prvé řadě ovšem Stradonic a Podmokel, vyzývá přímo ke kritice, poněvadž velmi názorně ukazuje, kde tkví kořeny mnohých a mnohých nedostatků našeho dosavadního praehistorického badání.

Roku 1877 byl na Hradišti u Stradonic učiněn hromadný nález 200 zlatých mincí (duhovek). Zpráva o něm podnítila horečnou touhu po nových nálezech, z blízka i z dáli hrnuli se na Hradiště lidé chtiví zlata nebo alespoň jiných cenných starožitností, jedni kopali a prodávali, druzí dychtivě kupovali a navzájem se přepláceli, konjunktury záhy využila podvodná spekulace, a tak vznikla celá industrie, zabývající se výrobou »stradonických sta-

[1]) Obsahuje prvky kultury pozdnělatènské a pičhorské, kdežto ritus ukazuje, že by snad mohlo jíti o hrob starého lidu popelnicových polí lužickoslezských; srov. Píč, tamt 87 a d.

rožitností«, nálezy odjinud pocházející byly prodávány jako stradonické, ovšem za vyšší cenu než obyčejně, atd. V kruzích, které by se byly měli postarat o řádné, soustavné probádání Stradonic, nebylo, jak se zdá, pro význam vědeckých vykopávek vůbec porozumění, bylo proto vše ponecháno libovůli ziskuchtivých jednotlivců, naleziště bez ladu a skladu přehrabáno, k sobě patřící skupiny nálezů bozhledně roztrhány a rozchváceny od těch, kdo dříve přišli nebo více nabízeli, a tak byly starožitnosti stradonické rozneseny po spoustě sbírek a sbíreček, v nichž někde úplně zmizely nebo vzaly za své, v jiných, jako na př. ve sbírce Bergrově, Mikšově, Grossově[1]), v Národním museu a j., dochovaly se nám však ve množství, které v prvé řadě vydává svědectví, že nás nepochopení skutečného zájmu vědy a přehnaný kult sbírky připravil na Stradonicích o naše nejklasičtější naleziště[2]).

Podstatně lépe bylo tomu u druhého hlavního naleziště naší kultury stradonické, u Starého Hradiska nad Okluky (okr. plumlovský). I tu byly sice starší nálezy, především opět zlaté mince (duhovky), rozvlečeny a přišly z části nazmar, i tu bylo kopáno za podobnými účely a podobnými methodami jako na Stradonicích, ale bez většího zdaru, až se konečně našli dva nezištní badatelé, F. Lipka a K. Snětina, kteří jménem musejního spolku boskovického, ve skutečnosti ovšem nepochybně především svým vlastním nákladem kopali od r. 1907 po několik let na Hradisku, nálezy ukládali do sbírek boskovického musea a výsledky svého výzkumu uveřejnili v Časopise Moravského Musea Zemského[3]). Ale právě jejich práce i publikace dokazuje, že podobné podniky jsou v našich poměrech nad síly jednotlivce, i kdyby byl veden snahou sebe ideálnější. Za dozoru obou bylo prokopáno na Hradisku do roku 1912 na různých místech na 20 jam, aniž bylo podle jejich vlastních slov možno přikročiti k výzkumu systematickému. Dvacet pokusných jam na různých místech na hradišti tak velikého významu, jako je Staré Hradisko, znamená — je třeba to jednou upřímně říci — trvalou škodu pro výzkum systematický, neboť jimi byly na mnoha místech porušeny vrstvy do té míry, že bude tím soustavné kopání, až k němu dojde, velmi ztíženo, a to tím více, že publikace není opatřena situačními plány, a že jeden z obou badatelů, ten, který právě z větší části a nakonec snad výhradně vykopávky vedl, zemřel.

Co jsem zde uvedl, není ovšem míněno jako výtka oběma jmenovaným badatelům, kteří měli nejlepší snahu a počínali si zcela nezištně a mnohem obětavěji nežli jiní, nýbrž má tím býti zdůrazněna povinnost veřejnosti a v prvé řadě státu starati se

[1]) Sbírka Bergrova nyní celá a Mikšova z největší části v Národním museu v Praze, Grossova sbírka v býv. dvorním museu ve Vídni.

[2]) K historii vykopávek a nálezů na hradišti stradonickém srov. Píč, Starož. II. 2. 1 a d.

[3]) F. Lipka a K. Snětina, Staré Hradisko, gallské oppidum na Moravě, zvl. otisk z ČMMZ XII, XIII (1912, 1913), Brno 1913.

o naleziště tak velikého významu a nepřenechávati jejich výzkum dobré vůli nebo po případě libovůli jednotlivcu. Jen tak se dostaneme ze smutných poměrů, v nichž až dosud vázne veškero naše předhistorické badání.

Oprávněnost tohoto názoru dokazuje v plné míře také třetí z jmenovaných lokalit, žárové pohřebiště mezi Podmokly a jejich předměstím Rozbělesy. Osud tohoto pohřebiště nám ukazuje zvlášť jasně důsledky kolise zájmu vědy se zájmy, ať již domnělými či skutečnými, moderního soukromého podnikání.

Na »Malém Písku«, mírně zvýšeném terénu při levém břehu Labe, zaujatém továrními objekty firmy Bergmannovy, bylo při kopání základu pro nové strojírny roku 1909—1910 objeveno žárové pohřebiště z doby latènské a latènsko-římské (stradonické), jediné dosud svého druhu v Čechách[1]). Příkopy pro základy byly vyhazovány s velikým chvatem současně na více místech, dělníci, když přišli na nádoby, rozbíjeli je obyčejně motykami s dětinskou radostí primitivních lidí, aniž se jim ovšem podařilo najíti v některé z nich »poklad«, jak doufali, nálezy byly tříštěny a rozvlékány na všecky strany, J. Michlovi, který se snažil zachrániti z nich co nejvíce, byly dělány všecky možné potíže a na konec byl mu i vstup do továrny zakázán, takže se mu podařilo jen část nálezů uchrániti od zkázy[2]). A tato část nám opět — podobně jako u Stradonic — ukazuje, o jak nesmírně důležité naleziště přišla zde česká věda pro neznalost a nepochopení podnikatelů a pro nedostatek řádné státní organisace ochrany památek[3]).

[1]) »Malý Písek« patří k nejdůležitějším nalezištím v severních Čechách. Mimo hřbitov zde uvedený podařilo se Michlovi zjistiti na něm žárové pohřebiště lužické (a bylanské ?), hřbitov s kostrami, orientovanými od západu k východu, u nichž nebylo až na jediný nůž nalezeno vůbec žádných milodarů, a posléze sídliště z doby hradištní; srov. J. Michel, Das La Tène-Gräberfeld zu Bodenbach a. d. Elbe, Wiener Praeh. Zeitschr. I (1914), 191 a d. O starších nálezech v. Památky XII (1884), 555, a F. Hantschl, Prähistorische Fundchronik (Čes. Lípa 1897), 64.

[2]) Pokud se mi podařilo zjistit, dostala se jiná, menší část nálezů do měšťanské školy v Podmoklech, několik (8) nádob získalo městské museum v Ústí n. L., něco bylo odvezeno majetníky závodů do Berlína a jedna velká jehlice přišla do městského musea v Děčíně.

[3]) Případ tento je ostatně také názorným příkladem, na jak nepatrných náhodách často závisí, doví-li se veřejnost o nálezech někdy zcela mimořádného významu, čili nic. Na jaře r. 1913 nalezl jsem v starých výstřižcích z novin, zaslaných ústřední komisi pro ochranu památek, nepatrnou zprávičku z roku 1909 asi o třech řádcích, obsahující sdělení, že byly v Podmoklech při rozšiřování Bergmannovy továrny nalezeny předhistorické střepy. Pátral jsem v květnu téhož roku (1913) v Podmoklech po bližších podrobnostech nálezu, a tu mi bylo sděleno jméno odb. učitele J. Michla. Tento nejevil zprvu naprosto žádné ochoty ukázati mi své nálezy obávaje se, že by musil něco ze své kořisti vydat, i stálo mne mnoho přemlouvání, proseb i hrozeb, než se přece jen odhodlal, aby mi něco ukázal, stále ještě tvrdě, že »toho« mnoho nemá. A když mne uvedl do svého bytu, také jsem »toho« skutečně mnoho neviděl — pokud nezačal otvírati své skříně a kufry, z nichž počal k mému úžasu vytahovati nádoby, jednu

Kromě uvedených velkých nalezišť patří sem ještě větší počet drobnějších, nebo lépe řečeno takových, jichž rozměry nedovedeme zatím ještě přesně posouditi, poněvadž byla dosud jen z části prozkoumána. Z nich mají pro svoji geografickou polohu zvláštní význam především naleziště jihočeská v okolí Blatné a Strakonic, objevená J. Siblíkem a B. Dubským. Jsou to hlavně stanice u Bezdědovic, Blatné, Záhorčiček[1]), Cehnic, Kuřimen, Skal a j.[2]) Z ostatních dlužno se tu zmíniti ještě o sídlišti u Jenišova Újezda[3]), o hradišti lhotickém u Nasavrk[4]) a o stanicích u Třebčína (Haná), Holubic (u Slavkova), Vicomělic (u Bučovic) a na hradišti hostýnském[5]).

Obraz, který nám dosavadní nálezy stradonické kultury podávají, není sice ani zdaleka úplný, poněvadž dosud nebylo ani jediné naleziště řádně prozkoumáno a vyčerpáno, přes to však materiál dosud nasbíraný připouští již dosti určitý úsudek o vzniku této poslední fase latènu a její úloze jako zprostředkovatelky římské kultury, které sama podlehla.

Pro nás má zde význam především otázka, zdali a do jaké míry měla podíl na vývoji kultury pičhorské, první fase naší dobřichovské kultury »římské«. A tu lze hned předem říci, že

---

krásnější druhé, většinou v bezvadném stavu, kovové věci, kamenné artefakty atd. Nádob samotných bylo celých na 40, kromě střepů, a to z různých dob, od lužice po dobu hradištní. Největší zájem ve mně ovšem vzbudily latènské a latènsko-římské nádoby (asi polovice všech) z žárového pohřebiště. Michel nebyl hlouběji zapracován do praehistorie (všechen svůj volný čas věnoval odborným pracím přírodopisným), byl však při tom na svoji sbírku tak žárlivý, že bylo bezmála stejně těžko, jako dostati se k ní, najíti také cestu, jak by mohla býti publikována. Na konec se mi však přece podařilo přiměti ho, aby ji sám popsal, a tak došlo k publikaci ve Wiener Prähistorische Zeitschrift (I. 189 a d., v. v.), která přes některé nedostatky (na př. zařazení lužických nádob do doby latènské) je velmi cenným příspěvkem k praehistorii Čech.

[1]) J. Siblík, Sídliště rázu stradonického u Chlumu-Bezdědovic na Blatensku, Památky XXV (1913), 113 a. d., Siblík-Hykeš, Pravěk na Blatensku, Blatensko a Březnicko (Blatná 1915) 122 a d., J. Eisner, Památky XXVII (1915), 191.

[2]) B. Dubský, Památky XXVII (1915), 48, XXIX (1917), 132 a d., 188 a d., XXXI (1919), 39 a d., 156 a d., XXXII (1920), 65 a d., XXXIII (1922) 138 a d.

[3]) R. Weinzierl, Das La Tène-Grabfeld von Langugest bei Bilin in Böhmen (Braunschweig 1899), 59 a d., tab. VIII a d.

[4]) Niederle, Obzor praeh. III (1912), 21, Šnajdr, Hradiště Lhotické u Nasavrk, Pravěk VII (1911), 15 a d. Axamit, Památky XXXI (1919). 55 a d. konstatuje, že se mu na tomto hradišti nepodařilo kulturu stradonickou zjistiti; nepochybně stradonické jsou za to nálezy Schránilovy z nejnovější doby (v Národním museu v Praze).

[5]) Lipka-Sněina, Staré Hradisko 44 pozn. 1, 49, I. L. Červinka, Kultura gallská na Moravě, ČMMZ XIV (1914), 174, A. Gottwald, Nové nálezy předhist. z okolí Prostějova i odjinud, zvl. otisk z Č. Mus. Olom. XXVI (1919), 23, srov. též 20 a d.; M. Chleborád, Archeolog nálezy okresu bučovického v l. 1912 a 19 3, ČMMZ XIV (1914), 272 a d., A. Procházka, Pravěk V (1909), 213.

kultura stradonická měla na vznik kultury pičhorské nesporný vliv, a to vliv nepoměrně větší, než se u nás dosud namnoze chtělo připustiti. Jsou sice i tu ještě některé mezery a nejasnosti, především pokud se týká vývoje keramiky, pro které nemůžeme Stradonice prostě, beze všech výhrad, prohlásiti za starší fasi Pičhory, ale přesto je v obou těchto kulturách tolik společného, tolik styčných bodů a vzájemné vývojové souvislosti, že musíme objektivně přiznati, že Pičhora tkví svými kořeny mnohem více v Stradonicích[1]) než v kultuře bylanské.

Srovnáme-li dosud známý materiál z obou kulturních fasí, stradonické a pičhorské, najdeme u velké řady nálezových skupin důkazy této jejich vývojové souvislosti. Při tom ovšem nutno si uvědomiti, že nám obě fase representují různé druhy nalezišť: kulturu stradonickou máme u nás skvěle zastoupenou sídlišti, ale velmi slabě hroby, kdežto kulturu pičhorskou známe dosud hlavně z inventáře hrobního a jen v poměrně malé míře ze sídlišť. Tím jsou hned předem dány jisté úchylky, které v celkovém obraze kulturním budou míti po případě dosti značnou úlohu. Do hrobů byly na př. dávány nebožtíkům jejich zbraně, šperky a některé předměty denní potřeby, především ty, jež měl nebožtík ve zvláštní oblibě nebo které mu měly sloužiti dále v životě posmrtném, ale málo nádob (v období pičhorském zpravidla jen jediná), kdežto na sídlištích, pokud nezašla nějakou katastrofou, obdobnou na př. zániku Pompejí, najdeme zpravidla hojně zbytků keramických a vedle nich z ostatního inventáře — pokud byl ještě k potřebě — jen to, co obyvatelé ve svém dosavadním bydlišti ztratili a zapomněli, nebo co v něm zanechali, poněvadž se jim z jakéhokoli důvodu nehodilo nebo nechtělo vléci se s tím na pouti do nových sídel. Najdeme proto na sídlištích poměrně málo zbraní, šperků a všeho toho, co mělo pro obyvatele větší cenu — tedy právě toho, co nacházíme zpravidla v hrobech.

Nemůže tedy býti pokládán za rozhodující kriterium při srovnávání zbytků hmotné kultury obou fasí číselný poměr, v jakém jsou jednotlivé druhy nálezů v každé z nich zastoupeny, nýbrž stačí zde prostá existence jejich v obou fasích, ať již jde o nálezy na témž stupni vývoje či o nálezy se znaky zřejmé vývojové souvislosti.

Pro posouzení vzájemných vztahů jednotlivých kultur v dobách, o něž nám zde běží, má v prvé řadě význam keramika. Měl bych jí zde proto na prvém místě věnovati pozornost, posunu ji však z důvodů, o nichž se také později zmíním, na konec této úvahy.

---

[1]) Tímto jménem nemíním ovšem zde a také ani později, pokud ho užívám v témž smyslu, jako zde, jenom samotné hradiště stradonické, nýbrž kulturu pozdnělatènskou vůbec, a to nejen v hranicích naší oblasti, nýbrž i mimo ni v zemích sousedních.

Vedle keramiky určují v těchto dobách směr kulturních proudů a jejich intensitu hlavně spony. Srovnáme-li exempláře spon, jež se vyskytly v nalezištích obou kultur, stradonické a pičhorské, nabudeme již při zběžném přehlédnutí dojem, že tu jde o skutečný nepřetržitý vývoj. Že tomu tak jest, dokazuje sám Píč, ačkoli jinak soudí, že Stradonice neměly »pražádného vlivu na kulturní vývoj tehdejších Čech«[1]). Pojednávaje o skupině pozdněllatènských spon stradonických, praví doslovně: » . . . spony na tab. *4.* od č 11 počínaje . . . zastupují první fasi ve vývoji provinciálních spon římských, neboť spony stradonické tab. *4.* 24—26 liší se od jedné části sourodých spon na Pičhoře u Dobřichova pouze tím, že poslední mají již háček na zachycení tětivy, kdežto druhá část podobných spon na Pičhoře má mimo háček na zachycení tětivy ještě destičku na oporu spirály«[2]). Slova tato jsou tak jasná, že není ani potřebí něco k nim dokládati. Stačí jen srovnati stradonické spony, zobrazené v Píčových Starožitnostech II. 2 na tab. *4* č. 11, 12, 14—16, 18, 19, 21, 22, 24—27, tab. *10.* č. 24, a v práci Lipkově-Snětinově o Starém Hradisku u Okluk tab. *3.* č. 22—24 a j. se sponami pičhorskými (z různých nalezišť) v Píčových Starožitnostech II. 3. tab. *49.* 9, *52.* 10, *57.* 6, *68.* 15, *74.* 3, 9, *82.* 18 a j., abychom se přesvědčili, že citované spony stradonické jsou prostě jen starším vývojovým stadiem především t. zv. norických spon pičhorských. A prolamovaná patka křidélkové spony stradonické, tamt. II. 2 tab. *4.* č. 30, je už přímo klasickým příkladem prolamovaných patek římských spon pičhorských, stejně jako »vendická« spona stradonická, zobrazená Píčem tamt. tab. *28* č. 8, odpovídá zcela pičhorským sponám téhož druhu.

A podobně svědčí pro úzkou spojitost Stradonic s kulturou pičhorskou i celá řada jiných artefaktů.

Všimneme-li si blíže jiných spinadel, najdeme analogie především u záponek pasu. Tak na př. bronzová záponka ze Stradonic, zobrazená v Píčových Starožitnostech II. 2 tab. *19* č. 16, jeví úzkou příbuznost se záponkou z Radovesic, reprodukovanou tamtéž II. 3 tab. *51* č. 4[3]) a datovanou do období pičhorského vyvinutou sponkou norickou a bronzovou nádobou italské provenience (tamt. č. 9), a ještě více s římskou záponkou ze Smíchova (tamt. II. 3. 123 obr. 60). Obě tyto záponky jsou co do tvaru zřejmou mladší vývojovou fasí záponky stradonické, při čemž exemplář smíchovský jeví spojitost s kulturou stradonickou také svojí výzdobou — soustřednými kroužky (očky) na delším příčném žebérku. Citovaná záponka stradonická je přechodním tvarem mezi uvedenými záponkami římskými a řadou jiných drobnějších záponek stradonických, zobrazených u Píče, Starožitnosti II. 2 tab. *19.* 2, 3, 6, 8, 11, které jsou samy také zase přechod-

[1]) Píč, Starož. II. 2. 142 a j.
[2]) Píč, Starož. II. 2. 33, srov. též tamt. 37 a II. 3. 116.
[3]) Srov. Píč, Starož. II. 3. 121.

ními tvary k formám ještě jednodušším. Je zde tedy opět celá vývojová řada od čistě latènských tvarů stradonických k pičhorským. Na spojení s nejmladším latènem, jak jej representují Stradonice, připomíná ostatně také záponka pičhorská v Píčových Starožitnostech II. 3 na tab. *82* č. 6.[1]) Pro stradonické záponky, tamt. II. 2 tab. *19*. 18—26, 28, náležející již svým palmetovým zakončením formám čistě římským, neznám dosud z období pičhorského analogie, ale že jinak palmeta nebyla u nás v tomto období motivem zcela neznámým, i že její známost mohla přijíti rovněž prostřednictvím kultury stradonické, ukazuje vedle prolamované palmety na zlomku s Pičhory (Píč, Starož. II. 3 tab. *83*. 4) především nález bronzového kování (?) se stylisovanou žebérkovanou palmetou v římském hrobě v Radovesicích (Píč. tamt. tab. *51*. 8) a zcela obdobný nález, arci s formou palmety poněkud starší, ze Stradonic (tamt. II. 2 tab. *26*. 8).

Záponku vystřídala v pokročilé době římské do značné míry p ř e z k a. Její první exempláře objevují se však také již na Stradonicích, a to opět ve formách, které jeví úzkou příbuznost s přezkami pičhorskými. Nehledíme-li k několika nejstarším, úplně okrouhlým exemplářům (srov. Píč, Starož. II. 2 tab. *33* č. 51 a tuším také č. 52), ačkoli i ty mají svoje analogie s Pičhory (srov. na př. tamt. II. 3 tab. *74* č. 4 a 8?), tvoří přechod k tvarům pičhorským na př. přezky zobrazené v Píčových Starožitnostech II. 2 tab. *19* č. 27 (kruh na jedné straně poněkud zploštěn), tab. *33* č. 58 (rámec má tvar polokruhovitý) a tab. *28* č. 4 (rámec polokruhovitý, se dvěma růžky, k němu připevněna úzká destička (kování) k upevnění přezky na řemenu). Mladší řasí obou prvých je přezka se šarnýrem s Pičhory, znázorněná tamt. II. 3 tab. *74* č. 29, a v témž poměru k třetí je přezka z Nymburka s obloukovitým rámcem a obdélníkovým kováním se šesti nýty, srov. tamt. II. 3 tab *52* č. 5. K obdélníkovým přezkám doby římské patří podlouhlá přezka stradonická, reprodukovaná Píčem tamt. II. 2 tab. *28* č. 10, kdežto uvedená již přezka s růžky (tamt. č. 4) připomíná částečně také rohaté přezky pičhorské, které někdy mívají krásně prolamované kování, srov. tamt. II. 3 tab. *68* č. 6, tab. *69* č. 15, 29, tab. *64* č. 2.

Existence příbuzných nebo dokonce i totožných druhů spínadel na Stradonicích i v období pičhorském podává nám tedy svědectví o úzké souvislosti obou kultur. Svědectví toto má dvojí význam. Dokazuje především, že industrie obou kultur, pokud jde o skupiny, o nichž zde byla řeč, má společný původ, a že vlivy, jež dosly uplatnění v kultuře pičhorské, vyšly z prostředí stradonického nebo jím alespoň prošly. Ale svědectví to nám umožňuje i další důležitý závěr, že totiž lid obou kulturních řasí užíval alespoň z části téhož nebo obdobného kroje, který týmž způsobem spínal.

[1]) Srov. tamt. 120.

A přihlédneme-li k jiným součástkám kroje nebo výzdoby těla, najdeme další potvrzení tohoto závěru.

Tak na př. se vyskytlo v hrobech období pičhorského množství bronzových a železných přívěsků v podobě jednoduchých nebo rozmanitě profilovaných tyčinek, závěsků s očky v podobě kroužků a pod. Poněvadž náleží k milodarům, uloženým do popelnic, jde tu patrně o příslušenství úboru nebožtíkova, články řetízků a přívěsky nebo součástky pasu, jež sloužily k upevnění různých toiletních a j. předmětů. A podobných nebo někdy i tvarem zcela totožných závěsků známe také z nálezů období stradonického celou řadu. Patří sem na př. ze Stradonic především exempláře zobrazené u Píče, Starožitnosti II. 2 tab. *23* č. 1—4, 8, 9, 16, 17, 22, 23, tab. *28*. 1, tab. *33*. 22, 23, 25—29, 38—44, tab. *13*. 26, 39, 42 a j.; se Starého Hradiska u Okluk vyobrazují Lipka a Snětina ve svém nahoře citovaném díle obdobné předměty na př. na tab. *7*, č. 2—4, 11, 13, tab. *19* č. 12—14 (?). Jako obdobu těchto přívěsků z období pičhorského lze uvésti na př. přívěsky z hrobů u Zlivi (Píč, Starož. II. 3 tab. *55*. 24, 25), u Kněževsi (tamt. tab. *56* č. 5; k č. 11 a 12 neudává Píč naleziště), u Obříství (tamt. tab. *57*. 5), u Libře (u Jílového, tamt. tab. *58*. 6 — názorná ukázka, jak byly různé utensilie na pase nošeny), u Vysočan (tamt. sl. 113/4 obr. 57), ze sídliště u Tuklat (tamt. tab. *59*. 7) a z řady hrobů na Pičhoře (tamt. tab. *65*. 8, 10, 18; *66*. 9, 14, 25; *67*. 5, 15, 19; *71*. 8; *72*. 15; *79*. 2). O tom, že tyto přívěsky mohly přijíti do kultury pičhorské jenom ze stradonického prostředí, svědčí kromě výpočtu zde podaného i jejich vlastní tvar, který přímo nápadně často upomíná na předlohy latènské (srov. na př. také články řetízků a j. u Píče, Starož. II. 2 tab. *21* č. 14, 15, 20—27).

Důležitým toiletním předmětem stává se u nás od doby stradonické hřeben. Jest velice litovati, že se nám ověřených nálezů, které bychom mohli bezpečně klásti do období pičhorského, zachoval tak malý počet — znám dosud jen čtyři exempláře toho druhu, a to dva s Pičhory (Píč, Starož. II. 3 tab. *83*. 11, *75*. 24), jeden ze Slatiny (sídliště, tamt. str. 109—110, obr. 55. 7)[1]) a jeden z Mradic (v museu v Teplicích) — neboť paralela po této stránce byla by jistě bývala neobyčejně vděčná. Že ovšem i tu o souvislosti nelze pochybovati, dokazuje celkový vývoj, jak jej můžeme sledovati až do období třebicko-pinčvského. Stačí na př. srovnati stradonický hřeben na Píčově tab. (Starož. II. 2) *17* č. 6 (vyřezán z jednoho kusu kosti, srpovité držadlo, zdobené soustřednými kruhy, má pod vrcholem okrouhlý otvor, hloubky zářezů mezi zuby od kraje ke středu přibývá, zuby řídké) s poštovickým hřebenem z období třebicko-pinčvského, zobrazeným u Píče (tamt. II. 3) sl. 95—96, obr. 50. 2 (sestaven z více částí, obloukovité

[1]) Srov. V. Schmidt, Dvě naleziště z dob císařství římského u Slatiny, Památky XVII (1897), 552, obr. sl. 553/4 č. 7.

držadlo ze dvou shodných destiček s rovnou základnou zdobeno soustřednými kruhy starého rázu, pod vrcholem držadla okrouhlý otvor, zuby stejně dlouhé, husté), aby nám bylo jasno, že tu jde o dva exempláře z téže vývojové řady a že vývoj této řady se dál dokonce tempem neobyčejně pomalým. Vsuneme-li mezi ně na př. jeden z obou hřebenů ze stradonické osady u Vicomělic (Chleborád, ČMMZ 1914, tab. *8* č. 8: z jednoho kusu, v obloukovitém držadle s rovnou základnou otvor, poněkud excentricky umístěný, zuby stejně dlouhé, řídké), dále jeden z obou hřebenů pičhorských (Píč, Starož. II. 3 tab. *83.* 11: z jednoho kusu, obloukovité držadlo s rovnou základnou, bez otvoru, zuby stejně dlouhé, hustší) a konečně několikadílný hřeben s hradiště stradonického, jevící již všecky znaky pokročilejšího stadia římské kultury (tamt. II. 2 tab. *17.* 3: obloukovité držadlo ze dvou shodných destiček s rovnou základnou, mezi ně vklíněno několikadílné ozubí, zuby stejně dlouhé; držadlo zdobeno píchaným ornamentem zcela po způsobu období pičhorského — mezi dvěma rovnými dvojitými liniemi píchanými dvojitá píchaná vlnice, okraj držadla provází dvojitá obloukovitá linie, rovněž píchaná), máme vývojovou řadu mezi jednodílným hřebenem stradonickým a několikadílným poštovickým vyplněnu. Jak pomalým tempem vývoj u hřebenů postupoval, ukazuje zvláště názorně paralela mezi několikadílným hřebenem stradonickým nahoře citovaným a několikadílným hřebenem piněvským z hrobu č. 12 (Hellich, Piněv I[1]) tab. *18.* 18). Kdyby nebylo různé ornamentální výzdoby — u hřebene stradonického píchaná vlnice a dvojité paralelní linie, u hřebene piněvského proužek z malých, jednoduchých kroužků v podobě cikcakovité linie, připomínající již značně mladší vývojové stadium tohoto ornamentu — stěží bychom uvěřili, že oba tyto hřebeny nepocházejí z téže dílny a že je dokonce dělí časová mezera více než dvou set let.

Tedy ani po této stránce nelze o nepřetržitém vývoji pochybovati. Spojení Pičhory s kulturou stradonickou je doloženo jednodílnými hřebeny ze Stradonic, Vicomělic a s Pičhory, nahoře citovanými.

Jiným důležitým předmětem ženské toilety jest jehlice. V dobách, o něž nám zde běží, nastala zajímavá změna ve způsobu jejího užívání. Kdežto dříve sloužila snad výhradně jen ke spínání šatu, nastoupila nyní na její místo spona, a jehlice dostala jiný úkol — zdobiti a snad také upevňovati ženský účes[2]). Podle dosavadních nálezů bylo u nás k tomu užíváno hlavně jehlic kostěných a jen z menší části také kovových, bronzových, výjimkou též z bílého kovu a j.[3])

[1]) J. Hellich, Žárové hroby mladšího období římského u Piněva blíže Poděbrad, Památky XXVI (1914); srov. tamt. str. 141 a d.
[2]) Srov. Píč, Starož. II. 2. 85, II. 3. 119.
[3]) Srov. tamt.

Srovnání jehlic z období stradonického a pičhorského potvrzuje resultáty, k nimž jsme dosud dospěli. Je zachována řada exemplářů z obou období, která jeví podobnou vývojovou souvislost, jako jiné skupiny nálezové, o nichž se již zde stala zmínka. Význam paralely obou kultur po této stránce arci valně zeslabuje okolnost, že musíme při jehlicích s hradiště stradonického, které tvoří největší část našich jehlic z tohoto období, počítati s činností falsátorů, jejichž podnikavosti nepochybně děkujeme vedle velké řady různých těch »šidel«, »škrabátek«, »rydel«, »roubíků«, »kopí« a »oštěpů« také za vznik mnohých stradonických »jehlic«. Stačí jen podívati se na různé kuriosní formy mezi těmi, které zobrazuje — po pečlivém výběru[1]) — Píč, Starožitnosti II. 2 tab. *46*, abychom byli naplněni notnou dávkou skepse. Proto se zde také nebudu otázkou jehlic blíže zaměstnávati a poukazuji jen na pravděpodobnou vývojovou souvislost mezi zajímavou skupinou jehlic z žárového pohřebiště podmokelského, zobrazenou Michlem ve Wiener Prähist. Zeitschrift I tab. *5* č. 1—9, a některými jehlicemi z období pičhorského, tak na př. jehlicemi z Tuklat (Píč, Starož. II. 3 tab. *59*. 31, 14, 19), z Broučkova (tamt. tab. *63*. 15), s Pičhory (tamt. tab. *70*. 10, 19, *76*. 24, *82*. 25) a j.[2]) Střední stadium mezi oběma skupinami znázorňují některé typy stradonické, zejména jehlice, reprodukovaná Píčem v Starožitnostech II. 2 tab. *46* č. 4.

Jako u předmětů toiletních jeví se úzká souvislost obou kultur také u zbraní a rozličných nástrojů a předmětů denní potřeby.

Pokud se týká mečů, nutno říci, že jich pro kulturu stradonickou z našich vlastních nálezů téměř vůbec neznáme. Zachovalo se nám sice několik zlomků z obou hlavních nalezišť — jeden ze Stradonic (Píč, Starož. II. 2 tab. *30*. 5), osm ze Starého Hradiska u Okluk (Lipka-Snětina, Staré Hradisko, tab. *12*. 23—30), které ukazují, že špička (plekno) mečů stradonických byla spíše tupá než ostrá, ale jinak nám nedovedou po této stránce nic více povědětí. Že však i tu byl jakýsi přechod ke kultuře římské, ukazuje jednak nález stočeného meče v žárovém hrobě úřetickém, který jeví známky mečů latènských i pičhorských (J. Schránil, Památky XXVIII, str. 214, obr. 19. 2), jednak zbytky bronzového rourkovitého kování pochvy ze Stradonic (Píč, Starož. II. 2 tab. *30*. 8, 9, 14, 15), které svou úpravou jsou tak blízké kování téhož druhu s Pičhory (Píč, tamt. II. 3 tab. *64*. 11, *66*. 19, *68*. 23, *69*. 7), že blízká příbuznost jejich je nepochybná. Že zvyk zohýbávati meč (a vůbec větší zbraň) před vložením do popelnice přišel do kultury pičhorské z kultury pozdnělatènské, ukazuje z našich nálezů vedle citovaného již meče úřetického také latènský meč v důležitém přechodním žárovém hrobě bránovském (Píč, Starož. II. 3.

[1]) Píč, tamt. II. 2. 82.

[2]) Srov. k tomu také některé jehlice s Třebické, na př. Píč, Starož. II. 3 tab. *85*. 18, 22, 45, a j.

87 a d., obr. 46). Píč pokládal sice tento hrob za doklad přechodu mezi kulturou plátenickou a římskou, ale argument pro to uvedený — existence většího počtu nádob v témž hrobě, připomínající pohřební obřad lidu plátenického — je příliš slabý v poměru k faktu, že hrob obsahoval kromě svinutého latènského meče a jiných železných předmětů devět nádob, náležejících jednak kultuře stradonické, jednak pičhorské[1]).

Nepochybným dokladem souvislosti obou kultur jsou nálezy jiného druhu zbraní — kopí a oštěpů. Jak na stradonických, tak také na pičhorských nalezištích vyskytl se tentýž druh okřídlených kopí a šípů (srov. Píč, Starož. II. 2 tab. *29.* 2—7 Stradonice; Lipka-Snětina, Staré Hradisko, tab. *11.* 2, 4—6, a Píč, Starož. II. 3. tab. *66.* 11, *68.* 9, *79.* 23 Pičhora) a tytéž druhy kopí a oštěpů listovitých (srov. Píč tamt. II. 2 tab. *29.* 1, 8, 17—19, 20, 22—24 Stradonice; Lipka-Snětina, Staré Hradisko, tab. *11.* 8, a Píč, Starož. II. 3. tab. *49.* 17 Ohnišťany, *50.* 8 Lisovice, *52.* 14 Kostomlaty, *56.* 19 Vinohrady, *57.* 11 Čerňoves, *59.* 32, 45 Tuklaty; *70.* 13, *71.* 13, 14, *75.* 21, *81.* 16, 21, *82.* 17 Pičhora).

Další druh nálezů, který se vyskytuje v příbuzných tvarech v obou kulturách, jsou ostruhy. Lze tu především uvésti starý tvar mělké ostruhy s knoflíky na konci oblouku (zevně), typický pro naleziště stradonická (Píč, Starož. II. 2 tab. *15.* 4, *31.* 1, 2, 4—9, 11—15, 18, 19, 21; Lipka-Snětina, Staré Hradisko tab. *13.* 6—8, 10, 11, 13, 17), k němuž známe z období pičhorského analogie ze sídliště tuklatského (Píč, v. v. II. 3 tab. *59.* 24), z Českého Brodu (Niederle, Památky XXVII. 197, obr. 77. 2) a z Odřepes (Hellich, Památky XXXI. 91 obr. 17. 7), dále sem náleží druh ostruh s dírkami na konci oblouku a s očky na zasazení ostnu, který je doložen ze Stradonic jedním exemplářem bronzovým a třemi z bílého kovu (Píč, Starož. II. 2 tab. *25.* 20, *31.* 16, 17, 20), s Pičhory pak jedním exemplářem bronzovým s oble profilovaným násadcem pro osten (tamt. II. 3 tab. *77.* 19, 19a), a konečně snad sem patří z ostruh pičhorských také exemplář, zobrazený u Píče, Starožitnosti II. 3 tab. *83* č. 9, který přes svůj zdánlivě pokročilejší tvar připomíná některé z forem stradonických (srov. na př. tamt. II. 2 tab *31.* 10).

Z nástrojů a různých jiných předmětů, náležejících k domácímu nářadí, svědčí svými formami pro souvislost obou kultur nože, nůžky, klíče, řetízky, různá kování a j. Stačí jen letmo přehlédnouti příslušné tabulky Píčových Starožitností, abychom tu našli řadu období, a ta by byla nepochybně ještě mnohem větší, kdyby srovnávací materiál nepocházel z různorodých nalezišť.

Pokud se týče nožů, nutno přiznati, že bychom v celku čekali více příbuzných forem, než se nám ve skutečnosti na našich nalezištích zachovalo. Jsou to jmenovitě pičhorské měsíčkovité

[1]) Srov. také str. 15 d.

nožíky se zahnutým řapem, jež mají své analogie v nálezech stradonických; srov. Lipka-Snětina tab. *17.* 7, 14, 15 (Staré Hradisko), Píč, Starožitnosti II. 2 tab. *34* č. 2 (Stradonice) a II. 3 tab. *71* č. 15, *80* č. 2, 21 (Pičhora)[1]). U nůžek se projevuje příbuznost velmi úzká; srov. Píč, tamt. II. 2. tab. *34.* 15 (Stradonice), Lipka-Snětina tab. *18.* 4 (Staré Hradisko), Michel tab. *8.* 8 (Podmokly) a Píč, Starožitnosti II. 3 tab. *49.* 16 (Ohnišťany), *51.* 2 (Radovesice), *52.* 1 (Plchov), *57.* 10 (Čerňoves), *65.* 14, *71.* 18, *74.* 19, *77.* 2 (14), *78.* 13 (11, 26), *81.* 22 (Pičhora), Hellich, Památky XXXI str. 89 obr. 16. 7, str. 91 obr. 17. 3 (Odřepsy).

Klíčů vyskytl se na Stradonicích (Píč, Starož. II. 2 tab. *32*) a na Starém Hradisku (Lipka-Snětina, tab. *14.* 1—13) značně velký počet, který je důkazem nového u nás, pokročilejšího způsobu bydlení. Z období pičhorského, ačkoli v něm byl u nás způsob římského života také jistě znám, se nám jich zachovalo mnohem méně. Je-li příčinou tohoto rozdílu opět různost nalezišť, či jsou-li příčiny jiné, hlubší, dnes ještě s jistotou říci nemůžeme. Že ovšem ani v této době způsob bydlení stradonického nebo, chceme-li, provinciálního, nebyl u nás něčím neznámým, dokazuje na př. nález primitivního klíče (háčku) v Tuklatech (Píč, Starož. II. 3 tab. *59.* 46), na Pičhoře (tamt. tab. *72.* 6) a v Odřepsích (Hellich, Památky XXXI. 89 obr. 16. 10) a svazku klíčů formy již velmi pokročilé v Dobřichovicích (Smolík, Památky XVII. 225 a d.). Řetízek, na němž jsou dobřichovické klíče navlečeny, má věrnou analogii v stradonickém řetízku, zobrazeném u Píče, Starožitnosti II. 2 tab. *40* č. 4, který tvoří přechod k jiným stradonickým řetězům obdobného rázu (srov. na př. tamt. tab. *41*).

Na počátku tohoto výčtu jsem uvedl, že pro posouzení vzájemných vztahů jednotlivých kultur má zvlášť velký význam keramika. Důvody pro to jsou nasnadě. Keramika byla v pravěku v prvé řadě, čím dále zpět, tím více, charakteristikem a měřítkem tvořivé činnosti lidu, u něhož ji nacházíme. Příčina toho jest v podstatě dvojí: jednak poměrně snadná výroba — hlíny bylo všude dost a její tvárlivost umožňovala práci i rukám méně umělým, jednak nezpůsobilost k dopravě do velkých vzdáleností. Křehkost a velká váha materiálu s jedné a příliš velká konkurence a láce s druhé strany byly příčinou, že obchod s hliněnými nádobami byl pěstován v omezenějších okruzích než s jinými artefakty, jež vydržely snáze dlouhou dopravu, spojenou za pravěkých komunikačních poměrů u předmětů křehčích se značným risikem.

Ovšem ani význam keramiky nesmí býti přeceňován. A především nesmí býti přeceňován po stránce ethnologické. To třeba opětně zdůrazniti vůči těm, kdož jsou ochotni připisovati všecky končiny, kde se vyskytuje v určité době týž druh keramiky, také témuž lidu.

[1]) Srov. k tomu Píč, Starož. II. 3. 126 a d.

II. Přechody mezi kulturou dobřichovskou a kulturami staršími.

Je správno, co jsem uvedl o obtížích obchodu s keramikou do velkých vzdáleností. Ale na druhé straně mohly se právě u keramiky při její poměrně snadné výrobě uplatniti cizí vlivy do značně velkých dálek také ještě jiným způsobem, a to jednak tím, že se určitý druh výroby znenáhla šířil a přecházel z kraje do kraje, jednak působením potulných rodin hrnčířských, které se živily výrobou hliněného nádobí a šířily tak všude, kam na své pouti zašly, tentýž typ nádob. Tím způsobem se mohl rozšířiti některý druh keramiky i do oblastí velmi vzdálených a co do obyvatelstva zcela odlišných od oněch, z nichž vyšel. Analogické případy jsou známy ještě z přítomné doby. Charakteristickým dokladem toho je zpráva Dr. Miroslava Kauckého o kucovlašských hrnčířích z Kavaje v Albanii, kteří odcházejí každého jara z domova na výdělek do okolních krajin, a to do vzdálenosti až i 150 km, usadí se v některé větší osadě (pokud nemají v některé osadě stálou již saisonní dílnu) a vyrábějí nádobí po celé léto; na podzim se ubírají opět domů[1]). Je přirozeno, že jejich výrobky budou dělány a zdobeny všude stejně, jako u nich doma. A zcela tak nebo alespoň podobně si musíme představiti také šíření některých typů keramických v pravěku. Domácí lidé se novému způsobu výroby nádob od cizinců rychle přiučili a vyráběli je pak týmž způsobem sami dále nebo alespoň na svých výrobcích uplatnili to, co se jim při oněch cizích zvláště zamlouvalo.

Není tedy ani keramika nějakým absolutním kriteriem původu jednotlivých kultur, zejména po stránce ethnologické. A její význam je také jen relativní i pro posouzení vztahů kulturních. Arci je po této stránce vyšší než význam všech nálezů ostatních.

Nahoře jsem ukázal na řadě příkladů, jak úzká příbuznost se jeví v celkovém stavu zbytků obou našich kultur, stradonické a pičhorské, mimo keramiku. Řadu tu bylo by lze ještě o mnohé rozšířiti, myslím však, že to, co bylo uvedeno, stačí na důkaz, že můžeme kulturu stradonickou plným právem pokládati za první, nejstarší fasi římské kultury v našich zemích. V důsledku toho bychom očekávali, že nám bude úzkou souvislost její s kulturou dobřichovskou dokumentovati v prvé řadě také keramika. A ta skutečně také pro tuto souvislost svědčí — ne však do té míry, jak bychom podle ostatních nálezů čekali. V obou keramických skupinách je tolik analogií a příbuzných rysů, že o souvislosti obou kultur nemůže býti ani v tomto směru pochybnosti, ale při tom přece jen ráz obojí keramiky je celkově značně odlišný. Keramika stradonická, starší, je z velké části klasicky ušlechtilých forem, tvrdá, zvonivá, z materiálu dobře plaveného a zpracovaného, a je robena na kruhu. Mladší keramika pičhorská naopak je ve svém průměru tvarů mnohem hrubších, hrncovitých, z materiálu hrubého,

[1]) Podle ústního sdělení M. Kauckého; srov. též jeho článek Mittelalbanische Stadt- und Wirtschaftsbilder, Österr. Monatsschrift f. d. Orient 42 (1916), 45.

porosního, zrnitého a zemitého, mnohem slaběji pálena, a je robena z větší části v ruce, bez hrnčířského kruhu. To jsou rozdíly, které nejsou jistě bez významu.

Společné znaky obojí keramiky, i když neodpovídají zcela tomu, co bychom podle jiných nálezů očekávali, mají ovšem přece jen nepoměrně větší význam než znaky, spojující keramiku pičhorskou s bylanskou. Znamenají skutečný přechod od kultury stradonické k pičhorské. O tom nás přesvědčí i jen zběžný pohled na nádoby vystavené v Národním museu pražském.

Pro souvislost obou kultur svědčí v prvé řadě latènský ráz jisté části keramiky z období pičhorského. Patří sem především nádoby s hladkým hrdlem a drsným povrchem spodku, jež se vyskytly na pohřebišti pičhorském (Píč, Starož. II. 3 tab. *70.* 1, 6), sídlišti tuklatském (Památky XVII tab. *38.* 23) a j. Jejich protějškem z období stradonického jest kromě nádob, nalezených na samotném hradišti stradonickém (Píč, Starož. II. 2 tab. *56.* 1—4), jmenovitě část popelnic podmokelských (Michel tab. *1.* 4, 5, 15, 17, *2.* 8, 16, 17, *3.* 12 a j.). Dále sem patří skupina pičhorských nádob latènského tvaru s oblými žebérky nebo žlábky pod hrdlem a pod., charakterisovaná popelnicemi, vyobrazenými v Píčových Starožitnostech II. 3 na tab. *70* č. 12, 14, 23, *82.* 1, 14, nádobou ze sídliště chudonického, nalezenou spolu s meandrovými střepy rázu pičhorského (Stocký, Pravěk VI. 89, 91 obr. 5), a j. Jako analogii z období stradonického bych k nim uvedl na př. podmokelskou nádobu u Michla, tab. *3.* č. 3, a krásnou vásovitou popelnici úřetickou (se spodkem arci odchylně zformovaným v nízkou nožku), uveřejněnou J. Schránilem v Památkách XXVIII, str. 214 obr. 19. Že tento druh nádob nezůstal bez vlivu na vývoj ostatní keramiky pičhorské, dokazují přechodní tvary popelnic v Píčových Starožitnostech II. 3 tab. *69.* 23, *71.* 11, *75.* 1, 20, *76.* 1, *77.* 1, 26, *78.* 1, 10, *81.* 8, 18, a j., vesměs s Pičhory. Z jiných nalezišť sem patří na př. nádobka s tečkovaným meandrem z kostrového hrobu ze Strak (Píč, tamt. str. 97 obr. 51. 6), nádoby z kulturní jámy v Plaňanech (tamt. tab. *63* č. 1, 6), střep z Broučkova (tamt. č. 9)[1]) a j.

O těsném styku pozdní latènské kultury s pičhorskou svědčí také smíšené nebo přechodní nálezy bránovské (Píč, Starož. II. 3. 87 a d.), chudonické, dobrovické a janovické (Stocký, Pravěk VI. 89 a d., obr. 5, tab. *6—8*, Obzor praeh. IV. 17 a d., 20), opolanské (Hellich, Památky XXXI. 148 a d., obr. 21, 22) a j. Na pozdnělatènské vlivy ukazuje rovněž tvar četných nádob z období pičhorského se sníženým nebo v nožku přeměněným spodkem a se zaobleným okrajem, někdy též s oblými žebérky pod hrdlem; srov. Stocký, Pravěk VI. 87 obr. 1 č. 1 (Chudonice), Píč, Starož. II. 3 tab. *52.* 11 (Kostomlaty), *61.* 3 (Tuklaty), *63.* 4, 8 (Pla-

[1]) Srov. Píč. Výzkum 1897, 20.

ňany)[1]) a j.; z nepublikovaných nálezů bych tu uvedl zejména nádobky ze sbírky Gerstenhöfrovy v Tvršicích u Žatce, které svědčí, že se tento typ ujal také v Poohří. Že předlohu k těmto tvarům lze hledati jenom v pozdním latènu, dokazují na př. podmokelské exempláře u Michla, tab. *3.* 7, 8, 9, a j. A jako ve tvaru, jeví se souvislost obojí keramiky, stradonické a pičhorské, také ve výzdobě. Vlnice, čárkovaný a mřížkovaný ornament, paralelní i křížem položené ryté linie, jednoduché nebo v páscích, horizontální pásy ornamentální pod hrdlem — vše to nacházíme nejen na nádobách pičhorských, nýbrž v týchž nebo obdobných formách a často i technice také na nádobách stradonických; srov. Píč, Starožitnosti II. 2 tab. *50* č. 5, 8, tab. *52* téměř vše, tab. *53*, *54*, *55* větší část, *56.* 5, 7, 8, 10, 13, 18, 19, 21—24 (Stradonice), Lipka-Sněttina tab. *25.* 12, 14, 16—19 a j. (Okluky), a k tomu Píč, Starožitnosti II. 3. 97 obr. 51 č. 6 (Straky), tab. *52.* 11 (Kostomlaty), *62.* 4 (sídliště pod Pičhorou), *63.* 4, 7, 8 (Plaňany), *70.* 14, *75.* 4, 13, 20, *76.* 1, *77.* 26 (Pičhora), *60.* 3, 17, Výzkum 1897, tab. *11.* 1, 2, 10, 29 (Tuklaty) a j.

Je tedy také v keramice obou období zachováno tolik přechodů a rysů příbuzných, že i po této stránce nemůže býti o spojitosti obou kultur pochyby. A přece, jak jsem řekl, dělá celkový ráz obojí keramiky v mnohém směru dojem značně odchylný. Dojem tento je tak silný, že nezbytně vyvolává myšlenku, že lid, který nám zanechal keramiku stradonickou, nemůže býti totožný s lidem, který pochovával na Pičhoře. Zdá se nám nemožno, že by tentýž lid vyráběl krásné, tvrdé, zvonivé, na kruhu robené nádoby klasických tvarů, jak je v celku známe z konce latènu, i hrncovité, často hodně hrubé nádoby z období pičhorského, které se při omývání promění snadno v hromádku bláta. A přece není ani to vyloučeno. Důkaz toho ze současné doby nám poskytují končiny severně od Čech, zejména dolní Polabí. Je zcela nepochybno, že na př. v dolním Polabí seděli již za doby latènské Germáni, titíž Germáni, kteří nám tu později zanechali kulturu sourodou s naší dobřichovskou, a přece nalézáme i zde obdobné poměry, pokud se týče shod i rozdílů obojí keramiky, jako u nás. Z toho je tedy zřejmo, že i z velmi podstatné změny kulturní nelze vždy usuzovati hned také již na změnu obyvatelstva.

Shrneme-li vše, co zde bylo řečeno o vzájemném poměru kultury stradonické a pičhorské, dospějeme k závěru, že kulturu stradonickou nutno pokládati za skutečnou přechodní fasi ke kultuře dobřichovské. Kultura stradonická sama je výslednicí velmi silných a rapidně se množících vlivů římské a římsko-provin-

[1]) Kresba nevystihuje přesně forem originálu (u mnohých jiných ovšem rovněž ne, tak na př. hned u předchozí nádoby kostomlatské).

ciální kultury na mladší latène. Vlivy tyto se v-ní již projevují tak mocně, že ji můžeme pokládati stejným právem, jako za konec latènu, také za první, nejstarší fasi kultury římské. Na vznik kultury dobřichovské neměla sice vliv výlučný, ale přece jen velmi značný, a především nepoměrně větší, než kultura bylanská (hallstattská).

Že kultura dobřichovská tkví svými kořeny vskutku především v kultuře pozdnělatènské, dokazuje kromě vlastních zbytků hmotné kultury především ještě jedna velmi závažná okolnost: týž pohřební ritus v žárových hrobech pozdnělatènských a v hrobech kultury dobřichovské. K prvým náleží u nás především žárový hřbitov podmokelský, ten však byl, jak jsem uvedl, tak nesystematicky prokopán, že nám po této stránce neposkytuje sám o sobě dosti bezpečného srovnávacího materiálu, a také ostatní náš domácí materiál téhož druhu je v celku dosud tak skrovný, že by rovněž k řešení této otázky bez přibrání cizího materiálu nestačil. Dotknu se proto této otázky šíře v jiné souvislosti později[1]).

Poněvadž kultura stradonická je první, nejstarší fasí římské kultury v našich zemích, nabývá zde pro nás významu také otázka jejího původu po stránce *ethnologické*.

V přítomné době bývají s osadou stradonickou spojována hlavně dvě jména: Bojové a Markomani. Pro bojský původ její vyslovil se J. Déchelette, M. Hoernes, Dragendorff, Almgren, L. Schmidt a j.[2]), markomanský původ její snažil se dokázati v novější době především náš Píč[3]). Bude tedy naším úkolem

[1]) Srov. odstavec o pohřebním ritu v kap. III.

[2]) J. Déchelette, Les fouilles du mont Beuvray de 1897 à 1901 (Paříž-Autun 1904), str. 177 a d. Le Hradischt de Stradonitz en Bohême (překlad díla Píčova, Lipsko 1906), str. IV, Manuel d'archéologie préhistorique, celtique et gallo-romaine II. 3 (Paříž 1914), 984 a d; M. Hoernes, Natur- und Urgeschichte des Menschen II (Vídeň-Lipsko 1909), 129, Kultur der Urzeit III (S. Göschen, Lipsko 1912), 105 a d., H. Dragendorff, Bibracte, Jahrb. d. Deutsch. arch. Inst. XXV (1910), Arch. Anzeiger 452, O. Almgren, Zur Bedeutung des Markomannenreichs in Böhmen f. die Entwicklung der german. Industrie i. d. frühen Kaiserzeit, Mannus V (1913), 266; L. Schmidt Geschichte der deutschen Stämme bis z. Ausg. d. Völkerwanderung II. 2 (Sieglin, Quellen u. Forsch. 27, Berlín 1913), 168.

[3]) Píč, Výzkum 1897, 118 a d., Starož. II. 2. 113 a d. (tamt. v. starší literaturu), Přehled české archaeologie (Praha 1908), 53 a d., Aphorismen über Ethnographie u. Kunstgewerbe (Praha 1910), 13 a d. Stanovisko Píčovo bylo u nás přijato skoro všeobecně; srov. Niederle, Počátky 18 pozn. 1, ČČH XI (1905), 200 a d., Novotný, ČD. I. 1. 72, Ku kritice zpráv Kl. Ptolemaia o zemích českých (Rozpr. čes. akad. I. tř. 40, Praha 1910), 33, Matiegka, Ethnogenie čes. národa na základě archaeologickém a anthropologickém, Památky XXIX (1917), 113, Vznik a počátky národa československ. (Za vzděláním 100, Praha 1919), 34 a d.; E. Šmejkal, Kl. Ptolemaia zeměpisné zprávy o zemích českých a soused. (progr. r. Pardubice 1905), 43, Červinka, Kultura gallská 186 a d., Axamit, Památky XXXI (1919), 4 a d. Odmítavé stanovisko k tomuto výkladu zaujal u nás hlavně K. Buchtela

stanoviti především, zdali a kterému z obojího lidu lze připsati Stradonice samotné, a v druhé řadě, jaký závěr z toho plyne pro otázku původu naší kultury stradonické vůbec.

V obojím směru má rozhodující význam především stanovení data odchodu Bojů z Čech a příchodu Markomanů. Tedy otázka čistě historická.

Pokud se týče *odchodu Bojů*, lze na českou zemi vztanovati s jakousi jistotou jen jedinou historickou zprávu. Je obsažena v Tacitově zápise, že Markomani dobyli svých sídel *„pulsis olim Boiis“*[1]). Jak jí máme rozuměti? Podle souvislosti se zdá, že Tacitus chtěl vypuzení Bojů přičísti Markomanům, ale ablativ absolutní a slůvko *olim*, jimiž se vyjadřuje, činí jeho údaj tak neurčitým, že zde každý i sebe lepší výklad musí zůstati pouhým dohadem. Mám dojem, že výraz *olim*, který především dodává jeho zprávě nejasnosti, pozbývá významu, uvážíme-li časový odstup Tacitův od událostí, o nichž nás zpravuje, a že proto je asi Tacitově představě nejblíže výklad nejjednodušší: Markomani vyhnali kdysi Boje a usadili se v jejich zemi. Kdy se tak stalo, Tacitus blíže neoznačuje, víme však odjinud[2]), že příchod Markomanů do Boiohaema dlužno klásti asi k roku 9 nebo 8 před Kr. Posunul by se tím tedy termín odchodu Bojů až do doby krátce před počátkem našeho letopočtu.

Proti tomuto závěru bývá arci zpravidla uváděna o půldruhého století starší zpráva Caesarova[3]) o Bojích, »kteří bydleli za Rýnem a přešedše do Norika obléhali Noreji« a usadili se posléze se svolením Caesarovým na území Aeduů. Zpráva tato se od dob Zeussových a Müllenhoffových zpravidla spojuje se zprávami o záhubě Bojů pannonských ve válce s Dáky v době kolem r. 60 př. Kr. a vidí se v ní tudíž neomylný doklad pro to, že Bojové již před tímto termínem musili opustiti Čechy[4]).

Die Lausitzer u. schlesischen Brandgräber in Böhmen, Jahrb. d. Zentralkomm. f. D. IV. 1 (1906), 45, O cílech a dosavadních výsledcích badání předhistorického v Čechách, Niederlův Sborník (Národop. Věstník X, 1915), 28.

[1]) Tacitus, G. 42: praecipua Marcomannorum gloria viresque, atque ipsa etiam sedes pulsis olim Boiis virtute parta.

[2]) Srov. str. 35 a d.

[3]) Caesar, BG. I. 5: [Helvetii] persuadent Rauricis... Boiosque, qui trans Rhenum incoluerant et in agrum Noricum transierant Noreiamque oppugnarant, receptos ad se socios sibi asciscunt.

[4]) Srov. Zeuss, D. N. 244 a d., Müllenhoff, DA. II.² 265 a d., IV². 392, R. Much, Die Südmark der Germanen, Beitr. z. Gesch. d. d. Spr. XVII (1893), 10, 12, Deutsche Stammeskunde (S. Göschen, 3. vyd. Berlín-Lipsko 1920), 54, 106 a d., Hoops. Reallex. I. 303; Píč, Výzkum 189,3, XI, XIII, Starož. II. 2. 116, 125, Přehled 46, Aphorismen 20, F. V. Řezábek, Маркоманнскія войны (Одесса 1895), 20 a d., Bachmann, GB. I. 28 a d., B. Niese, Zur Geschichte d keltischen Wanderungen, Zeitschr. f. d. Altert. 42 (1898), 154, 158 a d., O. Bremer, Ethnographie d. germ. Stämme (zvl. otisk z Pauls

Proti hypothesi, která takovýmto způsobem byla vybudována, měl bych několik námitek. Především nemohu viděti ve zprávě Caesarově svědectví, že z Čech nebo lépe řečeno z Hercynského lesa odešel před r. 58 př. Kr. celý národ Bojů. Pro to není v této zprávě nejmenšího důkazu. Caesar mluví prostě o těch Bojích, kteří přišli do Gallie. Nic více. A spojují-li se tito Bojové s Boji pannonskými, lze proti tomu položiti otázku, nechtěl-li Caesar svým rčením *qui trans Rhenum incoluerant et in agrum Noricum transierant Noreiamque oppugnarant* naopak přímo zdůrazniti, že tu nejde o Boje pannonské, jejichž zápas a katastrofa jistě byla tehdejšímu římskému světu a tedy i Caesarovi známa, nýbrž o jinou větev Bojů, tu, jež seděla v Hercynském lese. Kdyby tu bylo šlo o tytéž Boje jako v Pannonii, bylo by sotva myslitelné, že by toho byl Caesar neuvedl nebo alespoň nějakým způsobem nenaznačil. A ještě jednu podstatnou námitku bych tu měl: mohla-li pannonská sídla bojská po válce s Dáky býti nazvána »bojskou pustinou«[1]), musíme zajisté předpokládati, že tu byli Bojové usazeni již po delší dobu, snad po několik století; není přece možno se domýšleti, že na zemi utkví název po národu, který v ní pobyl jen zcela krátký čas. A konečně jest tu také ještě svědectví, jež má pro posouzení otázky původu pannonských Bojů mnohem větší význam, než chtěli připustiti Zeuss, Müllenhoff a j.[2]) Je to zpráva Strabonova, že tito Bojové přišli do Pannonie z Italie[3]). Význam této zprávy spočívá ovšem především ve faktu, že její autor rozlišuje pannonské Boje od Bojů hercynských. Mohl býti snad špatně informován o tom, co mu bylo časově vzdálenější, není tedy bezpodmínečně nutno, aby měl pravdu také, pokud se týče přímo otázky italského původu pannonské větve bojské, ale je málo pravděpodobno, že by jako mladší vrstevník Caesarův (narodil se několik let před počátkem Caesarových bojů v Gallii) a tedy blízký době, v níž se odehrál domnělý proces náhlého přestěhování celého velkého národa Bojů z hercynského území do Norika a Pannonie, nebyl o tomto stěhování ničeho zvěděl a že by dokonce nebyl rozuměl ani Cae-

Grundriss d. germ. Philol., Strassburg 1899), 59 a d., 211 (Boje vypudil z Čech Ariovist už v l. 88—75 př. Kr.; na bezdůvodnost toho ukázal již L. Schmidt, Stämme II. 2. 145); R. Dvořák, Dějiny Moravy (Vlastiv. mor. I. 3, Brno 1899), 2 a d.; Niederle, Počátky 9 a d., SS. II. 48 p. 2, Datování gallské kultury v Čechách a na Moravě, zvl. otisk z Pravěku V (1909), 11, A. Premerstein, Ein Elogium des M. Vinicius Cos. 19 v. Chr., Jahreshefte d. ö. Arch. Inst. VII (Vídeň 1904), 226, Novotný, ČD. I. 1. 44, 49 (v jiné spojitosti), B. Bretholz, Geschichte Böhmens und Mährens (Mnichov - Lipsko 1912), 16 a d. (v novém díle Geschichte Böhmens und Mährens I, Liberec 1921, 22 a d., Bretholz toto své dřívější stanovisko, jak se zdá, opouští), L. Schmidt, Stämme II. 2. 160, a j.

[1]) Strabon VII. 1. 5, Plinius, NH. III. 146, Dimensuratio prov. 18 (Riese, Geographi Lat. min. 12).

[2]) Zeuss, D. N. 246, Müllenhoff, DA. II³. 267.

[3]) Strabon V. 1. 6.

sarovi, v případě, že by byl Caesar ve své zprávě skutečně chtěl mluviti o stěhování celého národa hercynských Bojů.

Není tedy nutno a také ani dosti odůvodněno hledati ve zprávě Caesarově svědectví o hromadném stěhování *celého* národa hercynských Bojů za Dunaj, nýbrž jen a jedině to, co v ní vskutku je, totiž svědectví o stěhování oné části, jež byla jím nakonec usazena v Gallii na území Aeduů. Tím také pozbývá půdy běžný dosud názor, že byly naše končiny již před rokem 60 nebo 58 př. Kr. od Bojů opuštěny[1]). Skutečný význam Caesarovy zprávy pro naše končiny viděl bych v tom, že nám podává nepochybný důkaz, že již před rokem 58 př. Kr. počali Bojové oblast Hercynského lesa opouštěti. Kdy tento proces začal, z ní zřejmo není a rovněž ne, kdy byl ukončen. Otázka počátku stěhování zůstane asi provždy nerozřešena. Souvisí nepochybně úzce s otázkou pravlasti bojské vůbec, s otázkou, byl-li Hercynský les kolébkou všech Bojů či jen vlastí odnože, známé nám pode jménem Bojů hercynských. Zdá se, že bude asi blíže pravdě mínění prvé a že tedy z končin Hercynského lesa vyrojily se v dobách přelidnění bojské zástupy, o nichž vypravuje, snad alespoň z části podle staré tradice gallské, Pompeius Trogus[2]) a v rouše silně pohádkově přibarveném také Livius[3]). Bylo-li tomu tak, pak by ovšem ani zpráva Caesarova nemusila znamenati nic jiného, než podobný odliv z přeplněné vlasti, jaký nastal již dříve směrem jižním do Italie a jihovýchodním do Pannonie. Ovšem nelze také přezírati, že již v této době tlak germánských kmenů od severu vzrostl do té míry, že Bojové musili před ním stále více ustupovati, což se dálo asi tím způsobem, že svoji půdu opouštěly nepochybně především části, které byly vydány přímým útokům, a hledaly si dále na jihu nová sídla. V tom smyslu by bylo lze dobře spojiti obě zprávy, Caesarovu i Tacitovu, a to tak, že snad Caesarova zpráva se týká jedné z prvních nebo alespoň starších etap bojského ústupu před Germány, kdežto zpráva Tacitova znamená poslední etapu tohoto ústupu. A toto stanovisko bude podle mého

[1]) A s ním ovšem také domněnka, oblíbená v německé literatuře, že Markomani již tehdy vypudili Boje z Čech, srov. na př. Bremer, Ethnographie 60 a d., 211 (už dokonce kolem r. 80 př. Kr.!), Niese, Kelt. Wanderungen 160, Premerstein, Jahreshefte d. ö. Arch. Inst. VII. 226, Much, Hoops Reallex. I. 303, III. 196, Stammeskunde[3] 107 (a méně určitě již také Südmark 10 a d., 99 a d.), L. Schmidt, Stämme II. 2. 141, Bretholz, GBM. (1912) 17 a d. Naprosto neodůvodněna je ovšem též domněnka, vyslovená naposledy Bretholzem (tamt.), že Markomani nechali Čechy po vypuzení Bojů (63 př. Kr.) pustinou až do svého druhého příchodu pod Marobudem (Bretholz tu opakuje a rozvádí myšlenku, kterou již před lety v Südmark 11, 20 vyslovil, ale později — srov. Hoops Reallex. III. 196 — zase opustil Much; v GBM. I (1921), 22 a d. Bretholz, jak se zdá, také tuto hypothesi opouští).

[2]) Justinus, Epit. XXIV. 4; srov. k tomu Müllenhoff, DA. II[2]. 253 pozn.

[3]) Livius V. 33—35.

názoru asi nejblíže pravdě. Tím by se ovšem posunul, jak už bylo řečeno, poslední termín odchodu Bojů — alespoň z Čech — až k příchodu Markomanů.

Jako pro odchod Bojů, nemáme také pro *příchod Markomanů* do Čech ani jediné historické zprávy, která by nám jej přímo datovala. Jinak je tu ovšem naše situace potud příznivější, že máme několik zpráv, vztahujících se k době krátce před přesunem do Čech a po něm, takže můžeme přece jen termín této události dosti přesně stanoviti.

První positivní doklad o pobytu Markomanů v Čechách nám podává zpráva Velleia Patercula[1]) o kombinovaném tažení římských vojsk proti Marobudovi do Boiohaema. Směr obou vojsk je udán tak přesně, že nemůže býti pochybnosti o tom, že směřovala do dnešních Čech, a zde tedy také bylo tehdy středisko Marobudovy moci. Velleius Paterculus podává nám další důležitou zprávu[2]), že Marobud to byl, jenž svůj kmen z dřívějších sídel jeho do Boiohaema zavedl. A zprávy tyto potvrzuje zápis Strabonův, pocházející přibližně asi z téže doby, z něhož se krom toho dovídáme důležitého dodatku, který charakterisuje ráz tehdejších ethnických přesunů, že totiž do Boiohaema přišli pod vedením Marobudovým nejen příslušníci jeho vlastního kmene, nýbrž také kmenů jiných[3]). Kdy se tak stalo, nikde se nepraví. Ale Cassius Dio ve svém díle udává, že L. Domitius Ahenobarbus v době, kdy byl velitelem v Podunají, usadil v části někdejšího území markomanského kmen Hermundurů[4]). To se stalo asi r. 7 př. Kr. nebo krátce poté[5]). Tehdy bylo tedy již toto území od Markomanů opuštěno. Krátce před tím však, za válečných výprav Drusových proti Germánům v létech 12—9 př. Kr. ozývá se nám ještě jméno Mar-

[1]) Velleius Paterculus II. 109.

[2]) Tamt. 108.

[3]) Strabon VII. 1. 3.

[4]) Dio Cassius 55. 10a. 2: *ὁ γὰρ Δομίτιος πρότερον μέν, ἕως ἔτι τῶν πρὸς Ἴστρῳ χωρίων ἦρχε, τούς τε Ἑρμουνδούρους ἐκ τῆς οἰκείας οὐκ οἶδ' ὅτως ἐξαναστάντας καὶ κατὰ ζήτησιν ἑτέρας γῆς πλανωμένους ὑπολαβὼν ἐν μέρει τῆς Μαρκομαννίδος κατῴκισε . .*

[5]) Srov. Novotný, ČD. I. 1. 62. Přijímám zde toto datum, odpovídající v celku běžnému mínění, ačkoli chronologii události a tažení Domitiova k Labi nelze z pramenů zcela přesně zjistiti. Z těch, kdož kladou obě události do doby pozdější, zašel, pokud vím, nejdále E. Devrient, který v čl. Hermunduren und Markomannen, Neue Jahrb. f. klass. Altert. VII (1901), 53 a d., Die Sweben und ihre Teilstämme, Hist. Vierteij. VI (1903), 8 a d., datuje obojí do roku 6 po Kr. Jistě neprávem. Soudí totiž z Velleiova líčení Tiberiovy výpravy k Labi r. 5 po Kr., že tehdy přišli Římané k Labi poprvé a že se tedy stal Domitius teprve v této době, a nikoli už 12 let před tím, po první kampani Tiberiově v Germanii, vrchním velitelem vojska v těchto končinách. Proti tomu lze arci namítnouti, že r. 6 po Kr. má na severu vrchní velení sám Tiberius, a že není krom toho myslitelné, že by v době, kdy výprava proti Marobudovi vyžadovala zřejmě kooperace všech

komanů mezi kmeny, s nimiž se Drusus srazil[1]). Poněvadž byl Drusus v prvých dvou válečných letech (12 a 11 př. Kr.) zaměstnán na dolním Rýně a v končinách dále k severu a severovýchodu ležících[2]), zbývá pro tuto událost jen rok 10 nebo 9 př. Kr. Jsou tedy léta 10 a asi 7 př. Kr. krajními mezníky časovými, mezi nimiž došlo k přesunu Markomanů. A poněvadž při tehdejším nedostatku půdy u Germánů a s ním spojeném ustavičném pohybu jednotlivých kmenů není myslitelné, že by území od nich opuštěné bylo zůstalo neosídleno po dobu několika let, byl onen přesun pravděpodobně proveden krátce před tím, než L. Domitius jejich dosavadní území přidělil Hermundurům. Je tedy pravděpodobno, že pohyb Markomanů do Boiohaema nastal, jak bylo uvedeno, asi r. 9 nebo 8 př. Kr.[3])

Vedle historických dat, k nimž jsme zde dospěli, má pro řešení otázky ethnologické příslušnosti Stradonic a kultury jimi charakterisované rozhodující význam především otázka rozlohy sídel obou kmenů.

Pokud se týče Bojů, jsou naše vědomosti v tomto směru více než kusé. Až na geografické označení *Boiohaemum*, které, jak dále ukáži, není naprosto žádným důkazem, že by byli Bojové musili obývati celé dnešní Čechy, nezachovala se nám ani jediná historická zpráva, jež by nám o rozloze bojského území v Čechách poskytla bližšího poučení. O bojských sídlech můžeme dnes říci s jistotou jen tolik, že nebyla omezena jenom na Čechy, nýbrž

---

volných sil podunajských i porýnských, byl mohl Domitius volně disponovati tak značným počtem vojska, jakého k své výpravě nutně potřeboval. A po nezdaru výpravy Tiberiovy proti Marobudovi již k tažení Domitiovu dojíti nemohlo. Je tedy zřejmo, že datování nahoře uvedené bude správnější. Mluví pro ně ostatně také okolnost, že ode změny sídel markomanských do založení Marobudovy říše uplynulo jistě několik let a že opět vyžadovalo nějaké doby, než se tato říše mohla uplatniti na venek do té míry, aby Římané nabyli právního titulu k jejímu rozkotání. Jestliže tedy již r. 6 po Kr. podniká Tiberius svoji kombinovanou výpravu proti Markomanům, může termín nahoře uvedený dobře souhlasiti se skutečností.

[1]) Ann. Florus, Epit. IV. 12. 23 (II. 30): Drusus primos domuit Usipetes, inde Tencteros percucurrit et Catthos. Nam Marcomannorum spoliis et insignibus quendam editum tumulum in tropaei modum excoluit. Srov. k tomu Novotný, ČD. I. 1. 60 a d.

[2]) Srov. Müllenhoff, DA. IV[2]. 42.

[3]) To je dnes datování nejběžnější; srov. Niederle, Počátky 23, SS. III. 21, Novotný, ČD. I. 1. 63, Píč, Výzkum 1893, XIX, Přehled 55, Dvořák, DM. 4, Z nejstarších dějin Moravy, ČMM XXII (1898), 14; Premerstein, Jahreshefte d. ö. Arch. Inst. VII. 226 (domnívá se ovšem, že snad neorganisované části kmene zde již seděly i před tímto datem, a to od vypuzení Bojů z Čech kolem r. 60 př. Kr.), Much, Stammeskunde[3] 107, Hoops Reallex. III. 196, M. Vancsa, Geschichte Nieder- u. Oberösterreichs I (Gotha 1905), 48 a d., Bretholz, GBM. (1912) 17 a d., GBM. I (1921), 22 a d., F. Kauffmann, Deutsche Altertumskunde I (Hdb. d. Unterr. V. Bd. I. 1, Mnichov 1913), 330, W. Wostry, Das Kolonisationsproblem (Praha 1922, zvl. otisk z MVGDB LX), 19.

že zaujímala ještě valnou část prostory mezi Šumavou a Rýnem[1]), a že k nim v dnešních Čechách určitě náleželo území, přiléhající k jejich oblasti mimočeské, tedy především jih a jihozápad. A k tomuto českému území bychom snad mohli s jistou mírou pravděpodobnosti připočísti také ještě střed země, poněvadž název *Boiohaemum* připouští závěr, že Bojové obývali — ne-li celé dnešní Čechy — tedy přece alespoň jejich podstatnou část. Ale to jest vše, co o jejich sídlech u nás můžeme říci. Jak daleko šla na sever a východ a byla-li omezena jen na Čechy, či zasahovala-li snad z části také ještě na Moravu a jak daleko, to vše zůstane asi provždy nezodpověděno.

A jako o Bojích, nedovedeme říci bezpečně ani o Markomanech, jak velkou část dnešních Čech obývali. Především ovšem v době, jež nás zde zajímá, tedy v prvých desetiletích svého pobytu u nás. Máme sice zprávu Velleia Patercula[2]), že sídla jejich na jihu sousedila s Norikem a Pannonií a měla tedy již od dob Marobudových za jižní hranici Dunaj, a můžeme ze všeho, co o Markomanech z dějin víme, souditi, že se co do počtu naprosto nevyrovnali Bojům, ale to vše stačí nejvýše na závěr, že sídla jejich nemohla mimo Podunají zaujímati také ještě větší část Čech, nikoli však na přesné vymezení severních a východních hranic území, které po svém příchodu do Čech zaujali. S jistotou můžeme jim přiděliti opět český jih a snad i jihozápad, kdežto o severu a východu můžeme s velkou mírou pravděpodobnosti říci, že k sídlům jejich asi vůbec nikdy nepatřily, poněvadž kmem, který by byl vedle rakouského Podunají zalidnil také ještě celé dnešní Čechy, byl by musil míti v dějinách zcela jinou úlohu, než tomu u Markomanů skutečně bylo. A tento důvod činí pro mne také pochybným nebo alespoň nejistým, zaujímala-li markomanská sídla kromě území na jihu a jihozápadě ještě i střed Čech.

A nyní — jak se staví k těmto poznatkům historickým archeologie?

Aby bylo možno řešiti otázku ethnologické příslušnosti Stradonic a kultury jimi representované, je třeba míti rozřešenu především otázku jejich chronologie. A tu je zajímavo sledovati, jak se dosud v této věci postupovalo. Ti, kdož přičítají Stradonice Bojům, datují jejich konec vesměs před počátek našeho letopočtu[3]) — poněvadž Bojové odešli v I. stol. př. Kr. z Čech. Při tom ovšem tito badatelé zpravidla přehlížejí, že se odchod Bojů z Čech klade obyčejně již k r. 60 př. Kr., a posunují jej až blízko k po-

[1]) Více o tom srov. str. 49 a d.

[2]) Velleius Paterculus II. 109: eratque [Maroboduus] etiam eo timendus, quod cum Germaniam ad laevam et in fronte, Pannoniam ad dextram, a tergo sedium suarum haberet Noricos...

[3]) Srov. Déchelette, Hoernes a j., str. 31, pozn. 2.

čátku našeho letopočtu — poněvadž v té době zaniklo Bibrakte[1]), francouzská analogie našich Stradonic! A Stradonice jsou podle jejich názoru najisto bojského původu — ačkoli Bibrakte bojské není! A jak si počínal Píč? Soudil, že konec Bibrakta nedatuje také konec Stradonic, jak chtěl Déchelette, nýbrž začátek jejich a kladl proto jejich vznik k r. 15—10 nebo 5 př. Kr., kdežto konec jejich pro souvislost s Pichorou posunul k r. 25—50 po Kr.[2]) A poněvadž je z dějin známo, že v době, do níž položil počátek Stradonic, přišli do Čech Markomani, neváhal připsati Stradonice Markomanům.

Naprostý rozdíl v nazírání na chronologii a tím i ethnologickou příslušnost Stradonic, k němuž takto oba směry dospěly, je charakteristickým příkladem nebezpečí, jež hrozí i badatelům tak vážných jmen jako Déchelette a Píč, dají-li na své závěry archeologické příliš silně působiti úvahám historickým a snaží-li se stůj co stůj přivésti obé v soulad. Neboť snaha tato byla příčinou omylu na obou stranách a způsobila, že na každé straně je kus pravdy, ale nikde pravda celá. Déchelette měl pravdu, datoval-li počátek Stradonic hlouběji do století I. př. Kr. než chtěl Píč, a Píč měl alespoň z části pravdu, posunul-li konec Stradonic dále, než připouštěl Déchelette. Počátek kultury, zastoupené typicky v Bibraktu a na Stradonicích, nutno datovati v Gallii již do doby kolem zřízení provincie Gallie Narbonské, tedy nejméně asi k rozhraní I. a II. století před Kristem, a v době Caesarových výbojů v Gallii, tedy kolem polovice I. století př. Kr., musíme podle záznamů samotného Caesara počítati již s vrcholným květem této městské kultury gallské, i není důvodu (Píč vlastně také ani žádného positivního důvodu čistě archeologického neuvedl), proč bychom měli klásti počátek Stradonic až skoro do doby, kdy tato městská kultura v Gallii již hyne a ustupuje kultuře provinciálně-římské. Že jsou na Stradonicích zastoupeny také nálezy mladší, není naprosto žádným důkazem pro začátek osídlení této osady, nýbrž spíše pro jeho konec. Nemáme tedy příčiny, proč bychom se stanoviska ryze archeologického nemohli položiti počátek Stradonic o několik desítiletí hlouběji do I. století před Kr., než chtěl Píč. Na druhé straně však měl pravdu také Píč, poukazoval-li na řadu nálezů[3]), které dokazují, že Stradonice gallské Bibrakte přetrvaly. Jak jsem ukázal nahoře, souvisí Stradonice s pichorskou fasí kultury dobři-

[1]) Zánik tohoto města kladl I. G. Bulliot, Fouilles du mont Beuvray I (Autun 1899), 473, k roku 15—10 př. Kr., jeho nástupce ve výzkumu Déchelette k r. 5 př. Kr., srov. Fouilles du Beuvray 187, Manuel II. 3. 951 (tamt. 948 a d. instruktivní přehled výsledků badání na Mont Beuvray i příslušné literatury). U nás se touto otázkou zabýval hlavně Píč při studiu materiálu stradonického, srov. Starož. II. 2. 99 a d. a dříve již passim při popisu jednotlivých skupin nálezů.

[2]) Píč, Starož. II. 2. 103 a d., Přehled 52 a d., Aphorismen 13.

[3]) Srov. Píč, Starož. II. 2 102 a d., Přehled 51 a d., Aphorismen 13.

chovské opravdu tak úzce, že na nějakou časovou mezeru mezi oběma nelze vůbec pomýšleti. Píč kladl počátek Pichory asi k roku 50 nebo mezi léta 25 až 50 po Kr.[1]) I když budeme musiti, jak uvidíme později[2]), sestoupiti s tímto datem ještě hlouběji k počátku I. století po Kr., nemáme dosud věcných důvodů, abychom je posunuli až do I. století před Kristem, i nezbude, než abychom posunuli konečný termín Stradonic do prvých desetiletí nebo nanejméně alespoň do počátku I. století po Kr. S tím souhlasí plně také okolnost, že nálezový inventář stradonický je z části mladší než na Mont Beuvray, odpovídaje inventáři Augustoduna a jiných osad z doby po zániku Bibrakta[3]).

Chronologie Stradonic, k níž jsme takto dospěli, uvádí nás zřejmě do konfliktu s oběma ethnologickými hypothesemi, bojskou i markomanskou. Především je z ní patrno, že Markomani nemohou být původci, t. j. staviteli stradonické osady, poněvadž tato pochází z doby před jejich příchodem do Čech. Patří tedy obyvatelstvu, které sedělo v Čechách již před nimi. Jaké obyvatelstvo to bylo, nelze dnes při kusosti historických zpráv říci s naprostou jistotou, ale je pro dobu I. století před Kristem nasnadě mysliti na Kelty, kterým v té době patřila podle našich dnešních vědomostí ještě velká část jižní Germanie a jistě i velká část Čech a Moravy. A s tím plně souhlasí i způsob stavby a celý ráz městské osady stradonické, poukazující až příliš nápadně na analogická města gallská. Byli-li původci Stradonic přímo Bojové či některý jiný keltský kmen, je už arci tíže rozhodovati. Vzhledem k jejich poloze v západní polovici Čech, a co snad není bez významu: nade Mží a na konci pohoří Brdského, což obojí, řeka i pohoří, bylo kdysi nepochybně bojské, je i bojský původ jejich dosti pravděpodobný, ale něco určitého tvrditi při našich příliš mlhavých vědomostech o tehdejším obyvatelstvu Čech není možno.

Připustíme-li keltský a po případě i bojský původ Stradonic, nastává nám otázka: co se stalo s obyvatelstvem jejich po příchodu Markomanů do země? Bylo i ono vypuzeno nebo vyhlazeno, či zůstalo zde dále seděti a opustilo je teprve později, těsně před jejich zánikem? To jest otázka, jež zůstane asi navždy záhadou. Její řešení souvisí v prvé řadě s otázkou, jak velké území obsadili Markomani po svém příchodu do Čech. Zaujímalo-li také ještě alespoň západní část středních Čech, pak bych nepokládal za vyloučeno, že mohlo na Stradonicích dojíti alespoň k částečné výměně obyvatelstva a že Stradonice se pak mohly státi tím, čím je chtěl míti prof. Píč, totiž městem Marobudovým. Je sice proti tomu možná námitka — a byla také již učiněna[4]) — že

[1]) Píč, Výzkum 1897, 103 a d., Starož. II. 2. 105, Přehled 52 a d.
[2]) Srov. odstavec o chronologii Pichory v kap. III.
[3]) Srov. Píč, Starož. II. 2. 52, 99, 102 a d., Přehled 51 a d.
[4]) Srov. Hoernes, Kultur d. Urzeit III. 106.

v té době byl Germánům městský život ještě něčím docela cizím[1]), ale tu lze v našem případě, ne-li přímo vyvrátiti, tedy alespoň podstatně seslabiti dvěma důvody. Předně poukazem na to, že známe z končin severně od Mohanu, tedy v krajinách, které byly již v té době jistě z převážné většiny osídleny Germány, několik velkých hrazených osad s kulturou pozdnělatènskou, na př. Steinsburg na Malém Gleichberku u Römhildu v Meiningensku (v Durinsku), Altkönig a obě spojená hradiště Golgrube a Althöfer Mauer ve Vysokém Taunu v Nasavsku. Poněvadž Markomani přišli do Čech od západu, měli tedy nepochybně příležitost osady toho druhu a život v nich poznati. A dále bych připomenul městskou kulturu, kterou do sebe nassál Marobud v době svého mládí, kdy měl v Římě dobrou příležitost poznati všecky výhody života v městě. Obě tyto okolnosti činily by zcela pochochopitelnou myšlenku, že Marobud, naleznuv v nové zemi kvetoucí město na stradonickém návrší, usadil se v něm se svým průvodem[2]). Stalo-li se tak skutečně[3]), zůstaly ovšem Stradonice podle toho, co můžeme vyčísti ze zachovaných zbytků, i dále městem v prvé řadě obchodním. Ovšem městem, které už svojí polohou dokazuje, podobně jako jiné příbuzné osady, že bylo zakládáno v dobách neklidných, které mu vtiskly do jisté míry vojenský ráz. Potřeba silné obrany to byla, která přinutila osadníky zde stejně jako v Alesii, Bibraktu a jinde stavěti město v poloze nesnadno přístupné. Tato potřeba je také dostatečným výkladem pro nálezy zbraní, které se nám na Stradonicích zachovaly.

To jest vše, co lze povědět o Stradonicích positivního po stránce ethnologické. Prof. Píč uváděl sice ve prospěch své hypothese ještě několik — podle jeho soudu závažných — důvodů, ale těm bych věsměs nepřikládal toho významu, jak chtěl on. Především jsou to nálezy zbraní, o nichž jsem se právě zmínil.

---

[1]) Tacitus, G. 16: Nullas Germanorum populis urbes habitari satis notum est, ne pati quidem inter se iunctas sedes. Colunt discreti ac diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit . . . Místu tomuto nutno ovšem rozuměti tak, že Germáni nebyli zvyklí bydleti v městech po římském a vůbec jižním způsobu; že však bydlení v osadách — od italských měst, v nichž se v domech o jednom i více patrech tísnila na malé prostoře spousta lidí, ovšem docela odchylně stavěných — znali, dokazují nesporně četné praehistorické nálezy; srov., co k tomu dí R. Much, Die Städte der Germania des Prolemäus, Zeitschr. f. d. Altert. 41 (1897), 97 a d., K. Schumacher, Die Germania des Tacitus und die erhaltenen Denkmäler, Mainzer Zeitschr. IV (1909), 7, a pro dobu o něco pozdější též A. Dopsch, Wirtschaftliche u. soziale Grundlagen d. europäischen Kulturentwicklung I (Vídeň 1918), 145 a d.

[2]) Podobně si asi v jádře představuje věc také K. Schumacher, Gallische u. germanische Stämme u. Kulturen im Ober- u. Mittel-Rheingebiet zur späteren La-Tènezeit, Praeh. Zeitschr. VI (1914), 256; že by byli Markomani obsadili Stradonice už od polovice I. stol. př. Kr., jak myslí Schumacher, pro to ovšem chybí jakýkoli doklad.

[3]) K otázce lokalisace sídla Marobudova srov. také ještě dále odstavec o Ptolemaiově Marobudu v kap. III.

Píč soudil[1]) že jsou důkazem pobytu Marobudova vojska na Stradonicích, ale z toho, co jsem uvedl o rázu doby, v níž Stradonice vznikly a byly obývány, je zřejmo, že je možný také jiný výklad, nehledě ani k tomu, že dosavadní nálezy zbraní svým v celku nevelikým počtem by spíše mohly mluviti proti Píčově domněnce[2]). U vojenského tábora, v němž byl podle zprávy Velleiovy[3]) soustředěn počet vojska na tehdejší doby mimořádně veliký (70.000 pěších a 4000 jezdců), a to po delší řadu let, očekávali bychom jistě nepoměrně více zbraní, než nám Stradonice ve skutečnosti poskytly. Tento důvod Píčův tedy odpadá. A stejně bych nepřikládal velké váhy ani jiným důvodům, kterými se snažil Píč svoji myšlenku o markomanském původu Stradonic podepříti. Tak viděl pro ni na př. doklad v domnělé osamocenosti Stradonic, t. j. v okolnosti, že za doby, kdy psal knihu o Stradonicích, nebylo u nás analogických nálezů[4]). Dnes ovšem známe takových nálezů již značnou řadu, takže také tento důvod pozbyl své platnosti a stal se jen příkladem, jak málo smí usuzovati archeolog z toho, čeho dosud nezná. Dále bych nepřikládal toho významu jako Píč také ani nálezům zlatých mincí[5]). Při způsobu, jakým bylo na Stradonicích kopáno, vlastně pleněno, je těžko říci, co bylo nalezeno v obytných prostorách a co mimo ně. Ostatně i v případě, že by opravdu stříbrné mince byly bývaly nalezeny jen v obydlích a zlaté jen »porůznu mimo domy«, nepokládal bych to ještě za důkaz, že zlaté mince jsou stopami těch, »kteří zlato lehkovážně dávali v sázku na hod kostkou, kteří zlato dovedli ztratit, neznali cenu zlata a zajisté zlato prací nevydělávali«, a že tito marnotratníci byli vojáky[6]). To jsou jistě závěry upřílišené, k nimž nás nálezy nijak neopravňují. Ostatně je ze samotného vypravování Píčova[7]) zřejmo, že zprávy o nálezech mincí nejsou všecky zcela zaručeny, a tak je možno, že ono rozlišování nálezů v obydlích a mimo ně má svůj původ jen ve známé fantasii některého z lokálních sběratelů.

[1]) Píč, Starož. II. 2. 111 a d., Přehled 54.

[2]) Píč, Starož. II. 2. 111 mluví také o mečích, nalezených na hradišti. Naproti tomu konstatují Niederle a Buchtela v Rukověti, str. 53, výslovně, že nebyl na Stradonicích nalezen meč ani jediný. Píč ostatně mluví jinde také sám jen o »stopách mečů«, srov. Starož. II. 2. 72 a Přehled 54; Starož. II. 2. 72 a d. a tab. *30.* 1—5, 8—11, 14—17 cituje a vyobrazuje Píč jeden zlomek meče (špičku), kousek železné pochvy a několik kousků kování pochvy.

[3]) Velleius Paterculus II. 109. Číslo Velleiovo může ovšem býti snad vyšší, než byl skutečný počet vojska v sídle Marobudově, ale přesto byl tento počet jistě na tehdejší poměry značný, jak už lze souditi také z toho, co dí o sídle Marobudově Tacitus, Ann. II. 62; srov. k tomu Novotný, ČD. I. 1. 71.

[4]) Píč, Starož. II. 2. 112, 142; srov. ostatně jeho mínění o této věci také ještě r. 1908 a 1910, Přehled 54, Aphorismem 13.

[5]) Píč, Starož. II. 2. 112.

[6]) Srov. tamt.

[7]) Tamt. 111.

II. Původ kultury stradonické po stránce ethnologické.

Jako zvlášť závažný důvod pro svůj názor uváděl Píč také to, že »kultura na Hradišti je rozdílná od kultury historických Bojů v kostrových hrobech s kulturou gallskou ve středních Čechách zastoupené«[1]). Ale ani tomuto důvodu nemohu přiznati té váhy, jak chtěl Píč. Především nevíme, jsou-li naše kostrové hroby latènské skutečně zbytky po Bojích čili nic[2]), a za druhé, kdyby tyto hroby skutečně patřily Bojům, pak by to byl naopak velmi pádný argument proti hypothesi Píčově, neboť o tom nemůže býti sporu, že kulturně naše latènské hroby kostrové se Stradonicemi souvisí. Zastupují prostě starší fasi téže kultury, která nalezla v mladším stadiu svůj projev Stradonicemi. Že »tito historičtí Bojové (t. j. lid kostrových hrobů latènských) nezůstavili ve středních Čechách žádné stopy práce své« a že proto nelze »nikterak podezřívati Boje v Čechách někdy osedlé, že by oni zastupovali třídu pracovníků na Hradišti«[3]), je opět podobný důvod, jako ona domnělá kulturní isolovanost Stradonic. Přijde se snad zítra, snad za rok na nový nějaký nález — a až se bude u nás pečlivěji kopati a pozorovati, jistě se naň přijde — a celá theorie, zbudovaná na naší dosavadní nevědomosti, se rozpadne.

Z toho, co zde bylo řečeno o Stradonicích, platí pro celou kulturu jimi representovanou především to, co jsem uvedl o chronologii. Není naprosto žádného vskutku věcného důvodu, proč bychom počátek kulturního období, začínajícího v Gallii prokázaně už v druhém století př. Kr., měli u nás posunovati do doby o celých sto let pozdější. I když snad trvalo nějakou dobu, než se tato kultura ujala také u nás, tak těžkopádné přece jen nebyly ony — v prvé řadě asi obchodní — styky, jež ji k nám zanesly. Myslím, že můžeme počátek její u nás posunouti nejméně do doby Caesarových bojů v Gallii, tedy do doby jejího květu na západě, a možná ještě hlouběji do prvé polovice I. stol. před Kr. A stejně platí také o jejím konci to, co jsem řekl při Stradonicích. Je datován počátkem kultury pičhorské a nadešel podle toho někdy počátkem nebo v prvých desetiletích I. století po Kr.

Pokud se týká ethnologické příslušnosti, mohli bychom podle toho, co jsem uvedl o keltském obyvatelstvu Čech a Moravy, pokládati většinu nalezišť staršího období, odpovídajícího časově a vývojově fasi, zastoupené v Beuvray, a staršího tudíž také než vpád Markomanů, za keltskou, a na jihu a jihozápadě přímo za bojskou. Zasahovala-li již i v tomto období sídla Germánů až do našeho území, nelze dosud s jistotou říci, musíme však s tím alespoň pro nejzazší sever jeho počítati, jak ukazuje podmokelské pohřebiště, jevící v každém směru úzký vztah ke končinám, ležícím dále na severu, při středním Labi, jež byly nepochybně osí-

[1]) Píč, Starož. II. 2. 116.
[2]) Srov. k tomu Niederle, Datování gallské kultury 11 a d.
[3]) Píč, Starož. II. 2. 116.

dleny Germány[1]). V období mladším nutno rozlišovati mezi územím, o němž můžeme určitě souditi, že bylo zabráno Markomany, a územím, o němž této jistoty nemáme, nebo u něhož můžeme přímo říci, že Markomany nikdy obydleno nebylo. Na území osídleném Markomany, tedy v prvé řadě zase na jihu a po případě i jihozápadě, budou nepochybně naleziště do tohoto období spadající — pokud snad nejde o residua starého obyvatelstva — původu markomanského. V končinách, kde Markomanů nebylo, můžeme pokládati také většinu nálezů mladšího období za keltskou, nedošlo-li i zde k radikálnější výměně obyvatelstva jako na jihu Čech. Pokud se týče nejzazšího severu a jmenovitě pohřebiště podmokelského, platí i zde opět to, co bylo uvedeno nahoře[2]).

V diskusích o bojském a markomanském osídlení Čech připadá mimořádně velký význam dvěma jménům, kterých jsem se již opětovně dotkl: *Hercynský les* a *Boiohaemum*. Nutno jim zde proto věnovati také poněkud bližší pozornost.

Prvý výraz se vyskytuje poprvé ve spojení s jménem Bojů ve zprávě Poseidonia z Apameje, zachované u Strabona. Praví se v ní, že Bojové bydleli v Hercynském lese a odrazili zde útok Cimbrů, kteří pak sestoupili k Dunaji a ke gallským Skordiskům[3]). Co si Poseidonios pod názvem *Ἑρκύνιος δρυμός* představoval, z jeho zprávy nevysvítá, jisto však jest, že jeho představa nebyla asi o mnoho určitější než u jiných starších i mladších spisovatelů řeckých. Tito původně nazývali jménem *Ἑρκύνια ὄρη*, *Ἑρκύνιοι δρυμοί* a pod., jak se zdá, hlavně Alpy[4]). S přibývajícími vědo-

[1]) Srov., co dí o podmokelském pohřebišti v tom směru P. Reinecke, Zu den Gräberfunden von Bodenbach a. d. Elbe, Wiener Praeh. Zeitschr. II (1915), 20 a d. S tím, co praví Reinecke dále o několikerém germánském výboji proti Bojům, nelze ovšem v mnohém souhlasiti. Tak je na př. příliš mnoho theorie v jeho názoru, že keramika, charakterisovaná nádobami z Plaňan a Kostomlat, je zbytkem po druhé, silnější germánské okupaci severních Čech, po níž přišla později jako třetí vlna, která zaplavila celou zemi, okupace markomanská (připisuje jí kulturu dobřichovskou); srov. tamt. 20 a d., 25 a d.

[2]) Z toho, co zde bylo řečeno, vyplývá také moje stanovisko k hypothesi I. L. Červinky, který soudí, že naše česká a moravská kultura čistě latènská je totožná s pozdnělatènskou kulturou stradonickou, a připisuje proto jednoduše obojí Markomanům a Kvádům; srov. Kultura gallská a dějepis, Pravěk VIII (1912), 41 a d., 47, (a doslovně totéž) v čl. Kultura gallská na Moravě, ČMMZ XIV (1914), 185 a d. Červinkovo směšování několika fasí latènské kultury ve fasi jedinou netřeba již dnes vyvraceti. Červinka datuje počátek latènu v našich končinách do II. století před Kristem a dokazuje tím tedy sám nemožnost své hypothese po stránce historické, z čehož plyne ovšem nezbytně také nemožnost její po stránce archeologické.

[3]) Strabon VII. 2.2: *φησὶ δὲ καὶ* [Poseidonios] *Βοίους τὸν Ἑρκύνιον δρυμὸν οἰκεῖν πρότερον, τοὺς δὲ Κίμβρους ὁρμήσαντας ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον, ἀποκρουσθέντας ὑπὸ τῶν Βοίων ἐπὶ τὸν Ἴστρον καὶ τοὺς Σκορδίσκους Γαλάτας καταβῆναι . . .*

[4]) Müllenhoff, DA. I. 432, II². 241; proti výkladu Müllenhoffovu se postavil R. Much, Hercynia, Zeitschr. f. d. Altert. 32 (1888), 454 a d. Výklad po stránce etymologické srov. Much, Hoops Reallex. II. 506 a d.

mostmi o končinách zaalpských bylo toto jméno vztahováno také na širé hvozdy a zalesněná pohoří severně a severovýchodně od Alp, až posléze, když zobecnělo pro Alpy dnešní jejich jméno, zůstal název Hercynského lesa horským pásmům a pralesům od středního Rýna a pramenů Dunaje až po východní část Karpat. To jest také ještě Hercynský les Caesarův, Strabonův a Pliniův[1]). Podle Caesara prostírala se od území Helvetiů, Nemetů a Rauriků rovnoběžně s horním tokem Dunaje v šířce devíti dní cesty až do území Dáku a Anartiů, přes 60 dní cesty daleko, aniž kdo z Germanie poznal nebo zvěděl, kde je mu konec[2]). Zpráva Poseidoniova se vztahuje, jak se zdá, na jeho západní část. Nějaké přesnější určení místa, kde ke srážce Bojů s Cimbry došlo, není možné, je však při celkovém směru tažení Cimbrů pravděpodobno, že je bude lze hledati nejspíše kdesi na západní periferii bojských sídel[3]), tedy, jak ukáži ještě později, někde západně od Čech na území dnešních Bavor. Že by byl Poseidonios Hercynským lesem mínil výlučně jen české hory[4]), to z jeho zprávy nikterak nevyplývá, a je to při nepatrných a zcela neujasněných vědomostech jeho doby o tom, co bylo do pojmu Hercynského lesa zahrnováno, docela nepravděpodobno. Jak málo se o tomto »lese« tehdy ještě vědělo, vysvítá nejlépe z citované, více než o půl století mladší zprávy Caesarovy. Teprve za vlády Augustovy byla západní část jeho seznána poněkud důkladněji, a to počínaje výboji Cl. Drusa, jenž podle výslovného svědectví Florova »Hercynský les, do té doby nespatřený a nedostupný (nedostoupený), otevřel«[5]).

Pro lokalisaci bojských a markomanských sídel mají zvlášť velký význam zprávy Strabonovy, Velleiovy a Tacitovy. Nalézáme v nich obě jména, Hercynský les i Boiohaemum, ze žádné z nich však nevidíme, že by se některému z těchto autorů oba

---

[1]) Caesar, BG. IV. 24, 25; Strabon IV. 6. 9, VII. 1. 3, 5; Plinius, NH. IV. 80; srov. k tomu Müllenhoff, DA. II². 241, IV². 148, 391, Niederle, Počátky 1 a d., SS. III. 10.

[2]) Caesar, BG. VI. 25: Huius Hercyniae silvae... latitudo novem dierum iter expedito patet; non enim aliter finiri potest, neque mensuras itinerum noverunt, oritur ab Helvetiorum et Nemetum et Rauricorum finibus rectaqua fluminis Danuvii regione pertinet ad fines Dacorum et Anartium... neque quisquam est huius Germaniae, qui se aut adisse ad initium eius silvae dicat, cum dierum iter LX processerit, aut quo ex loco oriatur acceperit...

[3]) Srov., co k tomu uvádí Novotný, ČD. I. 1. 40 a d. (tamt. 41 pozn. 1 v. literaturu k otázce o původu Teutonů, jíž nutno doplniti hlavně poukazem na to, že Much své původní mínění o keltském a přímo helvetském původu Teutonů opustil a pokládá je nyní za Germány, srov. Hoops Reallex. IV. 314 a d., Stammeskunde³ 96, kdežto keltský původ Teutonů nejnověji opět hájí F. Stähelin, Zur Geschichte der Helvetier, Zeitschr. f. Schweiz. Gesch. II. 1921, str. 144 a d.).

[4]) Tak soudil na př. Zeuss, D. N. 6, a po něm Much, Hercynia 456 a d., Novotný, ČD. I. 1. 35, a j.

[5]) Ann. Florus, Epit. IV. 12. 27 (II. 30): invisum atque inaccessum in id tempus Hercynium saltum patefecit.

pojmy kryly. U Strabona[1]) znamená *Ἑρκύνιος δρυμός* oblast širší, kdežto *Βοΐαιμον*, sídlo Marobudovo, jest jen jednou z jejích částí; u Velleia Patercula[2]) jest Hercynský les zřejmě totožný se západní části lesa Caesarova vůbec, obsahuje tedy mimo české hory také pohoří mezi Čechami a Rýnem, a u Tacita je už dokonce nejisto, zahrnuje-li do pojmu Hercynského lesa také ještě celý komplex českých hor či jen pohoří mezi západním resp. jihozápadním pomezím Čech a Rýnem. Probereme-li všecky Tacitovy zprávy, v nichž se jméno Hercynského lesa vyskytuje, vidíme, že tímto jménem označuje jednou pohoří, jež tvořila východní hranici starého území Helvetiů, t. j. asi dnešní Švábský Jura a vrchoviny mezi ním a Mohanem[3]), podruhé pohoří severně od Mohanu, tvořící pomezí Chattů[4]), a potřetí ochrannou hradbu Marobudovu proti Římanům[5]), tedy zřejmě se strany západní a jižní. Pokud se týče hor na severu Čech, zdá se, že jich Tacitus do Hercynského lesa již nepočítal, neboť jinak by bylo sotva myslitelné, že by byl při zmínce o »continuum montium iugum«[6]), které pro něho má zřejmě velký význam, neuvedl, že je součástí tohoto lesa.

Nelze tedy tvrditi, že by byl u některého z těchto starověkých autorů pojem Hercynského lesa totožný s pojmem Boiohaema resp. věnce hor a lesů kolem dnešních Čech[7]), a stejně nepřijatelný je též úsudek, že tito autoři mínili svým Hercynským lesem české země[8]). Pokud jsou u nich pod tímto názvem míněny také české hory, jsou jen částí velkého komplexu, rovnajícího se asi západní části Hercynského lesa Caesarova.

A nyní: co znamenalo teritoriálně u starověkých autorů *Boiohaemum?*

Abychom si o tom mohli utvořiti správnou představu, je potřebí, abychom si především odmyslili dnešní hranice Čech,

---

[1]) Strabon VII. 1. 3: *ἐνταῦθα δ' ἐστὶν ὁ Ἑρκύνιος δρυμὸς καὶ τὰ τῶν Σοήβων ἔθνη, τὰ μὲν οἰκοῦντα ἐντὸς τοῦ δρυμοῦ, ἐν οἷς ἐστι καὶ τὸ Βοΐαιμον τὸ τοῦ Μαροβόδου βασίλειον, εἰς ὃν ἐκεῖνος τόπον ἄλλους τε μετανέστησε πλείους καὶ δὴ καὶ τοὺς ὁμοεθνεῖς ἑαυτῷ Μαρκομμάνους.*

[2]) Velleius Paterculus II. 108, 109.

[3]) Tacitus, G. 28: inter Hercyniam silvam Rhenumque et Moenum amnes Helvetii, ulteriora Boii, Gallica utraque gens tenuere; srov. k tomu Müllenhoff, DA. IV². 391.

[4]) Tacitus, G. 30: Ultra hos Chatti initium sedis ab Hercynio saltu inchoant... et Chattos suos saltus Hercynius prosequitur simul atque deponit.

[5]) Tacitus, Ann. II. 45: Maroboduum... Hercyniae latebris defensum.

[6]) Tacitus, G. 43: dirimit enim scinditque Suebiam continuum montium iugum, ultra quod plurimae gentes agunt...

[7]) Zeuss, D. N. 6 (nedokazuje toho ani Zeussův citát Strabona VII. 1. 5, který by se mohl stejně dobře vztahovati také na př. na Bavorsko), Much, Hercynia 456 a d.

[8]) Novotný, ČD. I. 1. 35.

vzniklé historickým vývojem pozdějších staletí, dále abychom ze své zásoby slovní vůbec vymýtili výraz »česká kotlina«, poněvadž tato »kotlina«, ačkoli geograficky neexistuje a nikdy neexistovala (alespoň v té formě, jak jsme si zvykli představovati si ji), je stálým nebezpečím pro správnost našich konklusí o ethnologickém a historickém vývoji Čech v staré době, a konečně abychom si uvědomili, že běžná dnes představa české země v podobě čtyřúhelníka nebo pětiúhelníka, ohraničeného horami, vznikla teprve v dobách pozdějších, a to, jak se zdá, až po sjednocení celé země kmenem Čechů[1]), a svého dnešního všeobecného rozšíření že došla nepochybně až v nové době vlivem zeměpisných map, na nichž byla schematicky barvou nebo šrafováním zdůrazněna okrajní horstva, kdežto horským skupinám a pásmům vnitrozemským byla věnována mnohem menší pozornost, takže oku zběžného pozorovatele téměř vůbec unikla. Ve skutečnosti je dnešní země česká útvarem, který po stránce geografické znamená opravdu celek tak uzavřený, jak pro to najdeme málo příkladů, ale tento celek se rozpadá v řadu jednotlivých útvarů drobnějších, které byly v dobách, jež nás zde zaměstnávají, spíše s to, aby tvořily anthropogeograficky uzavřené celky menší, plně vyhovující hospodářským i obranným potřebám jednotlivých kmenů, kdežto celá oblast dnešní země české byla v tom směru příliš velká a mohla se uplatniti jako skutečný anthropogeograficky uzavřený celek teprve v dobách pozdějších, kdy nastoupily na místo primitivních útvarů kmenových složitější útvary státní, vzniklé spojením několika kmenů ve větší celky národní. Že se v dobách, o něž nám tu jde, alespoň v jižním, římském a hellenistickém světě kulturním naše novodobá představa Čech jako útvaru uzavřeného se všech stran horami ještě neuplatnila, toho důkaz vidím především u Ptolemaia, který nám ve svém díle velmi charakteristicky reprodukoval běžný tehdy názor o českých horách tím způsobem, že zaznamenal dvě v celku rovnoběžková pásma horská na severu a jedno paralelní dlouhé pásmo na jihu, a mezi ně že položil několik drobnějších »lesů«. Zmatek, který se i jinak v jeho záznamech jeví, má jistě svoji příčinu nejen v tom, že Ptolemaios čerpal z děl a cestopisných záznamů různého stáří a různé ceny, nýbrž především také právě v okolnosti, že představy jeho sou-

[1]) Srov. Kosmas I. 1, 2. Tento zápis Kosmův pokládám za první, nejstarší historickou zprávu o tom, že země česká je se všech stran obklíčena horami; zprávy starších autorů, jež bývají spojovány s představou Čech jako země obklopené horami, jmenovitě na př. zpráva Velleia Patercula II. 108 (praeter gentem Marcomannorum, quae ... incinctos Hercynia silva campos incolebat) nic podobného nepraví (Hercynský les u Velleia Pat. II. 108 a 109 jest pojmem širším).

časníků o našich končinách byly ještě velmi neujasněny a zmateny, poněvadž se pro nedostatek detailního geografického studia nedovedli orientovati ve směrech a spojitosti hlavních pásem horských. Odtud Caesarova představa Hercynského lesa jako jediného velkého a širokého pásma hor a hvozdů, směřujícího od západu k východu, a odtud také Ptolemaiova orientace našich neb lépe řečeno českých i středoněmeckých a jihoněmeckých hor jako tří dlouhých pásem od západu k východu, beze vší vzájemné spojitosti.

Naše dnešní schematická představa české země jako čtyřúhelníkovité nebo pětiúhelníkovité kotliny, ohraničené se všech stran horskými pásmy, byla tedy v starém věku něčím neznámým. To si musíme především jasně uvědomiti, chceme-li si utvořiti správný, t. j. nepředpojatý úsudek o smyslu starověkých zpráv o Boiohaemu. A druhý nezbytný předpoklad pro to je, abychom si uvědomili, že, jako na př. Sasko za Karla Velikého nebo Morava za Rastislava a Svatopluka byly něco — v prvém případě zcela, v druhém z velké části — jiného než dnešní území téhož jména, mohlo také Boiohaemum z dob kolem počátku našeho letopočtu míti hranice podstatně jiné než Boiohaemum pozdních dob historických. Že toto Boiohaemum má dnes dobrou přirozenou hranici horskou, není ještě žádným důkazem, že mělo tuto hranici vždy. Byly doby, kdy měly jako rozhraní národů větší význam vody než hory a kdy byly po případě hory dokonce dobrou páteří kmenových držav, poněvadž poskytovaly bezpečné útočiště proti útokům s té či oné strany. Jde jen o to, jakého druhu hory to byly. Tak na příklad strmá horská pásma tyrolská dělila jistě vždy jednotlivá území kmenová stejně jako dnes, kdežto přímo klasický příklad horstva, představujícího takovou územní páteř, máme v našich Malých a (z části též) Bílých Karpatech, tvořících kotvu slovenského osídlení od IX. století (a nepochybně již i od starších dob) až po naše časy.

Že české hory nebyly vždy hranicí Boiohaema, pro to máme přímý historický doklad z konce VIII. století, z doby Karla Velikého, kdy šla sídla Čechů (Slovanů českých) až k Dunaji[1]) a kdy

[1]) Einhardi Ann. k r. 791: ...[Carolus] bipertito exercitu iter agere coepit. Cuius partem Theoderico comiti et Meginfrido camerario suo committens eos per aquilonalem Danubii ripam iter agere iussit. Ipse cum alia parte... australem eiusdem fluminis ripam... occupavit, Baioariis cum commeatibus exercitus, qui navibus devehebantur, per Danubium secunda aqua descendere iussis. Ac sic inchoato itinere prima castra super Anesum posita sunt... Cumque rex cum eo, quem ducebat, exercitu usque ad Arrabonis fluenta venisset,... per Sabariam reverti statuit. Alias vero copias, quibus Theodericum et Meginfridum praefecerat, per Beehaimos via, qua venerant, reverti praecepit... Saxones autem et Frisiones cum Theoderico et Meginfrido per Beehaimos, ut iussum erat, domum regressi sunt. — Ann. regni Franc. (Lauriss. maior.) k r. 791: ... ad Reganesburg pervenit, ibi exercitum suum coniunxit. Ibique consilio peracto

tedy netvořila vlastní hranici Boiohaema s této strany Šumava a k ní přilehlé skupiny horské směrem k východu, nýbrž Dunaj, podobně jako byl Dunaj také hranicí Moravy Rastislavovy. A ohlédneme-li se do dob ještě starších, najdeme důkaz, že měla Šumava s Českým Lesem po dlouhá staletí docela týž význam, jako v pozdějších dobách hory jihočeské nebo Malé a Bílé Karpaty. Poskytuje nám jej existence českobavorských mohylových hřbitovů z doby bronzové a starší železné, dokazující, že v těchto dobách seděl s obou stran Šumavy a Českého Lesa národ, jemuž nebyla tato horská pásma hranicí, jako jsou dnešnímu Boiohaemu, nýbrž spíše kotvou jeho državy. A jak se jmenovala tato država? Máme důkaz, že nikoli: země bojská, Boiohaemum?

To jsem měl za nutno předeslati před výkladem zpráv o Boiohaemu, abych ukázal, že důsledné promítání Boiohaema pozdních dob historických do starověku není dosti odůvodněno a může po případě vésti k závěrům, jež nikterak neodpovídají skutečnému obsahu zpráv starověkých autorů.

Zprávy, jež obsahují zmínku o Boiohaemu, byly z části již uvedeny. Patří k nim především zápis Strabonův, že v Hercynském lese jest *Βοΐαιμον*, sídlo krále Marobuda[1]), dále zpráva Velleia Patercula o tažení římských vojsk od Dunaje a Rýna do Boiohaema, země Marobudovy[2]), a konečně zpráva Tacitova o Boihemu a změně jeho obyvatelů[3]). Kromě nich se nám zachoval z doby, jež nás zde zaměstnává, obměněný název Boiohaema u Ptolemaia v jménech *Βαιοχαῖμαι* a *Βαῖμοι*[4]). Všecky tyto tvary

---

Francorum, Saxonum, Frisonum, disposuerat... iter peragendi... Supradictus vero princeps de australi parte Danubio iter peragens, Saxones autem cum quibusdam Francis et maxime plurima Frisonum de aquilonale parte Danubii similiter iter peragentes... Supradictus exercitus sic iter peragens usque ad fluvium cuius vocabulum est Raba; et exinde uterque exercitus de ambobus ripis ad propria reversi sunt...

Z obou těchto výňatků — uvedl jsem je vzhledem k diskussi o významu tohoto místa pro české dějiny úmyslně obšírněji — je zřejmo, že se Karel vydal se svými vojsky na pochod z Řezna (i s Frisy a Sasy), že severní část výpravy postupovala územím Čechů po levém břehu Dunaje, a tudy že se také vrátila. Obě zprávy jsou nesporným dokladem, že sídla českých kmenů v té době šla až k samotnému Dunaji. K diskussi srov. Pekař, ČČH IX (1903), 448 pozn. 1, Niederle, Příspěvky k počátkům českých dějin I, tamt. XV (1909), 73, SS. II. 354, III. 213, E. Šimek, Děvín, Památky XXXII (1920), 35, a naproti tomu Novotný, ČD. I. 1. 269 a d., ČMM XLV (1921), 86. K otázce rozsahu sídel Slovanů českých v Podunají srov. kromě citovaných již prací Niederlových (ČČH XV. 72 a d., SS. II. 354 a d., III. 212 a d., tamt. v. ostat. literaturu) hlavně ještě J. Stur, Die slawischen Sprachelemente in den Ortsnamen d. deutsch-österr. Alpenländer zwischen Donau u. Drau, Sitzber. Akad. Wien, philos.-hist. Kl. 176. Bd., 6. Abh. (Vídeň 1914), 35 a d., A. Beer, Listy filol. XLIII (1916), 153 a d.

[1]) Strabon VII. 1. 3.

[2]) Velleius Paterculus II. 109.

[3]) Tacitus, G. 28.

[4]) Ptolemaios II. 11. 10, 11.

odpovídají základnímu germánskému *Baiahaim(a) = Heimat der *Baiōz (= Boier), Boierhaim, země Bojů[1]).

Jaký byl rozsah této »země bojské« podle představ starověkých autorů?

Že k ní patřily alespoň jižní nebo jihozápadní Čechy, lze usuzovati z popisu obou římských výprav r. 6 po Kr. proti Marobudovi, který nám podává Velleius Paterculus. Podle něho[2]) měl táhnouti Sentius Saturninus se svými legiemi do Boiohaema od Rýna územím Chattů (v dnešním Hessensku)[3]) a Hercynským lesem, kdežto východiskem Tiberiovým bylo Carnuntum, jakožto nejbližší římský tábor vojenský s opačné strany. Obě výpravy směřovaly patrně přímo k ústředí Marobudovy moci. Soudě podle směru jejich bylo toto ústředí kdesi poblíž čáry od dolního Mohanu ke Carnuntu, tedy pravděpodobně kdesi uvnitř hranic dnešních Čech. Jádro nebo alespoň podstatnou část Boiohaema v dobách kol počátku našeho letopočtu dlužno tudíž hledati v Čechách.

To jest vše, co můžeme říci o starověkém Boiohaemu v jeho vztahu k dnešním Čechám. Chtíti blíže určovati jeho severní a východní hranici a rozhodovati, zdali k němu náležely také ještě severní a východní Čechy, bylo by dnes marným počínáním.

Pokud se týče jižní a západní hranice někdejšího území bojského, víme ze zprávy Strabonovy a Tacitovy, že byla posunuta daleko za pomezí dnešních Čech, a to na jihu nejméně až k Dunaji a na západě hluboko do území dnešních Bavor. O původní hranici na západě svědčí zápis Tacitův, označující Boje jako východní sousedy Helvetiů, kteří seděli na území »mezi Hercynským lesem, Rýnem a Mohanem«[4]). Šla tedy podle této zprávy stará sídla Helvetiů od středního Rýna na východ až k Hercynskému lesu, čili podle dnešního názvosloví asi k pásmu Švábského Jury a k vrchovinám mezi ním a Mohanem[5]). Území dále k východu ležící obývali Bojové. Zaujímala tudíž jejich sídla mimo území v dnešních Čechách směrem západním přibližně ještě asi (východní) polovici území mezi Rýnem a Šumavou[6]). Pro stanovení jejich jižní

[1]) Müllenhoff, DA. IV². 561, Much, Südmark 1, Stammeskunde³ 53 a d., Hoops Reallex. I. 303.

[2]) Velleius Paterculus II. 109, srov. str. 7 pozn. 2.

[3]) Srov. Müllenhoff, DA. IV². 407 a d.

[4]) Tacitus, G. 28: inter Hercyniam silvam Rhenumque et Moenum amnes Helvetii, ulteriora Boii, Gallica utraque gens, tenuere. manet adhuc Boihaemi nomen significatque loci veterem memoriam quamvis mutatis cultoribus.

[5]) Srov. Müllenhoff, DA. IV². 391, Kauffmann, DA. I. 220; k ústupu Helvetiů z tohoto území do dnešních Švýcar srov. Stähelin, Zur Geschichte d. Helvetier 131 a d.

[6]) Srov. Novotný, ČD. I. 1. 39, Kauffmann, DA. I. 220; za starších na př. Mommsen, RG. II⁹. 166, H. Jireček, Studie ke kronice Kosmově, ČČM LXVI (1892), 257 a d.

hranice, ovšem také jen přibližné, má význam zpráva Strabonova[1]), podle níž Bojové sousedili s Vindeliky. Je z ní zřejmo, že sídla bojská zasahovala určitě do Podunají[2]). Šla-li jen k Dunaji či také ještě za Dunaj, z ní arci bezpečně vyčísti nelze[3]).

Území, jež Bojové kdysi obývali, bylo tedy značně veliké. Bylo-li celé také skutečně zváno Boiohaemem, nebo lépe řečeno, vztahovalo-li se toto jméno původně na celou někdejší *Boiorum regio* čili nic, dnes bezpečně posouditi nedovedeme. Ze zpráv, v nichž se nám název Boiohaema zachoval, je to jediný zápis Tacitův[4]), který by tento širší výklad připouštěl, kdežto starší zprávy Strabonova[5]) a Velleiova[6]) spíše se zdají nasvědčovati tomu, že těmto autorům — a patrně tedy i souvěkému Římu — představa Boiohaema splynula s představou území Marobudova. Jaké byly hranice tohoto území na západě, přesně určiti nelze. Zato je poměrně dobře možno stanoviti jeho hranici na jihu. Má v tom směru význam jednak zpráva Tacitova, uvádějící Markomany výslovně mezi kmeny podunajskými[7]), jednak zpráva Velleiova, vypravující o jejich sídlech, že hraničí zpředu a s levé strany s Germanií, s pravé strany s Pannonií a vzadu s Norikem, a odhadující vzdálenost území Marobudova od nejvyšších vrcholů alpských, tvořících hranici Italie, na 200.000 dvojkroků[8]). Obě tyto zprávy jsou zcela jasným svědectvím pro to, že podle představy jejich autorů a tedy i tehdejšího Říma byl jižní hranicí Boiohaema v I. století po Kr. Dunaj. V II. století uvádí ještě Ptolemaios[9]) u Dunaje své *Βαῖμοι*, ale při způsobu, jakým jeho dílo vznikalo

---

[1]) Strabon IV. 6. 8: *Ἐξῆς δὲ τὰ πρὸς ἕω μέρη τῶν ὀρῶν καὶ τὰ ἐπιστρέφοντα πρὸς νότον Ῥαιτοὶ καὶ Οὐινδολικοὶ κατέχουσι συνάπτοντες Ἑλβηττίοις καὶ Βοίοις ἐπίκεινται γὰρ τοῖς ἐκείνων πεδίοις.*

[2]) Srov. Much, Südmark 2, Niese, Kelt. Wanderungen 153, Niederle, Počátky 3 a d., a j.

[3]) Boiodurum nemůže v tom směru sloužiti za doklad, poněvadž se poprvé vyskytuje teprve u Ptolemaia (II. 12. 4), tedy v době poměrně velmi pozdní; srov. Niederle, Počátky 3.

[4]) Tacitus, G. 28.

[5]) Strabon VII. 1. 3.

[6]) Velleius Paterculus II. 109.

[7]) Tacitus, G. 41: propior, ut quo modo paulo ante Rhenum, sic nunc Danuvium sequar, Hermundurorum civitas . . . 42: Iuxta Hermunduros Varisti ac deinde Marcomani et Quadi agunt . . . eaque Germaniae velut frons est quatenus Danuvio praecingitur. Srov. k tomu Müllenhoff, DA. IV². 482,

[8]) Velleius Paterculus II. 109: eratque [Maroboduus] etiam eo timendus, quod cum Germaniam ad laevam et in fronte, Pannoniam ad. dextram, a tergo *sedium suarum* haberet Noricos, tamquam in omnes semper venturus ab omnibus timebatur. nec securam incrementi sui patiebatur esse Italiam, quippe cum a summis Alpium iugis, quae finem Italiae terminant, initium eius finium haud multo plus ducentis milibus passuum abesset; více o tom v odstavci o sídlech Markomanů v kap. III.

[9]) Ptolemaios II. 11. 11.

z pramenů časově od sebe značně odlehlých, nelze říci, jde-li tu o svědectví současné s dobou Ptolemaiovou, či potvrzuje-li Ptolemaiův zápis jen to, co bylo řečeno o dunajské hranici Boiohaema v I. stol. po Kr. Poté nám jméno Boiohaema na celou řadu století mizí. Objevuje se poprvé opět r. 791 ve tvaru Beehaimi, označujícím podle jména země její obyvatele, tedy ve tvaru analogickém s Ptolemaiovými *Βαινοχαῖμαι* a *Βαῖμοι*. Hranicí těchto Beehaimů, Boemanů, Slovanů českých, jest na západě Šumava s Českým Lesem a na jihu opět Dunaj[1]). Dunaj zůstává pak hranicí jejich až do století X., kdy české obyvatelstvo, trpíc výpravami loupežných hord maďarských, ubírajících se Podunajím téměř rok co rok na západ, počíná ustupovati do hor dále k severu. Příval německých kolonistů od západu, vzrůst državy rakouských markrabí a s obojím spojená germanisace zbytků slovanského lidu tento proces urychlují[2]), a tak se jižní hranice Boiohaema posouvá trvale od Dunaje na jižní pomezí dnešních Čech. Sjednocením českých kmenů v jednu říši tvoří se pevné hranice i na ostatních stranách[3]). Vzniká Boiohaemum pozdních historických dob, jak žije v našich představách.

U kosmografa Ravennského (VII. stol. po Kr.) se vyskytuje pro část rozsáhlé oblasti, zaujímající území od Dunaje po Vislu, název *Baias*[4]). Toto Baias souvisí zřejmě s jménem Baio-ariů, jež se vyskytuje již v době o sto let starší[5]). Toto spojení, pro střízlivého badatele úplně srozumitelné a postačitelné, dalo vznik podivné, ale proto právě snad oblíbené hypothesi o původu Bavorů z Čech. Její oporou jest filologický výklad Baias = Baiahaim = Boiohaemum; poněvadž Baias jest totožná s Boiohaemem, v němž jsou historicky doložena sídla Markomanů, nejsou Bavoři = Baio-arii nic jiného než Markomani, kteří, usadivše se v Bavo-

---

[1]) Srov. str. 47 a d.

[2]) Srov. k tomu Niederle, SS. III. 214 (v pozn. v. starší literaturu).

[3]) Jako zajímavý doklad kolísání představ o původním rozsahu Boiohaema lze tu uvésti také kroniku Kosmovu. Kosmas, vykládaje si původ slova *Boemia* od Boema, praotce Čecha, poutá teritoriální význam Boemie zřejmě na rozsah území, ovládaného knížaty kmene Čechů. Proto mu koncem X. století (při smrti Slavníkově r. 981) jižní Čechy jakožto součást knížectví Slavníkova ještě k Boemii nepatří (kniha I. 27), kdežto *terra Boemica* jeho doby je mu již totožná se sjednoceným územím celé země (jejíž všecky vody tekou do Labe a s ním do Severního moře, I. 1, 2).

[4]) Anon. Rav. IV. 18: Item ad partem quasi meridianam, quomodo a spatiosissima dicatur terra, est patria quae dicitur Albis Ungani, montuosa per longum, quasi ad Orientem multum extenditur, cuius aliqua pars Baias dicitur; srov. k tomu Müllenhoff, DA. II². 96 a d., IV². 450.

[5]) Poprvé je uvádí Jordanes, Get. 55. Zpráva tato náleží asi k r. 551; srov. Niederle, Počátky 34, SS. III. 59, a Novotný, ČD. I. 1. 159, kde též starší literatura. L. Schmidt, Stämme II. 2. 212, soudí, že Jordanes čerpal svoji zprávu z Cassiodora, a klade ji proto do let 526—533; srov. k tomu již Müllenhoff, DA. II². 96 pozn.

řích, přezvali se na »muže z Čech«! A další důsledek: poněvadž se nazvali »muži z Čech«, je to důkazem, že Markomani — pro jejichž pobyt v Čechách jinak od II. stol. po Kr. vůbec není dokladu — byli v Čechách až do VI. století, podle Bachmanna dokonce až do druhé polovice tohoto století, do příchodu Avarů a s nimi spojených Slovanů, od nichž byli zatlačeni přes Šumavu do Bavor[1])!

Hypothese tato má arci několik slabin. Filologu snad stačí k ní prostý fakt, že lze odvoditi Baias, Boiohaemum a Baio-arius z jednoho slovního kmene. Pro střízlivého historika je to však důkaz trochu slabý, uváží-li jiné závažné okolnosti, především na př., že ústředí markomanského lidu od druhé polovice II. stol. po Kr. jest určitě při Dunaji a že od té doby ani jediná zpráva nedokazuje jejich pobytu v Čechách; že Baias kosmografova může znamenati tolik, jako »das Land der Bajōz«, »země Bojů«, ale jak sama Zeussova argumentace[2]) dokazuje, že je možný též prostý výklad nahoře uvedený, že totiž Baias může býti také jen zkráceným výrazem pro »zemi Baioariů«, »das Land der Baia-varjōz«; že i kdyby skutečně »Baias« znamenalo »das Land der Bajōz«, nebylo by to ještě pražádným důkazem, že se musí vztahovati

[1]) Bachmann, Einwanderung der Baiern, Sitzb. Akad. Wien, phil.-hist. Kl. XCI (1878), 374 a d., GB. I. 74 a d., 79. Původcem této hypothese byl K. Zeuss. D. N. 366 a d., Herkunft d. Baiern 4 a d. Od něho ji přejali němečtí badatelé skoro všeobecně, srov. na př. Riezler, Gesch. Baierns I. 25, 46 a d., Die Landnahme der Baiuwaren (Sitzb. Bayer. Akad. Wiss., phil.-hist. Kl. 1920, 16. Abh., Mnichov 1921) 3, 13 a j., Loserth, Die Herrschaft der Langobarden in Böhmen, Mähren u. Rugiland, MIÖG. II (1881), 355, 363, Dahn, Urgeschichte d. germ. u. rom. Völker II, 414, IV. 120, 125, 199 pozn. 1, Krones, Grundriss 132, Mayer, GÖ. I². 23, Bremer, Ethnographie 38, 213, Lippert, Socialgesch. B. I. 127, Kretschmer, Hist. Geogr. 168 a d., R. Much, Südmark 1, 66, Germanische Völkernamen, Zeitschr. f. d. Altert. 39 (1895), 31 a d., Die Anfänge des bayerisch-österr. Volksstammes, Beitr. z. Anthr. u. Urg. Bayerns XII (1898), 1 a d., Stammeskunde³ 108, Hoops Reallex. I. 156, III. 197, M. Doeberl, Entwickelungsgesch. Bayerns I (Mnichov 1906), 2 a d., J. Widemann, Die Herkunft der Baiern, Forsch. z. Gesch. Bayerns XVI (1908), 68 a d., W. Friedrich, Hist. Geogr. 73, L. Schmidt, Allg. Gesch. 178 a d., Stämme II. 2. 210 a d., A. Naegle, Germanische Christen in Böhmen vor der Einwanderung der Slawen? MVGDB LII (1913), 80, 98 a d. pozn., Kirchengeschichte Böhmens I. 1 (Videň-Lipsko 1915), 8, 26, a j. Müllenhoff, který původně (DA. II². 96, 341) souhlasil s Zeussem, později v totožnost Bavorů s Markomany nevěřil, srov. DA. IV². 120 a d. a hlavně 481. Z českých badatelů přijal hypothesi Zeussovu jmenovitě Novotný, ČD. I. 1. 159 a d., ČMM 1917/18, 320, Z dějin československých (Sborník věd. příruček, Brno 1921), 20. Bretholz, který dříve v domnělé souvislosti jména Bavorů s Markomany viděl důkaz pro to, že Markomani seděli až do V. století v Čechách, srov. jeho GBM. (1912) 25 a d., změnil nyní podstatně svoje dřívější mínění: připouští sice, že snad Markomani pomáhali jiným kmenům v V. a VI. století budovati bavorský stát, ale to podle jeho soudu nikterak nevylučuje, že zůstali dále seděti ve své staré vlasti, v Čechách; srov. jeho GBM. I (1921), 32 a d., Palacky's »Kolonisationstheorie«, Zeitschr. d. D. V. f. G. M. u. Schl. XXIV (1922), zvl. otisk 9.

[2]) Srov. Zeuss, D. N. 367, Herkunft d. Baiern 8, 10, 12 a d., 17, a Much, Völkernamen 34.

jediné na dnešní Čechy, nýbrž že by to mohlo býti také prostě jen dokladem, že i v názvu dnešních Bavor žilo dále jméno starých Bojů[1]), jejichž existenci v dnešních Bavořích máme prokázánu svědectvím téhož Tacita, který nám podává také poslední určitě (k r. 98 po Kr.) datovatelné svědectví o Boiohaemu[2]), a že je tedy mezi oběma zeměmi, obydlenými kdysi Boji, jenom ten rozdíl, že se nám v názvu obyvatelstva Bavor ozývá staré jméno Bojů znovu již v stol. VI.[3]), neboli již po čtyřech stoletích, kdežto starý název Boiohaema mizí až do konce stol. VIII.[4]), tedy na dobu skoro o tři století delší. A že jméno »Baioarii« už dokonce nemusí znamenati »Leute aus Boiohaemum« ve smyslu Zeussově, toho důkazem je existence jiných analogických geografických jmen německých kmenů, na př. Am(p)sivarii, Chasuarii, Angrivarii atd. Právě jako Am(p)sivarii jsou totožni[5]) s lidem, bydlícím na Emži (Amisia), Chasuarii s lidem, bydlícím při Hase[6]), Angrivarii s lidem, obývajícím »Angerland«[7]), jsou Baio-arii, Baiavarii prostě lidem, obývajícím »Baialand«, »Baierland«, podle kosmografa zkráceně Baias. Logický závěr, který si z této etymologie vyvodí střízlivý historik, může zníti jen asi takto: Baias jest názvem země, vyskytujícím se v době, kdy v ní již Baia-varii bydleli; jazyková příbuznost tohoto slova s jménem Bojů není důkazem, že se Markomani musili přistěhovati z Čech, a dokonce už ne, že se přistěhovali rovnou z Čech do Bavor v VI. století, nýbrž je spíše důkazem, že reminiscence na někdejší obyvatelstvo bojské žila na území dnešních Bavor i po odchodu Bojů dále[8])

---

[1]) Srov. k tomu střízlivý úsudek Kauffmannův, DA. I. 220.

[2]) Tacitus, G. 28. Zeuss arci neuznal, že by Bojové byli sídlili také v Bavořích; jeho východisko v této otázce bylo velmi jednoduché: promítl si prostě dnešní Boiohaemum do doby Tacitovy, a tak ovšem nalezl v Tacitově zprávě jen doklad pro svůj názor, že Bojové nikdy v Bavořích nebyli, a tedy i basi pro svoji hypothesi o Baioariech jako příchozích z Boiohaema — Čech; srov. Herkunft d. Baiern 17. Přesvědčení, že Bojové seděli toliko v Čechách a nikoli také v Bavořích, bylo hlavním pilířem Zeussovy argumentace. Ti, kdož přejali jeho hypothesi, toho, jak se zdá, namnoze nepostřehli, a tak dochází u některých z nich k zajímavým koncům: přejímají Zeussovu hypothesi bez výhrady, ale zároveň lokalisují Boje také do Bavor nebo alespoň do Podunají, aniž si uvědomili, že tím zároveň Zeussovu hypothesi sami bourají, poněvadž zamítají to, oč ji Zeuss právě v prvé řadě opíral.

[3]) Jordanes, Get. 55.

[4]) Einhardi Ann. k r. 791: Beehaimi, srov. str. 47 pozn. 1.

[5]) Srov. Much, Stammeskunde[3] 85 a d., Hoops Reallex. I. 80; co proti tomu uvádí Müllenhoff, DA. IV[2]. 558 a d., nepřesvědčuje.

[6]) Müllenhoff IV[2]. 427, Much, Stammeskunde[3] 86, Hoops Reallex. I. 370.

[7]) Much, Stammeskunde[3] 88, Hoops Reallex. I. 105; srov. k tomu níže str. 54 pozn. 1.

[8]) Srov. zprávy o Boio-duru z II.—V. stol.: Ptolemaios II. 12. 4 *Βοϊόδουρον*, Tab. Peutinger. Bolodurum, Itin. Ant. (vyd. Wesseling.) str. 249 Boiodoro, Not. Dign. 2 Boiodoro, Eugippius, Vita S. Severini 22 Boiotro

a byla příčinou, že i obyvatelé germánští, seskupivše se v temných dobách prvých století středního věku v nový velký kmen, přijali jméno, které ulpělo na jejich půdě po jejích dávných obyvatelích[1]). Byly-li zbytky Markomanů, které jistě kdesi při horním Dunaji žily, zahrnuty také pod toto jméno, či nutno-li je hledati spíše v Alamanech, jak soudil Müllenhoff[2]), dnes historicky dokázati nelze a je také ostatně s našeho stanoviska vedlejší.

Kvalitu hypothese o Markomanech-Bavořích charakterisují nejlépe vlastní slova jejího původce: »My tvrdíme, že Baiovarii, Bavoři . . . nejsou než Markomani a Baiohaemae [Bainochaimai], kteří v prvé polovici VI. století přešli přes Šumavu. Jak se měli teď, na této [bavorské] straně Šumavy, po úplném opuštění svých dřívějších sídel, jmenovati? Žádné z dřívějších jmen se již nehodilo; Beheimas mohli se nazývat jenom jako obyvatelé země Beheim, nikoli však po svém odchodu, po němž přešlo toto jméno na jejich slovanské nástupce v téže zemi; a [jméno] Marcomanni mohlo podržeti nejvýše potud význam, pokud hraničili bezprostředně s říší římskou, ale ne také později, když tato říše podlehla Němcům a když Němci stáli již po obou stranách Alp. Nazvali se a byli od sousedů nazývání Baiovarii, Baiara, Baier (Baiern), Leute aus Baia, Baiheim«[3]). A na jiném místě se k tomu dovídáme, že Markomani dříve ještě, než se přezvali v Baioarie, muže z Čech, přijali jméno Durinků, a když tito podlehli Frankům, jméno Franků[4]).

Ještě určitěji než Zeuss byl o minulosti Markomanů a jejich přeměně v Bavory informován Bachmann[5]). Podle něho Markomani, byvše příliš seslabeni bojem na polích katalaunských, kde pomáhali Attilovi, spojili se s Durinky, hraničícími s nimi na severozápadě, v jeden národní svaz a přijali i jméno silnějších Durinků. V tomto stadiu se účastnili boje Durinků s Franky a upadli v pod-

(Baiothro, Biothro, Boitro); srov. k tomu C. Müller, Cl. Ptolemaei Geographia I. 1 (Paříž 1883), 283 a d., pozn. 8.

[1]) Srov. k tomu výklady o původu jména Chattuarii jako »Nachfolger der Chatten«, G. Kossinna, Der Ursprung des Germanennamens, Beitr. z. Gesch. d. Spr. XX (1895), 282 pozn. 1, Much, Zeitschr. f. d. Altert. 40 (1896), 300, Hoops Reallex. I. 372, Bremer, Ethnographie 158 a d.; mohou-li býti Chattuarii »obyvateli země dříve chattské« (nebo Raetovarii obyvateli části staré země Raetů, srov. Kossinna, v. v.), proč by nemohli být Baioarii totéž, co »obyvatelé země dříve bojské«, t. j. té, v níž bydlí, tedy Bavor? Správnost tohoto závěru dosvědčují různým způsobem sami autoři zde citovaní; srov. na př. Much, Hoops Reallex. I. 372: Der Name Chattuarii scheint sich zu Chatti ähnlich zu verhalten wie Baioarii zu Boii, Boructuarii zu Bructeri und sie als Bewohner des Chattenlandes, d. i. wohl einer älteren Heimat der Chatten, zu bezeichnen.«

[2]) Müllenhoff, DA. IV[1]. 481.

[3]) Zeuss, Herkunft d. Baiern 4.

[4]) Zeuss, D. N. 365 a d.

[5]) Bachmann, Einwanderung 855 a d.

ručí Franků po porážce Durinků r. 531. Odtud se datují pozdější nároky Franků na zemi Samovu [!][1]). Markomani, poněvadž se podrobili Frankům dobrovolně, stali se spíše jejich spojenci než poddanými. Přitom ovšem bydleli stále ještě v Čechách. A poněvadž se už nemohli zváti podle poražených a cizích jim teď Durinků[2]), nazvali se potomci bývalých Markomanů a byli též od jiných zváni podle své vlasti: lidé z Böheimu, čili, jak toto tehdy slulo, z Baias, »Baiern«[3]). Jmenovali se tedy podle Bachmanna Markomani již v Čechách napřed Durinky a pak Bavory! Přešla asi tři desetiletí a Franky v Čechách porazili Avaři. Zapuzení Frankové jim musili Čechy přenechati. Bavoři odtáhli přes Šumavu do své nové vlasti, a to v létech 562 a následujících, pobyvše v Čechách skoro šest století[4]).

Oba tyto citáty ukazují názorně cenu celé markomansko-bavorské hypothese. Myslím, že by bylo zbytečno zabývati se zde všemi jejich historicky nedostatečně opřenými body. Stačí poukázati na to, co se přímo dotýká naší otázky. Především je to názor Zeussův, že Markomani, odstěhovavše se z Čech přijali nejprve jméno Durinků, pak Franků a teprve na konec »lidí z Čech«. Už motivace jeho je nepřípustná, neboť, opustí-li národ svoji dřívější vlast, neodloží nikdy jména, jehož po staletí užíval, jenom proto, že ho toto jméno víže k staré vlasti. Spíše naopak. Změna jména nastává zpravidla jen tehdy, když jeho nositelé splynou s nějakým větším celkem, nikoli však proto, že by staré jméno za nových poměrů nemělo smyslu. Proto je také jistě nesprávné to, co uvedl Zeuss jako důvod pro odložení jména »Markomanů«. Jméno, kterého lid užíval po celá staletí, musilo proň dávno pozbýti původního smyslu a stalo se mu prostě jen a jen jménem. Proto jistě Markomané, užívali-li sami tohoto jména, již dávno před dobou, v níž podle názorů Zeussových přešli do Bavor, zapomněli na jeho původní smysl, takže jim bylo po té stránce jistě lhostejné, je-li jejich země ještě markou čili nic. A názor, že by byli Markomani přijali jméno »mužů z Čech« teprve po dvojnásobné jiné změně jména, odsuzuje se sám sebou. Jaký byl tu důvod, aby si pak teprve vzpomněli na své staré jméno, a proč by v tom případě nebyli se prostě vrátili k tomuto starému jménu,

---

[1]) Bachmann, Einwanderung 871 a d., 873, 875.

[2]) Tamt. 874 a d.

[3]) Tamt.

[4]) Tamt. 887 a d., srov. též Bachmann, GB. I. 79; ovšem že i pak zůstala část Markomanů v západních Čechách dále seděti a sedí tam »von den Zeiten der Geburt des Herrn durch alle die Jahrhunderte bis heutzutage«, jak Bachmannovi dokazují některá místní jména v oněch končinách, srov. GB. I. 71 a d.; případnou odpověď na to dal Bachmannovi W. Friedrich, Hist. Geogr. 73 pozn. 8. K celé hypothesi Bachmannově srov. sumární posudek Müllenhoffův, DA. II². 96 pozn. 0 nové hypothesi Bretholzově, předstihující ještě Bachmannovu, v. níže.

nýbrž přijímali je ve formě pozměněné, která měla hlásati, co byli, ale co už nejsou? Bylo-li jejich jméno dříve Beheimas, jak soudil Zeuss, pak by se byli zajisté v případě, že by chtěli sáhnouti opět k starému označení kmenovému, zvali zase Beheimas a nikoli Baioarii, Baivarii, právě jako Bavor, který se vystěhuje do Ameriky, pokud se pamatuje na svůj původ, zůstává Bavorem a nikoli »mužem z Bavor«, zůstává v širším označení Němcem a nikoli »mužem z Německa«.

Kuriosní, historickými prameny nijak neověřené smyšlenky Bachmannovy nepotřebují vyvrácení ani pokud se týče změny jména. Neboť dnes jistě ani žádný německý historik nebude chtít tvrditi, že Markomani již v Čechách přijali jméno Durinků, a když toto již pro ně nebylo oportunní, že se již v Čechách přezvali na Bavory! Důvody, které vedly Bachmanna hlavně k tomuto druhému nápadu, jsou zřejmé. Bylo potřebí z důvodů politických dokázati, že germánští Markomani v Čechách seděli co nejdéle, a že nebyli vytlačeni Slovany — neboť před těmi Němci, jak známo, nikdy neustupovali![1]) — a na druhé strany bylo třeba vysvětliti nějakým způsobem okolnost, že se jméno Bavorů vyskytuje ve franckém seznamu národů — pro případ, že by se později objevilo, že tento seznam pochází přece jen ze starší doby, než chtěl Bachmann připustiti[2]). To se dalo nejlépe udělati tak, že se prostě Markomani odhodlali ke změně jména v Bavory už v Čechách.

Kromě Bojů a Markomanů—Kvádů, o nichž se ještě blíže zmíním v úvaze o původu kultury pichorské, bývají do naší oblasti v době kultury stradonické lokalisováni ještě dva kmenové keltští, a to Caesarovi Volkové Tektosagové a Tacitovi Kotini.

Názory o sídlech *Volků Tektosagů* v našich zemích se v celku značně rozcházejí. Nejvíce ohlasu našlo dosud mínění, že ve Volcích Tektosagech nutno viděti staré keltské obyvatelstvo Moravy v době, kdy Bojové seděli v Čechách. Tak soudil už na př. K. Zeuss[3]) a jeho mínění přijali z mladších R. Much, Kretschmer, Bretholz, R. Dvořák[4]) a j. Jiný názor zastával H. Jireček. Pokládal

---

[1]) Srov. L. Schmidt, Stämme II. 2. 213, Naegle, Germ. Christen 99 pozn., Kirchengesch. I. 1. 26.

[2]) Bachmann, Einwanderung 864 pozn. 2. Seznam národů srov. Müllenhoff DA. III. 325 a d. Müllenhoff jej datoval k roku 520, srov. tamt. 332, IV². 121; nyní se klade k r. 568 nebo do doby ještě pozdější, srov. J. Friedrich, Die sogenannte fränkische Völkertafel (Sitzb. Bayer. Akad. Wiss., phil.-hist. Kl. 1910, 11. Abh.), 25 a d., L. Schmidt, Stämme II. 2. 12.

[3]) Zeuss, D. N. 118.

[4]) Much, Südmark 10 a d., Stammeskunde³ 53, Hoops Reallex. IV. 424, Kretschmer, Hist. Geogr. 138, Bretholz, D. Mor. I. 3 a d. (v posledních svých pracích se Bretholz o této otázce nevyjadřuje), Dvořák, ČMM 1898, 12, DM. 3 (později Dvořák toto stanovisko opustil, srov. čl. Kdy asi Keltové zabrali sídla v Čechách a na Moravě, ČMM XXIV (1900), 123 a d.). Na Moravu jako centrum území Volků myslí také Bremer, Ethnographie 45, 64.

Volky Tektosagy za nejstarší keltské obyvatele Čech po Bojích (které lokalisoval do celého horního Podunají). Volkům připsal různé předhistorické památky jihočeské a především četná ryžoviště zlata v pořící Otavy a jiných řek pošumavských[1]). A třetí stanovisko zaujímal konečně Müllenhoff. Soudil, že Volkové Tektosagové seděli původně v Pomohaní[2]) a po odchodu Bojů obsadili obě naše země, Čechy i Moravu[3]). Pokládal je tedy za druhou vrstvu keltského obyvatelstva celé naší oblasti.

O sídlech Volků Tektosagů se nám zachovala jediná historická zpráva, a to u Caesara, jenž při zmínce o někdejší statečnosti Gallů uvádí jako — poslední patrně — příklad ze své doby Volky Tektosagy a praví o nich, že sedí v nejúrodnějších krajích při Hercynském lese[4]). Pojem tento je zřejmě příliš široký, aby bylo možno se vyjádřiti o jejich sídlech nějak určitěji. Jen tolik jest jisto, že byli prvním z velkých kmenů keltských, s nímž přišli Germáni v oblasti Hercynského lesa do styku, že tedy jejich sídla byla asi posunuta značně daleko k severu, a poměrně velká informovanost Caesarova o jejich mravech a způsobu života mohla by snad nasvědčovati tomu, že nebyli přílis daleko vzdáleni od Rýna. Důkazem jejich blízkého a poměrně raného sousedství s Germány jest jednak okolnost, že jejich jméno zobecnělo u Germánů do té míry, že se jim stalo kolektivním označením všech Keltů a Románů vůbec[5]), jednak svědectví Caesarovo, že se ve svých obyčejích silně přizpůsobili svým germánským sousedům[6]). Obojí, jak nepochybně doložené sousedství jejich s Germány, tak

---

[1]) H. Jireček, ČČM 1892, 256 a d., 260, 265 a d.

[2]) Do těchže končin přibližně je kladou také Doeberl, Entwickelungsgesch. Bayerns I. 4 (do Durinského Lesa a okolí), a Kauffmann, DA. I. 220 (do severních Bavor a Durinska); Kauffmann pokládá Volky za část Bojů, a rovněž tak i Kotiny, srov. tamt. 220, 329.

[3]) Müllenhoff, DA. II². 277, 300, IV². 452, 481; jeho stanovisko přijal na př. G. Strakosch-Grassmann, Geschichte d. Deutschen in Österr.-Ung. I (Vídeň 1895), 2, 9 a d., připisuje však Volkům toliko Čechy.

[4]) Caesar, BG. VI. 24: itaque ea, quae fertilissima Germaniae sunt loca circum Hercyniam silvam . . . Volcae Tectosages occupaverunt atque ibi consederunt.

[5]) Sthn. Walh, Walch, odtud slov. Vlach; srov. Müllenhoff, DA. II². 279 a d., IV². 100 a d., Much, Südmark 13 a d., Stammeskunde³ 53, Hoops Reallex. IV. 423 a d., Niederle, SS I. 311 a d. (tamt. srov. i jiné výklady); Niederle soudí podle rozšíření tohoto názvu u Germánů i Slovanů, že byla celá řada gallských kmenů, sedících kolem lesa Hercynského, zahrnována od Germánů i Slovanů pod společné jméno Volků a že jména Tektosagové, Kotini, Teurisci, Ombroni a snad i Anarti byla speciálními názvy jednotlivých kmenů, od sousedů sumárně nazývaných Volky, *Walhōz, *Volchi.

[6]) Caesar, BG. VI. 24. Niese, Kelt. Wanderungen 142 a d., vyložil celou tuto zprávu Caesarovu jako smyšlenku, jejíž jádro převzal Caesar z Justina; jeho vývody však nejsou dosti přesvědčivé a také s jeho výrokem, že »známe hlavní kmeny keltské na sever od Dunaje velmi dobře« (tamt.), nelze jen tak beze všeho souhlasiti.

také Caesarova poměrná informovanost, mohlo by snad okazovati na Pomohaní jako jejich původní sídla, jak chtěl Müllenhoff, ale něco jistého v tom směru vůbec říci nelze. Stejně možno by konečně také bylo, že z Pomohaní zasahovala jejich sídla i do naší oblasti, nebo že byla po nějaký čas vůbec jen v této oblasti. Pro posouzení těchto otázek nemáme prostě vůbec žádného bezpečného historického kriteria. Nemůžeme tvrditi, že v našich zemích byli, ale nemáme také práva kategoricky to popírati.

Značně lepší je naše situace, pokud se týče otázky sídel druhého kmene, *Kotinů*. Zprávu, kterou nám podává o jejich sídlech Tacitus[1]), lze skutečně s velkou mírou pravděpodobnosti aplikovati asi na území mezi východními Čechami a západním Slovenskem, tedy především asi na dnešní Moravu[2]), a poněvadž Tacitus výslovně označuje Kotiny jako nebojovný keltský kmen, máme tu nepochybně opravdu co činiti se zbytkem někdejšího keltského obyvatelstva našich končin, které u nás podle všeho prožilo stradonickou fasi kulturní[3]). Je tedy také možno, že tomuto kmeni vskutku náleželo Staré Hradisko u Okluk, jak se Lipka a Snětina domýšleli[4]). Nějaký zcela určitý závěr nelze arci z nedostatku naprosto bezpečných dokladů vysloviti ani v tomto případě.

Poněvadž Tacitus mluví o Kotinech *své* doby a spojuje je ve své zprávě s několika jinými kmeny, věnuji jim bližší pozornost později v odstavci o obyvatelstvu našich zemí v období pičhorském.

---

[1]) Tacitus, G. 43.

[2]) Srov. Niederle, Počátky 12 a d., SS. III. 31, Novotný, ČD. I. 1. 38, 52, Ptolem. 14, Z dějin československ. 19, Píč, Starož. II. 1. 127 a d., Výzkum 1897, 108 a d., Výzkum 1893, XVII; Dvořák, ČMM 1898, 12, ČMM 1900, 123 a d., DM. 3, Dějiny markrabství moravského (Brno 1906), 2, L. Schmidt, Allg. Gesch. 21, Kauffmann, DA. I. 221, Bretholz, GBM. I (1921), 23, a j.

[3]) Zeuss, D. N. 120, 123, 172, viděl v nich zbytky Volků Tektosagů, které kladl, jak jsem uvedl, rovněž na Moravu. Domněnku Zeussovu sdílel u nás A. Králíček, Die Donauvölker Altgermaniens (Jahresber. L.-Oberrealsch. Brno 1897), 11, 22, a Dvořák, ČMM 1898, 12, DM. 3 (s částečnou akomodací), a její možnost připouští také na př. Much, Hoops Reallex. IV. 424 (při čemž ovšem umísťuje Kotiny na Slovensko, srov. tamt. I. 380 a j.). Na bojský původ Kotinů myslí v poslední době L. Schmidt, Allg. Gesch. 21, a Kauffmann, DA. I. 220, 329.

[4]) Lipka-Snětina, Staré Hradisko 55.

III.

PIČHORSKÁ FASE KULTURY DOBŘICHOVSKÉ. — JEJÍ PŮVOD PO STRÁNCE ETHNOLOGICKÉ.

Nedostatky výzkumu na Pičhoře. — Chronologie období pičhorského. — Importované nádoby bronzové. — Nádoby s kolky. — Spony s očky. — Obchodní cesty. — Ptolemaiovy zprávy o geografii Čech a Moravy. — Ráz nálezů jihočeských a moravských. — Archeologicky nelze doložiti pobyt Římanů v obou našich zemích. — Nálezy mušovské. — Pohřební ritus. — Markomani. — Kvádové. — Hermunduři. — Marsingové, Kotini, Osi, Burové. — Bainochaimové, Baimové, Bateini, Korkonti, Sudini, Sidoni.

Píčova úvaha ve Výzkumu z r. 1893[1]) ukazuje, jak chudé byly vědomosti o naší »římské« kultuře ještě před čtvrtstoletím. A to bylo již známo pohřebiště na Třebické, prokopané r. 1890/1. Pro celé prvé období dobřichovské kultury bylo tehdy dokladem jen několik jednotlivých, porůznu nalezených hrobů. Okolnost tato je nejlepším měřítkem významu, jaký měl objev pohřebiště pičhorského. Ale je zároveň také měřítkem pro posouzení barbarství, které na Pičhoře bylo spácháno. Jak píše sám Píč[2]), přišlo se v dubnu 1896 při dobývání štěrku k stavbě obecní silnice dobřichovské na první hroby. Dělníci donesli popelnice řediteli velkostatku v Radimi J. Waňkovi, a dostavše dobrou odměnu, kopali na pohřebišti horlivě dál, možná horlivěji než v lomu na štěrk. Když brzy poté podnikatel zastavil stavbu silnice, nabídli se dělníci, kteří se tím octli bez práce, řediteli Waňkovi, že mu budou »kopat hrnce«. Waněk je skutečně najal, a tak do polovice května, tedy asi za měsíc, bylo celé pohřebiště prokopáno. Jak, je člověku trpko čísti a trudno poslouchati[3]). Dělníci dělali skutečně to, co slibovali. Kopali hrnce. A v Čechách a hlavně v Praze nenašlo se člověka, který by byl proti tomu energicky zaprotestoval, který by byl důrazně ukázal, že vlastenecká touha

[1]) Sl. LXI a d.

[2]) Píč, Výzkum 1897, 65.

[3]) Úžasné věci dovede o tomto kopání vypravovati J. Hellich. Jsou pro ně ostatně charakteristické také oba dodatky: Píč, Paběrky s Pičhory, Památky XXI (1905), 531 a d., a Hellich, Žárové hroby z doby císařství římského na Poděbradsku, tamt. XXXI (1919), 95. Že byla Pičhora »během měsíce« rozkopána, potvrzuje Píč výslovně v Starož. II. 3. 299.

naplniti vitriny Národního musea novými krásnými nálezy nedává ještě nikomu práva k tomu, aby pohřebiště pro kulturní minulost země tak důležité bylo vydáno v plen malé armádě dělníků, která »dobývala hrnce« nepietním způsobem čistě po továrensku. Že při tom o nějakém vážném pozorování situace hrobů a jejich obsahu nemohlo býti ani řeči, rozumí se samo sebou. Nemohlo by tomu býti tak, ani kdyby jejich práci byl ustavičně býval přítomen odborník, natož za poměrů, jaké při vykopávkách na Pičhoře skutečně byly. Referát Píčův praví, že bylo na rozsáhlém pohřebišti pičhorském »celkem nalezeno 131 hrobů nerozrušených, z kterých se zachovalo 6 bronzových a 82 hliněných popelnic«[1]). Kolik hrobů bylo rozrušeno, především ovšem rozrušeno neodborníckým rozkopáváním pohřebiště při tomto »výzkumu«, Píč nezapsal a ovšem ani zapsati nemohl. A tak máme dnes obsah nejskvělejšího našeho předhistorického pohřebiště, na němž šel počet hrobů jistě do set a na němž bylo jistě možno při neobyčejném bohatství reální kultury lidu, který na něm pochovával ostatky svých mrtvých, učiniti řadu velmi zajímavých vědeckých pozorování, vystaven jako Waňkův dar v polovici jedné (kombinované) skříně v Národním museu pražském (síň č. 6). Správa musea i správa sbírky byly s prací Waňkovou a hlavně ovšem s tím, že výsledek její věnoval nezištně museu, na výsost spokojeny, výbor musejní společnosti se usnesl vyjádřiti řediteli Waňkovi zvlášť slavnostní formou dík za jeho obětavé vlastenectví[2]) — a nikdo ze zúčastněných, zdá se, ani si neuvědomil, jak neslýchaným barbarstvím vlastně je vypleniti hřbitov, který přečkal neporušen tak dlouhé věky, takovým způsobem, jako se stalo na Pičhoře, jen aby byla ukojena pavědecká sběratelská touha lidí »osvíceného« století. Ředitel Waněk byl ovšem při své práci veden zcela ideální snahou prospěti věci, o tom při jeho mimořádné obětavosti nemůže býti pochyby, i nelze mu toho jako laikovi ani zdaleka tak zazlívati jako těm, kdož mohli a měli mu říci, že způsob, jakým dává pičhorské pohřebiště prokopávati, je naprosto nevědecký a tedy vlastně škodlivý.

Škoda, která tím byla vědě způsobena, je veliká a pro naši oblast přímo nenahraditelná. Víme sice, že hroby byly v řadách, jež směřovaly od ssv. k jjz., a že nejstarší hroby byly »v cípu ssv.«, kde byly hliněné popelnice latěnského rázu a kdesi blízko nich »štíhlá popelnice bronzová« (patrně situla s delfíny), kdežto ostatních pět bronzových popelnic bylo na opáčném konci pohřebiště na jjz.[3]), ale to je také vše, co víme o uspořádání pohřebiště positivního. Vše ostatní, čeho se o něm z literatury dovídáme, jsou jen poznámky docela neurčitého rázu, z nichž lze

[1]) Píč, Výzkum 1897, 67.
[2]) Srov. tamt. 66.
[3]) Srov. tamt. 66 a d.

vyčerpati v tom směru pramálo. Tak se dovídáme z původní publikace Píčovy, že se nevyskytl ani jednou pohřeb na pohřbu, že byly tedy hroby původně na povrchu nějakým způsobem znatelné. A dále, že byla vzdálenost jednotlivých hrobů »nestejná; někde byly popelnice hustěji, jinde řídčeji položeny«[2]). A tyto údaje pokládal Píč za tak postačitelné, že, připojiv k nim ještě celkové, nahoře uvedené číslo nerozrušených hrobů a zachovaných popelnic, mohl napsati: »Jelikož pak větší hroby nakresleny na tabulkách zvlášť, jinde pak číslováním dá se rozeznati, co ku které popelnici náleží, mohu tentokráte od popisu jednotlivých hrobů upustiti a zahrnouti, co potřebí bude, v popisné části«[2]). Že by byl Píč pokládal podrobný popis pohřebiště významu Pičhory skutečně za tak málo důležitý, že by byl chtěl právě »tentokrát« od něho upustiti jen z důvodů, jež uvádí, je prostě neuvěřitelné. Nezbývá tedy než druhý závěr, že ho vůbec podati nemohl, poněvadž neměl k němu nezbytných pomůcek — vykopávkového deníku nebo alespoň zběžných poznámek, z nichž by byla patrná situace jednotlivých hrobů a jejich obsah. A správnost tohoto závěru potvrzuje okolnost, že se skutečně ani v Národním museu, ani v pozůstalosti Píčově nic takového nezachovalo, a že také příslušné záznamy v inventáři praehistorické sbírky Národního musea neuvádějí vůbec bližší provenience jednotlivých předmětů. Že přesto bylo Píčovi možno rozlišiti alespoň část hrobů, stalo se patrně tím, že milodary byly vloženy do popelnic, nebo že mu ředitel Waněk označil snad ve zvlášť význačných případech, které nálezy patří k sobě. Ovšem podle toho, jak mu to pověděli dělníci. Že tu není vyloučena ve mnoha případech možnost omylů, rozumí se samo sebou. O přesné výměře pohřebiště, počtu jednotlivých řad hrobů, jejich vzájemné vzdálenosti, o počtu hrobů v jednotlivých řadách se nedovídáme vůbec ničeho, o orientaci řad a vzájemné vzdálenosti hrobů jen zběžných poznámek, jak byly nahoře uvedeny, o úpravě hrobů rovněž jen několik povšechných údajů, z nichž pro detailní studium nelze vyčerpati téměř nic. A přece by bylo bývalo velice zajímavo sledovati vývoj pohřebiště hrob za hrobem, čímž bychom byli jistě jak při keramice, tak při sponách a ostatních milodarech mohli dojíti k důležitým závěrům, především chronologickým. Píč udává celkové číslo nerozrušených hrobů na 131[3]) a popelnic na 88. Shledáváme-li je však podle číslování, jak radí v původní publikaci Pičhory[4]), najdeme jich podle »popelnic« asi 47. Už z toho je vi-

[1]) Tamt. 67.

[2]) Tamt.

[3]) Kromě toho bylo konstatováno ještě 12 hrobů později nalezených a rozrušených, patrně od dělníků; srov. Píč, Paběrky s Pičhory 533 a d., (11 hrobů v letech 1899—1905, mimo nálezy jednotlivé), Hellich, Památky XXXI. 95 (jedna popelnice s obsahem).

[4]) Píč, Výzkum 1897, 67.

dět, jak byl i materiál získaný neúplně publikován. Uvážíme-li, že na pičhorském pohřebišti mohlo býti ještě jednou tolik nebo i více hrobů, než udává Píč, musíme nutně přijíti k závěru, že známe z jeho publikace ve skutečnosti jen malý zlomek pohřebiště a vše ostatní že je pro detailní studium, pokud se nechce omeziti na pouhou typologii, úplně ztraceno. Tedy bilance právě při našem nejskvělejším předhistorickém pohřebišti jistě více než zarmucující. Význam ztráty, kterou nám ukazuje, je ovšem tím větší, že tu jde o jediné dosud známé velké pohřebiště toho druhu v celé naší oblasti.

Ztrátou, zaviněnou neodborným prokopáním pičhorského pohřebiště a nedostatečnou publikací materiálu na něm získaného, musí ovšem nutně utrpěti i řešení jednotlivých problémů a sporných otázek, jež nás při období pičhorském dosud zaměstnávají.

K nejdůležitějším z nich náleží *chronologie* tohoto kulturního období. Nelze pochybovati, že bychom při řádné publikaci alespoň těch 131 hrobů, které byly při původní vykopávce na Pičhoře rozpoznány, měli mnohem více pomůcek především k přesnému určení počátečního i konečného terminu celého období, než jich máme dnes. Při dnešním stavu nám ovšem nezbývá než spojiti se alespoň s přibližným určením obou těchto dat. Píč kladl pohřebiště pičhorské v původní publikaci podle prolamované přezky a norických spon, datovaných na pohřebišti reichenhallském a winklarnském mincemi císařů Domitiana (81—96), Nervy (96—98), Trajana (98—117), Hadriana (3. konsulát 119), Antonina Pia (138—161) a Commoda (180—192) do druhé polovice I. a do celého II. století[1]). Jeho datování bude nepochybně správné, pokud se týče konce Pičhory. Počátek její budeme však musiti posunout značně blíže k počátku našeho letopočtu. Píč tak učinil sám v pozdějších letech alespoň z části. Připouštěje do jisté míry správnost vývodů J. Décheletta, který dokazoval vyšší stáří Pičhory podle nálezu mince Augustovy spolu se sponou s očky v hrobě u Andernachu a podle »gallských« spon s destičkou a spony s rovným rýhovaným obloučkem, přijal jako počáteční termin Pičhory »kolísavý letopočet 25—50 po Kr.«[2]) Myslím však, že podle nálezů dosud známých nám nezbude než jíti s tímto terminem ještě hlouběji k počátku I. století. Nemáme sice pro zjištění jeho absolutního data pomůcek, jakých lze použíti pro tutéž dobu na př. v Porýní, kde se v nalezištích, přesně datovaných historickými zprávami, nálezy mincí a pod., bezprostředně stýkala kultura čistě římská i provinciální římská s domácí »barbarskou«, ale máme již přece jen řadu nálezů, které nám určují toto datum alespoň přibližně.

[1]) Píč, Výzkum 1897, 103 a d.

[2]) Píč, Starož. II. 2. 104 a d., II. 3 tab. *65.* 1, 2, *82.* 12, Přehled 52 a d.; Déchelette, Fouilles du Beuvray 179, Le Hradischt de Stradonitz 111 a. d.; srov. též Almgren, Fibelformen 35 a d. (nález u Andernachu).

Patří k nim podle dnešního stavu našich vědomostí především bronzové nádoby, importované z jihu, a spony s očky.

Bronzových nádob, náležejících do období pichorského, známe již z naší oblasti značně velký počet — celkem asi 80 kusů celých nebo ve zlomcích. Pocházejí z největší části z nalezišť českých. Je to především řada situl a kotlíků: šest popelnic (a části asi pěti jiných nádob) s Pichory, jedna (a zlomky druhé nádoby) z Lisovic, dvě (a zlomky dvou jiných nádob (ze Zlivi, jedna (a části dvou jiných nádob) z Holubic, okov z Řepova a popelnička z Libře u Jílového, dále situly z Hradce Králové, Dušníků u Roudnice, Vlkova u Král. Městce, Lysé, Hrdlořez a Zdic, a zlomky nádob z Kostelce n. L., Radovesic, Ohnišťan a Obříství. Dále sem náleží dvě klasické bronzové konvice z Lysce a ze Zlivi a tři zlomky konvicových uch s Pichory, pět mis ze Strak, Radovesic, Holubic, Zlivi a Hořovic, a řada pánví a pod. menších nádobek nebo zlomků z nich: dvě (pánev a malá sběračka) ze Strak, jedna (držadlo) z Holubic, tři (ve zlomcích) ze Zlivi, jedna z Vrutice Kropáčovy, jedna z Obříství, tři (?, pánev ?, sběračka a cedník) z Libře u Jílového, asi jedenáct (dvě skoro celé, ostatní ve zlomcích) s Pichory, jedna z Lysce, jedna (dno) z Kněževsi, jedna z Vinohrad (zlomek cedníčku), čtyři (pánev, miska ?, sběračka a cedítko) z Řepova, jedna (?, část pánve a seškvařený kousek držadla) z Nymburka a čtyři (zlomky dvou dvojic sběraček a cedníčků) z Ohnišťan[1]). Z Moravy jsou dosud nesporně zjištěny jen dva exempláře bronzových nádob z této doby, a to pánvička z Uher. Hradiště a situla — vlastně jen ouška z ní — z Měnína[2]).

---

[1]) Srov. Píč, Starož. II. 3. 93 a d., 299 a d.; tamt. 97 obr. 51 Straky (Píč, Památky XXI. 337 a d.), 94 pozn. 97 Lysá, tab. *50* Lisovice (J. Felcman, Památky XVII. 191 a d.), *51* Radovesice, *53* Holubice, *54* a *55* Zliv (V. Schulz, Památky XIII. 65 a d.), *56* Vrutice Kropáčova (O. Červinka, Památky XII. 457 a d.), *57* Obříství (Památky VI. 276, Wocel, Pravěk 203 a d., Lüssner, Mitt. Zentralkomm. f. D. XV. 61), *58* Libeř (Píč, Výzkum 1897, 101 a d.; mimo předměty Píčem popsané a vyobrazené je zachován v museu v Jílovém ještě střed dna cedníku, nalezený na témž místě později, který snad původně mohl patřiti k cedníku Píčem zobrazenému), *64—69*, *72*, *74*, *78*, *79* Pichora; K. Karafiat, Zur Urgeschichte von Teplitz u. Umgebung, Tät.-Ber. Mus. Teplitz 1915, 35 a d. Lysec; Hellich, Památky XXXI. 92 a d. Vlkov; ostatní ve sbírkách Nár. musea v Praze (Dušníky srov. Lüssner, Památky VII. 323, Zdice tamt. IX. 901).

[2]) A. Rzehak, Die römische Eisenzeit in Mähren, Zeitschr. d. V. f. G. M. u. Schl. XXII (1918), 229 a d.; krom toho uvádí Rzehak tamt. ještě bronzový zlomek z Měnína, o němž se domnívá, že pochází z kotle nebo z pánve. Pánev z Buchlova s kolkem NORBANI, o níž se Rzehak domýšlí, že snad pocházela též z Uh. Hradiště (srov. tamt. 231), byla buď totožná s nahoře uvedenou pánví z Obříství, nebo snad tu šlo o druhý exemplář s týmž kolkem, který se dostal na Buchlov spolu s nálezem římských bronzů z Obříství, t. těch, jež nebyly věnovány Nár. museu pražskému (v. v. pozn. 1, nálezy z Obříství). Rzehak, tamt. 231, praví, že jsou z Čech známy dosud jen tři exempláře pánví; jak je patrno z hořeního výčtu, známe jich z Čech celkem (i s cedníčky a sběračkou ze Strak) nejméně již asi 34 kusů (15 celých nebo alespoň z větší části zachovaných, asi 19 ve zlomcích), nepočítaje v to

Z nádob zde uvedených dlužno pokládati za nejstarší dvě situly typicky pozdnělatènského tvaru, a to situlu pičhorskou s oušky s delfíny, zobrazenou u Píče (Starož. II. 3), tab. *65.* 3 a situlku s listovitou podpěrou ouška z Hradce Králové (Nár. museum v Praze). Obě náleží svým vznikem určitě ještě době, zastoupené u nás Stradonicemi. Jsou datovány nálezy z nekropole San Bernardo, staršího pohřebiště u Ornavassa (Italie, prov. Novara), na němž bylo pohřbíváno za republiky asi v době 150—50 př. Kr.[1]) Situlka královéhradecká naleží ke vzácným exemplářům s oušky s listovitým spodkem, známým dosud jen ze tří lokalit: z Hoby na Laalandu v Dánsku, z Osterehlbecku a ze Stradonic (Willers, Neue Untersuchungen 23, tab. *2.* 1, *4.* 2, Píč, Starož. II. 2 tab. *21.* 17). Z nich mají oba poslední exemplář pod oušky jen prosté malé srdcovité lístky, kdežto pro pokročilou formu listu na situlce královéhradecké najdeme analogii jen ještě na situle z Hoby (Willers, NU. tab. *4.* 2). Co do tvaru je naše situlka starší než její protějšek z Hoby. Je značně útlejší než tato, ale forem ještě ušlechtilejších. Druhá naše situla, pičhorská (Píč, Starož. II. 3 tab. *65.* 3), má tatáž ouška s delfíny, jako situla z Ornavassa (Willers, v. v. 16 a d., obr. 11.4, 12.12), jinak je však celým svým tvarem rázu mladšího, podobajíc se spíše na př. situlám z Gerdau, Nienbüttelu, Osterehlbecku a Oldendorfu (Willers, tamt. tab. *1.* 1, 2, *2.* 1—3) a tvořic již zřejmě přechod k mladší pičhorské situle, zobrazené v Píčových Starožitnostech (II. 3) tab. *64.* 5. Kromě exempláře pičhorského byl nalezen druhý podobný u Lysé[2]) a zbytky třetí situly téhož druhu — zlomky obou oušek a všecky tři nožky — se zachovaly v žárovém hrobě u Holubic (Píč, tamt. *53.* 7, 11, 12). Podle tvaru nožek šlo i v případě holubickém o exemplář v mladším vývojovém stadiu, podobném asi stadiu u situl s analogicky vytvořenými nožkami z Mehrumu (Willers, NU. 24, tab. *5.* 1—3). Pozdnělatènské okovy toho druhu byly k nám importovány také již v době stradonické, jak dokazuje nález bronzového »kotlíku« se zlatými mincemi (duhovými miskami) v Podmoklech u Křivoklátu a nálezy nožek a oušek na Stradonicích (Píč, Starož. II. 2. 23 a d., tab. *21.* 1, 2, 5, 7, 8, 16, 10 ?). Náleží tedy tyto situly k článkům, spojujícím naši kulturu pičhorskou se stradonickou. Jaké závěry jiné z toho lze vyvoditi, uvedu později.

Další stadium ve vývoji bronzových okovů je zastoupeno krásnou situlou pičhorskou s uchy, přecházejícími v hlavičky menad, a s profilovaným obloukem s očkem uprostřed a s kachními hla-

jeden zmačkaný exemplář z Libře, misku (?) z Řepova a některé zlomky, jež nelze naprosto bezpečně určiti, ale které možná také pocházejí z pánví, jako na př. krásně zdobené dno ze Zlivi, zlomky s Pičhory a j.

[1]) H. Willers, Neue Untersuchungen über die römische Bronzeindustrie von Capua und von Niedergermanien (Hannover-Lipsko 1907), 11, 13 a d.; situla pičhorská tamt. 6 a d., obr. 4, 5.

[2]) Píč, Starož. II. 3. 94 pozn. 97; byl vyplaven z Labe.

víčkami na obou koncích (Píč, Starož. II. 3 tab. *64.* 5). Tato situla jeví sice ve svém tvaru ještě úzké příbuzenství s pozdnělatènskými exempláři doby předchozí, avšak celý její ráz a zejména výzdoba nesou již pečeť řeckého ducha, který se uplatnil v capujských továrnách za vlády Augustovy. Naše situla patří k nejlepším jejich výtvorům z této doby[1]). Z téže přibližně doby pocházejí obě obloukovitá žlábkovaná ucha z Holubic (Píč, Starož. II. 3 tab. *53.* 9) v podobě dvou úzkých kalíšků květních, dotýkajících se vzájemně dny a přecházejících v stylisované ručky, jež se přimykaly s obou stran k stěně nádoby. Analogie uch téhož druhu, arci v podobě značně pokročilejší, při níž jsou zejména obě ručky dokonaleji propracovány, se nám zachovala v Pompejích (casa dei capitelli figurati) i s příslušnou mísovitou nádobou s oblým spodkem a širokým, lomeně ohrnutým okrajem, zdobeným kannelurou, šňůrou perel a vaječníkem, která nám ukazuje, jakého asi tvaru byly také obdobné nádoby naše[2]). Mísovité nádoby toho druhu byly v Italii, jak se zdá, velmi oblíbeny a bylo jich proto také značně dlouho užíváno, jak dokazuje názorně na př. mosaika ve vile Hadrianově u Tivoli, dostavěné roku 134 nebo následujícího[3]). Naše nádoby resp. zlomky toho druhu jsou datovány skoro vesměs ostatním inventářem hrobů, v nichž byly nalezeny, do staršího nebo přímo nejstaršího stadia pičhorského období. Patří sem na př. část nádoby z Holubic (Píč, Starož. II. 3 tab. *53.* 10), k níž náležela, jak se zdá, obě zmíněná ucha a podstavec, dále zlomky nádob z Radovesic (tamt. tab. *51.* 9), Obříství (tamt. *57.* 8, 1)[4]), s Pičhory (tamt. *65.* 12, 20) a několik zlomků, podobných radovesickým, v Národním museu v Praze. Do nejstaršího období pičhorského datují ostatní milodary hrobní také krásnou nádobu holubickou v podobě kotlíku, zobrazenou u Píče (Starož. II. 3)

[1]) Srov. Willers, NU. 25 a d.; do téže asi doby náleží, jak se zdá, také situla z Lübsova (Pomořany) a její oba protějšky z Wichuly (Slezsko, kr. Opolí), všecky tři velmi blízké naší; srov. E. Pernice, Der Grabfund von Lübsow bei Greifenberg i. P., Praeh. Zeitschr. IV (1912), 134 a d., tab. *11.* 2., H. Seger, Der Fund von Wichulla, Schlesiens Vorzeit VII (1898), 417, obr. str. 418 a d., 420 č. 8, Schlesiens Urgeschichte v Schles. Landeskunde (Lipsko 1913), gesch. Abt. I. 20, obr. 11. 3 na str. 19, M. Jahn, Die oberschlesischen Funde aus der römischen Kaiserzeit, Praeh. Zeitschr. X (1918), 85, 118, obr. 2, 3 a 4 č. 8 na str. 82—84.

[2]) Willers, NU. 25, 71 obr. 41. 9, 9 A.

[3]) Srov. Willers, Die römischen Bronzeeimer von Hemmoor (Hannover a Lipsko 1901), 135 a d., obr. 58, H. Schmidt, Hoops Reallex. I. 324.

[4]) Nádoba z Obříství náležela patrně k specielnímu druhu mis s držadly v podobě pohyblivých masivních kruhů, jichž typ podává zmíněná mosaika v tiburské vile Hadrianově. Analogií je znám ze severní Evropy již větší počet, srov. Willers, Hemmoor 135 (7 mis z Dánska 1 z Gotlandu), O. Montelius, Der Handel in der Vorzeit, Praeh. Zeitschr. II (1910), 261 a d., obr. str. 260 (mísa z Gotlandu), J. Kostrzewski, Die ostgermanische Kultur der Spätlatènezeit I (Mannusbibl. 18, Lipsko-Würzburg 1919), 213, obr. 239 (mísa z Rondsenu, Z. Prusy).

na tab. *53* č. 13[1]), a do téže přibližně doby náleží i vkusně zdobené dno nádobky a několik jiných zlomků ze Zlivi (tamt. tab. *54*. 12, 7).

Nejmladší typ situl, příbuzných s uvedenými dosud exempláři latènského tvaru, představují nám situly z Lisovic, Dušníků a ze Zlivi (Píč II. 3 tab. *50*. 16, *54*. 1). Je na nich zřejmo opětné zbarbarštění vkusu, který se projevil u pičhorské situly s hlavičkami menad. Mladší ráz jejich se jeví jak ostrým zlomením výduti nádoby pod hrdlem, tak také zvýšením hrdla a primitivnější úpravou oušek. Jinak však je z celého jejich vzezření patrno, že nemohou býti časově příliš vzdáleny od pičhorské situly z doby Augustovy. K nim patřila, soudě podle zachovaného ouška, také situla měnínská (Rzehak, Röm. Eisenzeit 230, obr. 20). Z cizích nálezu by tu bylo lze uvésti analogie z Giubiasca, Mohuče a Bargfeldu (Willers, NU. 9, tab. *3*. 1, *4*. 4), nutno však podotknouti, že se žádný z těchto nálezů nerovná úplně našim, jež jsou sice vesměs mladšího rázu, ale svou úpravou nad nálezy cizí daleko vynikají.

Vedle situl a kotlovitých nádob nahoře uvedených zachovalo se nám ještě několik okovů hrubšího rázu, a to dva kotle s Pičhory (Píč, Starož. II. 3 tab. *68*. 7, *69*. 1) a jeden z Vlkova u Král. Městce, a šest hrncovitých situl, z nichž dvě pocházejí opět s Pičhory (tamt. tab. *66*. 8, *67*. 9), ostatní pak po jedné z Hrdlořez, ze Zdic, z Řepova (Národní museum v Praze) a z Libře u Jílového (Píč, Starož. II. 3. *58*. 7).[2]) Pokud se týče kotlů, náleží podle cizích analogií[3]) i podle inventáře hrobu, v nichž se vyskytly, asi do stejné doby jako obě nejstarší situly pičhorské. Byly k nám importovány podle všeho rovněž z Italie, pocházejí-li však také z dílen capujských jako ostatní naše bronzové nádoby, dosud nelze rozhodnouti[4]). Zato je capujský původ našich hrncovitých situl, alespoň oněch s Pičhory, z Řepova a z Hrdlořez, pravděpodobný[5]). Výroba situl tohoto druhu počala se již v době pozdnělatènské a trvala, nepochybně pro oblibu a tedy i snadný odbyt, kterému se těšil tento druh nádob pro svoji poměrnou láci a trvanlivost, ještě i po větší část I. století po Kr.[6]) Analogií je známa celá řada, a to jak ze severu, na př. z Körchova, Mehrumu, Westerwanny a j. (Willers, NU. 7 obr. 7, 9 obr. 8, tab. *3*. 2), tak také z jihu, hlavně z Pompejí, kde jich bylo hojně užíváno

[1]) Srov. též, co o této nádobě praví H. Schmidt, Hoops Reallex. I. 326.

[2]) Ze zlomků sem patří pravděpodobně také ještě fragmenty dvou menších hrncovitých nádobek z Ohnišťan. Hrncovitá situla z Nepolis (Koudelka, Památky XXI (1904), 137 a d. obr. č. 1) náleží již do mladšího období dobřichovské kultury.

[3]) Willers, NU. 13, Hemmoor 112 a d.

[4]) Willers, NU. 13.

[5]) Srov. tamt.

[6]) Srov. tamt. 22.

až do zániku města (79 po Kr.)[1]). Z českých exemplářů jsou prvé čtyři v celku stejného rázu. Jim odpovídá útvarem hrdla dokonale i situla zdická, její spodek jest však tak zkrácen, že se již spíše podobá obyčejnému hrnci, a tento vývoj se jeví vyvrcholen u situlky z Libře (měděné nebo alespoň obsahující největší procento mědi), u níž je už i tvar hrdla přizpůsoben zcela ostatnímu prostému zevnějšku nádobky. Časový rozdíl mezi touto nádobkou a situlami pičhorskými jest asi značný.

Nemenší význam než okovy má pro chronologii pičhorské kultury také většina ostatních zachovaných kovových nádob. V prvé řadě sem ovšem náleží pánve. Také ty si můžeme rozděliti podobně jako okovy na několik skupin. K pánvím z doby latènské, jež se vyskytly v několika exemplářích na Starém Hradisku u Okluk[2]), nemáme již u nás z této doby analogií. Nejstarším typem naším z období pičhorského jsou pánve z doby Augustovy s držadly, zakončenými obloučkem s ptačími (labutími nebo kachními) hlavičkami a zdobenými často thyrsem s úponkami, píchanými po způsobu meandru na hliněných nádobách. K tomuto typu patří více než polovice všech našich pánvic: po jednom exemplári z Lysce, Holubic, Strak, Zlivi, Vrutice Kropáčovy a Obříství, a šest exemplářů s Pičhory, tedy 12 kusů z celkového počtu asi 23 (z nichž ovšem některé nelze vůbec určitě zařaditi, poněvadž se u nich nezachovalo držadlo nebo alespoň jeho konec)[3]).

Šest z nich jest opatřeno kolkem. Jsou to čtyři exempláře v literatuře již známé: především krásná pánev z Lysce, jediná dosud známá se dvěma kolky TI · ROBILI · SI(ta . . .) a C · ATILI · HANNON(is)[4]), pánev ze Strak s kolkem [E]PILIROM(ani)[5]), držadlo pánve ze Zlivi s kolkem PAPIRI · FELIC(is) a pánvička z Obříství s kolkem NORBANI (nikoli C. NORBANI, jak se u nás stále traduje)[6]). Kromě těchto čtyř exemplářů jsem nalezl kolek ještě na dvou zlomcích držadel s labutími hlavičkami s Pičhory (v Národním museu v Praze), bohužel jest na nich nápis drsnou patinou tak zakryt a rozežrán, že je na jednom zlomku vůbec nečitelný, kdežto na druhém lze jen s velkou námahou skombinovati několik písmen nebo tahů, podle nichž se zdá, že kolek zněl

[1]) Willers, NU. 11, 22.

[2]) Lipka-Snětina, Staré Hradisko 27, tab. 8. 14, 15, 9. 21.

[3]) Čítám zde jenom pánvice, bez sběraček (naběraček) a cedníčků, jichž jsem krom toho napočetl dohromady (celých i ve zlomcích) ještě asi 12.

[4]) Srov. str. 63 pozn. 1 a Willers, NU. 75 a d., obr. 43, str. 88 č 119; CIL XIII. 3. 772 č. 85.

[5]) Srov. Willers NU. 89 č. 142, CIL XIII. 3. 772 č. 86; toto čtení Bohnovo jest podle útvaru jednotlivých písmen správnější než obvyklý u nás dosud způsob čtení: MEROM, srov. Píč, Starož. II. 3. 97 obr. 51. 1, 1a a Přehled 70, obr. 85. 1, 1a. Že na počátku kolku nemohlo býti M, ukazuje nade vši pochybu útvar koncového M, jehož střední část dosahuje základny písmene.

[6]) Srov. Wocel, Pravěk 203, Píč, Starož. II. 3. 100, 302 a d.; Willers, NU. 89 č. 131 (Zliv), 150 (Obříství), CIL XIII. 3. 772. č. 88, 87.

PCIPI · POLYBI. Je-li tato kombinace správná, měli bychom zde prvý doklad importu zboží capujské firmy P. Cipia Polybia, jejíž rozkvět náleží do doby principátu Claudiova a Neronova, a počátek — jak by také náš exemplář nasvědčoval — ještě do doby o něco starší[1]). Že tu jde pravděpodobně již o produkt z doby po Augustovi, ukazuje také příčná poloha kolku, za doby Augustovy, jak se zdá, neobvyklá[2]).

Doba po Augustovi přinesla několik nových forem pánví. Především jsou to pánvice s měsíčkovitým otvorem na konci držadla. Tvar tento vznikl tím, že byla opuštěna nebo upadla v zapomenutí původní myšlenka napodobit u pánvic držadla okovů s labutími hlavičkami, oblíbená za doby Augustovy a předcházející. Náběh k tomu lze pozorovati již u mladších pánvic z doby Augustovy, u nichž zmizel otvor mezi hlavičkou a krčkem, u starších exemplářů — na př. u pánve z Lysce, držadla z Holubic a jednoho držadla pičhorského (Píč, Starož. II. 3 tab. *78*. 4) — ještě obvyklý, takže u nich přiléhá hlavička celou plochou ke krčku a je často od něho oddělena již jen rytou linií, nikoli modelována jako v době starší. Tím ovšem mizí dřívější ladný oblouk labutího hrdla a hlavičky nabývají spíše podoby kachní nebo husí. To pochopil nepochybně i sám výrobce, a tak vidíme snad u všech pánvic tohoto druhu místo labutěk také skutečně hlavičky kachní nebo husí vymodelovány (srov. z našich na př. exemplář ze Strak, z Vrutice Kropáčovy, zlomek pičhorský s kolkem Polybiovým a j.)[3]). Po stránce čistě praktické znamená těsné spojení hlavičky s krčkem vlastně pokrok, poněvadž se tím pevnost držadla značně zvýšila. A střízlivá stránka praktická nepochybně také vedla k úplnému zániku ptačích hlaviček a k vytvoření jednoduchého pevného obloučku kol měsíčkovitého otvoru a konečně k pouhému měsíčkovitému výseku v rozšířeném konci držadla, sloužícímu již jen a jen svému praktickému účelu — zavěšení pánve. Výroba pánví tohoto druhu počala podle studií Willersových již za vlády Augustovy, nabyla však rozšíření hlavně v dobách následujících[4]). U nás máme zachován jediný exemplář tohoto druhu. Je to moravská pánev z Uher. Hradiště[5]) (v Národním museu v Praze).

Další vývojové stadium ukazují pánve, u nichž praktický účel dal vzniknouti na konci držadla prostému okrouhlému otvoru, kolem něhož byl konec držadla přeměněn v okrouhlou destičku, vroubenou přesekávaným žebérkem. Pánve tohoto druhu pocházejí

[1]) Willers, NU. 78.

[2]) Také pánev s Annabergu u Haltern, zobrazená u Willerse, tamt. tab. *6*. 6 (text str. 76 a d.), na níž se vyskytuje kolek v obdobné poloze, pochází nepochybně již z posledních let vlády Augustovy, nebyla-li vyrobena teprve v prvých letech vlády Tiberiovy.

[3]) Ostatně se zdá, že byl motiv kachní hlavičky oblíben již i dříve, jak ukazuje na př. naše klasická situla pičhorská z doby Augustovy.

[4]) Willers, NU. 76 a d.

[5]) Rzehak, Röm. Eisenzeit 231, obr. 21.

vesměs již z doby po Augustovi a byly vyráběny hlavně zmíněnou již firmou P. Cipia Polybia, ale také jinými, jak ukazují četné nálezy podobného útvaru, ale s různými kolky. Kromě výrobků Polybiových nalezly největšího rozšíření, jak se zdá, pánve firmy Ansia Epaphrodita[1]). U nás máme tento druh pánví, pokud lze usuzovati ze zachovaného materiálu, zastoupen opět jen jediným, zato však přímo klasickým exemplářem. Je to velká, masivní pánev z Řepova (v Nár. museu v Praze), na níž se mi podařilo zjistiti kolek — arci ve stavu značně porušeném — /////// · POLIBI. Náleží tedy také tento exemplář firmě Polybiově, a to podle své úpravy a výzdoby jistě k nejlepším jejím výrobkům. Celá úprava řepovské pánve odpovídá dokonale jiným exemplářům téže firmy[2]), je však kromě horizontálních rýh, pásků rýh, horizontálních reliefních žebérek a pod. vyzdobena způsobem u pánví zcela neobvyklým: má na vnější straně pod okrajem, přímo proti držadlu, upevněn kruh, zapadající oběma konci do očka, jež podpírá reliefní hlavička menady s obvyklým trojdílným účesem a páskou nad čelem. Velikost hlavičky je volena tak, že jí je kruh ve svislé poloze rámcem. Okrasa tato dodává řepovské pánvi mimořádné ceny, poněvadž nálezů toho druhu bude jistě velmi málo, není-li vůbec naše pánev unikem. Dosud pro ni analogie neznám[3]). Pánev tato má pro nás ostatně také ještě jinou cenu: vyvrací úsudek Willersův, že není u nás pánví z doby po Augustovi, především pánví z dílny a s kolkem Cipiů, a že tedy všechen římský import bronzových pánví přišel do Čech za vlády Marobudovy[4]). Je důkazem, že import bronzových nádob kampanských a tedy i obchodní spojení s Italií trvaly i po odchodu Marobudově ze země. Jak uvidíme hned, máme pro to ještě také důkazy jiné. Že byl import římského zboží do našeho území za prvých dob principátu mnohem živější než později, toho ovšem při dosavadním stavu nálezů — pokud arci smíme podle něho dělati všeobecné závěry — popírati nelze. Příčiny toho tkví jistě také v neposlední řadě v přátelském poměru Markomanů k Římu za vlády Marobudovy, jak chce Willers[5]), hlavní důvod pro to bych však hledal přece jen především v mocenském vlivu Říma na území severně od Dunaje, který byl právě za velikého rozmachu oné doby nejsilnější.

Otázku, jak máme datovati pánev řepovskou, možno zatím

---

[1]) Willers, NU. 78.

[2]) Srov. tamt. 77, obr. 44, 45.

[3]) K podobné pánvi snad náležela bronzová destička s hlavičkou menady z Luhmühlen, srov. Willers, Hemmoor 48 a d., 186, tab. 4. 6 (Willers se domnívá, že patřila k situle).

[4]) Willers, NU. 75.

[5]) Willers, NU. 27; souhlasím s Willersem ovšem jen potud, že přátelský poměr Marobudův k římské říši podporoval transitní obchod markomanským územím, jímž procházelo zboží italské provenience do vlastní oblasti dobřichovské kultury; že by také tato kultura sama byla ve svém jádře patřila Markomanům, s tím arci souhlasiti nelze.

zodpovědětí jen přibližně. Jak jsem již uvedl, dosáhla továrna Polybiova nejvyššího rozkvětu za Claudia a Nerona, tedy kolem polovice I. století po Kr. Do té doby bychom také asi mohli klásti vznik naší pánve. Spíše na druhou polovici I. století ukazuje ovšem souprava jiných dvou velmi zajímavých a v literatuře dosud rovněž neznámých nádobek řepovských, sběračky a k ní příslušného cedítka s polokulovitým spodkem a veslovitou rukojetí, zakončenou místo otvoru oblým knoflíkem. Soupravy toho druhu počala vyráběti krátce před zánikem Pompejí jedna z capujských továren, jejíž jméno nebylo dosud známo, poněvadž se ani na jediném ze zachovaných starších exemplářů nevyskytuje kolek[1]). Této nesnázi odpomáhá alespoň do jisté míry nález řepovský. Podařilo se mi totiž zjistiti na rukojeti cedítka kolek LCOMPITVRICIN. Kolek má kaz pod obloučkem pátého písmene a v desátém písmeni nejde podle všeho o ligaturu, nýbrž o pouhou opravu nedokončeného V v I. Dělení nápisu je nesnadné. Podle tvaru nádobky jde určitě o formu genitivní, a tu by snad mohla býti pomůckou k řešení jména výrobcova oprava desátého písmene. Bylo by ji totiž dobře možno vyložiti tak, že rytec omylem počal rýti v koncovce jména rodového nominativní V, které pak opravil v genitivní I. Je-li tento dohad správný, bylo by třeba kolek čísti: L. Compituri Cin(nae ?). Toto čtení se mně zdá býti i podle útvaru kolku pravděpodobnější (třeba má jméno rodové značně barbarský zvuk) než čtení: L. Compi Turicin. Žádné z obou jmen není dosud v literatuře známo[2]). Na spodní straně držadla sběračky je zachována jen část kolku ⟨illegible⟩, kdežto zbytek je zakryt kusem drsné patiny. Obě nádobky náleží k nejlepším produktům italské industrie, k nám importovaným. Spodek cedníčku, zapadající dokonale do sběračky, je velmi jemně dírkován v podobě vkusného meandrového ornamentu, rozděleného pásky linií na čtyři pole, z nichž prvé a třetí tvoří šikmé bičovité linie ve dvou variacích, druhé jednoduchý v levo postupující řecký meandr a čtvrté, nejspodnější, jemně píchaná růžice. Jako nádobky samy, jsou i jejich rukojeti tak dokonale pracovány, že činí, přiložíme-li je k sobě, dojem dvou půlí jediného oblého držadla. Obě tyto nádobky řepovské jsou dalším dokladem, že import bronzových nádob jižní provenience trval u nás i po době Marobudově.

K témuž druhu, jako souprava řepovská, náležely patrně také dvě dvojice sběraček a cedníčků, jichž zlomky byly nalezeny r. 1903 na žárovém pohřebišti u Ohnišťan. Obě byly poněkud menších rozměrů než dvojice řepovská. Větší z obou těchto dvojic

[1]) Willers tamt. 83 a d. Souprava z Waalu (Holandsko) s kolkem ADRAXIVSF(ecit), tamt. 67 obr. 40. 6, je mladšího původu; srov. tamt. 68.

[2]) Willers, NU. 90 č. 170 a tab. 7 č. 12, zaznamenává z doby pozdější pánev se zachovaným koncem kolku cINA FEC(it), nalezenou v Grobniku u Rjeky (v museu v Záhřebě); jde-li tu o výrobek téže firmy, arci značně mladší, nelze prozatím zjistit.

měla veslovitá držadla zcela obdobně utvářena jako dvojice řepovská, takže není vyloučeno, že pocházela z téže dílny. Pokud lze jednotlivé k sobě příslušné zlomky shledati (ve sbírce Národního musea v Praze), zachovalo se facettované (na spodní straně ploché) držadlo cedníčku, rozlomené patrně již při pohřbu na dva kusy (kus od konce byl zároveň ohnut), a dva zlomky vlastního cedníčku s dírkovaným meandrem. Ze sběračky se zachoval pouze kousek držadla. Kolku tato dvojice, jak se zdá, neměla. Z druhé dvojice se zachovala pouze obě veslovitá držadla, každé s kouskem okraje nádobky, a to držadlo sběračky celé, kdežto u držadla cedníčku schází konec. Lopatky držadel jsou poněkud jinak formovány než u prvé dvojice, takže lze na prvý pohled poznati, že tu jde o výrobky jiné dílny. A to potvrzuje také kolek, umístěný na facettovaných zevních stranách držadel. Na spodku držadla sběračky je dobře čitelný nápis CMANLIVANNII. Na svrchní straně držadla cedítka je při lomu čitelno alespoň několik písmen: CM / / LIV/[1]). Jde-li o touž firmu jako u dvojice s křidélkovými držadly z Haltern, u níž přečetl Willers několik středních písmen kolku, ukazujících na jméno Manlius[2]), zatím zjistiti nelze. Náš nález je důležitý proto, že nese opět jméno firmy, jež dosud nebyla — ne-li vůbec, tedy alespoň určitě ne v tomto úplném znění — známa, a má pro naši oblast také ještě zvláštní zajímavost pro jméno výrobce Vannia.

Kromě obou exemplářů řepovských a zlomků z Ohnišťan zachovala se nám, arci také ve stavu silně porušeném, ještě souprava z Libře u Jílového (Národní museum). Obě nádobky libeřské náleží k druhu s plochými křídélkovými držadly bez ozdob, k němuž vyobrazuje Willers jako příklad dvě soupravy z Herculanea a z Himlingöie na Seelandu[3]). Prvá má polokulovitý spodek a cedníček krásně zdoben dírkovaným meandrem. U druhé je spodek více hrncovitý, s kolmou stěnou, přecházející oblým lomem v ploché dno, a ozdobu cedníčku již netvoří čistý meandr, nýbrž dvojité píchané guirlandy mezi horizontálními píchanými pásy. Prvá souprava představuje starší tvar sběraček a cedníčků tohoto druhu, vyráběný v Capui podle studií Willersových od dob Augustových až asi do r. 150 po Kr., kdežto dalších asi sto let byl vyráběn druhý druh se stěnami kolmými[4]). Kam máme zařaditi náš nález z Libře? Podle způsobu, jakým jsou smačknuty obě naše nádobky, lze usuzovati, že náleží ještě k druhu staršímu, kdežto kruhy, zachované na dně sběračky, nasvědčují tomu, že u ní bylo již ta-

[1]) Píč četl kolek na držadle sběračky podle inventáře Nár. musea MANEVANNII, avšak část nápisu, kterou se mně podařilo nalézti na zachovaném zbytku držadla cedníčku, a která, jak se zdá, unikla Píčově pozornosti, potvrzuje správnost mého čtení.

[2]) Srov. Willers, NU. 89 č. 127, 128.

[3]) Willers, tamt. 83 obr. 50, 84 obr. 52.

[4]) Srov. tamt. 83 a d.

ké vyvinuto malé ploché dno. Jde tedy u našeho nálezu, jak se zdá, o jakousi přechodní formu, jejíž vznik můžeme položiti asi na rozhraní obou druhů, tedy asi k polovici II. století po Kr.

Nález libeřský je tudíž opět dokladem, že import bronzových tovarů italských k nám šel ještě také v druhém století, přesněji řečeno ještě v druhé polovici druhého století po Kr.

Na konec dlužno se tu zmíniti ještě o zajímavé dvojici držadel s Pičhory. Vlastně je dosud v literatuře známo jen jedno z nich[1]) s nápisem PHILOCALI (nikoli PHILOKA, jak důsledně uvádí[2]) Píč). Podařilo se mi však zjistiti k němu ve sbírkách Národního musea úplně shodný protějšek s týmž nápisem, arci silně rozežraným a zakrytým drsnou patinou. Že si tohoto druhého exempláře dosud nikdo nepovšiml, lze nepochybně vysvětliti jednak tím, že nápis není tak zřetelný, jako na kusu dosud známém, jednak tím, že je silně zohýbán a z části porušen ohněm. Oba exempláře byly co do tvaru i výzdoby zcela shodné. Willers čítá exemplář dosud známý k držadlům pánví s labutími hlavičkami[3]), prohlédneme-li však obě plochá držátka blíže, seznáme, že tu jde ve skutečnosti jen o dvě polovice držátek delších, jejichž oblouk ovitý konec, zdobený drobnými čárkami (srov. Píč, Starož. II. 3. tab. *67.* 23) jest koncem skutečným, kdežto rozšířený konec s oběma závitnicemi a vaječníkem mezi nimi není koncem původního držadla, jak se domýšlí podle všeho Willers, nýbrž vlastně jeho středem, od něhož pokračovala zúžená část k okraji nádobky analogicky jako u pánvice z žárového pohřebiště u Hagenova (Meklenbursko) s kolkem EPIDIA[4]). Okolnost, že se nám zachovaly — patrně z téhož hrobu — dva shodné exempláře, a rovněž tak i analogie hagenovská vede přirozeně k myšlence, že snad v našem případě jde opět podobně jako u hrobu hagenovského o sběračku a k ní příslušný cedníček. Bylo by v tom případě arci nápadno, že výrobce vyzdobil spodní stranu rukojeti sběračky týmž ornamentem jako svrchní stranu rukojeti cedníčku, ale i to snadno pochopíme, uvážíme-li, že také na př. u analogických nálezů z Řepova a Ohnišťan jsou rukojeti sběraček na spodní straně — ne sice ornamentovány — ale přece jen také upraveny a zaobleny resp. facettovány zcela týmž způsobem jako svrchní strana rukojetí cedníčků. U obou zlomků pičhorských lze dále pozorovati zajímavý zjev, že jsou přesně na témž místě a docela stejným způsobem přeseknuty a ulomeny, a to již v staré době. Tato okolnost opravňuje nás k úsudku, že obě držátka pocházejí z téhož hrobu. A poněvadž se z nádobek kromě obou těchto zlomků nezachovalo nic (ačkoli jde o bronzy a je tedy málo pravděpodobno,

[1]) Srov. Píč, Starož. II. 3. 100; Bohn, CIL XIII. 3. 772 č. 89, a Willers, NU. 89 č. 152, četli: PHILOCA.
[2]) Píč, Výzkum 1897, 72, Starož. II. 3. 100.
[3]) Willers, NU. 74 a d., 89 č. 152.
[4]) Srov. tamt. 82, obr. 48.

že by je byli Waňkovi dělníci přehlédli nebo nechali úmyslně ležeti a zbavili se tím dobrovolně vyšší odměny, která jim za bronzy kynula), je neméně oprávněn závěr, že byly do popelnice uloženy jen tyto dva úlomky, snad úmyslně jako symbolické milodary.

Podle hagenovské analogie patřily oba pičhorské zlomky s kolkem Philocalovým nepochybně k nádobkám s polokulovitým spodkem buď ještě z doby Augustovy nebo nejblíže příští[1]).

Z ostatních zachovaných nádob mají pro chronologii nálezů kultury pičhorské jakýsi — při svém nepatrném počtu (2) arci jen zcela omezený — význam bronzové konvice z Lysce a ze Zlivi[2]), které nám representují opět klasické umění capujských továren z rané doby řeckého vlivu. Podle své úpravy pocházejí přibližně asi z téže doby jako klasická situla pičhorská s hlavičkami menad[3]).

Vedle bronzových nádob, importovaných z Italie, mají velký význam pro chronologii pičhorské kultury spony. O sponách norických a jejich významu zmínil jsem se krátce již nahoře. Nepoměrně větší význam, zejména pro datování počátku pičhorské kultury, má jiný druh, totiž spony s očky. Již Píč kladl tyto spony v souhlase s Almgrenem do nejstarší doby pičhorské kultury[4]). Almgren konstatoval již bezmála před čtvrtstoletím, že tento druh spon souvisí bezprostředně se sponami pozdnělatènskými, že se vyskytuje v nejstarších římských osadách na Rýně a že chybí v osadách, založených v Porýní ke konci I. a v II. století po Kr.[5]) Nález, který by mu jej blíže datoval, znal tehdy jediný, totiž uvedený zde již nález andernašský, jenž obsahoval vedle spony s očky v pokročilém již stadiu vývojovém (Almgren, Fibelformen tab. *3.* 50) bronzovou minci Augustovu. Tím byl dán ovšem pouhý terminus post quem, kdežto o nějakém přesném vročení spony nebylo lze ještě mluviti. Znamenitý pokrok po té stránce podařilo se učiniti Kiekebuschovi. V studii o absolutní chronologii spon s očky podává zprávu[6]), že nenalezl v Porýní ani jediného exempláře Almgrenova t. zv. prototypu sponek s očky (Almgren, Fibelformen tab. *1.* 18) a také ani jediného exempláře stadia, při němž na úzkém ještě obloučku jest vytvořen prvý náběh ke skutečným očkům (Almgren, tamt. tab. *3.* 44). Vyvinuté spony s očky dělí Kiekebusch na čtyři hlavní skupiny a v nich rozeznává řadu

[1]) Srov. Willers, NU. 82.

[2]) Karafiat, Zur Urgesch. v. Teplitz 36, Píč, Starož. II. 3. 99, tab. *54.* 6.

[3]) Srov. A. Voss a H. Schmidt, Nachrichten über deutsche Altertumsfunde XIII (1902), 65 a d., 88 a d., Willers, NU. 75, Karafiat, v. v. 37.

[4]) Píč, Starož. II. 3. 114 a d.

[5]) Almgren, Fibelformen 25 a d.

[6]) A. Kiekebusch, Der Einfluss der römischen Kultur auf die germanische im Spiegel der Hügelgräber des Niederrheins (Diss., Stuttgart 1908), 69 a d.

podskupin. Vyjmeme-li z jeho výčtu[1]) tvary typologicky nejvýznačnější, vidíme, že do prvé skupiny klade spony s očky po stranách ještě otevřenými, přechodní formu s jedním očkem ještě po straně otevřeným, kdežto druhé jest již úplně uzavřeno, a konečně formu s oběma očky zcela uzavřenými. Do druhé skupiny čítá mladší formy oček uzavřených, na př. formu, při níž se očka přiblížila více k sobě, kdežto postranní oblouky jejich, s počátku slabé, jsou značně zesíleny, a dále formu, v níž se očka změnila již v pouhé dírky, kolem nichž jsou vyryty soustředné kroužky. Třetím typem nazývá tvar, při němž se původní očka změnila již v pouhé jamky nebo konečně již jen v soustředné kroužky, a typem čtvrtým spony, při nichž sice ještě zůstal základní tvar spon s očky, ale očka sama již vůbec zmizela (nejsou již ani naznačena).

Rozdělení Kiekebuschovo souhlasí v základě s typologickým pořadem Almgrenovým[2]). Kiekebuschovi se podařilo získati pro ně v Porýní doklady, které určují časově jednotlivé typy. Poměrně nejpřesněji jest jimi datována skupina druhá. Náleží k ní především dvě spony, nalezené v nejmladší části římské osady v Haltern ve Vestfálsku (Aliso), jež byla Římany opuštěna roku 17 po Kr.[3]) a pět (z osmi) spon z římské osady u Neussu (Selsova cihelna), jejíž hlavní osídlení trvalo asi do roku 20 po Kr.[4]) Konec vývoje této skupiny charakterisuje spona z Andernachu, nalezená s mincí Augustovou (v. výše), a spona z Urmitz, nalezená v (domněle) dětském hrobě spolu s černou nádobkou »belgickou«, se spodkem nádobky s ornamentem šachovnicovým a se silně otřeným středním bronzem (penízem) Augustovým. Kiekebusch klade obě tyto spony vzhledem k tomu, že se v římském Novaesiu, vzniklém podle všeho ještě za vlády Tiberiovy[5]), vyskytly jen čtyři exempláře, náležející do druhé skupiny vůbec (mezi velkým počtem jiných spon), a v římském táboře u Hofheimu, vzniklém r. 40 po Kr.[6]), již jen jediný exemplář, do třetího desetiletí po Kr.[7]) Pro první skupinu není dosud podobných určitých dat, jež bychom mohli čerpati přímo z nálezů. Poněvadž však tato skupina nejen typologicky, nýbrž i podle svědectví řady jiných nálezů patří určitě mezi pozdnělatènské sponky s prolamovanou patkou a druhou skupinu spon s očky, má Kiekebusch jistě pravdu, datuje-li ji v Porýní do prvého desítiletí našeho letopočtu[8]). Že se vývoj prvé skupiny v druhou udál poměrně velmi rychle, ukazuje in-

[1]) Tamt. 76; srov. též stručný přehled, který podává Kiekebusch v Landeskunde der Provinz Brandenburg III (Berlín 1912), Vorgeschichte, 425.
[2]) Almgren, Fibelformen 22 a d., tab. 3. 45—53.
[3]) Kiekebusch, Einfluss d. röm. Kultur 23, 72.
[4]) Tamt. 70, 72.
[5]) Srov. tamt. 69, 91 pozn. 352.
[6]) Srov. tamt. 23, 69.
[7]) Tamt. 73.
[8]) Tamt. 72, 76.

ventář některých ze zmíněných nalezišť: v Novaesiu se nevyskytl ani jediný exemplář z prvé skupiny, v táboře u Hofheimu pak jen jediný s otevřenými očky vedle více než 30 exemplářů mladších[1]). Až snad na sídliště v Selsově cihelně u Neussu (v. níže) se podle pozorování Kiekebuschova skupina prvá nevyskytuje ani v jediném římském nalezišti, pokud je lze přesně datovati, se sponami skupiny třetí a čtvrté[2]). O časovém příslušenství skupiny třetí svědčí okolnost, že se vyskytuje v římské osadě v Selsově cihelně u Neussu společně se skupinou první a druhou, v Novaesiu a Hofheimu pak se skupinou druhou a čtvrtou. Kiekebusch ji proto klade přibližně do čtvrtého desítiletí po Kr.[3]) A v následujícím (pátém) desítiletí byl již v Porýní ukončen i vývoj čtvrté, poslední skupiny. Kiekebusch nalezl pro to opět důležité doklady v inventáři ze staršího římského tábora u Hofheimu, rozbořeného roku 50 po Kr., v němž se už vyskytují všecky nejmladší formy bez oček[4]).

Vývoj nebo vlastně degenerace spon s očky pokračovala tedy velmi rychle. Almgren ještě soudil, že k tomu bylo potřebí asi celého století[5]), kdežto Kiekebusch nyní ukázal, že posledního stadia onoho vývojového sestupu bylo v Porýní dosaženo již v polovici této doby[6]). Tím lze také vysvětliti okolnost, že se v tvrzích římského limesu mezi Rýnem a Dunajem spony s očky již vůbec nevyskytují[7]).

Pozorování Kiekebuschova spolu s Almgrenovými dávají nám velmi cennou pomůcku k stanovení chronologie naší kultury pičhorské. I když se snad konec konců neosvědčí nově projevený názor Almgrenův, že se spona s očky vyvinula v Čechách pod vlivem norické industrie ze spon pozdnělatènských (které s sebou přinesli podle mínění Almgrenova[8]) Markomani) a že tedy je vlastně vyvinutá základní forma spon s očky (Kiekebuschova první skupina) v Čechách starší než v Porýní, bude přece jen sotva možno připustiti větší časový rozdíl mezi exempláři téhož druhu na Rýně a u nás. Spony s očky jsou u nás v období pičhorském nejrozšířenějším typem spon — na Pičhoře samotné jich bylo 67 ze 180, tedy více než třetina[9]). Přehlédneme-li exem-

[1]) Kiekebusch, Einfluss d. röm. Kultur 69 a d.
[2]) Tamt. 74.
[3]) Tamt. 74, 76.
[4]) Tamt.
[5]) Almgren, Fibelformen 26 a d.
[6]) Srov. Kiekebusch, v. v. 74.
[7]) Srov. Almgren, Fibelformen 26.
[8]) Almgren, Bedeutung d. Markomannenreichs 270; srov. též podobný úsudek G. Kossinny, Die deutsche Vorgeschichte eine hervorragend nationale Wissenschaft, 3. vyd. (Mannusbibl. 9, Lipsko 1921), 150: raná forma vyvinuté spony s očky vznikla v Čechách a v poříčí Sály v Durinsku, vytvořena Markomany a Hermundury.
[9]) Srov. Píč, Starož. II. 3. 114 a d. (64), Paběrky s Pičhory 533 a d. (další tři exempláře a jeden zlomek).

pláře dosud známé, dojdeme k zajímavému výsledku, že velmi značné procento z těchto spon připadá na starší druhy s očky ještě plně vyvinutými, tedy na Kiekebuschovu první a druhou skupinu. Okolnost tato upomíná až nápadně na poznatek, k němuž jsme dospěli nahoře, že také z importovaných nádob bronzových připadá největší procento právě asi na doby, do nichž náleží podle chronologie Kiekebuschovy ony druhy našich spon. A v obou těchto nálezových skupinách zaujímají exempláře, pocházející již z posledního století před Kristem nebo z doby kolem samého počátku našeho letopočtu, velmi význačné místo. Patří sem celá ona skupina bronzových okovů typu pozdnělatènského, obě konvice z Lysce a ze Zlivi a jistě také větší část pánvic s labutími nebo kachními hlavičkami na konci držadla, a rovněž tak i celá skupina spon nejstaršího (plně vyvinutého) typu s očky ještě po stranách otevřenými. Uvážíme-li kromě neklamného svědectví těchto nálezů také ještě, že se nám vedle bronzových nádob pozdnělatènského rázu zachovala v hrobech i sídlištích četná paralelní skupina nádob hliněných, náležející formou i technikou výroby ještě čisté kultuře latènské nebo přechodnímu stadiu latènsko-římskému, a řada spon s prolamovanou patkou, tvořící přechod od spon pozdnělatènských k pičhorským, musíme nutně dojíti k závěru, že počátek naší kultury pičhorské nelze klásti teprve k polovici I. století po Kr. nebo snad — podle Píčovy koncese stanovisku Déchelettovu — do druhé čtvrti tohoto století, nýbrž že musíme s oním datem sestoupiti nejméně do obou prvých desítiletí našeho letopočtu, ne-li přímo k jeho počátku. Koncem prvé čtvrti I. století po Kr. jest u nás kultura pičhorská již zřejmě v plném květu.

Chronologická pomůcka, jíž se nám dostává v importovaných nádobách bronzových italské provenience a ve sponách s očky, má pro nás velký význam také proto, že můžeme podle obou těchto nálezových skupin a jejich kombinací se skupinami jinými stanoviti již dnes, přes nevědecký způsob, jakým bylo u nás dosud většinou kopáno, vzájemný časový poměr celé řady nálezů i nalezišť samotných. Budu se touto otázkou blíže zabývati v souborné práci o kultuře našich zemí v I.—V. století po Kr., nechci zde proto zacházeti do podrobností a poukazuji jen na několik zvlášť význačných případů. Tak na př. bych kladl do řady nejstarších nebo alespoň velmi starých nálezů mimo Pičhoru: situlku královéhradeckou (Národní museum v Praze), obě nádobky z Lysce (Karafiat, Zur Urgesch. v. Teplitz, 35 a d.), celý inventář žárového hrobu z Holubic (Píč, Starož. II. 3 tab. 53: dvě ouška s delfíny, 2 ucha vodorovná s ručkami, žlábkovaný podstavec a nádoba s perličkovou obrubou a ornamentem vaječníkovým, kotlík, mísa, 3 nožky nádoby s plochým dnem, držadlo pánvice zdobené thyrsem, se zbytky labutích krčků staršího rázu;

stříbrná spona s očky a spona »vendická«; 2 pozlacená držátka kovových zrcadel, kování ústí a špičky rohu — poháru) inventář kostrového hrobu z Vrutice Kropáčovy (pánvice s kachními hlavičkami na konci držadla, zdobeného thyrsem s úponkami, několik spon s očky, dlouhá přezka a j., Píč, tamt. tab. *56*. 13—16), inventář dvou kostrových hrobů ze Strak (v jednom: pánvice s kachními hlavičkami a kolkem [E]PILIROM, malá bronzová sběračka s ornamentem vaječníkovým pod okrajem, jejíž držátko je na konci proměněno ve lžičku s dírkami; bronzová miska, nožka nádoby pozdnělatènského rázu, spona »vendická«; hliněná nádobka latènského tvaru s kombinovaným tečkovaným ornamentem meandrovým a j.; v druhém hrobě: spona s očky; Píč, tamt. 97/8 obr. 51, str. 305) a alespoň část nálezů z pohřebiště u Kněževsi (spony s očky a norické, přezka, části bronzových nádob, rydlo a j.; Píč, Starož. II. 3. 301 a tab. *56*. 1—4). Do prvých dob kultury pičhorské, nanejméně do prvé polovice I. století po Kr., ukazuje také obsah dvojitého skříňkového hrobu — u nás dosud jediného svého druhu — ze Zlivi (Píč, Starož. II. 3 tab. *54* a *55*: dvě bronzové situly, 3 nožky se srdcovitými výseky, 2 nožky pozdnělatènského rázu, konvice obdobná lysecké, držadlo pánvičky s ptačími hlavičkami a kolkem v genitivě PAPIRI · FELIC(is), zbytek jiné pánve, mísa, několik zlomků bronzových nádob s lomeně ohrnutým okrajem, ozdobné dno bronzové nádoby; norická spona s prolamovanou patkou a dvě sponky vendické; kování obou konců rohu, dlouhé přezky mladšího rázu než kněževesská nebo vrutická, ostruhy, nože, rydlo (stilus), různé závěsky, kování a j.), alespoň část proslulého »nálezu bronzů« — pocházejícího patrně rovněž z hrobů — u Obříství (Píč, tamt. tab. *57*. 1—6, 8, 12: zbytek pánvice s ptačími hlavičkami a s kolkem v genitivě NORBANI, zlomek nádoby s lomeně ohrnutým okrajem a perličkovou ozdobou na lomech, dva kruhy (jeden poškozen a oddělen od podpěrky) této (?) bronzové nádoby, dlouhá přezka příbuzná tvarem se zlivskými, trojramenné kování špičky rohu, sponka norická, závěska a j.), inventář z hrobů u Radovesic (Píč, tamt. tab. *51*: v kostrovém (?) hrobě mísa, nůžky, trojramenné kování hrotu rohu; předměty později získané: zbytek nádoby s lomeně ohrnutým okrajem a perličkovou ozdobou na lomech, prolamovaná záponka pasu, norická spona, zohýbané zbraně — meč a dva oštěpy — a j.) a nepochybně i Lisovický hrob s bronzovou situlou, ostruhou a j. (Píč, tamt. tab. *50*. 16—19).

Z doby pozdější, z druhé polovice I. stol. po Kr., pochází zajímavá skupina bronzů z Řepova: hrncovitá situla s otiskem látky, pánev s kolkem v genitivě ////// · POLIBI a s kruhem kol hlavičky menady proti držadlu, sběračka a cedníček s kolkem v genitivě LCOMPITVRŁCIN, polokulovitá, silně porušená miska, nůžky, dvoje kování ústí rohu, dvoje kování hrotu rohu v mladší formě

(trojramenné) a j.[1]) A z doby ještě pozdější, asi z druhé polovice II. století po Kr., pochází žárový hrob (mužský) z Libře u Jílového (Píč, Starož. II. 3 tab. *58:* hrncovitá bronzová situlka velmi pozdního tvaru, zmačkaná sběračka a cedník s plochými křidélkovými držadly bez ozdob, zmačkaná pánev (?), puklice štítu s dlouhým ostnem, připomínající exempláře s Třebické, dva zohýbané oštěpy, držadlo štítu velmi pozdního tvaru, brýlovitá závěska s ocílkou a rovným šídlem a j.).

Na Pičhoře lze rozeznávati podle materiálu publikovaného[2]) dvě přibližně asi současné skupiny hrobů, pocházející z prvých dob pohřebiště: skupinu s hliněnými popelnicemi pozdnělatènského rázu na ssv. konci pohřebiště a skupinu s pěti popelnicemi bronzovými na straně opačné (jjz.). Nejstarší bronzová popelnice — situla s delfíny — byla kdesi blíže skupiny prvé[3]). Hroby s popelnicemi bronzovými tvoří, jak už konstatoval Píč, tři dvojice, které obsahovaly vždy pohřeb muže a ženy[4]). Všecky náleží svým obsahem do nejstaršího období pičhorské kultury. Podle svého celkového inventáře zdá se býti z nich nejstarší ženský[5]) hrob s pozdnělatènskou situlou s delfíny (Píč, Starož. II. 3 tab. *65*). Mimo situlu obsahoval tento hrob 3 exempláře spon s destičkami, t. zv. gallských, jichž analogie se vyskytla již v Bibraktu[6]), dvě spony s očky ještě po stranách otevřenými, z nichž jedna (č. 15) jest podle svého tvaru, blížícího se Almgrenovu prototypu[7]), vůbec nejstarším mně známým exemplářem toho druhu spon v celé naší oblasti, dále spona vendická s prolamovanou patkou, spona

---

[1]) Předměty tyto patří k vzácnému hromadnému nálezu, získanému Národním museem koupí r. 1909 (čísla inv. 7656 — 7670). Poněvadž o tomto nálezu nebylo dosud nic uveřejněno tiskem a také inventář Nár. musea nepodává kromě suchého výčtu předmětů nic bližšího, pátral jsem v březnu 1922 po okolnostech, za nichž byl nález učiněn, přímo na nalezišti. Výsledek lze shrnouti v těchto několik stručných údajů: Nález byl učiněn východně ode vsi Řepova (u Mladé Boleslavě) na mírně zvýšeném úzkém hřbetu »Na včelníku« při potoku Klenici. Podle ústního sdělení majitele naleziště P. Tomina přišli jeho lidé na bronzy r. 1904 v hloubce asi $^3/_4$ — 1 m pod povrchem v čistém písku (nikoli v tmavé prsti), v němž stály vedle sebe obě větší nádoby, situla a pánev; v situle byly uloženy předměty ostatní. Ani v nádobách, ani vedle nich nebylo podle určitého tvrzení Tominova vůbec žádných kostí. Nešlo tu tedy o hrob kostrový, jak udávají nápisy ve sbírce Nár. musea. Kostry byly objeveny podle sdělení Tominova při pozdějším kopání Nár. musea opodál nálezu zde popsaného. Resultátu tohoto kopání jsem se nemohl dopátrati (kopal tu musejní laborant Landa, dnes již zesnulý, v inventáři Nár. musea není o těchto vykopávkách nic zaznamenáno, a také v archivu není o nich vůbec žádného deníku ani poznámek).

[2]) Podle exposice nálezů v Národním museu nelze o vzájemné příslušnosti jejich vůbec nic usuzovati.

[3]) Píč, Výzkum 1897, 67.

[4]) Srov. tamt. 67 a d.

[5]) Tak jej klasifikoval Píč, tamt. 68.

[6]) Srov. k tomu Píč, Starož. II. 3. 118.

[7]) Almgren, Fibelformen tab. *3.* 44.

norická rovněž s prolamovanou patkou, nůžky s příčně prolamovaným počátkem nožů, kování hrotu poháru v starém tvaru, různé závěsky neb články řetízku připomínající pozdní latène, dva nebo tři zlomky nádob příbuzných holubickým, spodní konec figurálního ucha konvice, jehla a j. Poněkud mladší ráz jeví druhý, mužský hrob této dvojice (tamt. tab. *64*): pohřeb, uložený v klasické situle řecké práce z doby Augustovy s oušky opřenými o hlavice menad, se zachovaným profilovaným a žlábkovaným obloukem s kachními hlavičkami a se vkusně ornamentovaným plochým okrajem hrdla, obsahoval kromě zbytků nebožtíkových přezku s prolamovaným kováním, sponu s očky a sponu vendickou, zohýbaný meč s částí plechové pochvy, rourkové kování pochvy, oštěpy, ornamentované držadlo a puklice štítu a j. Z obou pohřbů s popelnicemi kotlíkovitými zdá se, že byl o něco dříve uložen do země pohřeb, jehož inventář je zobrazen u Píče (Starož. II. 3) na tab. *69*. č. 1 — 22: bronzový kotlík s železným okrajem a obloukovitým držadlem, spona s očky velmi starého typu s klasicky prolamovanou a zdobenou patkou, dvě sponky norické, záponka pasu, nožík, jehlice, několikeré kování a j. Více předmětů se zachovalo z druhého (mužského) hrobu této dvojice (tamt. tab. *68*): bronzový kotlík s železným okrajem a kruhy, úlomek držadla se zbytky ptačích hlaviček, několik norických spon, z nichž jedna s prolamovanou patkou, druhá ve formě ještě starší s trojúhelníkovitou patkou rámcovou, železný, jednoduše ohnutý meč s jedním břitem, dva ohnuté oštěpy, šipka s křidélky, nože, puklice a okrajové kování štítu, přezka se stylisovanou kachní hlavičkou, prolamované kování pasu atd. Ze stejné přibližně a rovněž velmi rané doby jsou oba hroby s hrncovitými situlami. Ženský pohřeb (Píč, tamt. *67*) obsahoval kromě popelnice zlomek ucha bronzové konvice, dvě poloviční držátka bronzové pánvice a cedníčku s nápisem PHILOCALI, uložená do hrobu již v dnešní podobě, kování hrotu rohu (starého tvaru), prolamovanou destičku kování, dvě spony vendické, dvě jehlice, obloučkovité kování v podobě (dutého) držátka se šarnýrem a jiné kování článkovité, obojí domněle se skřínky na šperky[1]), a j. Druhý, mužský hrob této dvojice (Píč, tamt. tab. *66*) vyniká opět poměrně velkým počtem zbraní: dvojnásob ohnutý meč, dva ohnuté oštěpy, křidélkové kopí, ostruha, puklice a okrajové kování štítu; z ostatních předmětů dlužno uvésti čtverhranné prolamované kování, několik závěsek z opasku nebo článků řetízku tvarů příbuzných s pozdnělatènskými, pohárkovité kování špičky rohu, spodní konec ucha konvi-

[1]) Srov. k tomu Píč, Starož. II. 3. 130 a d. Tento výklad je nepochybně správnější než na př. Chlingensperg-ův, Die römischen Brandgräber bei Reichenhall in Oberbayern (Braunschweig 1896), str. 27 hrob 147, str. 55 leg. k tab. V. 23 (vykládal obloučkovité kování se šarnýrem jako náhrdelník); že jde o kování skřínky, ukázal výzkum V. Radimského a J. Szombathyho, Urgeschitl. Forschungen i. d. Umgebung von Wies in Mittel-Steiermark III, Mitt. Anthr. Ges. Wien XVIII (1888), 95, obr. 32, 33.

ce s hlavičkou fauna, kulaté duté držátko pánve s beraní hlavičkou, kostěné kování držátka, zdobené rytými kroužky, a j.

Hrobů s popelnicemi hliněnými, náležejících do nejstaršího období pohřebiště, je větší počet. Patří sem především hroby s popelnicemi čistě latènského nebo přechodního tènskořímského rázu, jejichž inventář podávají Píčovy tabulky (Starož. II. 3) *70* (asi pět hrobů, datovaných kromě latènských popelnic sponou s očky, třemi sponkami s prolamovanou patkou a j.), *69* č. 23—29 (hrob s popelnicí přechodního tvaru a vesměs starým inventářem: sponou s očky po stranách otevřenými, přezkou s kachní hlavičkou a prolamovaným kováním, pohárkovitým kováním hrotu rohu a j.), *71* (hrob bojovníka s bohatým inventářem: popelnice přechodního tvaru, spona s očky po stranách otevřenými, spona vendická, prolamovaná patka spony, pohárkovité nákončí rohu, jeden ohnutý oštěp a dvě rovná kopí, držadlo a puklice štítu, nůžky a j.), *82* (asi čtyři hroby, datované mimo popelnice dvěma sponami s očky, z nichž jedna má prolamovanou patku, norickou sponou s prolamovanou patkou, sponkou s rovným rýhovaným obloučkem a ráhcovitou patkou, pro niž známe analogii již z Bibrakta, dále jazykovitou záponkou s háčkem v podobě kachní hlavičky, dlouhou přezkou a j.), *78* (hlavně oba prvé hroby: jeden s nádobkou přechodního tvaru, držadlem pánvice s thyrsem a otevřeným obloučkem labutího krčku, sponou s očky a prolamovanou patkou, dvěma sponami norickými, z nichž jedna má prolamovanou patku, a druhý s nádobkou přechodního tvaru, sponou vendickou s prolamovanou patkou, dvojími nůžkami — patří-li oboje do tohoto hrobu — a nožíkem), *80*. 1 — 17 (ženský hrob, datovaný třemi sponami s očky, z nichž jedna se blíží Almgrenovu prototypu[1]), druhá, široká, má taktéž očka ještě po straně otevřena), *81* (tři hroby, datované nádobami přechodních tvarů a sponami s očky), *77*. 1 — 6 (hrob s popelnicí přechodního tvaru, dvě spony s očky, nůžky s prolamovanými noži, ozdobná kostěná jehlice a j.) a *79* (inventář — podle údaje Píčova[2]) z jednoho hrobu — jest datován třemi sponami s očky, klasicky prolamovaným kováním a sponkou norickou s prolamovanou patkou; kromě spodku hliněné nádoby, jež podle všeho patřila k typům přechodním, a sponek náleží k inventáři hrobu ještě zlomek bronzové nádobky (pánve?) s ohrnutým okrajem, železný obloučeк bronzové nádoby s oběma (taktéž železnými) oušky, silně profilovaná opěrka kruhu bronzové nádoby, zohýbaný železný meč s jedním břitem, křidélkové kopí, puklice a zdobené držadlo štítu, dva nože a j.).

K nejstarším pohřbům pičhorským náleží také řada hrobů s hliněnými popelnicemi, zdobenými meandrem nebo ornamentem příbuzným. Sem patří na př. hrob s krásnou přechodní nádobou.

[1]) Srov. Almgren, Fibelformen tab. *3*. 44.
[2]) Píč, Výzkum 1897, tab. *37* legenda.

jehož inventář je zobrazen u Píče (Starož. II. 3) na tab. *76* č. 1—7 (kromě tvaru nádoby datuje hrob norická sponka s prolamovanou patkou), dále několik hrobů tamt. tab. *73* (datovány vesměs starými tvary spon, jmenovitě dvěma sponami s očky, sponou »vendickou« s prolamovanou patkou a j.), *74* (alespoň tři hroby staré, datovány sponami s očky, mřížkovým kováním a j.) a *75* (alespoň dva hroby: jeden — č. 4 až 6 — datován gallskou sponou s kotoučovitou destičkou, druhý — č. 13 až 19 — dvěma sponami s prolamovanou patkou). Hroby tyto jsou podobně jako na př. kostrový hrob ze Strak důkazem, že se u nás vyskytují nádoby s meandrem již v době velmi rané a že opravdu není vyloučena možnost, že výroba hliněných nádob s tímto ornamentem vznikla v naší oblasti, jak soudí v nejnovější době na př. Schuchhardt[1]). Že by se tak bylo stalo již v I. století př. Kr., jak myslí Schuchhardt[2]), nelze ovšem — alespoň zatím, s materiálem dnes známým — dokázati.

Z výčtu zde podaného je patrno, že z nejstaršího období pohřebiště pičhorského, nebo — chceme-li hoření hranici vzhledem k možné diferenci časové mezi celkovým rázem milodarů a skutečnou dobou pohřbů posunouti co možná vysoko — přibližně asi z prvé polovice I. století po Kr. pochází skoro tři čtvrtiny všech hrobů, jež lze z Píčovy publikace podle číslování zjistiti. Tento fakt, připomínající výsledky, k nimž jsme došli také u nálezů ostatních, mimo Pičhoru, ukazuje, jaký význam mohl míti pro posouzení celkového vývoje této kultury řádný, skutečně vědecký výzkum na Pičhoře a řádná publikace jeho resultátů. To, co dnes víme o nálezech z období pičhorského, svádí bezděčně k závěru, že květ kultury pičhorské náleží vůbec jen do prvé polovice I. století, a že již v druhé polovici tohoto století nastal silný úpadek, který potrval až do konce pičhorské fase. Nálezy z Řepova a z Ohnišťan, o nichž jsem se nahoře zmínil šíře, a četné nálezy mincí, zejména některé hromadné[3]), ukazují ovšem, že tento závěr může býti také klamný, a že naše dnešní kusé vědomosti nemusí odpovídati skutečnosti.

S otázkou vzniku a vývoje kultury pičhorské souvisí úzce *otázka obchodních cest* a směrů, jimiž k nám vnikaly kulturní vlivy blízké i vzdálenější ciziny. Lze ji řešiti jednak přímo

[1]) C. Schuchhardt, Alteuropa in seiner Kultur- und Stilentwicklung (Strassburg-Berlin 1919), 323 a d.

[2]) Tamt. 323, srov. též Reinecke, Wiener Präh. Zeitschr. II. 20 a d.

[3]) Srov. J. Schránil, Soupis nálezů antických mincí v Čechách, Památky XXVIII (1916), 125 a d., J. Hellich, Nové nálezy římských mincí na Poděbradsku, tamt. 7 a d., Karafiat, Zur Urgesch. v. Teplitz 31 a d., Keltische u. römische Münzen aus dem Sammelgebiete des prähist. Zentralmuseums in Teplitz, Tät.-Ber. Mus. Teplitz 1916, 34 a d., Weinzierl, Mitt. Zentralkomm. f. D. 1909, 69, Mitt. Anthr. Ges. Wien 1909, [28]; I. L. Červinka, Morava za pravěku 283 a d., Rzehak, Röm. Eisenzeit 266 a d.

na základě materiálu nálezového, jednak pomocí zachovaných starých zpráv historických.

Obojí, nálezy i zprávy historické, jsou svědectvím pro to, že k nám šel obchod z římských provincií jak od jihu, ze Zadunají, tak také od západu z Porýní. Západní směr je zastoupen hlavně prastarou obchodní cestou po Mohanu a Ohři, kdežto jižní, bližší, k nám šel několika proudy: především po rovněž prastaré obchodní cestě podle Moravy, dále po cestě pasovské, po cestě řezenské průsmykem Všerubským nebo Domažlickým, po cestě linecko-budějovické, po stezce vitorazské nebo snad landštejnské, po cestě znojemské a j.[1])

Jak lze souditi podle nálezů, bylo těchto cest užíváno většinou již i v době stradonické. Co do intensity obchodních styků jest arci pozorovati v obou dobách podstatný rozdíl. Povšechně lze říci, že jádro kultury stradonické nebo, lépe řečeno, to, co charakterisuje tuto kulturu jako pozdnělatènskou, ukazuje nesporně především na západ resp. jihozápad, kdežto v době kultury pičhorské můžeme naopak pozorovati silné převládnutí proudů jižních. Je to přirozený důsledek pacifikace alpských zemí a s ní spojeného posunutí hranice římského imperia až k Dunaji. Naše oblast se tím dostala na jihu do tak blízkého sousedství se sférou římskou, že obchodní spojení s této strany musilo nutně nabýti převahy.

Nejstarší část římského importu, t. j. ta, jež k nám přišla v době stradonické, dostala se k nám ovšem z většího dílu s proudem západním. Mohan—Ohře—Labe—horní Morava označují celkový směr cesty, po níž k nám přicházela, a hradiště u Stradonic, Nasavrk a Okluk jsou u nás hlavními etapami této cesty. Kromě ní měla už i v této rané době velký význam, jak dokazují nálezy z posledních let, jedna z obchodních cest, vedoucích od Dunaje napříč Šumavou do vnitra Čech, totiž solná stezka pasovská. Trať této cesty, do nedávna téměř neznámá, počíná již nabývati pevných obrysů. Poněvadž tu jde do jisté míry o novum v naší archeologii, a poněvadž je tato trať pravděpodobně, jak ukáži později, totožna s Ptolemaiovou tratí Boioduron—Marobudon, jež byla až dosud lokalisována severněji, chci zde na ni alespoň několika slovy upozorniti. Jejím východiskem na Dunaji byl podobně jako u pozdější, historické Zlaté stezky Pasov. Odtud šla, jak se zdá, až asi k sedlu Kunžvartskému nebo až snad k Vltavě týmž směrem jako Zlatá stezka[2]), za Vltavou však mířila nikoli k Prachaticům, nýbrž asi k hornímu toku Volyňky (k Boubínu), a šla pak rovnoběžně s Volyňkou (ovšem v jisté vzdálenosti od řeky) až k jejímu

[1]) Srov., co k tomuto thematu poznamenávají Schránil, Soupis mincí 127 a d. (mapka tab. IX), a J. Eisner, Jihočeské mohyly, Památky XXXIII (1922), 11 a d. (doklady ze starší doby tamt. 7 a d.)

[2]) Srov. W. Friedrich, Hist. Geogr. 84, Tadra, Kulturní styky Čech s cizinou 24.

ústí do Otavy (Strakonice) a za Otavou dále na sever k Blatné, k Litavce a podle této říčky napříč Brdy k Stradonicům nebo — později snad — ku Praze.

Až k Volyňce nemáme zatím pro tuto cestu přímých archeologických důkazů z doby, o niž nám tu jde, zato však při Volyňce známe již z nálezů B. Dubského několik nalezišť, která její existenci nesporně dokládají. Je to hradiště »Věnec« na vrchu Pržmu (769 m) u Lčovic, dále osady u Kapsovy Lhoty, Skal, Kuřimen, Třešovic a Cehnic[1]). Osady tyto patří podle dosavadních nálezů jednak ještě do doby stradonické, jednak, zdá se, alespoň z části již do čisté doby římské[2]). Provinciálně-římský ráz střepů v některých z těchto osad — pokud jsem se mohl sám přesvědčiti, jmenovitě v osadě u Skal, ale také na př. v osadě u Kuřimen, — nedá o spojení se Zadunajím pochybovati. Za Otavou dokládá existenci této cesty hlavně stradonická osada nad Závěšínským potokem u Bezdědovic severně od Blatné[3]) a dále na sever při Berounce Stradonice a pro dobu dobřichovskou nálezy u Želkovic, Zdic, Dobřichovic, Všenor, Radotína a j.

V době květu kultury pichorské převládá, jak jsem uvedl, obchod s římským Zadunajím. K předmětům importovaným ze Zadunají náleží, pokud lze to vůbec kontrolovati, všecky naše bronzové nádoby, o nichž jsem se nahoře zmínil, dále snad také mřížkovitě prolamovaná kování pasu nebo přezek, obloučkovitá kování se šarnýrem a stylisovanými kachními hlavičkami, článkovitá kování skříněk na šperky a j.[4]) Že ovšem ani v této době neutuchlo zcela spojení s Rýnem, rozumí se samo sebou. Dokazuje to především totožný vývoj spon s očky a ukazují na to snad také t. zv. gallské spony s destičkami, spona s rovným rýhovaným obloučkem[5]) a možná i spona t. zv. křídélková[6]).

Z nálezů moravských svědčí o čilém spojení se Zadunajím v této době mimo citované již bronzové nádoby a nepochybně i větší část římských mincí především dosti hojné ukázky keramiky provinciálně-římské, nálezy terry sigillaty, nálezy římských

[1]) Srov. články B. Dubského, citované na str. 19, pozn. 2.

[2]) Většina těchto lokalit byla ovšem obydlena již také dříve, podle dosavadního nálezového materiálu B. Dubského hlavně v době hallstattské.

[3]) J. Šiblík, Památky XXV. 113 a d., Šiblík-Hykeš, Blatensko a Březnicko 122 a d.

[4]) Srov. Almgren, Bedeutung d. Markomannenreichs 267 a d., Píč, Starož. II. 3. 130 a d., O. Menghin, Führer durch das niederösterr. Landesmuseum, 2. vyd. (Vídeň 1918), 139 a d.

[5]) Tyto dva druhy spon mohou ovšem pocházeti také z našeho domácího prostředí stradonického, třebaže se na Stradonicích samotných nevyskytly.

[6]) Srov. Almgren, Bedeutung d. Markomannenreichs 267 a d.; není vyloučeno, že k nám přišel tento druh spon také z Norika, kde se často vyskytuje, srov. Menghin, Führer[2] 139.

kahanů, norických spon, různých bronzových plastik a j.[1]) Pokud se týče cest, po nichž se tyto věci na Moravu dostaly, není sice pochyby, že jistá část jich přišla přes Dyji, hlavní tratí však, po níž byly italské i provinciální tovary importovány, byla nepochybně cesta moravsko-oderská. Také tato cesta, ačkoli se o ní tolik napsalo, je pro nás dosud z velké části pojmem tak nedostatečně ujasněným, že je třeba věnovati jí zde několik slov.

Positivní vědomosti, které jsme o této cestě do nedáva měli, byly velmi skrovné: znali jsme její význam a její východisko. Nic více. Vše ostatní byly pouhé kombinace a dohady. Pokud se týče významu, který byl vskutku neobyčejný, nabyla ho tato cesta hlavně tím, že spojovala nejkratším směrem a nejpohodlnějším způsobem území při středním Dunaji s končinami na Odře a Visle až k Baltu. To bylo příčinou, že se stala jednou z nejdůležitějších cest, po nichž se sunuli severní národové k Dunaji, a že nabyla také významu důležité obchodní tepny, spojující jih se severem a naopak. Z produktů, jež byly po ní dopravovány, byl to především v době římské velmi ceněný jantar, jímž tato cesta proslula[2]). Východiskem jejím bylo Carnuntum, nejstarší a po staletí nejsilnější římský tábor (a civilní město) při Dunaji[3]). Představy o přechodu této cesty přes Dunaj a o bližším umístění vlastní trati její jsou až dosud velmi neurčité. V celku lze říci, že se ustálil názor, že tato cesta šla z velké části někudy po pravém břehu Moravy a přešedši ji že pokračovala podél Bečvy až do t. zv. Moravské brány a k horní Odře, po níž šla dále do oblasti za Sudetami. Tento názor však je, jak se zdá, alespoň z části nesprávný. To platí především už o lokalisaci přechodu přes Dunaj a první části cesty za Dunajem, na Moravském poli. V kruzích badatelů, zaměstnávajících se studiem t. zv. rakouského limesu, vládne do jisté míry communis opinio, že se přechod přes Dunaj dál přímo z vlastního Carnunta napříč přes řeku a že v oněch místech na levém (severním) břehu Dunaje stojící zříce-

[1]) Srov. Rzehak, Röm. Eisenzeit 219 a d., 222 obr. 13, 224 a d., 227 atd.; tamt. starší literatura.

[2]) Srov. zprávu o římské výpravě za vlády Neronovy u Plinia, NH. XXXVII. 45 (o jantaru 42 a d.), a poznámku Tacitovu, G. 45.

[3]) Zbytky vojenského tábora se zachovaly na vysokém pravém břehu Dunaje mezi Petronellem a Deutsch-Altenburkem, krom toho byl odkryt jmenovitě amfitheatr, trojí vodovod a části civilního města na východ od tábora až do Hainburka a na západ do Petronellu. Nejlepší všeobecně informativní prací o Carnuntu je dosud W. Kubitschka a S. Frankfurtra Führer durch Carnuntum; vyšlo dosud pět vydání, poslední 1905 (Vídeň); cituji zde 2. vyd. z r. 1891 (illustrované a nezkrácené). V posledních letech vedl systematické vykopávky v táboře carnuntském prof. E. Nowotny, srov. jeho detailní zprávu Die Grabungen im Standlager zu Carnuntum (1908—1911), Röm. Limes in Österr. XII (1914), 1 a d.; tamt. 223 a d. F. Kenner, Numismatischer Anhang, a 315 a d. E. Bormann, Epigraphischer Anhang. Před Nowotnym kopali v Carnuntu m. j. jmenovitě J. Nowalski de Lilia a M. Groller, srov. Röm. Limes in Österr. I (1900) až X (1909).

nina římské stavby, zvaná »Ödes Schloss« (u Stopfenreithu), jest římskou tvrzí, jež měla za úkol přechod přes řeku chrániti[1]). Za několikaletého studia terénu v okolí Carnunta nabyl jsem však přesvědčení o správnosti názoru, že hlavní tok Dunaje byl v těchto místech přede dvěma tisíci lety ještě poněkud dále k severu než dnes (kdy již jedno rameno jeho podmílá zdi vlastního vojenského tábora (praetentury), takže se po kusech odlamují a padají na příkrý svah nad řekou a jistě i do řeky samotné), a že tedy snad stavba u Stopfenreithu původně vůbec nestála na levém, nýbrž na pravém (jižním) břehu Dunaje[2]). A ostatně, i kdyby byl Dunaj skutečně tekl v době římské tak jako dnes, nebyl by se pravděpodobně konal výstup z řeky v místech, kde ona zříceniná stojí, už z důvodů čistě technických.

Především to bylo rozvětvení řeky, přede dvěma tisíci lety ovšem ještě mnohem větší než dnes, a široký inundační terén na severní straně, jež činily právě území proti Carnuntu až k nedalekému ústí Moravy takřka jediným obrovským močálem, jehož přecházení bylo by znamenalo jak pro obchodní karavany, tak také pro vojska nejen značnou ztrátu času, nýbrž dokonce i nebezpečí ztrát na životech i statcích. A druhou velmi vážnou překážkou byl tu ovšem i sám dravý proud řeky. Kdo jen jednou ploval nebo se plavil na člunu s vesly uprostřed dunajského proudu v těchto končinách, dovede posouditi, s jakými potížemi byla by bývala spojena přeprava napříč přes dunajský tok s primitivními říčními plavidly tehdejší doby. Byla však dána jiná možnost poměrně velmi pohodlného přechodu, totiž tak, že se lodi nechaly prostě unášeti proudem Dunaje k ústí Moravy a vepluvše do ní přistály před vchodem do Děvína (hradiště). Situace ke vstupu na lodi byla nejpříznivější asi v místech, kde stojí dnes město Hainburk. Odtud bylo ústí Moravy vzdáleno asi 3 km, které dravý proud dunajský proletí v době zcela krátké. Dunaj zde teče směrem severovýchodním, kdežto Morava přitéká od severu a jeví dokonce pro odpor strmé skalní výspy děvínské právě při svém ústí sklon k úchylce směrem jihozápadním, skoro přímo proti toku Dunaje[3]). Bylo tedy k celé přepravě potřebí jen, aby veslaři vehnali lodi tak daleko do proudu Dunaje, aby jich neohrožovaly skály Braunsberku (s pravé strany Dunaje těsně pod Hainburkem), a pak aby je znenáhla přibližovali k levému břehu

[1]) Srov. M. Groller, Das »Öde Schloss« an der Donau, Röm. Limes in Österr. I (Vídeň 1900), 87 a d. R. Much, Städte 122 a d., vyslovil domněnku, není-li to Ptolemaiova Felikia, jediná osada s latinským jménem na Ptolemaiově pomoravské cestě; později upustil Much od této lokalisace a hledal pak Felikii při řece Moravě kdesi poblíž moravských hranic, srov. Anzeiger f. d. Altert. XXXIII (1909), 8, 11 a d.

[2]) Srov. E. Nowotny, Röm. Limes in Österr. XII. 163 a d., Römerspuren nördlich der Donau (Sitzb. Akad. Wien, phil.-hist. Kl. 187. 2, 1918), 36 a d.

[3]) Bližší popis obou řek a jejich okolí viz Šimek, Děvín 6 a d.

tak, aby je mohli při ohbu Dunaje před Děvínem odchýliti do klidnějších vod Moravy. Tento způsob přepravy byl tak nesrovnatelně snazší než onen svízelný a nebezpečný přechod přímo k severu, že nemuže býti nejmenší pochyby o tom, čemu dali praktičtí Římané přednost. A další důvod, pro nějž byl nepochybně odevždy volen raději výstup v Děvíně, poskytovala i sama posice jeho. Jak jsem měl příležitost ukázati jinde[1]), byla poloha Děvína v každém směru tak neobyčejně výhodná, že byl osídlen od nejstarších prachistorických dob, dávno před Carnuntem, a ovšem také po něm. O významu Děvína za doby, v níž bylo obydleno Carnuntum, svědčí zcela neomylně silné a bohaté kulturní vrstvy děvínské[2]). Tyto vrstvy jsou přímým důkazem, že Děvínu připadla úloha protějšku Carnunta a to jak po stránce vojenské, tak také obchodní. Není proto pochyby, že zde také byl skutečný počátek zadunajské trati carnuntinské »jantarové« cesty. Šla tedy tato cesta určitě alespoň ve své prvé části po l e v é (východní) straně Moravy. Její další stopy lze sledovati na třech místech od Děvína směrem severním až za Děvínskou Novou Ves, a to na hradišti I (Schanzhügel) na konci horského hřbetu nad Moravou, v Děvínské Nové Vsi (»Kaštýl«) a v praehistorické osadě při brodu u mostu k marcheckému nádraží[3]). Přecházela-li zde na pravý břeh Moravy, či vysílala-li tu jen svoji prvou odbočku přes Moravu, zatím říci nelze. Existence římské osady ve Stupavě[4]) by arci poukazovala k tomu, že hlavní trať pokračovala i dále po levé straně řeky, a to podél úpatí Karpat, kde se jí naskytoval poměrně nejvýhodnější terén. Ovšem dlužno konstatovati, že i na opačné straně se vyskytují osady, které bývají uváděny ve spojení s touto cestou, a to Stillfried na rakouském břehu Moravy[5]) a dále na severu Mušov na Dyji. Existenci těchto osad bylo by lze arci také dobře vyložiti spojením s Vindobonou nebo tím, že tu šlo o odbočku »jantarové« cesty, směřující k Dyji a na Svratku, kdežto

[1]) Děvín 4 a d.

[2]) Srov. tamt. 17, 30 a d., I. L. Červinka, Děvín, Velehrad říše velkomoravské (Brno 1914), 30 a d.; Červinkův údaj, že na Děvíně jsou jen dvě předhistorické vrstvy (hradištní a starší), a že nejstarší nálezy pocházejí z doby latenské (tamt.), je ovšem nesprávný. Přehled výsledků vykopávek Červinkových z poslední doby viz J. Eisner, Obzor praeh. I (1922), 58 a d., J. Dobiáš, tamt. 74, 81 a d.

[3]) Srov. Šimek, Děvín 19 a d., 31 a d.

[4]) Srov. F. Kenner, Beiträge zu einer Chronik der archäolog. Funde in der österr. Monarchie, IX. Archiv. f. österr. Gesch. XXXVIII (1867), 273 a d.; F. Ortvay, Geschichte der Stadt Pressburg I. 1 (Bratislava 1892), 33 a d. Polohu naleziště stupavského se mně podařilo znovuzjistiti na jaře r. 1919, kdežto pro domnělou polohu římského tábora v Mástu jsem archeologických dokladů nenalezl. Srov. též J. Dobiáš, Obzor praeh. I (1922), 86 a d.

[5]) Výsledky vykopávek z poslední doby viz E. Nowotny, Römerspuren 6 a d., O. Menghin, Grabungen in Stillfried an der March, Jahreshefte d. ö. Arch. Inst. XIX—XX (1919), Beiblatt 67 a d.

hlavní trať zachovávala svůj původní směr přímo k severu (ssv.), který ji vedl nejrychleji k jejímu vlastnímu cíli a byl také poměrně nejpohodlnější, poněvadž při něm nebylo třeba přecházeti větší řeky. Nějaké určité rozhodnutí celé této otázky podle dosavadních nálezů není ovšem možné, i nezbývá než přenechati je systematickému badání příštích let.

Uvedl jsem jako doklad spojení se Zadunajím import keramických tovarů do naší oblasti. Je zajímavo, že můžeme dnes již konstatovati také opačný proud, který zanesl naši keramiku za Dunaj do Pannonie. Dosud jsou bezpečně známy tři případy. Prof. Píč[1]) zaznamenal nález meandrové nádoby z Babotu, uložený v museu v Šoproni, v dolnorakouském zemském museu ve Vídni jsou uloženy střepy nádob s píchaným meandrem, pocházejících z žárového hrobu u Mannersdorfu (na severním úpatí Litavských hor), kde podle Menghina existoval celý popelnicový hřbitov, dnes arci z největší části zničený[2]), a konečně se mi podařilo zjistiti v Carnuntském museu v Deutsch-Altenburku jeden meandrový střep, nalezený na areálu starého Carnunta. A naše meandrová keramika také to jest, která ukazuje na velmi těsné spojení v jinou stranu, totiž na sever. Styk se saským Polabím dokládá již pro dobu stradonickou a předchozí dobu čistě latènskou žárové pohřebiště podmokelské[3]). V období pičhorském nacházíme podél celého Labe velký počet nalezišť, jichž inventář a především keramika s tečkovaným meandrem jeví tolik příbuzných rysů, že dodává celému Polabí ráz jediné velké kulturní oblasti, v níž sice najdeme (při její rozloze docela pochopitelné) lokální odstíny a různosti, ale která přece jen dělá dojem jednoho úzkého kulturního společenství. Kompaktní oblast, charakterisovaná keramikou s tečkovaným meandrem, má v celku podobu šikmého pásu, jehož hlavní směr

---

[1]) Píč, Starož. II. 3. 160 pozn. 175.

[2]) Menghin, Führer[1] 140 a d., Vorgeschichtliche Sammlungen in Niederösterreich I, Wiener Präh. Zeitschr. II (1915), 63, Vorgeschichtl. Sammlungen in Niederösterreich, Monatsbl. d. V. f. Landeskunde v. N.-Ö. XIV (1915), 199; A. Seracsin - M. Zehenthofer, Das Gräberfeld von Mannersdorf am Leithagebirge, Wiener Präh. Zeitschr. III (1916), 91. Hrob obsahoval podle Menghina kromě střepů s meandrem zbytky bronzových nádob, železnou puklici, bronzové držadlo, kování okraje štítu a j. Lze-li tento hrob připsati králi Vanniovi, jak činí Menghin. Führer[2] 131, jest otázka. Podle mého názoru k tomu není dosti důvodů, neboť ze zachovaných zpráv historických vysvítá zcela zřejmě, že říše Vanniova byla přímo u Dunaje, tedy v prostředí, jemuž podle našich dnešních vědomostí byl pičhorský meandr přece jen něčím v podstatě cizím. Vyskytl se nám sice meandrový ornament také na Děvíně (srov. mou práci o Děvíně, 33 obr. 16), ten však je rytý a poukazuje spíše na oblast východní, zaoderskou, nikoli na polabskou, do níž se hlásí meandrová keramika mannerdorfská (podle ústního sdělení Menghinova; srov. též jeho zmínku ve Wiener Präh. Zeitschr. II. 63, a to, co konstatují Seracsin a Zehenthofer, v. v. 91).

[3]) Srov. Michel, Das La Tène-Gräberfeld zu Bodenbach 197 a d., a Reinecke, Wiener Präh. Zeitschr. II. 17 a d.

určuje tok Labe a jenž dosahuje největší své šířky na severu, kde zaujímá území od dolní Vesery až po dolní Odru[1]). Na západ od tohoto pásu převládají v keramice typy, jevící silný vliv římských provincií; od Odry na východ je rozšířena keramika sice příbuzná s keramikou v pásu polabském, ale odchylná již z části jak co do forem, tak také v ornamentaci. Je zde sice také hlavním charakteristikem meandr, ale je proveden jinou technikou, především rytím. Keramika s meandrem tohoto druhu se vyskytuje hlavně na území dnešního Polska a zasahuje až do Podněpří[2]).

V odborné literatuře bylo již mnoho místa věnováno otázce, v které části polabské oblasti vznikla a kterým směrem se šířila keramika s píchaným meandrem. Až dosud převládalo mínění (závislé ovšem na různých hypothesích ethnologických), že k nám byla tato keramika přinesena od severu. V novější době se však stále více ozývají hlasy, které hledají naopak vznik této keramiky a celé kultury jí charakterisované u nás v Čechách a předpokládají tedy opačný směr jejího šíření, od jihu na sever. K tomuto směru se hlásí v nejnovější době, jak jsem uvedl, Schuchhardt a před ním již S. Müller, Almgren a j.[3]) Nelze upříti, že má tento

[1]) Srov. Chr. Hostmann, Der Urnenfriedhof bei Darzau in d. Prov. Hannover (Braunschweig 1874), 18 a d., Undset, Das erste Auftreten d. Eisens 207 a d., A. Voss - G. Stimming, Vorgeschichtl. Altertümer aus d. Mark Brandenburg (Brandenburg a. H. - Berlin 1886 7), 28 a d., R. Beltz, Die Vorgeschichte von Mecklenburg (Meckl. Gesch. in Einzeldarst. I, Berlin 1899), 118 a d., 129 a d., Die vorgeschichtl. Altertümer d. Grossherzogtums Mecklenburg-Schwerin, Textbd. (Schwerin 1910), 337, Píč, Starož. II. 3. 107, 160 a d., G. Kossinna, Über verzierte Eisenlanzenspitzen als Kennzeichen der Ostgermanen, Zeitschr. f. Ethnol. XXXVII (1905), 392 a d., 402 a d., Über germanische Mäanderurnen, Korr.-Bl. d. d. Ges. f. Anthr. XXXVIII (1907), 165 a d., Vorgeschichte[3] 170 a d., Götze-Höfer-Zschiesche, Die vor- u. frühgeschichtl. Altertümer Thüringens (Würzburg 1909), str. XXXVI, H. Schmidt, Hoops Reallex. III. 38 a d., Schuchhardt, tamt. 171, R. Stimming, Frührömische Funde aus d. Mark Brandenburg u. Umgebung, Mannus VII (1915), 342 a d., A. Kiekebusch, Landeskunde d. Prov. Brandenburg III. 426 a d., Bilder aus der märkischen Vorzeit, 2. vyd. (Berlín 1917), 70 a d., W. Schulz, Archäologisches zur Geschichte d. Hermunduren, Mannus, III. Erg.-Bd. 1923, 48 a d.

[2]) Srov. W. Demetrykiewicz, Wykopalisko z Kęblin i ślady rzymskiej »terra sigillata« v królestwie polskiem (zvl. otisk z Wiadomości numizm.-archeol. 1905), 9 a d., K. Hadaczek, Cmentarzysko ciałopalne koło Przeworska (Teka konserwatorska III. 2, Lvov 1909), 1 a d., 17 a d.; Niederle, SS. III. 244 a d., Píč, Starož. II. 3. 160 a d., Kossinna, Vorgeschichte[3] 174 a d., Zeitschr. f. Ethnol. 1905, 392 a d., Korr.-Bl. d. d. Ges. f. Anthr. 1907, 165 a d., E. Blume, Die germanischen Stämme und die Kulturen zwischen Oder und Passarge zur röm. Kaiserzeit I (Mannusbibl. 8, Würzburg 1912), 124 a d., H. Schmidt, Hoops Reallex. III. 39, Kostrzewski, Die ostgerman. Kultur d. Spätlatènezeit I. 194 a d., Gefässe mit Rädchenverzierung aus Polen, Mannus XIII (1921), 82 a d., Wielkopolska w czasach przedhistorycznych, 2. vyd. (Poznaň 1923), 168 a d., W. La Baume, Vorgeschichte von Westpreussen (Gdansk 1920), 73, W. Antoniewicz, Die Vorgeschichtsforschung in Galizien, Wiener Praeh. Zeitschr. VII/VIII (1921), 26.

[3]) Schuchhardt, Hoops Reallex. III. 171, Alteuropa 323 a d., S. Müller,

směr velkou oporu především v okolnosti, že import bronzových nádob italské provenience do končin severního Německa šel podle dosavadních nálezů beze vší pochyby naší oblastí[1]), a že tedy není vyloučeno, že v tomto prostředí, jež spojovalo Řím se severem, došlo i k napodobení bronzových nádob v hlíně[2]) a k výzdobě keramického typu takto vzniklého meandrovým ornamentem římských cedníčků, který měl všecky vlastnosti, aby upoutal pozornost domorodých hrnčířů a vzbudil v nich snahu po napodobení. Jak jsem uvedl, mohlo by býti svědectvím pro tuto myšlenku také poměrně velmi vysoké stáří našich nádob latènského a přechodního rázu, zdobených meandrem. Ovšem nějakého zcela bezpečného důkazu dosud není.

Vedle těsných styků, jež pojily naše pičhorské osady s ostatním Polabím, nelze si nevšimnouti, že již v nejstarší fasi kultury pičhorské lze pozorovati spojení také se severovýchodem, s územím za Odrou a Povislím. Tomu nasvědčují především nálezy norických spon, jichž šíření na sever dálo se nepochybně přes naši oblast, prolamovaná kování pasu, článkovitá kování skřínek a j., a snad i nálezy spon s očky, jež se za Odrou a jmenovitě při dolní Visle vyskytují v týchž nebo obdobných formách vývojových jako u nás[3]). A na spojení s oněmi končinami ukazují také některé naše nálezy keramické, upomínající tvarem i výzdobou na nádoby oblasti poviselské. Ovšem právě keramika to je, která dokazuje, že styky naší oblasti pičhorské se severovýchodem byly nepoměrně slabší než spojení s ostatním Polabím.

Kromě nálezů samotných podávají nám svědectví o obchodních cestách, jež spojovaly římský svět s naší oblastí, také zprávy několika starověkých autorů, arci ve formě většinou velmi kusé a nejasné. Především sem dlužno zařaditi zápis Velleia Patercula o kombinovaném tažení vojsk Tiberiových a Sentiových od Dunaje a Rýna proti Marobudovi[4]), neboť tato vojska šla jistě z největší části po obvyklých stezkách obchodních a nikoli snad jen prostě napříč pralesem, jak by se mohlo zdáti z textu Velleiova. Druhým naším zpravodajem v pořadí časovém je tu Plinius

---

Juellinge-Fundet og den romerske Periode, Nord. Fortidminder II. 1 (1911), 36, Almgren, Bedeutung d. Markomannenreichs 265 a d.

[1]) Srov. co o tom dí Willers, NU. 27 a d., Almgren, Bedeutung d. Markomannenreichs 265.

[2]) Srov. na př. skutečnou napodobeninu s kroužkem v uchu a dokonce i s imitací nýtovaného hrdla, Píč, Starož. II. 3 tab. 76. 8.

[3]) Srov. Almgren, Fibelformen 25, 36 a d., Bedeutung d. Markomannenreichs 269 a d., Blume, Stämme u. Kulturen I. 23 a d., tab. I. 1^a, 1^b, 2 a j., La Baume, Vorgeschichte von Westpreussen 71, Kostrzewski, Wielkopolska w czasach przedhistorycznych[2] 176 a d.

[4]) Velleius Paterculus II. 109, 110.

Secundus, který nám ověřuje cestu pomoravskou v citované již zprávě o římské výpravě z Carnunta na sever k Baltickému moři[1]). Třetím a hlavním naším zpravodajem jest ovšem *Klaudios Ptolemaios,* v jehož díle *Γεωγραφικὴ ὑφήγησις,* napsaném nebo, lépe řečeno, ukončeném v druhé polovici II. stol. po Kr., asi v době vlády Marka Aurelia, je sebrán všechen ostatní historický materiál, který se nám po té stránce dochoval. O vzniku tohoto Ptolemaiova spisu, jeho pramenech a ceně byla napsána již velká literatura. Vzhledem k tomu, že máme o něm také u nás již několik monografických prací[2]), nemíním se jím zde znovu podrobně zaměstnávati, nýbrž přičiním jen několik poznámek k otázkám, jež se týkají přímo naší oblasti.

Materiál k tomuto dílu, sebraný Marinem z Tyru a snad i samotným Ptolemaiem, pocházel, jak známo, od různých autorů a z různých dob. Pro naše končiny byl čerpán jednak z autorů nám dnes ještě známých, Strabona, Velleia Patercula, Plinia a Tacita, jednak ze světové mapy a chorografie Augustovy (Agrippovy) a z pramenů, jichž dnes z části ani podle jména neznáme, podle všeho hlavně z válečných zpráv a z několika itinerářů[3]).

---

[1]) Plinius, NH. XXXVII. 45 (délka cesty: skoro 600.000 dvojkroků).

[2]) Srov. V. Novotný, Ku kritice zpráv Kl. Ptolemaia o zemích českých (Rozpr. č. akad. I. tř. č. 40), Praha 1910, E. Šmejkal, Kl. Ptolemaia zeměpisné zprávy o zemích českých a soused., progr. reálky v Pardubicích 1905, J. Slavík, Slované a Němci v staré době, zejména Kl. Ptolemaia Velká Germania, Jindř. Hradec 1903 (s výklady Slavíkovými nelze ovšem souhlasiti především pro jejich tendenci slavisovati stůj co stůj), A. Králíček, Das östliche Grossgermanien des Claudius Ptolemaeus. Jahresb. L.-Oberrealsch. Brno 1901, A. Gnirs, Das östl. Germanien und seine Verkehrswege in der Darstellung des Ptolemäus (Prager Studien IV), Praha 1898, A. Sedláček, Kl. Ptolemaia zprávy o Čechách a zemích sousedních, progr. gymn. Tábor 1880. Kromě těchto monografií dlužno tu uvésti v prvé řadě stať o Ptolemaiovi v Niederlových SS. I. 342 a d. a příslušné partie tamže III. 7 a d., jakož i některé studie drobnější, zaměstnávající se s větším nebo menším zdarem identifikací jednotlivých lokalit Ptolemaiových, na př. J. Pospíšil, Z nejstaršího země- a dějepisu slezského, progr. gymn. Opava 1905, J. L. Barvíř, O poloze Ptolemaiova Askiburgia, Č. spol. přátel st. č. VII (1899), 4 a d., O poloze starého Ebura na Moravě, Sborník č. spol. zeměv. IV (1898), 231 a d., O poloze měst Kasurgis, Marobudum a Luppia dle Ptolemaia, tamt. V (1899), 74 a d., Kdo bydlil pravděpodobně na Labi v Čechách v 1. polovici II. stol. po Kr., tamt. 237 a d., O významu starých názvů Eburodunon a Eburon, Č. Mus. Olom. XIV (1897), 81 a d.; A. Králíček, Hercynia, Fergunna, Krkonoše, progr. L.-Oberrealsch. Kroměříž 1890, Die sarmatischen Berge, der Berg Peuke u. Karpates des Claud. Ptolemaeus, tamt. 1894 a 1895, Die Donauvölker Altgermaniens, Jahresb. L.-Oberrealsch. Brno 1897, passim, hl. 25 a d., J. V. Šimák, Několik poznámek o »českých« místech u Kl. Ptolemaia, Nár. Listy 21. V. 1916, str. 11, J. Dobiáš, Příspěvek k výkladu Ptolemaiovy mapy Veliké Germanie, Sborník čsl. spol. zeměp. XXVII (1921), 75 a d., a j. Ostatní literaturu srov. hlavně v citovaných pracích V. Novotného a E. Šmejkala; přehled cizí literatury do nejnovější doby podává G. Schütte, Ptolemy's maps of northern Europe, Kodaň 1917, str. 144 a d.

[3]) Srov. Müllenhoff, DA. IV². 50 a d., Niederle, SS. I. 353 a d.

Různé stáří a naprosto různá kvalita tohoto materiálu, nedostatek kritiky v našem dnešním slova smyslu a podle všeho i nedostatečná znalost latiny byly příčinou, že se do díla, nesoucího jméno Ptolemaiovo, dostalo množství omylů a nesprávností, takže je nezbytno postupovati při zužitkování jeho údajů s velkou reservou, ale přesto vše nelze je tak příkře posuzovati, jak chtěl na př. Müllenhoff nebo v novější době L. Schmidt[1]). Rozumí se samo sebou, že dnes kritický badatel nebude používati na př. Ptolemaiových dat o zeměpisných délkách a šířkách k přesné lokalisaci měst a národů, jichž výčet nám jeho dílo podává — tato data mají pro nás nejvýše tu cenu, že nám udávají, kde si je přibližně asi Ptolemaios a snad i Marinos představovali, ale jako sbírka ethnografického a topografického názvosloví z doby kolem počátku našeho letopočtu až asi do prvé polovice II. století po Kr. má pro nás dílo Ptolemaiovo nespornou cenu[2]).

K nejpodivnějším a zároveň i nejzajímavějším omylům tohoto díla náleží lokalisace dnešních Čech a Moravy. Zmatek, jejž způsobily v Ptolemaiovych a snad i Marinových představách asi především itineráře, popisující cestu do našich končin jednou s té, po druhé s oné strany, zavinil, že je vlastně území Čech a, jak se zdá, i Moravy zaznamenáno u Ptolemaia dvakrát a zaujímá tak téměř tři čtvrtiny celé prostory mezi středním Dunajem a Baltickým mořem. Jak jsem uvedl na jiném místě[3]), pokládám tento omyl za důkaz, že v dobách, o něž tu jde, ještě nežila ve vědomí Římanů a jistě také ani vlastních obyvatelů představa dnešních Čech jako země v podobě čtyřúhelníka nebo pětiúhelníka, obklíčeného se všech stran horskými pásmy. Představa Ptolemaiova, jak si ji utvořil z pramenů svého díla, odpovídá nepochybně tehdejší běžné představě vůbec. Je sice ještě velmi neúplná, ale přece jen se v ní jeví již značný pokrok proti době Caesarově, kdy si i nejvzdělanější lidé, jak jsme viděli, představovali celou střední Evropu za Dunajem jako jediné nesmírné pásmo hor a hvozdů, zaujímající celé ono dlouhé prostranství od Rýna až kamsi po horní Dněstr a Prut. Války a obchodní styky za prvých dob císařství (principátu) přinesly přirozeně značné rozšíření vědomostí o těchto končinách. Tyto vědomosti byly však i nyní ještě rázu zcela mechanického, bez hlubšího vědeckého podkladu. Všecky římské cestovní záznamy i mapy sloužily jen a jen účelům praktickým, především ovšem kupeckým a vojenským výpravám, kdežto vědecké probadání území, jimiž se tyto výpravy konaly, bylo

[1]) Müllenhoff, DA. II². 16 a j., III. 92, 94 a j., L. Schmidt, Allg. Gesch. 6.

[2]) Srov. ocenění, jež po té stránce podali u nás jmenovitě Niederle, SS. I. 355 a d., Starověké zprávy 13 a d., Šmejkal, Zeměp. zprávy 6 a d, Novotný, Ptolem. 3, 6 a d.; srov. též, Schütte, Ptolemy's maps 14 a d., W. Kubitchek, Karten v Pauly-Wissowa, Real-Encyklopädie X (XX. Halbbd., Stuttgart 1919), 2065, a j.

[3]) Str. 46 a d.

zcela zanedbáno. Tím se stalo, že Římané vůbec nepochopili spletitých orografických poměrů našich končin, neuvědomili si, že a jak jsou horská pásma dnešních Čech a středního i jižního Německa spojena Smrčinami, nýbrž uvázli na schematické představě několika podélných lesnatých pásem horských, mezi nimiž jsou jednotlivé drobnější »lesy«. Tak si musíme podle mého názoru vykládati také práci Ptolemaiovu.

V odborné literatuře, zaměstnávající se touto prací, především ovšem německé, bylo dosud, myslím, vyplýtváno příliš mnoho času i důvtipu na určení konkordance jednotlivých drobnějších a zcela drobných pohoří a vrchovin s horstvy Ptolemaiovými. Aby tato konkordance mohla být nalezena, bylo by předem nezbytno, aby Ptolemaios byl skutečně také o všech těch drobných pohořích věděl. Podle jeho záznamů lze však míti důvodné podezření, že tomu tak nebylo. Srovnáme-li jeho záznamy se skutečností, vidíme především, že Ptolemaios si představoval na prostoře od Rýna až do dnešního středního Slovenska v celku šest skutečných pohoří, a to dvě ve směru poledníkovém: *τὰ Ἄβνοβα* (II. 11. 5, 11) a *τὰ Σαρματικὰ ὄρη* (II. 11. 4, 5) a čtyři ve směru v celku rovnoběžkovém: *τὰ τοῖς Ἄλπείοις ὁμώνυμα* (II. 11. 5) a *τὰ καλούμενα Σούδητα ὄρη* (II. 11. 5, 11 dvakrát), a dále na severu *τὸ Μηλίβοκον* (*ὄρος* — II. 11. 5, 10) a *τὸ Ἀσκιβούργιον* (*ὄρος* — tamt.)[1]). Význam těchto šesti pohoří Pholemaiových lze povšechně velmi dobře určiti. Prvé je totožné s horami podél pravého středního a z části snad i dolního Rýna[2]), druhé se slovenskými horami východně od Váhu a patrně též se severní částí Bílých Karpat a se Západními Bezkydami[3]), a zadunajské (se stanoviska Ptolemaiova) Alpy se Švábským a Franckým Jurou[4]). Pohoří od tohoto na východ, Bavorský Les, Šumavu a její předhoří v jižních Čechách a Rakousích, nebo, lépe řečeno, celý onen komplex hor a vrchů od údolí Náby až po Manhart a od Dunaje až hluboko do vnitra Čech shrnoval Ptolemaios a jistě i jeho vrstevníci v jeden pojem, jemuž dal Ptolemaios omylem, o němž se hned zmíním, jméno Sudetských hor. Plurál *ὄρη* naznačuje, myslím, že již tehdy existovalo vědomí, že tu jde o několik horských skupin[5]). Pro určení zbývajících dvou pohoří

[1]) Užívám zde vydání K. Müllera, Claudii Plolemaei Geographia I. 1, Paříž 1883.

[2]) Srov. Müller, Ptolem. I. 1. 252 a d. pozn. 19, Müllenhoff, DA. IV². 107, Chr. Mehlis, Die klassischen Namen des Schwarzwaldes, Peterm. Mitt. 60. 1 (1914), 74, G. Schütte, Die Quellen der Ptolemäischen Karten von Nordeuropa, Beitr. z. Gesch. d. d. Spr. 41 (1916), 14, Ptolemy's maps 57.

[3]) Více o tom v. níže str. 103 a d.

[4]) Obyčejně se vykládají jako Rauhe Alb; srov. Müllenhoff, DA. II². 245, Müller, Ptolem. I. 1. 252 pozn., Schütte, Quellen d. Ptolem Karten 14, Ptolemy's maps 57.

[5]) Více o tom v. níže str. 96 a. d.

pokládám za rozhodující jejich polohu v poměru k Labi. V levo od Labe[1]) jde směrem západním dlouhé pohoří, jež Ptolemaios uvádí těsně za horami Abnobskými — z toho pro mne plyne, že toto pohoří, o něž bylo již tolik sporů, znamená prostě celé ono dlouhé pásmo hor a vrchů od Labe na západ směrem k Rýnu. Náleží k němu tedy určitě také Krušné hory a kromě nich horstva, jež se k nim na západě přimykají, především Smrčiny, Francký Les a Durinský Les, a snad i skupiny ještě západnější[2]). Opodál od pravého břehu Labe počíná páté pohoří — Askiburgion — a jde směrem mírně jihovýchodním až blízko k pramenům Visly. Že tímto pohořím nemůže býti míněno nic jiného než dnešní Sudety, je nepochybno[3]).

Tím bychom měli dán povšechný orografický rámec. Kromě hlavních pohoří uvádí k němu Ptolemaios ještě několik »lesů«: ἡ Σημανοῦς Ὕλη (II. 11. 5), ἡ Γαβρήτα Ὕλη (II. 11. 3, 5, 11 dvakrát) ἡ Λοῦνα Ὕλη (II. 11. 3, 11) a ὁ Ὀρκύνιος Δρυμός (II. 11. 5, 10, 11). Poslední — Hercynský les — jest nepochybně literárním přežitkem z dob mnohem starších. Že by se byl název, který kdysi označoval hromadně všecka horstva od Rýna až po horní Dněstr a Prut, soustředil na určitou nevelkou oblast, a to daleko od Rýna, je zcela nepravděpodobno. Ptolemaios jej klade jednou mezi Sudety a hory Sarmatské (II. 11. 5), podruhé umísťuje za ním své Uisburgie (tamt. 10) a potřetí lokalisuje pod ním Kvády (tamt. 11). Les Lunu klade Ptolemaios jednou k třetí řece, tekoucí od severu do Dunaje, t. j. k Moravě (tamt. 3), podruhé jím ohraničuje sídla Kvádů (tamt. 11). Tato lokalisace by se dobře hodila na Malé Karpaty nebo některou jejich část[4]). Gabrétu jmenuje Ptolemaios celkem čtyřikrát: poprvé (tamt. 3) ve spojení s druhým přítokem Dunaje s levého břehu, vlévajícím se do Dunaje kdesi mezi ústím Innu a ústím třetí řeky — Moravy, a to blíže k Innu než k Moravě; podruhé (tamt. 5) pod Sudetami, potřetí (tamt. 11) v sousedství kmene Varistů a počtvrté (tamže) v sousedství Markomanů. Všecka tato data nasvědčují tomu, že obecná dnes celkem identifikace Gabréty se Šumavou (a Bavorským Lesem) je správná[5]).

---

[1]) Srov. str. 99 a d.

[2]) Obyčejně se ztotožňuje s Harzem; srov. Müller, Ptolem. I. 1. 253 pozn. 3, Müllenhoff, DA. IV². 439, 486, 553, Much, Städte 107, L. Schmidt, Zur Germania des Ptolemäus, Hist. Viertelj. V (1902), 81, Novotný, Ptolem. 7, ČD. I. 1. 97; Schütte, Quellen d. Ptolem. Karten 14, Ptolemy's maps 56 (Durinský Les).

[3]) Stejně soudí také na př. Novotný Ptolem. 9 a d., ČD. I. 1. 98, Šmejkal, Zeměp. zprávy 33, Pospíšil, Znejst. země- a dějep. 3, a j.; více o tom v. níže str. 95 a d.

[4]) Jiná řešení srov. Niederle, SS. III. 10, Novotný, Ptolem. 12, Much, Hoops Reallex. III. 167, a j.

[5]) Srov. Niederle, SS. III. 10, Novotný, Ptolem. 8, ČD. I. 1. 98, Šmejkal, Zeměp. zprávy 35; R. Much, Saltus Hircanus, Zeitschr. f. d. Altert. 32 (1888), 411 a d., Südmark 66 a d., Hoops Reallex. II. 109, IV. 204,

Tíže již je opět rozhodnouti, kam dlužno klásti poslední »les« Ptolemaiův — Sémanus. Ptolemaios sám jej lokalisuje »pod« Mélibokon, tedy kamsi do okolí onoho dlouhého pásma západně od Labe. Pro jeho bližší identifikaci — jako vůbec pro lokalisaci mnoha jiných místních názvů Ptolemaiových — má rozhodující význam předložka *ὑπό*. Podle statistických dat, jež jsem při četbě díla Ptolemaiova sebral, soudím, že tato předložka označuje zpravidla to, co bylo se stanoviska Ptolemaiova blíže, kdežto předložka *ὑπέρ* označuje naopak to, co bylo s tohoto stanoviska vzdálenější. Čili jinými slovy, předložka *ὑπό* znamená u Ptolemaia obyčejně — pokud to ovšem vůbec možno kontrolovati — směr jižní nebo alespoň blížící se jižnímu, jihozápadní nebo jihovýchodní, kdežto *ὑπέρ* znamená zpravidla směr opačný, tedy sever, severovýchod nebo severozápad. Tak lze bezpečně vyložiti na př. asi 12 *ὑπό* z 23 (ostatní nejistá, ale u žádného nelze dokázati, že by znamenalo přímo sever) a asi 8 *ὑπέρ* z 10, jež se v popisu Germanie (II. 11. 1—15) vyskytují[1]). Je tedy pravděpodobno, že také »les« Sémanus třeba hledati kdesi na jihu od onoho dlouhého pásma horského, není-li ovšem přímo některou součástí jeho, podobně jako Gabréta byla podle všeho součástí Ptolemaiových Sudet (v. níže). V prvém případě bylo by lze opět mysliti na Šumavu s Českým Lesem jakožto nejdůležitější horstvo, vybíhající právě asi od středu Ptolemaiova Méliboka směrem v celku jihovýchodním — pro tuto eventualitu mohla by do jisté míry býti svědectvím i podobnost názvů *Σημανοῦς*[2]) a Šumava — ale je také možno, že tu měl starověký autor na mysli některou jinou skupinu horskou; zda ještě na půdě české či již mimo ni, z textu Ptolemaiova přímo vyčíti nelze[3]).

L. Schmidt, Zur Germania 81, Müller, Ptolem. I. 1. 251 pozn. 7; srov. k tomu níže str. 98, 113 a d. Schütte, Quellen d. Ptolem. Karten 14, Ptolemy's maps 56, vykládá Gabrétu jako Bavorský Les a jižní konec Šumavy.

[1]) Srov. na př. místo u Ptolemaia II. 11. 6, kde autor počíná svůj výčet výslovně *ἀπ' ἄρκτων*, od severu, a postupuje podle Rýna k jihu, používaje při tom na dvou místech předložky *ὑπό*, nebo II. 11. 5, kde praví, že hory stejnojmenné s Alpami jsou *ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ Δανουβίου*, tedy severně od pramenů Dunaje; pro předložku *ὑπέρ*, jež nás bude při výkladu záznamů, vztahujících se k naší oblasti, také častěji zaměstnávati, cituji namátkou ještě jiný do očí bijící doklad: II. 13. 1, kde Ptolemaios označuje polohu Karavanek *ὑπὲρ τὴν Ἰστρίαν* — i zde tedy znamená *ὑπέρ* zcela určitě sever. Z toho, co zde bylo uvedeno, vyplývá, že mínění K. Zeusse, (D. N. 118) a j., vykládající předložky *ὑπό* ve spojení se sídly Markomanů a Kvádů vesměs směrem východním, nemá opory v Ptolemaiově textu.

[2]) Ve třech rukopisech florentských a v rukopise ingolstadtském *Σημανά*, srov. Müller, Ptolem. I. 1. 253 pozn. k ř. 6.

[3]) Zpravidla se vykládá nyní Sémanus jako Durinský Les; srov. Niederle, SS. III. 10, Novotný, Ptolem. 7, ČD. I. 1. 97, L. Schmidt, Zur Germania 81, Much, Hoops Reallex. IV. 165.

A nyní — jak došlo ke vzniku Ptolemaiovy dvojí oblasti českomoravské? Myslí se často na dvě různé diathese[1]) a L. Schmidt[2]) mluví přímo o dvou mapách západní a východní Germanie, zhotovených v různém měřítku a v různých dobách, jež sloužily za předlohu díla Ptolemaiova a staly se příčinou onoho zmatku tím, že obě mapy byly prostě spojeny a menší mapa východní Germanie (B) vkreslena do stupňové sítě větší Germanie západní (A). Stačí jen přečísti onu stať Schmidtovu, abychom uvěřili, že zcela jistě nemohlo tomu býti tak, jak chce Schmidt. Neboť muž, který by si byl počínal podle jeho receptu, byl by musil býti obdařen takovou dávkou naivnosti, jakou u autora díla Ptolemaiova, ať již jím byl kdokoli, naprosto není možno předpokládati. Hledal bych právě naopak důvod zmatku při popisu naší oblasti spíše v tom, že autor díla neměl proň vůbec žádné skutečné (cizí) mapy jako předlohy, nýbrž že čerpal své údaje především z itinerářů nestejné ceny, které popisovaly přístup do naší oblasti s různých stran, a pokud postupovaly týmž směrem, popisovaly různé cesty. A vlastní základ všeho zmatku bych viděl v nepochopení názvu a vzájemného poměru Askiburgia a Sudet.

Že *Askiburgion* nemohlo býti původně jméno celého dlouhého pásma nebo, lépe řečeno, pásem horských, kterým je přikládá Ptolemaios, je při složení tohoto jména nepochybno. Jméno toto ukazuje spíše na nějaké označení místní nebo snad — bylo-li ho skutečně užíváno jako názvu orografického — na označení nějaké skupiny horské, náležející k horám, zahrnovaným dnes pod sumární název Sudet. Okolnost tato byla od většiny vykladatelů Ptolemaia dobře postihována, i byl hledán etymologický výklad slova, který by význam jeho blíže osvětlil. A tu se podařilo skutečně R. Muchovi již před lety nalézti výklad, který řeší záhadu Askiburgia velmi dobře. Jest to výklad kmenového slova *Aski* z *Esche* = jasan, čili Aski-burgion (oros) = Eschen-Gebirge = Jeseník[3]). S tímto výkladem souhlasí také dobře okolnost, že skupina obou

---

[1]) Srov. Müllenhoff, DA. IV². 52 a j.

[2]) L. Schmidt, Zur Germania 80 a d.; podobně se už ostatně také vyjádřil Müllenhoff, DA. IV². 484. Sympatičtější, třeba ne zcela přesvědčující, je jistě názor o řadě různých předloh (map), který se snaží zdůvodniti Schütte, Quellen d. Ptolem. Karten 3 a d., Ptolemy's maps hl. § 16 a d., str. 35 a d.

[3]) R. Much, *Ἀσκιβούργιον ὄρος*, Zeitschr. f. d. Altert. 33 (1889), 3 a d., Städte 140, Südmark 109, Stammeskunde³ 52, Hoops Reallex. I. 131. Tento výklad se přijímá skoro všeobecně (t. j. alespoň po stránce etymologické); srov. Niederle, SS. III. 10, Manuel I. 127, Novotný, Ptolem. 11, Šmejkal, Zeměp. zprávy 35, P. Papáček, Keltové a Němci či Slované? (Praha 1902) 65, a j. Srov. též, co k tomu uvádí v poslední době E. Norden, Die germanische Urgeschichte in Tacitus Germania (Lipsko-Berlín 1920), 489: název pohoří pochází snad od jména nějaké osady; Th. Siebs, tamt. 490 a d., soudí, že *Aski-* pochází spíše od osobního **Askin-* (gen. od sthn. Asko), a že tedy Askiburgion je snad názvem osady »Burg des Asko«.

Jeseníků na pomezí severní Moravy a Opavského Slezska je přímo ve směru cesty z Carnunta podle řeky Moravy k Nise (Kladské) a Odře, a že jmenovitě Hrubý Jeseník svými výškovými rozměry (Praděd 1490 m) a celým svým rázem skutečně byl dobře způsobilý k tomu, aby se vtiskl do paměti cestujících jako horstvo, rozhraničující oblast dunajskou a baltickou. V něm bylo výpravám, přicházejícím od Dunaje, překonati poslední větší stoupání terénu a snad i různá nebezpečí, hrozící se strany domorodých horalů, než sestoupily do širých rovin, kterými pak šla cesta až k moři, a naopak pro ty, kdož se od moře vraceli, bylo toto horstvo ukazatelem cesty a mezníkem, k němuž se blížili s vědomím, že za ním bude překonána polovice cesty k hranicím Italie a hranice říše že jim kyne již v několika málo dnech.

Totožnost Askiburgia s Jeseníkem jest tedy více než pravděpodobná. Jde nyní o to, jak si máme vyložiti okolnost, že Ptolemaios zaměnil Sudety s Askiburgiem a název Sudet dal horským pásmům nad Dunajem. Nejjednodušší a tedy i nejbližší pravdě jest asi výklad, že mezi cestovními zprávami, z nichž čerpal své vědomosti o těchto končinách, přikládal autor zvláštní význam zprávě nebo zprávám, jež popisovaly cestu přes Sudety, ale neuváděly tohoto celkového názvu, nýbrž toliko jméno Jeseníka, t. j. oné části horstva, jíž právě cesta procházela, takže mohly vzbuditi zdání, že jméno této části je také jménem celku. A není konečně také vyloučeno, že zpravodaj vskutku myslil, že toto partielní označení se vztahuje na horstvo celé, ať již pouhým omylem, či snad podle nesprávné informace, jíž se mu dostalo na jeho dotaz od domorodců. Tuto druhou eventualitu pokládám za dosti pravděpodobnou. Kdo cestoval v horských končinách, obydlených negramotným obyvatelstvem, přesvědčil se, jak nesprávné mohou býti informace podobného druhu ještě dnes, a to nejen v případech podobných našemu, nýbrž často i ve věcech domorodci zcela blízkých. Typickým dokladem toho jest, jak negramotný domorodec v horách nemá často vůbec smyslu pro vzdálenosti. Jeho informace po té stránce jsou tak často nesprávné, že na ně prostě nelze vůbec nikdy spoléhati. Obyčejně nezná negramotný domorodec než své nejbližší okolí. Ptáme-li se ho, jak se jmenuje ta či ona horská skupina, zpravidla toho neví a jmenuje prostě jednotlivou horu, na niž jsme zdánlivě ukazovali, zná-li náhodou její jméno. A podobně je tomu také, žádáme-li informace o širších celcích. Tu lze uvésti přímo klasický, všeobecně známý příklad. Žádný Šumavan s české strany neví, nebyl-li náhodou »ve světě« a nepoučila-li ho v tom směru škola nebo někdo se školským vzděláním, co je Šumava. Šumavou je mu prostě všecko lesnaté horstvo po celé »německé« (bavorské) a »rakouské« hranici. Nemá ani potuchy, že na př. za vlastní Šumavou je Bavorský Les, nebo že hory od průsmyku Domažlického dále na sever a severozápad už nejsou Šumavou, nýbrž že se jmenují Českým Lesem. Naopak, vše

to je v jeho představě vesměs ještě Šumavou. Mohlo by se tedy velmi dobře státi, že by si odtud cizinec i ještě dnes odnesl informace, které by nijak nesouhlasily se skutečností. A podobně, nebo při nepoměrně primitivnějších životních formách tehdejších ještě ve vyšší míře bylo tomu nepochybně také v horách Sudetských v době, kdy Ptolemaiův zpravodaj sbíral o nich své informace. Je tedy zcela dobře možno a pravděpodobno, že již v těchto informacích figurovala pars pro toto, a že tedy mohl Ptolemaios plným právem zaznamenati své Askiburgion způsobem, jak to skutečně učinil. Tím se ovšem dostal do kolise s jinou zprávou nebo zprávami, jež citovaly velké horské pásmo Sudet. Zprávy tyto byly však podle všeho tak kusé nebo alespoň toho druhu, že nevyvolaly u Ptolemaia nebo Marina dojmu, že tu jde o totéž horstvo jako dříve, nýbrž naopak budily spíše zdání, že tu jde o horstvo, provázející na severu v jisté vzdálenosti střední Dunaj. To bylo dobře možno na př. u stručných popisů cest, jež počínajíce u Dunaje šly přes Moravské pole a dnešní Moravu na sever, kde narazily na Sudety jako první skutečné horstvo, jež srovnáno s Alpami stálo za zmínku. Je zcela nasnadně, že Marinos nebo Ptolemaios přiřadil tyto zprávy, jestliže neobsahovaly podrobnějších údajů o vzdálenostech, k jiným, jež vycházejíce od Dunaje dále na západě popisovaly pohoří, provázející v jisté vzdálenosti Dunaj od vrchoviny Manhartské až po řeku Nábu a prostírající se daleko na sever do vnitra »Germanie«. Tak se mohlo státi, že Marinos nebo i sám Ptolemaios přenesl název Sudet na toto zadunajské horstvo docela bona fide, v plném přesvědčení, že obojí zprávy jednají skutečně o témž horstvu, a to tím více, že zprávy o rozloze horstva zadunajského souhlasily nepochybně ze zmínkami o velikosti Sudet. Přirozeným důsledkem spojení jména Sudet s horami v Zadunají bylo ovšem, že se autorovi díla protáhly jeho nové Sudety až za tok řeky Moravy.

Z výkladu, který zde byl podán[1]), vyplývá samo sebou také vysvětlení pro ostatní zmatky, jež se v naší oblasti u Ptolemaia vy-

[1]) Jiné výklady Ptolemaiových Sudet srov. Niederle, SS. III. 10 (Krušné hory), Novotný, Ptolem. 8, ČD. I. 98 (Krušné hory a Smrčiny), Šmejkal, Zeměp. zprávy 33 (Krušné hory), Much, Hoops Realex. IV. 204 (Krušné hory), Kauffmann, DA. I. 248 (saské Krušnohoří), L. Schmidt, Zur Germania 80 (Krušné hory a Děčínské stěny), Müllenhoff, DA. IV². 479, 486 a j. (Krušné hory), Zeuss, D. N. 8 (Krušné hory, Francký a Durinský Les), Kretschmer, Hist. Geogr. 74, 78, 80 (Durinský Les), M. K. Mannert, Geographie d. Grichen u. Römer III (Norimberk 1792), 514 a d. (Durinský Les, Smrčiny, Krušné hory; další text není zcela jasný, není dobře rozuměti, vztahuje-li Mannert Ptolemaiův název Sudet také na jihočeské hory; na str. 515 ztotožňuje tyto hory i s pohořím v Horní Falci a Bayreutsku s Gabrétou), F. A. Ukert, Geographie d. Griechen u. Römer III. 1 (Výmar 1843), 118 (Šumava s Českým Lesem), Gnirs, Germanien 18 (Smrčiny, Český Les a Šumava), Schütte, Quellen d. Ptolem. Karten 14, Ptolemy's maps 56 (Šumava a Český Les).

skytují. Rozlišoval bych tu v podstatě opět tři druhy zpráv, z nichž autor díla čerpal: předně zprávy, jež se týkaly okolí skutečných Sudet, ale nejmenovaly jich, nýbrž citovaly jen ono partielní označení »Askiburgion«, dále zprávy, jež se týkaly území mezi Dunajem a horami zadunajskými, neznaly však pro tyto hory žádného sumárního pojmenování, a konečně zprávy, jež výslovně jmenovaly Sudety. Tyto poslední byly, jak se zdá, nečetné a snad i značně kusé, kdežto obě prvé skupiny vynikaly nad třetí podle všeho jak počtem zpráv, tak také jejich obsahem. Prvý druh zpráv vázal autor zcela logicky na své Askiburgion, druhý a třetí na své Sudety. Vše, co zvěděl o končinách na jih od zadunajských hor a Sudet, zaznamenával na jih od svých Sudet, a naopak to, co se týkalo krajin na sever od zadunajských hor až po Krušné hory a vrchoviny za Mohanem s jedné a Sudety (skutečné) s druhé strany, zapsal do prostory mezi svými Sudetami, Mélibokem a Askiburgiem. A do této prostory lokalisoval ovšem také to, co citovaly zprávy třetí skupiny o končinách na sever od Sudet.

Tak vznikl útvar Ptolemaiovy dvojí oblasti českomoravské, jedné mezi Askiburgiem s jedné a Sudetami s druhé strany, druhé mezi Sudetami a Dunajem. Do oblasti podunajské připadl zcela přirozeně na příklad záznam Markomanů, Sudinů a jiných názvů ethnických i topických, jež zprávy uváděly jednak mezi Dunajem a Sudetami, jednak mezi Dunajem a horami za ním nakupenými, kdežto na př. Labe a Vltava byly až na bezvýznamnou záměnu jmen (v. níže) správně lokalisovány do oblasti severnější stejně jako název Korkontů, Kotinů atd. Pokud se týče Gabréty a jejího umístění na jih od Ptolemaiových Sudet, je možno, že toto umístění vyplynulo buď přímo z nějaké zprávy, jež postupujíc od Dunaje jmenovala napřed Gabrétu a pak Sudety (skutečné), nebo si tímto umístěním vypomohl prostě autor díla z kolise obou názvů, s nimiž si jinak nevěděl rady. K umístění Gabréty pod Sudetami jej mohly dobře přiměti zprávy o druhém přítoku Dunaje s levé strany, přicházejícím od Gabréty (Ptolem. II. 11. 3), a o kmenech Varistů a Markomanů, sedících při Gabrétě (tamt. 11), jež oba znal Ptolemaios ze zprávy Tacitovy[1]) jako kmeny podunajské. Zajímavým způsobem zužitkoval Ptolemaios (nebo Marinos) zprávy o Boiohaemu. Z jedněch věděl, že obyvatelé Boiohaema sedí po obou stranách Labe (správně Vltavy), zaznamenal tedy k svému Labi na sever od (svých) Sudet Bainochaimy (Ptolem. II. 11. 10). Z druhých zpráv vyplývalo, že obyvatelé Boiohaema, Baiaima sídlí na jih až k Dunaji, a tak je zapsal v korumpované řecké formě, v níž bylo jméno země nebo jejích obyvatelů citováno patrně již ve zprávě, z níž čerpal, jako Baimy také v oblasti pod Sudetami, při Dunaji (tamt. 11).

[1]) Tacitus, G. 42.

Při ztotožnění Ptolemaiových Sudet s horami na sever od Dunaje musí ovšem napadnouti poměrně velká vzdálenost Ptolemaiových Sudet od Dunaje[1]). I tuto okolnost lze však způsobem nahoře vytčeným zcela dobře vysvětliti. Ptolemaios věděl sice nepochybně, že vzdálenost od Dunaje k horám je ve skutečnosti menší, ale musil jednak srovnati zřejmý rozdíl mezi vzdálenostmi, jež mu podle zpráv, z nichž čerpal, vycházely pro část západní a východní, jednak musil získati místo pro všecka ta jména národů i názvy topografické, jež se mu na prostoře mezi Dunajem a jeho Sudetami nahromadily. A z této situace si pomohl prostě tím, že horstvo zadunajské, t. j. své Sudety, odsunul poněkud dále k severu, podobně jako zapsal své hory Abnobské mnohem dále na východ od Rýna, než jsou ve skutečnosti.

Druhým činitelem, který vedle pohoří určoval ode vždy směr obchodních cest, bylo vodstvo a z něho v našich končinách ovšem v prvé řadě řeky. Tyto měly význam jednak jako dobří ukazatelé směru, jednak proto, že podél nich je poměrně nejméně výškových rozdílů terénu a tedy i nejméně stoupání a klesání cesty. Ovšem nutno tu hned dodati, že se cesty v starých dobách přidržovaly jen v řídkých případech přímo břehu řek, při nichž bývaly velmi často močály a tedy i neschůdný a nezdravý terén, a krom toho i poměrně obtížné přecházení přítoků. Z obou těchto důvodů šly cesty zpravidla — pokud to povaha půdy vůbec dovolovala — v nějaké vzdálenosti od řek, nejraději po úpatí hor nebo vrchovin, podle nichž řeky tekly, a vzdalovaly se od těchto i dosti daleko, poskytoval-li zde terén více výhod. Proto také můžeme pozorovati zajímavý úkaz, že údaje o toku řek jsou jednou ze slabších poměrně stránek Ptolemaiova díla.

V naší oblasti jsou to vlastně jen tři řeky, o nichž se z něho něco málo dovídáme: Morava, Labe a jeden jeho přítok. O Moravě mluví autor díla jen jako o bezejmenné třetí řece, jež se vlévá s levého břehu nedaleko pod Carnuntem do Dunaje (II. 11. 3). Labe je citováno na několika místech. Pokud se týče jeho toku, má pro nás význam především Ptolemaiovo geografické určení jeho ústí a pramenů (tamt. 1), dále údaj o jeho přítoku, jehož pramen jest rovněž určen v stupních (tamt. 2), a konečně údaje o kmenech, sedících při jeho březích: Chaucích (tamt. 7), Langobardech a Svévech Semnonských (8), Kalukonech a posléze Bainochaimech (10). O toku Ptolemaiova Labe a jmenovitě lokalisaci jeho pramenů bylo již mnoho psáno. Myslím, že ani tu situace není tak spletitá, jak se často soudí. Především je jisto, že autor díla Ptolemaiova byl o hydrografických poměrech Čech lépe zpraven než Tacitus. Že by byl pokládal podobně jako Tacitus za pramen Labe jeho výtok z Čech a že by byl teprve použitím druhé mapy, jež mu domněle byla předlohou, dospěl k prodloužení

[1]) Srov. Šmejkal, Zeměp. zprávy 23.

jeho toku na Vltavu, jak se domnívá na př. L. Schmidt[1]), pro to není v textu Ptolemaiově nejmenší opory. Tato theorie podle mého názoru skutečný stav jen zbytečně komplikuje. Hledíme-li k stránce čistě geografické, existuje u Ptolemaia zmatek vlastně jen v umístění horstev. Ta zakresloval do své mapy, jak se zdá, dříve a teprve potom, když rozhodl — třeba nesprávně — otázku jihočeského horstva, zaznamenal poměrně velmi dobře obě hlavní řeky. Že při tom zaměnil Vltavu s Labem, je při větší mohutnosti a délce vltavského toku něčím zcela pochopitelným. O toku Labe mezi jeho pramenem a ústím nepraví Ptolemaios nic bližšího. Máme však pro jeho zakreslení na rekonstruované mapě dvě v celku velmi dobré pomůcky. Především je to poloha obou koncových bodů Ptolemaiova Labe a východního konce jeho Méliboka. Kdybychom chtěli spojiti přímou čarou prameny a ústí tohoto Labe, profali bychom horstvo Mélibokon[2]) zcela shodným způsobem, jako bychom profali dnes Krušné hory, kdybychom spojili ústí Labe s horním tokem Vltavy někde pod Vyšším Brodem. Nezbude tedy než vésti tok Ptolemaiova Labe vpravo od východního konce Méliboka. Tím se nám promění přímý směr v oblouk, který se velmi dobře shoduje s celkovým tokem Vltavy od Vyššího Brodu a Labe od Mělníka až k jeho ústí do Severního moře. Že tento suppovaný tok skutečně souhlasí s představou Ptolemaiovou, toho bezpečným dokladem jest jeho zeměpisné určení polohy několika měst, především Lupfurda a Galaigie, Mersovia, Leufany a Marionis I (Ptolem. II. 11. 12, 13).

O přítoku Labe věděl Ptolemaios, že se pramení na jižní straně pohoří, jež zval Askiburgiem. To dokazuje zcela zřejmě jeho geografické určení pramenu tohoto přítoku (tamt. 2). Při otázce, o jakou řeku tu ve skutečnosti jde, bylo by možno mysliti snad také na některou pobočku Labe s pravé strany, na př. na Jizeru, ale vzhledem k četným stopám osídlení z doby římské, zachovaným podél dnešního Labe proti proudu až vysoko k horám, je pravděpodobnější, že tu jde o Labe samotné. Zdá se prostě, že tu máme co činiti s pouhou — a při větší mohutnosti Vltavy i celkově stejném směru jejího toku s tokem Labe po spojení obou řek na sever až ke Hřensku dobře pochopitelnou — záměnou. Hledáme-li její příčinu, musíme přirozeně mysliti opět na způsob, jakým byl sebrán materiál k Ptolemaiovu dílu. A tu je nasnadě myšlenka, že mohla záměna Labe s Vltavou vzniknouti tak, že zpravodaj, z jehož záznamu je údaj o toku Labe v Boiohaemu (= Bainochaimai) čerpán, konal cestu do Čech od severu proti proudu Labe podél jeho levého břehu, znal dobře z oněch končin jméno

[1]) L. Schmidt, Zur Germania 80; poněkud obdobné, ale přijatelnější stanovisko zaujímá u nás Novotný, Ptolem. 10, ČD. I. 1. 99.

[2]) To činí na př. Gnirs, Germanien, a Šmejkal, Zeměp. zprávy (srov. u obou přilož. mapky).

řeky a cestoval podle ní dále až hluboko do středu Čech nebo snad i napříč celou zemí, a měl přitom příležitost sledovati zdánlivě stále tutéž řeku, kterou viděl u Mersovia, Galaigie a Lupfurda.

Upravivše si geografický rámec, který určoval směr komunikací, můžeme přikročiti k vlastnímu řešení otázky hlavních obchodních cest, jak se nám jeví ve světle Ptolemaiových údajů.

Materiál, který mám po té stránce dílo Ptolemaiovo podává, má nesporně velký význam a byl by přímo neocenitelný, kdyby nebylo onoho nešťastného způsobu, jakým dílo vznikalo. Takto ovšem lze jen konstatovati, že zmatek, zaviněný genesí díla, stoupá, čím detailnější jsou otázky, jimiž se dílo obírá, a dostupuje svého vrcholu právě tam, kde musíme v otázce, jež nás zde zaměstnává, hledati hlavní poučení, totiž při údajích, týkajících se četných »měst«, *πόλεις*, jež nám autor díla vyjmenovává. Ve svrchovaně spletitých a spletených orografických poměrech, v nichž se octl v naší oblasti, nabyl zmatek v jeho údajích takové míry, že není vlastně jediné osady jeho, kterou bychom zde mohli zcela bezpečně lokalisovati. K rozřešení mnohé ze záhad, jež se nám tu naskytují, bylo by jistě nemálo přispělo, kdyby se byl autor díla při svých seznamech měst neomezil na pouhý suchý výčet jmen a číslic, udávajících jejich geografickou polohu (pro nás ovšem tím bezvýznamnějších, čím nespolehlivější byl pramen, z něhož byly čerpány), nýbrž kdyby byl i zde pokračoval ve svém vypravovacím způsobu, který nám i při své nedostatečnosti poskytuje přece jen mnohý cenný pokyn o směru, jakým se ubíral zpravodaj, z jehož údajů autor díla čerpal. Zdá se ovšem, že i zde autor místy sledoval postup dříve zachovávaný, ale suchost výčtu brání přece jen všem určitějším závěrům.

Chceme-li dojíti při lokalisaci Ptolemaiových měst v naší oblasti a tím i při řešení otázky obchodních cest, jež touto oblastí procházely, k poznatkům skutečně positivním, nesmíme se tedy spokojiti s pouhým schematickým výkladem a umístěním jmen, která podle geografické polohy Ptolemaiem uvedené zdánlivě spadají do naší oblasti, nýbrž musíme opět jíti ke kořenům díla Ptolemaiova, uvědomiti si postup, jímž toto dílo vznikalo, a zejména též psychologické momenty, které při něm spolupůsobily. Rozdělení zpráv, jež mu byly podkladem, na tři druhy, jak jsem je podal nahoře, nám zde prokáže opět cenné služby. Pokud se týče spolehlivosti údajů Ptolemaiových, budou míti podle tohoto roztřídění poměrně největší cenu data o osadách pod Mélibokem a Askiburgiem, a při tomto opět budou spolehlivější data o »městech«, jež Ptolemaios umísťuje dále k západu, kdežto data o osadách při východním konci Askiburgia bude nepochybně potřebí kombinovati s daty o osadách při východním konci Ptolemaiových Sudet. Data Ptolemaiova v okolí jeho Sudet třeba posuzovati s reservou, poněvadž se mohla s přesunutím jména pohoří dostati do naší oblasti i některá osada, již nutno ve skutečnosti hledati už mimo

tuto oblast, na sever od Sudet skutečných. Největší potíže musíme přirozeně očekávati ve východní části naší oblasti, kde vznikl zmatek tím, že některé ze zpráv jsou připjaty k Sudetám, jiné k Askiburgiu. Že tomu skutečně tak, poučí nás i jen zběžný pohled na rekonstruovanou mapu Ptolemaiovu. Obtížnost naší situace při výkladu jmen a vyhledávání jejich skutečné polohy stupňuje zde také ještě okolnost, že Ptolemaios právě do této východní části umísťuje nejvíce osad z celé naší oblasti. Okolnost tuto musíme si ovšem z části vyložiti také tím, že zmatek a rozpaky, do nichž zde uváděly autora díla zprávy o Askiburgiu a Sudetách, byly příčinou, že zapsal některé osady dvakráte, a ovšem zpravidla se jmény vždy jinak znetvořenými — Římané a Řekové dbali, jak známo, na věrnou reprodukci domorodých vlastních jmen asi stejně tolik, jako mnozí velcí národové kulturní ještě dnes. Abychom se tedy přiblížili původnímu skutečnému stavu, jenž byl podkladem zpráv, z nichž autor díla čerpal, bude nezbytno vyhledati tyto podvojné názvy a náležitě je spojiti. Při tom ovšem nesmí býti zapomenuto také ještě na jednu věc, která řešení původní polohy osad valně ztěžuje: že při osadách, jež podle geografické polohy Ptolemaiem udané musíme klásti do okolí jeho hlavních horských pásem, nikdy není zcela jisto, bylo-li to či ono »město« ještě v horách, či v rovině, a v tomto případě opět, s které strany pohoří je máme hledati. Tak se stává, že na rekonstruovaných mapách, na nichž jsou Ptolemaiova pohoří schematicky naznačena v rovných liniích, spojujících přímým směrem oba koncové body pohoří, jejichž geografickou polohu Ptolemaios udává, nacházíme opodál hor zakresleny osady, které ve skutečnosti snad byly ještě hluboko v horách a snad i docela na opačné straně hlavních hřebenů horských, než kde bychom je podle schematických rekonstrukcí mapy hledali.

To vše nutno si uvědomiti dříve, než přistoupíme k vlastnímu řešení otázky, která »města« Ptolemaiova skutečně náleží do naší oblasti, kam je máme klásti, a co z jejich polohy vyplývá pro otázku obchodních cest, jež zprostředkovávaly styk naší oblasti s cizinou a po nichž k nám ovšem přicházely také nové kulturní proudy.

Pozorujeme-li rekonstruovanou mapu Ptolemaiovu, vidíme, že zmatek v otázce »měst« v naší oblasti je tak veliký, že bychom s prostředky, jichž nám poskytuje tato oblast samotná, mohli bezpečně stanoviti vlastně jen směr cesty polabské od středu Čech na sever, a z části snad ještě asi dvou jiných cest — od Labe na západ pod Krušnými horami a odkudsi ze středních Čech ke Krkonoším. Vše ostatní jest při kriteriích, vyplývajících z údajů o naší vlastní oblasti, příliš nejisté. Nezbývá tedy, než abychom hledali pomůcky k řešení této otázky mimo hranice naší oblasti. Poskytnou nám jich tu ovšem především trati obchodních cest, jež z různých končin směrovaly do naší oblasti nebo alespoň měly

zřejmě s našimi tratěmi spojení. Velký význam mají pro nás po té stránce zejména cesty, vycházející z podunajských měst, poněvadž nám tato města určují zcela bezpečně jejich počátek. Jsou to v prvé řadě města Brigetio—Kelamantia (*Βριγέτιον*, Ptolem. II. 14. 3, *Κελαμαντία*, II. 11. 15), Carnuntum (*Καρνοῦς*, Ptolem. II. 14. 3), Vindobona (*Οὐινδόβονα*, tamt.), Arelape—Usbion (*Ἀρελάπη*, II. 13. 3, *Οὔσβιον*, II. 11. 14) a Boioduron (*Βοϊόδουρον*, II. 12. 4).

Nejvýchodnější z Ptolemaiových cest, jež počínajíce u Dunaje procházely alespoň z části naší oblastí, je pravděpodobně cesta, vycházející z dvojměstí Brigetio—Kelamantia. Cesta tato bývá zpravidla vedena podle Váhu napříč Slovenskem k průsmyku Jablunkovskému a k horní Visle[1]). Zdá se mi však, že tato lokalisace její bude nejvýše jen z části správná, a že by spíše odpovídalo jak skutečným poměrům, tak také samotným údajům Ptolemaiovým, kdybychom ji vedli podle Nitry nebo Váhu až k ústí Vláry a odtud průsmykem Vlárským směrem v celku severním k Horní Bečvě (asi na trati Brumov—Val. Klobúky—Vsetín) a do pořící Odry. Je ovšem pravda, že tato cesta, jdouc paralelně s Ptolemaiovými Sarmatskými horami, má s nimi u Ptolemaia také stejný směr, totiž severovýchodní. Pátráme-li po okolnostech, které tento směr určovaly, vidíme, že cesta i pohoří směřují přímo ke konci Askiburgia. Toto bylo Ptolemaiem pro mylný záznam dvojí Visly, jenž zavinil značné prodloužení baltického pobřeží[2]), posunuto příliš daleko na východ, a to mělo opět vliv na základní směr hor Sarmatských a cesty je provázející. Opravíme-li však Ptolemaiův omyl s oběma řekami a lokalisujeme-li jeho Vislu na místo jeho Viadue, posune se nám pohoří Askiburgion značně k západu, čímž se s jedné strany velmi podstatně zúží mezera mezi ním a Labem, s druhé strany pak se změní směr Sarmatských hor i cesty podle nich, orientovaný ke konci Askiburgia, v přímý směr severní. Bude tedy na obou stranách dosaženo velmi značného přiblížení k poměrům skutečným.

Pro severní v celku směr cesty povážské (tak ji budu pro stručnost dále nazývati, třeba snad se Váhu dotýkala jen na zcela krátké trati), který se touto emendací stane více než pravděpodobným, mluví ostatně i jiné důvody. Svědčí proň sám terén — údolí Váhu dělá příliš velký oblouk a jeho spojení po Kysúce s průsmykem Jablunkovským (551 m) a hornatým terénem Těšínského Slezska je mnohem obtížnější než přímá a tedy také rychleji k cíli vedoucí trať na straně moravské, k níž poskytuje průsmyk Vlárský (283 m) mnohem pohodlnější přechod[3]). A svědčí

[1]) Srov. Niederle, SS. III. 12 a d., Šmejkal, Zeměp. zprávy 39 O poloze dvojměstí, z něhož tato cesta vycházela, srov. Dobiáš, Sborník zeměp. spol. XXVII. 76 a d.; tamt. starší literatura.

[2]) Více o tom v. str. 108 a d.

[3]) Z toho důvodu se rozhodl pro cestu Vlárským průsmykem k údolí

proň nepřímo i samotné údaje Ptolemaiovy, z nichž je patrno, že cesta do oblasti poviselské nešla po horní Visle, nýbrž západně od ní, a že také neobcházela konec Sudet (skutečných), nýbrž že přímo toto pohoří nedaleko jeho východního konce křižila. Na to poukazují, myslím, zcela zřejmě Ptolemaiovy záznamy o poloze »měst« jak při východním konci jeho Sudet, tak také při východním konci Askiburgia. A konečně bych viděl důvod pro tuto lokalisaci považské cesty také v etymologii Ptolemaiovy stanice Asanka (Ἀσάνκα, Ptolem. II. 11. 14) při severním konci Sarmatských hor. Myslím, že o souvislosti jejího jména s názvem Jeseníků (jesen—jasan—Jasanka—Gesenke) nelze pochybovati[1]). Okolnost, že mezi Asankou a koncem Sarmatských hor s jedné a koncem Askiburgia s druhé strany nacházíme na rekonstruované mapě Ptolemaiově širokou mezeru, nemá zde významu, poněvadž je přirozeným důsledkem dvojího zakreslení českomoravské oblasti. Ve skutečnosti této mezery ovšem nebylo. Cesta považská, dosáhnuvši Asanky-Jeseníku (touto paralelou nechci ovšem možnost existence skutečné osady popírati, naopak — její existencí by se nám teprve název horstva Aski- burgion dobře objasnil), dosáhla také svého konce na území naší oblasti. Tomu nasvědčuje jednak vzájemný poměr polohy Asanky a konce Sarmatských hor, jednak také okolnost, že poloha obou těchto lokalit koresponduje jak se zeměpisnou šířkou Ptolemaiových Sudet, tak také se zeměpisnou délkou východního konce Askiburgia. Stanice, které Ptolemaios cituje dále k severu pod Askiburgiem, neznamenají ve skutečnosti jejího pokračování směrem k Sudetám (skutečným), jak se domníval na př. Gnirs[2]), nýbrž patří do téže výše, jako stanice při severní části Sarmatských hor. O tom se zmíním ještě později šíře.

Souběžně s cestou považskou šla podél Moravy jiná cesta, moravsko-oderská. Cesta tato náleží k nejkomplikovanějším problémům, před něž nás dílo Ptolemaiovo staví. Hledal bych prostředky ke zjištění její trati dvěma směry: v třídění zpráv, jak bylo nahoře vyloženo, a ve spojení dat, jež nám podává o této cestě dílo Ptolemaiovo, s daty o cestě považské. V prvém směru si musíme uvědomiti, že právě údaje o cestě moravsko-oderské to patrně byly, jež přiměly autora díla Ptolemaiova k přesunu názvu Sudet na hory zadunajské. Zápisy stanic mezi Carnuntem a východním koncem Ptolemaiových Sudet nesmíme tedy lokalisovati jen do územního pásu mezi Dunajem a snad jižní Moravou (zemí), nýbrž do celé prostory od Dunaje až po východní konec Sudet skutečných. Že tomu opravdu tak, dokazuje jednak stejná

Bečvy a Novému Jičínu Gnirs, Germanien 25, lokalisuje však do této prostory část cesty od Asanky dále k severu, s čímž ovšem nelze souhlasiti.

[1]) Srov. o tom úsudek Much ů v, Hoops Reallex. I. 131.

[2]) Gnirs, Germanien 24 a d.

délka této cesty s cestou povážskou (z Kelamantie do Asanky), jednak vzájemné spojení obou těchto cest.

Pokud se týče délky obou tratí, dlužno zde znovu konstatovati, že zeměpisná šířka Ptolemaiových Sudet koresponduje se zeměpisnou šířkou severního konce Ptolemaiových Sarmatských hor. Je tedy přirozeně také přímá délka obou tratí: Carnuntum — východní konec Ptolemaiových Sudet a Kelamantia — Asanka úplně shodna. Důsledek toho pro posuzování cesty moravsko-oderské je zřejmý: je-li Asanka poslední stanicí cesty povážské na našem území, musí se nám v téže výši končiti také cesta moravsko-oderská. Její stanice Eburodunon, Felikii, Meliodunon a Strevintu (*Ἐβουρόδουνον, Φηλικία*, Ptolem. II. 11. 15; *Μελιόδουνον, Στρεουίντα*, tamt. 14) dlužno tedy hledati kdesi na prostoře mezi ústím Moravy a oběma Jeseníky. Pro jejich bližší lokalisaci má nesporný význam spojení obou tratí, jež zprostředkovává osada Eburon (*Ἔβουρον*, II. 11. 14), kterou Ptolemaios zaznamenává na severozápad od Arsikuy (*Ἀρσικούα*, tamt.), své druhé stanice na cestě z Kelamantie do Asanky. Vzhledem k tomu, že Ptolemaios obě místa cituje vedle sebe, je pravděpodobno, že tu máme co činiti s odbočkou od cesty povážské, jež směřovala kamsi k západu nebo severozápadu, V tomto směru se musila záhy setkati s cestou pomoravskou, a tu je zajisté více než pouhou náhodou, že se prvá stanice této cesty, sledujeme-li ji od Carnunta na sever, jmenuje Eburo-dunum (*Ἐβουρόδουνον*, tamt. 15). Poněvadž »dunum« není než keltský výraz pro náš »gradъ«, je shoda tohoto jména se jménem nahoře citovaného Ebura tak dokonalá, že o totožnosti obou těchto Ptolemaiových stanic nemůže býti pochybnosti[1]). Svědčí pro ni ostatně také přibližně stejná vzdálenost Arsikuy a Eburoduna od Dunaje. A poněvadž stanici Arsikuu musíme podle údajů Ptolemaiových hledati kdesi blíže středu cesty z Kelamantie do Asanky, dokazuje spojení obou tratí mezi Arsikuou a Eborodunem, že tuto (druhou) osadu nutno hledati nejméně kdesi blízko jižních hranic Moravy, ne-li již přímo na Moravě samotné[2]). Lokalisace ostatních tří stanic — Felikie, Melioduna a Strevinty — nepůsobí již nijakých zvláštních potíží. Všecky je třeba hledati kdesi ve východní polovici Moravy, podobně jako také nejméně obě poslední stanice cesty povážské, Setovii (*Σετονία*, Ptolem. I. 11. 14)[3]) a Asanku (tuto by snad bylo lze klásti také do Slezska)[4]).

[1]) Srov. Much, Städte 104, 129, Müller, Ptolem. I. 1. 273 pozn. 14, 275 pozn. 8, Šmejkal, Zeměp. zprávy 41; proti tomu srov. Novotný, Ptolem. 31.

[2]) Dosavadní lokalisace srov. u Novotného, Ptolem. 31; Novotný sám se ovšem (podle mého názoru správně) pro žádnou z nich nerozhoduje.

[3]) Podle přízvuku soudím, že Ptolemaiův název je transkripcí původního latinského SETOVIA, a pokládám proto transkripci Müllerovu Ptolem. I. 1. 274, za správnou; srov. ostatně totéž čtení už u našeho Šafaříka, SS. I². 555.

[4]) Vedlo by mne příliš daleko citovati zde všecky ty různé názory o bližší lokalisaci a indentifikaci jednotlivých stanic na tomto místě i dále

Zbývá nyní otázka, jak vyložiti a lokalisovati Ptolemaiovy stanice mezi oběma východními konci Ptolemaiových Sudet a Askiburgia. Do končin na sever od východního konce svých Sudet klade Ptolemaios ve směru cesty pomoravské tři osady: těsně k pohoří nebo snad ještě do něho Kasurgis (*Κασουργίς*, II. 11. 14), poněkud dále k severovýchodu Budorgis (*Βουδοργίς*, tamt.) a od této k severu (ssz.) Hegetmatii (*Ἡγητματία*, tamt.). Pod východním koncem Askiburgia zaznamenává směrem jihozápadním dvě osady: blíže pohoří, ne-li ještě v něm, Arsonion (*Ἄρσόνιον*, tamt. 13) a dále k jihozápadu Karrodunon (*Καρρόδουνον*, tamt. 14). Z těchto pěti osad nutno předem vyloučiti z úvahy prvou, Kasurgis, poněvadž je vztah její k Sudetám zřejmě tak těsný, že pochází nepochybně z údajů třetí kategorie zpráv a patří tedy ve skutečnosti spíše asi do oblasti na sever od Sudet skutečných. Ze zbývajících čtyř je Budorgis patrně totožna se stanicí Budorigon (*Βουδόριγον*, tamt. 13), s níž ji pojí úzká příbuznost po stránce jazykové[1]). Vyskytuje se tedy tato osada u Ptolemaia dvakrát, jednou na sever za Sudetami, podruhé pod Askiburgiem v hranicích naší oblasti. V prvém případě ji cituje Ptolemaios (II. 11. 14) mezi Hegetmatií a Eburem, a k tomuto připíná Arsikuu, Pariennu a ostatní osady v druhé polovici považské cesty, podruhé ji zaznamenává (II. 11. 13) v řadě: Limijský háj — Budorigon — Leukaristos — Arsonion — Kalisia — Setidava (*Λίμιος ἄλσος — Βουδόριγον — Λευκάριστος — Ἄρσόνιον — Καλισία — Σετίδανα*). Pohybuje se tedy v prvém případě většinou v naší oblasti, kdežto v druhém počíná i končí za Askiburgiem. Za této situace je těžko říci, pro kterou lokalisaci bychom se měli spíše rozhodnouti, i nezbude než klásti osadu Budorgis — Budorigon prostě kamsi k Sudetám (skutečným) a nechati otázku, zda s té či oné strany pohoří, nerozhodnutu. A podobně nejistá je také situace při Hegetmatii, třetí osadě nad koncem Ptolemaiových Sudet. Její poloha dále ve vnitru severní oblasti českomoravské by sice sama o sobě snad mohla býti svědectvím pro lokalisaci do Čech nebo Moravy, ale stejně dobře je také možno, pochází-li její jméno ze zpráv třetí kategorie, že by mohla náležeti již k stanicím za Sudetami (skutečnými), v pořící Odry. Za to můžeme myslím, bez rozpaků klásti ještě do naší oblasti obě zbývající stanice, Arsonion a Karrodunon. Je-li prvá totožna s Arsikuou, jak chtěl Much[2]), či máme-li v ní viděti osadu jinou, nechci určitě

uvedených s osadami dnes existujícími; z mého textu je — a bude také dále — zřejmo, že s největší částí těchto identifikací nesouhlasím, poněvadž pro ně nenalézám dostatečné opory v Ptolemaiově textu, který zde pokládám především za směrodatný. Odkazuji proto zde i později, pokud necituji sám, na příslušná místa prací dosud uvedených, jmenovitě Novotného Ptolem. a Šmejkalových Zeměp. zpráv, jež podávají také po této stránce v textu i pod čarou řadu podrobností.

[1]) Srov. Much, Städte 104, 119 a d., 129, Novotný, Ptolem. 30, Šmejkal, Zeměp. zprávy 41.

[2]) Much, Städte 142.

rozhodovati, mám však přece za nutno poznamenati k tomu, že kromě příznaků linguistických, jež by snad svědčily pro příbuznost obou jmen, nelze si nevšimnouti také polohové různosti jejich. Arsikua je druhou stanicí na cestě Považím, daleko od konce Sarmatských hor a tedy i Askiburgia, kdežto Arsonion je zřejmě těsně vázáno na konec Askiburgia. To jest rozdíl tak závažný, že bych proň nevylučoval možnost existence dvou osad podobných jmen. Bylo-li Arsonion skutečně zvláštní, samostatnou stanicí, bylo by ovšem nutno hledati ji podobně jako Karrodunon kdesi ve východní Moravě, v krajině, jíž procházely obě cesty, považská i pomoravská, ať již na trati jedné či druhé z těchto cest, nebo snad konečně kdesi mezi nimi. Že tato lokalisace je správná, okazuje také pořad, v němž Ptolemaios cituje své Karrodunon mezi oběma posledními stanicemi cesty z Považí — Setovii a Asankou.

Způsob, jakým obě cesty, považská a pomoravská, přecházely do oblasti za Sudetami (skutečnými), není ze zpráv Ptolemaiových zcela zřejmý. Byla by nasnadě myšlenka, že se kdesi pod Jeseníky nebo v nich trvale spojovaly, podle záznamů Ptolemaiových se však spíše zdá, že obě cesty, ačkoli se k sobě pod pohořím značně přiblížily, zachovaly snad přece jen každá svoji vlastní trať jak v pohoří, tak také za ním dále k severu, a že jejich spojení pod Sudetami zprostředkovala zvláštní příčná — podle všeho nepříliš dlouhá — trať. Tomu nasvědčuje především různost pojetí jich u Ptolemaia, které ukazuje na to, že zprávy o obou těchto cestách byly tak naprosto odchylné, že z nich autor díla nenabyl vůbec ani dojmu, že obě cesty procházejí týmž pohořím, a že následkem toho spojil jednu z nich — cestu pomoravskou — se Sudetami, druhou — považskou — s Askiburgiem, a dospěl tak k spojení zpráv o Sudetách se zprávami o horách zadunajských a tím i k celému onomu velkému omylu, jenž dal vznik jeho dvojí oblasti českomoravské. Přímý doklad pro to, že každá cesta podržela svou vlastní trať, bych viděl v Ptolemaiově citaci Karroduna mezi stanicemi Setovii a Asankou, jež ukazuje k tomu, že pokračování trati považské šlo přes Kalisii, Setidavu atd., kdežto Ptolemaiův záznam stanice Budorgis přímo za Sudetami na linii Meliodunon — Strevinta, spojíme-li jej se záznamem téže stanice v obměněné formě »Budorigon« pod Askiburgiem, poukazuje zřejmě k pokračování přes Limijský háj k Viritiu, Virunu a Bunitiu (Ptolem. II. 11. 12.). Citovaný již pořad stanic v nejbližším okolí Askiburgia: Limijský háj — Budorigon — Leukaristos — Arsonion — Kalisia — Setidava dokládá velmi názorně způsob, jakým snad byly obě hlavní trati spojeny.

A nyní — kam máme ono pokračování obou tratí za Sudetami směrem k moři lokalisovati? Otázka tato, pro naši oblast zdánlivě bezvýznamná, je pro nás důležitá především proto, že souvisí úzce s otázkou lokalisace a identifikace Ptolemaiových tří

řek: Syébu, Viadue a Vistuly, a tedy i s otázkou posunutí a prodloužení pohoří Askiburgia.

Pokud se týče výkladu řek, není pochyby o tom, že Syébos (*Σύηβος ποταμός*, Ptolem. II. 11. 2, 7, 8) je totožný s Odrou a Vistula (*Οὐιστούλα ποταμός*, tamt. 2, 4, 7, 8, 10, 16) s Vislou. Jinak je tomu u Viaduy (*Οὐιαδούα ποταμός*). Tato je u Ptolemaia citována pouze na dvou místech, a to při údaji jejího ústí v zeměpisných stupních (II. 11. 2) a při jmenování kmenů, sedících na pobřeží Baltu (tamt. 7). Při výčtu kmenů, usedlých dále ve vnitrozemí (tamt. 8), tato řeka již uvedena není, kdežto jména obou druhých mají i tu důležitou úlohu.

Jak máme Ptolemaiovu Viaduu vyložiti? V přítomné době převládají v celku dvě mínění. Jedno ji ztotožňuje s Odrou[1]), druhé ji vykládá buď jako přítok Odry nebo jako některou malou řeku, vlévající se do Baltického moře někde mezi Odrou a Vislou[2]). Myslím však, že bude asi nejblíže pravdě výklad, že Viadua je totožna s Vislou[3]). Důkaz pro to vidím hlavně ve dvou okolnostech: především ve směru cesty Kalisia — Rugion, jež se končí kdesi poblíže ústí Viaduy, a dále v poloze tohoto ústí v místech, kde ve skutečnosti musíme hledati ústí Visly. Při výkladech Viaduy jako Odry a pod. se, myslím, zapomíná zpravidla na jednu věc, totiž na cíl, k němuž obchodní trať Kalisia — ústí Viaduy vlastně spěla. O cíli tomto nemůže býti dnes pochybnosti. Jsou to bohatá ložiska jantaru na pobřeží Baltického moře. Jantar byl zde získáván hlavně ve dvou končinách a to na západě na pobřeží půlostrova Jutského až asi k Odře, na východě při ústí Visly[4]). A toto

---

[1]) Šafařík, SS. I[2]. 537 a d., Zeuss, D. N. 16, 155, Ukert, Geographie III. 1. 143, Müllenhoff, DA. II[2]. 209, 375, Kretschmer, Hist. Geogr. 97; W. Dzieduszycki, Wiadomości starożytnych o geografii ziem polskich, Rozpr. akad. krakov., hist.-fil. w. XIX (1887), 335 a d. (Viadua levé, Vistula pravé ústí Odry); srov. též Niederle, SS. III. 11, Šmejkal, Zeměp. zprávy 37. Proti tomu srov. určitou námitku Muchovu, Goten u. Ingvaeonen, Beitr. z. Gesch. d. d. Spr. XVII (1893), 185; v Hoops Reallex. III. 389 Much svou námitku po stránce jazykové podržuje, ale jinak možnost identifikace s Odrou připouští.

[2]) Much, Goten u. Ingvaeonen 185 (»Grabow, Wipper oder Persante«), srov. též předcházející pozn.; Gnirs, Germanien 21 a d. (Slupská), F. Braun Разысканія въ области готославян. отнош. I (Сб. отд. русск. яз. имп. акад. наукъ LXIV. 12, С. Петербургъ 1899), 36 (Wieprz nebo Slupská); o přítoku Odry srov. Niederle, SS. III. 11, Manuel I. 127 (nejspíše Vidava, přeneseno i na dolní tok ústí Odry od těch, kteří přes Slezsko přicházeli na sever), E. Bogusławski, Metoda i środky poznania czasów przedhistorycznych u przeszłości Słowian (Krakov-Varšava 1901), 15 pozn. 35, 94, Dowody autochtonizmu Słowian na przestrzeni zajmowanej przez nich w wiekach średnich (Prace Tow. Nauk. Warsz. 7, 1912), 14, 224 (Odra zapsána u Ptolemaia pod jménem Viadua, ve skutečnosti Vidava, přítok Odry ve Slezsku).

[3]) Srov. Králíček, Grossgermanien 4 a d.; s výpočty a ostatními dedukcemi jeho ovšem nelze souhlasiti.

[4]) Srov. Niederle, Lidstvo 347 a d., SS. I. 191 a d., Hoernes, Natur- u. Urgeschichte d. Menschen II (Vídeň-Lipsko 1909), 513 a d., H. Ober-

východní území, na němž tkví podnes název Jantarové pobřeží, bylo hlavním cílem výprav za doby římské. Jejich východiskem bylo pravděpodobně jak Carnuntum, o němž se nám výslovně zmiňuje Plinius[1]), tak také Brigetio — Kelamantia, a o jejich cíli nenechává nás v pochybnostech zpráva Tacitova o Aestiech jako jediných sběratelích jantaru[2]). Z obsahu této zprávy i z celého kontextu vyplývá zřejmě, že zde měl Tacitus na mysli toliko pobřeží východně od ústí Visly. A k tomuto pobřeží šla určitě také alespoň jedna z obou Ptolemaiových cest, označených oběma skupinami stanic mezi Syébem a Vistulou. Podle polohy byla to přirozeně ona východnější cesta, jdoucí přes Kalisii a Setidavu. Cesta tato směřuje u Ptolemaia zprvu přímo k severu, teprve asi v polovici trati od Askiburgia k moři obrací se za stanicí Askaukalis (Ptolem. II. 11. 12) k severozápadu a minuvši stanici Skurgon (tamt.) dosahuje v stanici Rugion (tamt.) nebo — zakreslíme-li tuto stanici na levý břeh — proti ní dolního toku řeky Viaduy. Šla-li tato obchodní trať k jantarovým ložiskům — a o tom bude sotva kdo pochybovat — a končí-li se u Ptolemaia na Viadue místo na Vistule, je to, myslím, dostatečný důkaz, že tu jde zase jen o jeden z ptolemaiovských omylů. Že tento poznatek je správný, potvrzuje ostatně také přímý směr linií z Carnunta a Brigetia k ústí Ptolemaiovy Viaduy. Stačí i jen zběžný pohled na rekonstruovanou mapu Ptolemaiovu, abychom byli i po této stránce o správnosti identifikace Viadua — Visla pevně přesvědčeni[3]).

Omyl, jehož se dopustil autor díla záznamem dvou Visel, lze vysvětliti opět růzností zpráv, z nichž čerpal, a snad i prostým přepsáním tvaru *Οὐιστούλα* ve *Οὐιαδούα* nebo chybným čtením jeho. Následky tohoto omylu byly ovšem značné. Především se jím prodloužilo autorovi díla pobřeží Baltu o celou vzdálenost mezi Viaduou a Vistulou, t. j. o více než dva stupně. To mělo přirozeně za následek, že se mu protáhla také celá prostora mezi Odrou a Vislou ve směru rovnoběžkovém a že se mu posunuly i prameny Visly-Vistuly dále k východu, ačkoliv se tu již zřejmě snažil o jakousi korekturu tím, že položil tyto prameny o

---

maier, Der Mensch d. Vorzeit (Der Mensch aller Zeiten I, Berlín-Mnichov-Vídeň 1912), 556, Kauffmann, DA. I. 120 a d.

[1]) Plinius, NH. XXXVII. 45; srov., co k tomu nejnověji uvádí Norden, Germ. Urgeschichte in Tacitus Germania 445 a d.

[2]) Tacitus, G. 45: Ergo iam dextro Suebici maris litore Aestiorum gentes adluuntur... soli omnium sucinum, quod ipsi glaesum vocant, inter vada atque in ipso litore legunt. Nec quae natura quaeve ratio gignat, ut barbaris, quaesitum compertumve; diu quin etiam inter cetera eiectamenta maris iacebat, donec luxuria nostra dedit nomen. Ipsis in nullo usu: rude legitur, informe perfertur, pretiumque mirantes accipiunt... Následuje delší úvaha o původu a podstatě jantaru.

[3]) K podobnému úsudku dospěl u nás také na př. Šmejkal, Zeměp. zprávy 37; pokládá Viaduu za levé rameno Visly (ačkoli má jinak za to, že Viadua je »vlastní název Odry«, srov. tamt.).

celý jeden stupeň západněji než ústí řeky (ve skutečnosti jsou prameny i ústí Visly na témž poledníku). S posunutím pramenů Vistuly souviselo přirozeně i posunutí a prodloužení Askiburgia, o němž autor díla věděl, že končí nedaleko od nich, a obojí přivodilo nutně zmatek nebo i úplnou desorientaci ve všech orografických i topografických záznamech, jež byly na konec Askiburgia a prameny Visly připjaty[1]). Pokud se týče cesty Kalisia—Rugion, podržel autor v prvé polovici její skutečný původní směr a teprve v druhé polovici, od stanice Askaukalis, se uchýlil ke směru severozápadnímu, aby ji mohl vésti k ústí Viaduy. Ve skutečnosti šla tato cesta směrem, jejž Ptolemaios naznačuje až k stanici Askaukalis, k Visle, a překročivši ji pokračovala k jejímu dolnímu toku také směrem severozápadním, arci ne tak dlouho, jak naznačuje trať Askaukalis—Rugion. Jméno této poslední stanice to především bylo, jež mnohé vykladače vedlo k mínění, že je Viadua Odrou nebo alespoň některou menší řekou poblíže Odry. I když však jsme ochotni spojovati stanici Rugion s územím Rugiů, nemění to ničeho na lokalisaci cesty Kalisia—Rugion k Visle, neboť nemáme žádného bezpečného důkazu, že by Rugiové byli seděli jen při Odře[2]), naopak, je zcela dobře možno, že jejich sídla dosahovala až k Visle a že dokonce snad zaujímala i její delta nebo alespoň část jeho[3]), takže i lokalisace Ptolemaiovy osady Rugion — ať již v tom či onom smyslu — k Visle je zcela dobře možná.

Lokalisace druhé cesty, od Limijského háje k ústí Syébu, nepůsobí v celku nijakých zvláštních potíží. Z Ptolemaiových údajů o stanicích této trati je patrno, že šla zprvu paralelně s cestou viselskou přímo k severu, nepochybně aby se vyhnula močálovitým končinám poblíže toku Odry, a za stanicí Virition se obrátila k severozápadu, přímo k ústí Odry.

Třetí větší stanicí na pannonském břehu Dunaje byla Vindobona. Vzhledem k neobyčejně příznivému terénu mezi ní a jižní Moravou je nepochybno, že i tu musíme počítati s dosti čilým obchodním ruchem, který pravděpodobně spojoval Vindobonu s dnešním Znojemskem a šel patrně i na severovýchod k řece Moravě. U Ptolemaia by snad mohla k této severovýchodní linii míti jakýsi vztah stanice Mediolanion (*Μεδιολάνιον*, II. 11. 15). Avšak při způsobu, jakým Ptolemaios tuto osadu cituje v pořadí Usbion — Abilunon — Furgisatis — Koridorgis — Mediolanion — Felikia — Eburodunon — Anduaition — Kelamantia, není vyloučeno, že tu jde

[1]) Srov. str. 103 a d.

[2]) Srov., co proti spojování jich s ostrovem Rujanou namítá na př. Müllenhoff, DA. IV². 496.

[3]) Srov. Ptolemaiovy *Ῥουτίχλειοι* (II. 11. 7) s emendací v *Ῥουγίχλειοι*, v. Müller, Ptolem. I. 1. 258 pozn. 6, Much, Städte 99, Šmejkal, Zeměp. zprávy 37, a srov. též, co dí o Ostrovních Rugiích v deltě Visly Müllenhoff, DA. II². 5, IV². 496, Much, Goten u. Ingvaeonen 183 a d., Stammeskunde³ 120.

o pouhý omyl, který dal vznik této osadě, neboť, sledujeme-li na rekonstruované mapě Ptolemaiově směr trati hoření řadou stanic vytčený, nemůže pro nás býti pochyby, že je v ní stanicí Mediolanion míněno nikoli ono Mediolanion, jež by podle cifer Ptolemaiových bylo nutno lokalisovati kamsi na Moravské pole, na severovýchod od Vídně a severozápad od Carnunta, nýbrž dříve již zmíněná stanice Meliodunon při cestě moravsko-oderské, kdesi hluboko na území dnešní Moravy. Lze ovšem připustiti, že mohly existovati v končinách, o něž tu jde, dvě osady tak příbuzných názvů, jako v tomto případě, ale vzhledem k tomu, že jméno Mediolanion se vyskytuje v údajích o naší oblasti jen jednou, a to právě v onom pořadí, do něhož se dostalo zřejmě pouhým omylem, je podobnost obou jmen příliš nápadná, aby neposilovala podezření oním omylem vzbuzené, že jedno z obou jmen a ovšem také »měst« nutno škrtnouti. Pořad, v němž se obě jména vyskytují, dokazuje nade vši pochybu, že by v tom případě z obou »měst« mohla býti škrtnuta jen stanice jižnější, kdežto o někdejší skutečné existenci stanice pod Sudetami (skutečnými) není příčiny pochybovati. Které z obou jmen této stanici opravdu náleželo, je v celku méně významné, mám však dojem, že tu nutno pokládati za správnější tvar Meliodunon, který Ptolemaios této stanici sám dává, než tvar Mediolanion, mající v našich končinách přídech exotičnosti.

Čtvrtým důležitým východiskem výprav do naší oblasti bylo podle svědectví Ptolemaiova dunajské dvojměstí Arelape—Usbion, k němuž se připínala obchodní trať, jež patrně spojovala dnešní západní rakouské Podunají ve velkém, k severu vypjatém oblouku s cestou pomoravskou. Lokalisace této trati patří opět k nejobtížnějším úkolům, před něž nás výklad díla Ptolemaiova staví. Kořen všech potíží tkví zde v okolnosti, že na rozdíl od jiných měst podunajských nemáme dosud zcela bezpečně rozřešenu otázku umístění Ptolemaiova dvojměstí Arelape—Usbion a neznáme tedy také přesně místa, z něhož tato cesta vycházela. Prostorový rozdíl lokalisací Arelape je dosud značný. Kolísá dnes na čáře Linec—Gr. Pöchlarn (ústí Erlafy), činí tedy bezmála dva délkové stupně. Tyto dva stupně mají ovšem právě zde velký význam, neboť při lokalisaci linecké[1]) bylo by možno vésti trať Usbion—Abilunon atd. přes Čechy, kdežto při ztotožnění Arelape s lokalitou při ústí Erlafy bylo by možno důvodně pomýšleti toliko na cestu Moravou. Pokud lze dnes přehlédnouti skutečně věcné důvody, pro umístění tohoto města Ptolemaiova dosud uváděné, nutno ovšem konstatovati, že tato nejvýchodnější lokalisace, k Erlafě, je dnes nejpravděpodobnější, poněvadž pro ni mluví jak nálezy archeologické, tak také důvody filologické. Obojí jsou toho rázu, že se již v kruzích, obeznámených s otázkami rakouského

[1]) Srov. Gnirs, Germanien 31 a d., Novotný, Ptolem. 32, Niederle, SS. III. 13.

limesu, pokládá toto řešení za zcela nepochybné[1]). Zdá se tedy, že i stanice Abilunon—Furgisatis—Koridorgis (*Ἀβίλουνον —Φουργισατίς—Κοριδοργίς*, Ptolem, II. 11. 15), označující trať z Usbia do Melioduna, nutno lokalisovati mimo dnešní Čechy. Na území dnešní Moravy můžeme z nich hledati určitě alespoň Koridorgis a s jistou mírou pravděpodobnosti i Furgisatis. Z této stanice, neli již z Abiluna, mohla snad jíti odbočka na severozápad, do Čech. Z Ptolemaiova výčtu se však o ní nedovídáme ničeho.

Poslední z tratí, jež podle údajů Ptolemaiových spojovaly naše území s římským Zadunajím, vycházela z Boiodura při ústí Innu, tedy přibližně z dnešního Pasova, a šla do stanice Bro(n)dentie (*Βρονδεντία*, Ptolem. II. 11. 15)[2]), odtud pak směrem severovýchodním přes Setuakóton (*Σετουάχωτον*, tamt.) do Marobuda (*Μαρόβουδον*, tamt. 14). Trať tato bývá zpravidla ztotožňována s tratí Pasov—Brod nad Lesy—Domažlice—Marobudon[3]). Kde nutno sídlo Marobudovo hledati, není sice ještě bezpečně rozhodnuto, ale je přirozeno, že nezbude, vedeme-li trať k němu směřující způsobem právě naznačeným, než hledati je kdesi v okolí Mže, k níž má terén od Domažlic přirozený spád. To byl nepochybně také hlavní důvod, proč na př., Bachmann lokalisoval Marobudon do Plzence a na Radyni u Plzně[4]), a z téže příčiny přijímají také novější vykladači Ptolemaia lokalisaci na Stradonice[5]). Myslím však, že toto stanovisko není zcela správné. Nehledíme-li k pochopitelné, ale ne zcela kritické snaze, uvésti Ptolemaiův text v soulad s výsledky Píčova archeologického badání (jak jsme viděli, nejsou tyto výsledky tak docela nepochybné, jak chtěl Píč), zbude nám jako jediný skutečný důvod pro lokalisaci trati, jak byla nahoře naznačena, souzvuk jména Ptolemaiovy stanice Bro(n)dentie s dnešním Brodem n. L. To však je důvod příliš nejistý a slabý, aby mohl čeliti pochybnostem, vyplývajícím z textu samotného Ptolemaia i z úvah geografických. Především je nepochybno, že podle údajů Ptolemaiových musíme vésti trať do Bro(n)dentie přímo k severu, kdežto čára Pasov—Brod jde k severozápadu, dále

---

[1]) Srov. na př. E. Katschthaler, Römischer Altar aus Pechlarn, Jahrb. f. Altert. V (1911), 254, Menghin, Führer² 146, Kubitschek, Karten 2095, a dříve již Müller, Ptolem I. 1. 287 pozn. 3, Much, Hercynia 458, Hoops Reallex. I. 157, Vancsa, Gesch. N.- u. O.-Österr. I. 63 a d., 66; Kauffmann, DA. I. 219, Riezler, Landnahme d. Baiuwaren 11.

[2]) Ke způsobu psaní jména této stanice srov. Müller, Ptolem. I. 1. 274 pozn. 13.

[3]) Srov. na př. Šmejkal, Zeměp. zprávy 43 a d., Novotný, Ptolem. 33 a d., ČD. I. 1. 104 a d., a s reservou též Niederle, SS. III. 13.

[4]) Bachmann, GB. I. 49; mínění Bachmannovo (ale bez citace) přejal Kauffmann, DA. I. 332 pozn. 8.

[5]) Srov. na př. Šmejkal, Zeměp. zprávy 43 a d., Novotný, Ptolem. 33 a d., ČD. I. 1. 72 (s reservou); srov. též výše str. 31, pozn. 3. Jiné dosavadní lokalisace Marobuda v. Novotný, Ptolem. 33 a d., Šmejkal, v. v. 9 a d. passim.

je jisto, že solná stezka pasovská — o tu zde zcela zřejmě jde — mířila do Čech cestou pokud možná nejkratší a nikoli oklikou přes Brod. Tato oklika na mapě ovšem nevypadá tak zle a je tím méně nápadná, čímž menší je mapa, na níž ji sledujeme, ve skutečnosti je to však zacházka tak značná a obtížná, že by jistě žádný z badatelů, který takto vede cestu z Boiodura, nebyl chtěl po ní do Čech cestovati — kdyby byl býval střízlivým obchodníkem přede dvěma tisíci lety. Při obtížích terénu, které se na přímé čáře Pasov — Brod n. L. stavěly v cestu, bylo by tu bývalo nezbytno jíti obloukem, nejprve podél Dunaje proti vodě až asi k Deggendorfu (východně od Straubingu), poté napříč Bavorským Lesem k údolí Černé Řezné, podle této mezi pásmy Pfahlu a Kaitersbergu ke Koubě a podle ní k Brodu. Že by byli touto tratí cestovali k Brodu obchodníci z Norika nebo Vindelicie, je těžko uvěřiti. Tu by bylo zajisté mnohem pravděpodobnější, že by byli dali přednost nepoměrně lepší a bezpečnější římské silnici na pravém břehu Dunaje až asi k dnešnímu Straubingu nebo Řeznu, a teprve odtud že by se byli vydali do končin zadunajských směrem k Brodu.

Nehledíme-li k etymologii Bro(n)dentia — Brod, nýbrž jen k tomu, co přímo vyplývá z textu Ptolemaiova, z úvah geografických a z dosavadních výsledků badání archeogického, nepůsobí nám ovšem bližší určení trati, vycházející z Boiodura — Pasova, žádných zvláštních potíží. Je to ona předhistorická cesta pasovská přes průsmyk Kunžvartský k Boubínu a podle Volyňky do údolí Otavy k dnešním Strakonicům a odtud na sever do středních Čech, jak byla nahoře[1]) blíže vytčena. Směr této cesty, zprvu severní a později severovýchodní, souhlasí přímo znamenitě se záznamy Ptolemaiovými, a řada předhistorických osad, zjištěných již v jejím nejbližším okolí, nepřipouští pochybnosti o tom, že tato cesta náležela v době, o niž tu jde, k nejdůležitějším obchodním tratím, procházejícím naší oblastí.

Pokud se týče jednotlivých stanic, jež nám udávají směr této cesty, je nepochybo, že k ní náleží především jmenované osady Bro(n)dentia, Setuakóton a Marobudon. Pro jejich bližší lokalisaci mají význam především dvě okolnosti: lom cesty u Bro(n)dentie a nepochybný vztah Marobuda k Markomanům. První okolnost dovoluje nám určiti polohu Bro(n)dentie kamsi na sever od Pasova, do míst, kde se — ještě na bavorské straně — zahýbala předhistorická stezka k severovýchodu k průsmyku Kunžvartskému, a druhá poukazuje k tomu, že musíme Marobudon hledati kdesi ještě na blízku Ptolemaiova »lesa« Gabréty, k němuž Ptolemaios víže sídla Markomanů. Spojitost, v níž se takto ocitá jméno Gabréty s pasovskou stezkou, je bezpečným důkazem, že Gabréta nemůže býti ničím jiným, než užším označením Šumavy, nebo Šumavy a Bavorského Lesa. Ptolemaios sice neurčuje přímo posici Marobuda

[1]) Str. 82 a d.

v poměru ke Gabrétě, ale podává nám přece jen dva údaje, které ji alespoň naznačují. Je to jednak Ptolemaiův záznam zeměpisné délky a šířky Marobuda, podle něhož byla tato osada teprve třetí stanicí a tedy dosti vzdálena od Boiodura, jednak to je Ptolemaiovo umístění markomanských sídel *ὑπὸ τὴν Γαβρήταν Ὕλην* (II. 11. 11), které ukazuje spíše zase na jih od Gabréty[1]) a vylučuje tedy možnost lokalisace Marobuda kamsi daleko od ní směrem severním. Obě tato stanoviska sblížíme asi nejsnáze tak, budeme-li sice hledati Marobudon již na půdě české, ale přece jen ještě v oblasti šumavských hor. Tedy kdesi na trati mezi průsmykem Kunžvartským a Otavou, která v těchto místech tvoří nejzazší mez šumavské oblasti směrem k severu a je zároveň rozhraním mezi ní a vrchovinou brdskou.

Pro nějaké přesnější umístění Marobuda na této trati nemáme arci ještě dostatečných dokladů, ale řada předhistorických osad, které byly již Dubským podél pravého břehu Volyňky zjištěny, ukazuje, že někde v těchto končinách skutečně mohlo býti jakési větší obchodní a politické centrum, jež se snad podaří objeviti budoucímu systematickému výzkumu. Není snad po té stránce bez významu, že právě v těchto končinách je nakupeno neobvyklé množství hradišť. Z dosavadních nálezů je sice známo, že většiny těchto hradišť bylo používáno v době hradištní, kdy však byla ve skutečnosti poprvé vybudována a kolikrát jich bylo za dlouhých věků předhistorických užíváno, toho nám jejich dosavadní, se stanoviska moderní vědy naprosto nedostatečný výzkum ještě řádně pověděti nedovede. Ale podle dnešních našich vědomostí je nepochybné, že mnohé z nich nutno připsati již také dobám starším. To platí především o Hradišti u Libětic (Sousedovic) a Kněží hoře u Katovic, a nejnovější nálezy B. Dubského to dokazují také o Věnci na Pržmu u Lčovic. Hradišti tomuto byla již několikráte věnována pozornost, a to prof. J. N. Woldřichem a později J. V. Želízkem, ale jejich práce nepřinesly pro otázku původu tohoto hradiště dosti positivních výsledků. Několik střípků, uveřejněných Želízkem v Památkách 1910[2]), ukazovalo — pokud je bylo lze podle obrázku zařaditi — k době hallstattské a latènské, kdežto starší zmínky obou autorů nasvědčovaly spíše době hradištní[3]). Nálezy

[1]) Srov. k tomu, co bylo pověděno o významu předložky *ὑπό* nahoře str. 94.

[2]) J. V. Želízko, Příspěvky k předhistorii jižních Čech, Památky XXIV (1910), 11 a d.

[3]) Srov. Želízko, Mitt. Anthr. Ges. Wien XXVII (1897), str. [18] a d., Pravěk I (1903), 165; J. N. Woldřich, Verschlackte Steinwälle und andere urgeschichtliche Bauten in d. Gegend von Strakonic, Mitt. Anthr. Ges. Wien IV (1874), 199, Wallbauten im südwestlichen Böhmen, tamt. V (1875), 341 a d., Beiträge zur Urgeschichte Böhmes V, tamt. XXIII (1893), 8, »Hradiště« a. d. Wolynka bei Strakonic und »Věnec« bei Čkyň, tamt. XXIX (1899), [61]. Woldřichova skizza hradiště v druhém článku (1875), str. 342, je nesprávná a rovněž tak i »plán« hradiště, který podal Želízko v Památkách XXIV. 13-14.

Dubského z poslední doby potvrzují a zesilují dojem, vzbuzený článkem Želízkovým z r. 1910[1]). Na vnitřní ploše hradiště se podařilo Dubskému kromě starších střepů nalézti též několik střípků pozdnělatènských a provinciálně-římských, které i při svém dosud nepatrném počtu nasvědčují tomu, že bylo tohoto hradiště používáno také v době kolem počátku našeho letopočtu[2]). To je výsledek, který může míti i pro naši otázku značný význam. Nechci zde předbíhati budoucí systematický výzkum, na němž přirozeně závisí definitivní rozhodnutí o významu tohoto hradiště po stránce, jež nás zde zaměstnává, ale při všem, co dnes již o něm víme — o jeho dominující poloze nad Volyňkou, o jeho neobyčejné celkové rozloze, která je řadí k našim největším hradištím, o jeho uspořádání, jež dává jasně rozeznávati »vyšehrad«, chráněný kolmými stěnami skalními a kamennými valy, a rozsáhlé podhradí v podobě nepravidelného trojúhelníka, chráněného z části rovněž skalními stěnami, z části kamennými valy, a co konečně víme již dnes o obsahu jeho kulturních vrstev — neostýchám se říci, že pokládám toto hradiště za jednu z oněch lokalit, jež dlužno bráti pro umístění Marobuda v úvahu[3]).

Jak jsem se zmínil výše, nepřikládám Ptolemaiovým číslům, udávajícím zeměpisnou polohu »měst« v naších končinách, nijakého zvláštního významu. Podotýkám zde proto spíše jen pro zajímavost, že Ptolemaios klade své Marobudon na 49° severní šířky a že zeměpisná šířka Věnce jest — 49° 5'. Lze-li z této přímo nápadné shody usuzovati také ještě na něco více než na pouhou náhodu, bude ovšem vhodno uvažovati teprve tehdy, prokáže-li exaktní výzkum, že po stránce archeologické můžeme skutečně na totožnost obou vážně pomýšleti.

Které stanice Ptolemaiovy mimo Bro(n)dentii, Setuakóton a Marobudon dlužno ještě umístiti k cestě z Boiodura do středních Čech, není z textu Ptolemaiova zcela určitě patrno, zdá se však, že její další trať označují stanice Redintuinon a Nomistérion (*Ρεδιντούινον—Νομιστήριον*, Ptolem. II. 11. 14), obě nebo alespoň druhá patrně již kdesi ve středu země. Pro spojení těchto stanic s cestou pasovskou svědčí jednak okolnost, že jsou obě přibližně ve směru trati Bro(n)dentia—Marobudon a že jejich spojovací linie má dokonale týž odklon od čáry poledníkové jako tato

[1]) A rovněž tak i nálezy A. Stockého, který na Věnci konal pokusné vykopávky s Dubským a K. Prokopem v létě r. 1921.

[2]) Srov. B. Dubský, Hradištní doba v jihozápadních Čechách, Otava VI (1921—1922), 60.

[3]) Nepodávám zde bližšího popisu hradiště, poněvadž tak chce učiniti B. Dubský; k tomu, co bylo řečeno nahoře, bych zde jen ještě podotkl, že toto hradiště patří již i svojí neobyčejně romantickou polohou na vrcholu Pržma (769 m), jehož žulové stěny a trosky jsou velmi účelně pojaty do jeho ochranného systému, k nejzajímavějším hradištím, jež vůbec znám.

trať, jednak i sám pořad výčtu, v němž Ptolemaios (tamt.) obě tyto stanice těsně připíná k Marobudu.

Nomistérion bylo podle své polohy zřejmě důležitým uzlem cest. Kromě cesty pasovské ústila do něho od severozápadu cesta polabská, označená na našem území citovanými již[1]) stanicemi Galaigia—Lupfurdon (*Γαλαιγία—Λουπφουρδον*, Ptolem. II. 11. 13), od východu cesta od Hegetmatie — můžeme-li tuto stanici vubec klásti do naší oblasti[2]) — a od severovýchodu, jak se zdá, cesta od Stragony (*Στράγονα*, tamt.), v níž se patrně spojovaly dvě trati, přicházející z končin za Sudetami (skutečnými), totiž trať Susudata—Kolankoron—Lugidunon—Stragona, jež vnikala do Čech kdesi na prostoře mezi Labem a Krkonošemi, a trať Limijský háj—Stragona, jež spojovala patrně Čechy s cestou moravsko-oderskou. Že se obě cesty, od Limijského háje i Susudaty, skutečně sbíhaly v Stragoně, ukazuje kromě geografického určení Ptolemaiova i pořad jeho výčtu: *Σουσουδάτα—Κολάγκορον—Λουγίδουνον—Στράγονα—Λίμιος ἄλσος* (tamt.). Stanice tyto bývají zpravidla umísťovány již za hranice Čech, nevidím však důvodu, proč bychom alespoň Stragonu, Lugidunon a Kolankoron nemohli lokalisovati ještě do naší oblasti. Ptolemaios je kladl zřejmě na jih od Askiburgia, o tom nelze pochybovati, a to musí zde pro nás zůstati hlavním a směrodatným měřítkem. Jazykovým důvodům, jež bývají u obou prvých uváděny, nemohu především při Stragoně přiznati takového významu, že bychom proň byli nuceni tuto osadu přemístiti do Slezska[3]), a příbuznost názvu Lugiduna s jménem Lugiů Didunských mohla by podle mého názoru míti nejvýše ten účinek, že bychom prohlásili existenci tohoto »města« za nejistou, nikoli však, že bychom je pro ni musili překládati proti jasné a nepochybné lokalisaci Ptolemaiově za Sudety do území Lugiů nebo ztotožňovati s Lehnicí[4]).

K cestám, jež bývají kladeny již mimo naši oblast, ale které musíme podle mého soudu přece jen ještě hledati na našem území, náleží také trať Galaigia—Aregelia (*Ἀρεγελία—Γαλαιγία*, Ptolem. II. 11. 13) pod Mélibokem. Trať tato bývá lokalisována zpravidla za Krušné hory do saských zemí, ale lokalisace Ptolemaiova je také zde tak jasná, že pro mne není pochyby, že ji musíme umístiti kamsi pod jižní svahy Krušných hor. Z Ptolemaiova pořadí Mersovion—Aregelia—Galaigia—Lupfurdon (tamt.) by se mohlo zdáti, že v této trati dlužno viděti část polabské cesty od Mersovia do našich končin. V tom případě by bylo nasnadě mysliti na

[1]) Na str. 100.

[2]) Srov. str. 106.

[3]) Srov. o tom úsudek Novotného, Ptolem. 30 a d. pozn. 5, kde správně poukazuje na nejistotu identifikací, založených toliko na podobnosti jmen.

[4]) Srov. odůvodnění této identifikace u Novotného, Ptolem. 31 pozn., i námitky proti ní a výklad Muchův, Städte 125 a d., Hoops Reallex. III. 167.

přechod průsmykem Nakléřovským, jímž by se byla zkrátila trať mezi Ústím n. L. a Pernem a který byl snad také pohodlnější než trať, procházející prorvou Labe Děčínskými stěnami[1]). Není však při poměrně značné vzájemné vzdálenosti obou stanic Galaigia—Aregelia a jejich poloze paralelně s hlavním směrem Méliboka vyloučena také možnost, že tu jde o zvláštní samostatnou trať pod Krušnými horami, která snad šla od Labe k střední Ohři. Poněvadž ony končiny jsou známy svými nalezišti z dob, jež nás zde zaměstnávají (připomínám jen na př. Podmokly—Rozběsesy, Teplice a Jeníšův Újezd), nemůže býti o někdejší existenci cesty pod Krušnými horami pochyby, a to tím spíše, že bylo této cesty pravděpodobně používáno také při návštěvách teplického léčivého vřídla.

Cesta pod Krušnými horami, spojivši se pravděpodobně na Ohři s cestou, přicházející podle této řeky ze středních Čech, šla dále směrem západním na Mohan a k Rýnu. Tato západní trať měla pro kulturní a hospodářský vývoj Čech v dobách kol počátku našeho letopočtu nesporný význam a bylo jí jistě také ještě v dobách Marinových a Ptolemaiových užíváno, kdybychom toho však nevěděli odjinud, z práce obou těchto autorů bychom to těžko vyčtli. Příčiny toho nutno hledati především v okolnosti, o níž jsem se zmínil již v partii orografické[2]), že si totiž oba autoři vůbec neuvědomili způsob, jakým jsou naše a středoněmecká horstva spojena ve Smrčinách, a že následkem toho připjali některou ze zpráv k Sudetám, jinou k Méliboku, čímž nastal pokud možná ještě větší zmatek než na východě naší oblasti. Zprávy jejich byly ostatně na této (západní) straně, jak se zdá, ještě kusejší a neúplnější než na východě. Jen tak si můžeme vyložiti na př. okolnost, že oba autoři nezvěděli (nehledíme-li k názvu stanice Ménosgady, v. níže) vůbec ničeho o Mohanu, ačkoli se ho ona západní trať dotýkala nepochybně na několika místech a křižovaly jej také cesty, směřující od horního Dunaje na sever k Emži, Veseře a dolnímu Labi.

Z osad, jež musíme hledati na trati, spojující západní Čechy s Porýním, mají pro nás do jisté míry význam hlavně tři: Ménosgada, Bikurgion a Bergion (*Βέργιον—Μηνόσγαδα — Βικούργιον*, Ptolem. II. 11. 14). Prvá z nich — Ménosgada — především proto, že je jednou z hlavních příčin zmatků ve výkladech Ptolemaiových Sudet a Méliboka. Podle výkladu, který jsem podal na počátku této stati[3]), lze ovšem umístění Ménosgady pod západním koncem Sudet vysvětliti zcela přirozeně: autor díla čerpal patrně ze zprávy, v níž bylo jméno této stanice citováno »pod« horami, jež na západě ohraničují Čechy; ze zprávy nebo zpráv,

[1]) Není ovšem příčiny zakreslovati také tok Labe od Galaigie k Aregelii a Mersoviu a přetínati tak horstvo Mélibokon, jak činí na svých mapkách Gnirs a Šmejkal; srov. str. 100.

[2]) Srov. str. 91 a d.

[3]) Str. 98.

v nichž se toto jméno vyskytovalo, bylo zřejmo, že horstvo v sousedství stanice tvoří jeden celek s horami, provázejícími po jistou značně dlouhou trať střední Dunaj, a poněvadž myšlenkovým pochodem, jejž jsem nahoře nastínil, dospěl autor díla k závěru, že tomuto horstvu, jež si představoval v celku ve směru rovnoběžkovém, patří název Sudety, zapsal Ménosgadu prostě »pod« konec těchto Sudet. Tím ovšem nastalo značné posunutí její polohy směrem k jihu, a to nejen u Ménosgady samostatné, nýbrž také u stanic, jež byly s ní ve zprávách, z nichž autor díla čerpal, spojeny. V prvé řadě to platí nepochybně o Bergiu, jež je i ve výčtu Ptolemaiově s Ménosgadou těsně spjato. Kde asi máme obě tyto stanice ve skutečnosti hledati, naznačuje nám jednak jejich poloha mezi západním koncem Ptolemaiových Sudet a východním koncem jeho zadunajských Alp, jednak prvá část jména stanice Ménosgady. Obojí ukazuje kamsi do končin při Mohanu, a to při jeho horním toku[1]).

Tím, že stanice Ménosgada a Bergion byly umístěny jižněji než ve skutečnosti, vybyla ovšem autorovi díla příliš velká mezera na trati, spojující horní Pomohaní s Aregelií pod Mélibokem. V této mezeře nacházíme Ptolemaiovu stanici Bikurgion. Jest otázka, co máme s touto stanicí učiniti. Máme ji pokládati za skutečnou zvláštní stanici, či je to pouhá obměna názvu stanice Bergion? V prvém případě bychom ji musili hledati kdesi na blízku obou druhých stanic. Myslím však, že ani druhá eventualita není vyloučena. Existenci dvou názvů pro tutéž osadu, lokalisovaných na různá, ale vzájemně korespondující místa, bylo by tu možno vyložiti obdobně jako u stanice Budorgis—Budorigon nebo Eburon—Eburodunon[2]).

To by bylo asi v podstatě vše, co jsem chtěl poznamenati k Ptolemaiově gografii naší oblasti a k tomu, co z ní vyplývá pro otázku spojení této oblasti s jejím okolím. Z toho, co jsem uvedl i — neuvedl, je zřejmo, jak se dívám na výklad Ptolemaiových stanic po stránce věcné i na jejich lokalisaci, pokud je opřena buď jen o číselná data Ptolemaiova nebo o podobnost jmen, nebo konečně o pouhé nedosti odůvodněné dohady. Pokud se týče významu Ptolemaiových *πόλεις*, nutno ovšem ve většině případů — mám zde na mysli naše končiny a oblasti dále k severu položené —

[1]) O souvislosti jména stanice s jménem řeky srov. Much, Städte 106 a d., Novotný, Ptolem. 33.

[2]) Někteří myslí i na třetí možnost, totiž na vznik »osady« *Βικούργιον* pouhou obměnou z *Ἀσκιβούργιον*, srov. Much, Städte 104, 107, 110, Schütte, Quellen d. Ptolem. Karten 31, Ptolemy's maps 21 a d.; klonil bych se však — jde-li tu skutečně o vznik dvou jmen z jediného — především z geografických důvodů nahoře zmíněných k eventualitě *Βικούργιον* = *Βέργιον*, jíž lze zcela dobře vyložiti růzností zpráv, obsahujících vždy jinou zkomoleninu téhož jména; že při tom mohl na vznik jména *Βικούργιον* spolupůsobiti také název Askiburgia, ovšem nikterak nevylučuji.

zamítnouti názor, že by tu šlo o skutečná města[1]), není však právě v našich končinách také dobře možno vykládati je — až snad na nečetné výjimky — jako pouhé obchodní stanice, přímo k tomuto účelu zřízené. Takové stanice byly možné v provinciích, dokonale pacifikovaných, s poměrně dobře upravenou a bezpečnou sítí komunikační, nikoli však v našich krajinách, kde byly cesty i bezpečnostní řády nepoměrně primitivnější. Pokládám proto většinu Ptolemaiových πόλεις prostě za osady domorodců, kromě nichž ovšem může pod týmž názvem figurovati někde také lokalita jiného druhu, na př. nějaká strategická posice, ať již hradiště domorodců či římská tvrz nebo snad i tábor, anebo se konečně může za ním výjimkou skutečně také tajiti pouhá cestovní stanice, zbudovaná přímo k tomuto účelu v místech a za okolností, jež zaručovaly bezpečí jejích dočasných obyvatelů. Pro záznam v díle Ptolemaiově nebyl ovšem směrodatný význam jednotlivých πόλεις se stanoviska domorodého lidu, nýbrž v prvé řadě význam, jaký měly pro zpravodaje, z nichž autor díla čerpal. Z toho plyne přirozeně také, že nelze hledati v názvu πόλις nijaké kriterium pro posouzení velikosti nebo lidnatosti osad takto označených. Domorodé osady byly přirozeně voleny za stanice podle účelu, jemuž výpravy sloužily. Spěla-li výprava přímým směrem za určitým vzdálenějším cílem, na př. k Baltickému moři, tu bylo při volbě průchodních stanic přihlíženo především k osadám ve směru cesty, bez ohledu na jejich velikost, jen když smýšlení obyvatelstva a stav osad zaručovaly výpravě dosti bezpečí a potřebného snad proviantu a píce. Mohly tedy býti takové průchodní stanice také jen menšími vesnicemi. V území, jež bylo cílem výpravy, byla ovšem vyhledávána v prvé řadě místa důležitější, tržiště na křižovatkách významnějších obchodních cest nebo přímo hlavní obchodní a politická střediska. V tom případě půjde tedy zpravidla o osady větší a lidnatější.

Určování Ptolemaiových πόλεις v našich končinách podle jeho číselných údajů nebo podle pouhé podobnosti názvu Ptolemaiova se jménem některé nynější osady pokládám ve většině případů za stejně nesprávné jako lokalisace, spočívající na pouhých dohadech, údaji Ptolemaiovými nijak neodůvodněných. Lokalisace podle Ptolemaiových číselných dat se dnes u nás v celku souhlasně odmítá. Ne tak oba druhé způsoby, ačkoli jsou vlastně po stránce vědecké pokud možná ještě nesprávnější. O tom zajisté není pochyby, že se u starých osad, jež existovaly již v dobách předhistorických, mohl zachovati ohlas jejich někdejšího původu také v jejich jméně, přesto, že třeba několikráte změnily obyvatelstvo nebo že toto obyvatelstvo po případě změnilo svůj jazyk odnárodněním. Abychom však mohli takovou osadu ztotožniti s některou z Ptolemaiových πόλεις, je nevyhnutelné, aby nejen bylo

[1]) Srov. k tomu Novotný, Ptolem 27.

prokázáno její praehistorické stáří, nýbrž aby s její polohou bylo také lze údaje Ptolemaiovy uvésti v soulad. Není-li to možno, pak je marno všecko naše dohadování, poněvadž nemá skutečné vědecké základny. A nesmíme si tajiti, že při zmatcích, jež se do díla Ptolemaiova vloudily, bude taková v každém směru odůvodněná lokalisace v naší oblasti možna skutečně jen u několika málo jmen, jež se nám v tomto díle zachovala. U všech ostatních budeme se musit spokojiti s přibližným stanovením jejich polohy, jak jsem je naznačil nahoře, kdežto každý pokus o přesné umístění jejich musí nezbytně zůstati pouhým pokusem. Vedlo by mne příliš daleko, kdybych se tu měl touto otázkou blíže zaměstnávati. Moje odchylné stanovisko při mnoha podobných lokalisacích je ostatně zřejmo již také z toho, co jsem uvedl nahoře při jednotlivých Ptolemaiových tratích. Zde poukazuji jen na př. na to, že k takovým beznadějným lokalisačním pokusům náleží podle mého soudu všecky výklady, jež se snaží vypátrati, která Ptolemaiova »města« byla na trati Svratka—Svitava—východní Čechy, která při (našem) středním Labi nebo při cestě do Kladska a pod. To vše z Ptolemaia zřejmo není a nikdy nebude, a poněvadž je tu Ptolemaios naším jediným pramenem, nezbývá než s resignací uznati, že je tu mez, kterou nám nelze překročiti.

Kromě důvodů filologických pokládají také mnozí vykladači Ptolemaia za dostatečný důvod pro lokalisaci některých osad jejich poměrnou vzdálenost od Dunaje, bez ohledu na to, do které oblasti připadají na rekonstruované mapě Ptolemaiově. Tak se na př. stalo již docela tradicí klásti na sever od Sudet (skutečných) celou řadu osad, které podle údajů Ptolemaiových patří zcela nepochybně ještě do oblasti naší. To mám za postup zcela pochybený. Že Ptolemaiovi omylem, který jsem vyložil nahoře, rozrostla naše oblast do té míry, že byl nucen značně zúžiti území celé severní Germanie, chtěl-li je vtěsnati do prostory mezi horstva na severním našem pomezí a mořem Baltickým, jehož břeh vedl po 56° šířkovém, tedy jen o jeden stupeň severněji než je skutečná šířka Jantarového pobřeží, neopravňuje nás ještě nikterak k libovolnému přesunování osad, jež Ptolemaios umisťoval na jih od Askiburgia a Méliboka, docela na opačnou stranu těchto horstev. Důvod, že by pak připadalo na severní Germanii poměrně jen málo »měst«, není pro mne žádným důvodem. Ostatně jej lze lehko paralysovati poukazem na to, že Ptolemaiovi bylo zcela přirozeně známo z naší oblasti, bližší k hranici římského imperia, mnohem více osad než z končin dále k severu za našimi pomezními horami, a že je dokonce i možno, že to byl také jeden z důvodů, proč naše oblast nabyla v jeho díle větších rozměrů na úkor oblastí severnějších. K jakým závěrům lze při takovém libovolném přesunování osad dojíti, ukazuje přímo drasticky příklad Nomistéria. Ptolemaiova osada tohoto jména náleží zcela nepochybně k nejdůležitějším osadám středních Čech. To však nijak nebrání, aby nebyla

kladena třeba — do Slezska. A důvod? Myšlenka, že by Nomistérion mohlo býti příbuzno se slovem Němčí, něm. Nimptsch!

S otázkou obchodních cest souvisí těsně také jiná otázka. Obíráme-li se blíže nálezovým materiálem celé naší oblasti, nemůžeme si nepovšimnouti jedné věci: že celkový *ráz nálezů jihočeských a moravských* je poněkud jiný než v užší oblasti pičhorské kultury v centrálním pásmu Čech. Především je to ovšem keramika s tečkovaným meandrem, jež na jihu Čech — pokud můžeme usuzovati z dosavadních nálezů — vůbec chybí a na Moravě byla dosud též nalezena jen v nemnoha případech, na př. u Ořechova, Hrubčic, Kojetína, Čejče, Biskupic, Uh. Brodu[1]). A zdá se, že se rozdíly neomezí jen na keramiku. V jihočeských končinách je to dosud vlastně jenom keramika, jež nám tuto kulturu representuje, zato však na Moravě máme přece již jen nálezů daleko více[2]) a tu je nápadná především okolnost, že v dosavadních nálezech schází také na př. spona s očky[3]), tak typická pro naši kulturu pičhorskou, a j. Co bylo hlavním důvodem pro tento — alespoň z části — odchylný vývoj, nám dosud archeologie pověděti nedovede. Pravděpodobně jej bude třeba hledati na půdě ethnologické. Po stránce archeologické lze prozatím říci, že naň měla vliv také periferní poloha obou území a větší blízkost jejich k římskému Zadunají, s nímž byly v stálém přímém styku. Na Moravě to byla, jak jsem uvedl, asi hlavně obchodní cesta pomoravská, jež na kulturní vývoj země silně působila. Přinášela ovšem především prvky kultury provinciálně-římské, ale přinesla, jak se zdá, také mnohé z oblastí severních a severovýchodních, jmenovitě z Povislí. Určité rozhodnutí otázky, v jakém vzájemném poměru tu k sobě stojí ony základní tři složky — kultura dobřichovská, provinciálně-římská a kulturní vlivy od severu a severovýchodu — bude moci ovšem přinésti teprve budoucí systematický výzkum a s ním spojené podrobné studium nashromážděného materiálu. Tím bude ostatně teprve rozřešena také celá řada otázek podružnějších, dnes ještě naprosto neujasněných.

Systematický výzkum je také nezbytným předpokladem k řešení poměru, v jakém stojí oblast jihočeská k vlastní oblasti dobřichovské. Píli B. Dubského se podařilo objeviti na Strakonicku

[1]) Píč, Výzkum 1897, 79, I. L. Červinka, Archeologický výzkum na Prostějovsku, Věstník mus. a prům. jedn. v Prostějově za r. 1899, I (1900), 76 a d., obr. 32. 1, Morava za pravěku 294, Kultura gallská 200, A. Gottwald, Sídliště z dob císařství římského na Ostrově u Hrubčic na Prostějovsku, Č. Mus. Olom. XXII (1905), 26, 27 obr. 3 č. 1, tab. 7. 14, 8. 4, 13; J. Kučera, Zprávy o předhistorických nálezech z okolí Uh. Brodu, Č. Mus. Olom. XIX (1902), 96, tab. 5 č. 8, Rzehak, Röm. Eisenzeit 226.

[2]) Podle Rzehaka je na Moravě dosud známo celkem asi 71 sídlišť z celé »římské« doby; srov. jeho Röm. Eisenzeit 213 a d.

[3]) Srov. Rzehak, tamt. 232.

v poříčí Volyňky řadu nalezišť ze všech dob předhistorických, od doby starších mohyl (bronzové) počínaje, o nichž jsme ještě před několika lety neměli potuchy. Jejich existence svědčí o neobyčejném významu, který měla krajina při Volyňce v předhistorických dobách Čech. Vzhledem k jejich množství v rayonu přístupném Dubskému je nepochybno, že můžeme právem předpokládati silné osídlení v okolí celé oné předhistorické obchodní trati až značně vysoko do hor. Že tu ještě nebyly objeveny jeho stopy, nemá významu. Jsem přesvědčen, že nám zde — jako ostatně na tak mnoha a mnoha místech také jinde — schází jen pracovník stejně horlivý jako Dubský, aby se tyto stopy našly[1]).

Ráz dosavadních nálezů Dubského z posledních století před Kristem a z časné doby římské, skoro vesměs jen keramických, je velmi zajímavý. Zdá se, že tu nabudeme řady dokladů pro spojení tří nebo vlastně čtyř kultur: hallstattské, latènské, římské provinciální a snad i dobřichovské. Typickým příkladem toho jest materiál ze stradonické osady u Kuřimen, kde se Dubskému podařilo ze čtyř ve skále vytesaných jam se čtverečným půdorysem získati bednu střepů, které jeví velmi silný stradonický a provinciálně-římský ráz, ale kde je také množství zlomků starších, hallstattských a latènských, i s příslušnými vzájemnými přechody. A podobně tomu bude, jak se zdá, s malými odchylkami, někdy s větším zdůrazněním jedné, jindy druhé složky, také u ostatních soudobých nalezišť[2]). Nějaký definitivní úsudek tu ovšem zatím ještě není možný, poněvadž dosavadní výzkum, z větší části jen fragmentární, neposkytuje proň žádoucího bezpečného podkladu.

V úvodu jsem se zmínil o historických zprávách, které dokládají nesporně alespoň přechodný *pobyt Římanů*, kupců i vojsk římských, na naší půdě. A podobné svědectví nám podávají, jak jsme viděli, i geografické záznamy Ptolemaiovy. Jde nyní o to, můžeme-li doložiti pobyt Římanů v naší oblasti také archeologicky. Odpověď na tuto otázku bude krátká: nemůžeme, alespoň ne tak, aby byla jakákoli pochybnost vyloučena. To jest, máme řadu nálezů, které bychom snad mohli s jistou mírou pravděpodobnosti přičísti Římanům nebo alespoň lidem přišlým z provincií, ale nepochybných dokladů, jichž by nám mohly poskytnouti toliko nálezy čistě římských osad nebo hrobů, nemáme. Je na př. možno, ba snad i pravděpodobno, že lidé, kteří hledali uzdravení u vřídla v dnešních Teplicích a házeli v oběť jeho božství římské mince[3]),

[1]) Poučení, jehož se nám dostalo na Strakonicku a Volyňsku, má svůj význam také proto, že nám ukazuje velmi názorně, jak nesprávné je stavěti různé smělé hypothese na okolnosti, že z té či oné krajiny dosud nálezů neznáme.

[2]) Srov. články B. Dubského, citov. výše str. 19 pozn. 2; část materiálu jsem měl příležitost viděti na podzim r. 1920 ve sbírce Dubského v Podsrpu u Strakonic.

[3]) Srov. Karafiat, Zur Urgesch. v. Teplitz 31 a d.

byli Římané nebo alespoň pocházeli z provincií, ale není přece jen také docela vyloučeno, že to mohli být i domorodci, kteří přejali od Římanů obyčej léčiti se teplými láznemi v přírodních horských vřídlech a obětovati bohům po jejich způsobu, podobně jako od nich přejali i způsob bydlení v domech uzavíraných na klíč, nový kroj spínaný několika sponami a j. Jako jiný podobný doklad pobytu Římanů nebo provinciálů u nás mohl by být uveden na př. dvojitý hrob skříňkový, nalezený r. 1885 u Zlivi, který už svojí úpravou — kamenná skříňka je v této době lidu v našich končinách něčím cizím, kdežto ze Zadunají známe římských hrobů skříňkových velké množství — i svým přímo klasickým inventářem (Píč, Starož. II. 3. 304, tab. *54*, *55*) by tomu mohl nasvědčovati, avšak i tu jest to kování špičky a hrdla rohu, nalezené mezi milodary, jež ukazuje spíše opět na barbarský původ nebožtíka, jemuž byl dán do hrobu pohár tohoto druhu, u Římanů zhola neobvyklý[1]). Byl-li to však opravdu barbar, prošel nepochybně římskou školou, neboť uměl psáti, jak lze souditi podle rydla, nalezeného mezi milodary (tamt. tab. *55*. 23). Z ostatních našich hrobů s římským inventářem nelze již ani jediný připisovati Římanům, neboť v každém z nich je alespoň jeden, častěji však několik předmětů, poukazujících na barbarský původ nebožtíkův. Tak je tomu u všech našich kostrových hrobů »římských«, pokud by je zde bylo lze uvésti — na př. u hrobů ze Strak (Píč, Starož. II. 3. 93 obr. 49, 97 obr. 51), Radovesic (tamt. tab. *51*) a j., a rovněž tak i u obdobných hrobů žárových z Holubic (tamt. tab. *53*), Pichory (tab. *64—68*, *72* a j.), Kostomlat (tab. *52*. 11—15) a j. Všude jsou to buď zohýbané zbraně, kování rohu nebo hliněné nádoby barbarského rázu, jež svědčí proti římskému původu pohřbeného. U hrobu kostomlatského dlužno krom toho podotknouti, že nádoba, v níž byl podle staré verse nalezen stříbrný denár Nervův[2]), pochází z doby skoro o celé století starší než denár sám, a že tu tedy musí jíti určitě o omyl, zaviněný neodborným kopáním, jehož dlužno tím více litovati proto, že by bylo právě v tomto případě důležito znáti složení hrobu, do něhož byl denár po římském způsobu přidán nebožtíku jako obolus, bez něhož by nevlídný převozník nepřevezl jeho duše do říše stínů.

Z moravských hrobů připomínají do jisté míry římský způ-

[1]) Srov. Caesar, BG. VI. 28, o Germánech: haec [urorum cornua] studiose conquisita ab labris argento circumcludunt atque in amplissimis epulis pro poculis utuntur; Plinius, NH. XI. 126: Urorum cornibus barbari septentrionales potant urnisque bina capitis unius cornua inplent; srov. též tamt. 123; Solinus 20. 5. K tomu v. Almgren, Bedeutung d. Markomannenreichs 274 a d. a Pernice, Grabfund v. Lübsow 141 a d., kde je popsán a vyobrazen nejzajímavější z dosavadních nálezů toho druhu (zbytky kování a závěsů dvou rohů, kus jednoho rohu zachován). O užívání rohů jako pohárů vůbec srov. Niederle, ŽS. III. 1. 315 a d., K. Brunner, Hoops Reallex. IV. 363 a d., Fuhse, tamt. 362 a d.

[2]) Srov. Píč, II. 3. 301, kde též starší lit.

sob pohřbívání dva hroby: kostrový z Nového Rousinova a žárový z Malých Tasovic[1]). Ani tu však nelze rozhodnouti, jde-li o skutečné pohřby Římanů čili nic, neboť v prvém případě může jíti také o pořímštělého domorodce, a druhý je znám toliko ze zprávy Wolného[2]), mramorová popelnice však, kterou podle ní obsahoval, se nezachovala, takže je jakýkoli definitivní úsudek vyloučen.

Z jiných nálezů moravských, jež byly pokládány za stopy pobytu Římanů v naší oblasti, mají ještě dnes jakousi aktualitu nálezy s »hradiště« u Mušova (Burgstall, Burgstadtl a pod.) při vtoku Jihlavy a Svratky do Dyje. Tyto nálezy — ať již skutečné či jen legendární — daly vznik domněnce, že tu kdysi stával buď římský tábor vojenský nebo římské město, pro něž bylo ovšem lehko nalezeno i jméno: Massovia nebo Ptolemaiova Felikia[3]). Domněnka se změnila znenáhla v tradici, přechází z knihy do knihy a je na nejlepší cestě státi se jakousi communis opinio. Je proto nutno upozorniti, že tuto otázku nelze ještě ani zdaleka pokládati za rozřešenu. Revise literatury, provedeme-li ji do důsledků, poučí nás totiž o zajímavé věci: že až na římské mince, jež samy o sobě o skutečném původu předhistorické osady mušovské nedovedou nám vůbec ničeho povědětí, jsou všecky ostatní nálezy s jménem Mušova spojované naprosto nejisté, že o nich dnes — až na dvě problematické lampičky — vůbec nikdo neví, a že se Mušov udržuje v literatuře jen tím, že prostě autor cituje autora.

Nálezy, figurující v literatuře se jménem Mušova, lze roztříditi na čtyři skupiny: římské mince, římské kahany s kolkem FORTIS, střepy a zlomky cihel s kolkem XII. legie. O prvé skupině není sporu. Jako svědectví pro římský původ osady ji ovšem použíti nelze, poněvadž se mohly sem dostati římské mince zcela lehko obchodem. Prvou větší kolekci mušovských mincí (36 kusů) popsali Steinbach a Schwoy roku 1786[4]).

[1]) Srov. J. Knies, O řím. starožitnostech na Moravě nalezených, Č. Lid II (1893), 685, E. Synek, Římský hrob v Novém Rousinově, Pravěk II (1904), 146, Rzehak, Röm. Eisenzeit 204, 207 a d.

[2]) Wolny, Markgrafschaft Mähren III. 126.

[3]) Srov. Steinbach v. Kranichstein, Ueber die in Mähren gefundenen Römischen u. Griechischen Münzen, Abh. böhm. Ges. d. Wissensch. 1786, 449 a d., Sedláček, Ptolem. 21, 27, K. J. Maška, Příspěvky k poznání pravěku moravského Slovenska I, Č. Mus. Olom. V (1888), 66, Knies, O řím. starožitnostech 618, I. L. Červinka, O římských cestách obchod. na Moravě, ČMM XIX (1895), 38, Pravěká hradiska na Moravě (Kroměříž 1896), 29, Morava za pravěku 292, Novotný, Ptolem. 29, ČD. I. 1. 103 (s reservou).

[4]) Steinbach v. Kranichstein, Ueber die in Mähren gefundenen Römischen u. Griechischen Münzen 445 a d., S*** (F. J. Schwoy?), Topographische Schilderung des Markgrafthum Mähren II (Praha-Lipsko 1786), 115 a d.; F. J. Schwoy, Topographie vom Markgrafthum Mähren II (Vídeň 1793), 235; srov. k tomu Rzehak, Röm. Eisenzeit 270 a d. Nejstarší určitou zmínku o několika mušovských mincích obsahuje, pokud vím, T. Pešiny z Čechorodu Mars Moravicus (Praha 1677), 100. Doplněk seznamu

V české literatuře podal přehled typů, známých z Mušova, J. Knies[1]).

Větší význam, než mince, by mohly míti ostatní mušovské nálezy. Tu však právě počínají všecky ony nejistoty. První zprávu o kahanu (»popelnici«) s nápisem FORTIS zaznamenal, pokud vím, Brandl s poznámkou, že je tento nález v brněnském museu[2]). Později se již mluví o dvou lampičkách s nápisem téhož druhu, nalezených prý někdy kolem roku 1850 při překopávání vinohradů a uložených v moravském zemském museu[3]). A Rzehak, pátraje v tomto museu po mušovských nálezech, našel v záznamech někdejšího kustoda M. Trappa dokonce zmínku o třech římských kahanech z Mušova. Ve sbírkách nalezl Rzehak dva hliněné kahany bez údaje naleziště, z nich jeden s kolkem FORTIS, jeden model na formování kahanů s otřelým nápisem, jehož jediná čitelná písmena V ukazuje na jinou firmu, taktéž bez údaje naleziště, a konečně jeden kahan z Aquileje[4]). Připustíme-li, že prvé tři exempláře by mohly býti totožné s kahany z Trappových záznamů[5]), měli bychom jakž takž ověřeny zmínky o nálezech kahanů. Hůře je tomu však s keramikou a se zlomky cihel s kolkem.

Zprávy o mušovských nádobách jsou vesměs tak neurčitého rázu, že z nich pro posudek o stáří nálezů není možno vůbec nic vyčerpati. První zmínku o mušovských »popelnicích« obsahuje, pokud vím, opět dílo Brandlovo[6]), později mluví Liedermann výslovně o kulturní vrstvě na severním úbočí osamoceného návrší »hradiště«, obsahující zbytky nádob, zhotovených »z části ve volné ruce, z části na kruhu«, a o obrovské »popelnici«, nalezené Horkým r. 1820 a uložené v brněnském museu[7]). Knies referuje rovněž o množství »rozbitých nádob obého způsobu výroby«[8]) a podobně praví také Červinka, že se na mušovském kopci přichází »na četné střepiny nádob volnou rukou i na kruhu pracovaných«[9]). Žádný z těchto autorů neudává nic bližšího o tom, kdo z odborníků roz-

---

Schwoyova uveřejnil J. Liedermann, Prähistorische Ansiedelungen im Nikolsburger Bezirk, Mitt. Anthr. Ges. Wien III (1873), 144; ostat. v. násl. pozn.

[1]) Knies, O řím. starožitnostech 619; srov. též I. L. Červinka. Č. Mus. Olom. X (1893), 69, XI (1894), 31 (několik dalších mincí), Morava za pravěku 284, a k tomu Rzehak, Röm. Eisenzeit 270 a d.

[2]) V. Brandl, Kniha pro každého Moravana (Brno 1863), 237, 2. vyd. (1892), 90, 305.

[3]) Srov. Knies, O řím. starožitnostech 620, Červinka, O řím. cestách 203, Prav. hradiska 29, Morava za pravěku 292, Niederle, Počátky 21 (podle údajů obou prvých).

[4]) Rzehak, Röm. Eisenzeit 228.

[5]) Pokud se týče kahanu s firmou FORTIS, mohl ovšem přijíti do sbírek musejních také odjinud; v římském Podunají se vyskytuje tento druh kahanů velmi často (jako vůbec v alpských zemích a také jinde).

[6]) Brandl, v. výše, 1. vyd. 237; srov. též 2. vyd. 90, 305.

[7]) Liedermann, Prähist. Ansiedelungen 144.

[8]) Knies, O řím. starožitnostech 620.

[9]) Červinka, O řím. cestách 203, Prav. hradiska 29, Morava za pravěku 292.

poznal keramické nálezy na »hradišti« mušovském jako římské, a kromě oné velké »popelnice«, o níž se zmiňuje Liedermann, nedovídáme se od nich také nic bližšího o dalších osudech těchto nálezů. O nádobě, citované Liedermannem, není dnes v brněnském museu nic známo[1]) a Červinka sám konstatuje, že při dvojí pochůzce, vykonané na »hradišti« roku 1901 a 1914, nenašel ani stopy po střepech nebo vůbec po nějaké kulturní vrstvě[2]). Tato zpráva je důležitá, neboť je málo pravděpodobno, že by sběratel zkušeností Červinkových nenašel střepů tam, kde by byla kulturní vrstva i jen prostředního významu.

Čirou legendou zdá se býti to, co se vypravuje o římských cihlách s kolkem XII. legie. První zprávu o nálezu cihly podal, tuším, Liedermann. Vypravuje, že nalezl na »hradišti« mušovském »roku 1870 zlomek cihly, jehož vkolkované značky někteří archeologové prohlásili za římské a pokládali proto tento zlomek za kus cihly legionářské, což však Kenner co nejrozhodněji odmítl«[3]). Zdá se, že tento nález Liedermannův dal podnět ke vzniku oné legendy. Kenner, jeden z nejlepších znalců římských památek v Podunají, sice římský původ cihly docela určitě popřel, ale jeho úsudek, pro nás ovšem jediné směrodatný, nenašel na Moravě ohlasu a tradice o cihle, náležející některé římské legii, zapustila pevné kořeny. Jak se při tom dospělo k číslu XII, z literatury vůbec zřejmo není. Nové »římské« cihly byly podle Brandla nalezeny r. 1882, kdy bylo na Mušově nalezeno skoro 5 m hluboké klenutí, jehož dno prý bylo oněmi cihlami vydlážděno[4]). Kdo klenutí objevil a kdo rozpoznal cihly jako římské, se nikde nepraví. Zdá se, že se prostě o tom rozšířila pověst, a té že se věřilo. A »fama eunte« dostalo se asi do literatury také číslo XII. legie. Objevuje se, pokud vím, poprvé r. 1893 u Kniese. Poněvadž necituje pramene, zdá se, že Knies čerpal svůj údaj z doslechu. Mluví již o zlomcích »cihel se signaturou XII. legie«[5]), šla již tedy pověst o několika legionářských cihlách s tímto číslem. Je to zcela pochopitelno, uvědomíme-li si, že již od dob Schwoyových, tedy více než o sto let dříve, se věřilo, že byla na »hradišti« stanice římského vojska za válek s Markomany a že došlo tehdy v mušovské krajině k velkému boji[6]). Po Kniesovi reprodukoval údaj o cihlách s kolkem XII. legie několikrát za sebou Červinka[7]), a

[1]) Rzehak, Röm. Eisenzeit 210.
[2]) Červinka, Morava za pravěku 292 a d., Děvín, Velehrad říše velkom. 18.
[3]) Liedermann, Prähist. Ansiedelungen 145.
[4]) Brandl, Kniha pro každého Moravana[2] 90, Červinka, O řím. cestách 203, Prav. hradiska 29, Morava za pravěku 292, Maška, Praehistorie moravská, Ottův Sl. Nauč. XVII (1901), 711.
[5]) Knies, O řím. starožitnostech 620.
[6]) Schwoy, Topographie II. 235, S***, Topogr. Schilderung II. 115.
[7]) Červinka, O řím cestách 203, Prav. hradiska 29, Morava za pravěku 292.

tak se konečně dostal tento údaj i do seriosní literatury historické[1]) přesto, že sám hlavní původce toho — Červinka — dospěl v této otázce záhy k stanovisku značně skeptickému a počal vůbec popírati, že by se byly mohly cihly XII. legie na »hradišti« mušovském vyskytnouti[2]). Historický argument, o nějž se při tom opírá, sice nepřesvědčuje[3]), ale již sama okolnost, že Červinka roku 1901 nevěří v možnost toho, co sám dříve tradoval, dokazuje, že se historie cihel s kolkem XII. legie neopírá o bezpečně zjištěná fakta, nýbrž o pouhou pověst. A to dotvrzuje i Červinkovo dvojí významné »prý«[4]) a neméně ovšem také okolnost, že se nezachovala ani jediná z oněch cihel[5]), ačkoli byl jejich význam všem moravským sběratelům velmi dobře znám.

Zprávy o cihlách s kolkem XII. legie nutno tedy jako naprosto nezaručené posuzovati velmi reservovaně[6]), a případ Liedermannův ukazuje, že je stejné reservovanosti potřebí i při všech ostatních nálezech t. zv. římských cihel. Tím ovšem odpadá hlavní argument pro římský původ mušovské osady. A poněvadž nejasné a nejisté zprávy o mušovské keramice po té stránce nedokazují vůbec ničeho, a poněvadž římské mince i kahan nebo kahany — připustíme-li již, že byly skutečně na mušovském »hradišti« nalezeny — mohly sem zcela dobře přijíti také jen obchodem, je zřejmo, že legenda o římském původu »města« u Mušova[7]) nemá vůbec positivního vědeckého podkladu[8]). Tím ovšem není řečeno, že by ho nemohla někdy ještě nabýti, za daných okolností jsme však oprávněni mluviti nejvýše o předhistorické osadě mušovské, v níž se přišlo — jako ve mnoha jiných — na některé nálezy římského původu, nikoli však o osadě čistě římské a dokonce už ne o římském táboře. Stálo-li zde skutečně kdysi něco takového, musil by teprve dokázati budoucí systematický výzkum.

Konečně bych zde chtěl věnovati ještě několik slov *pohřebnímu ritu*.

Způsob, jakým pochovával své mrtvé předhistorický člověk, má velký význam nejen pro posouzení jeho názorů na život po smrti a na způsob, jakým nebožtík do něho vchází, nýbrž i pro

---

[1]) Srov. Novotný, ČD. I. 1. 123, 742, a dříve již Niederle, Počátky 21 (bez čísla legie).

[2]) Červinka, Morava za pravěku 292 a d.

[3]) Srov. k tomu A. Premerstein, Untersuchungen zur Geschichte des Kaisers Marcus, III, Klio XIII (1913), 70 a d., J. Dobiáš, Dva příspěvky k topografii válek markomanských a kvádských, ČČH XXVII (1921), 142.

[4]) Červinka, Morava za pravěku 292.

[5]) Srov. též negativní výsledky pátrání Dobiášova, v. výše 140 a d.

[6]) Podobně soudí také Dobiáš, tamt. 141 a d.

[7]) Pověst vypravovala dokonce, že nynější Mušov byl jen jedinou předměstskou rybářskou ulicí onoho slavného kdysi města; srov. Schwoy, Topographie II. 235, *S****, Topogr. Schilderung II. 115.

[8]) K podobnému názoru dospěl v poslední době také Rzehak, Röm. Eisenzeit 209 a d.

posouzení vývoje jeho kultury hmotné a v nemenší míře i pro určení jeho původu po stránce ethnické. V tomto posledním směru není sice nějakým naprosto neklamným, absolutním kriteriem, ale přece jen mu nutno přiznati větší význam nežli kriteriím, jichž nám může poskytnouti vývoj kultury hmotné. Tato je do značné míry výplodem doby a zevních vlivů, mění se tudíž se změnou doby a vkusu poměrně dosti lehko. Jinak je tomu u pohřebního ritu. Na něm — jako vůbec na zděděných úkonech náboženských, k nimž náleží i podstatná část pohřebních obřadů — lpěl primitivní člověk odevždy mnohem houževnatěji než na všech ostatních projevech všedního života. Strach ze smrti a z neviditelných bytostí, ovládajících záhrobí a vůbec celý svět, byl přirozeně za všech dob sám o sobě již velmi silnou pohnutkou ke konservativnímu pojímání všeho, co se smrtí a životem po ní souvisí, a kněží podporovali toto nazírání z pochopitelných důvodů vždy co nejvíce. Najdeme-li tedy v předhistorických hrobech změnu ritu, musíme pro ni hledati vždy jen důvody nejvážnějšího rázu.

Příčin, jež mohly vésti ke změně pohřebního ritu, lze uvésti několik. Především je to změna obyvatelstva, při níž je i změna ritu něčím zcela přirozeným. Kromě ní však nutno vždy uvažovati také ještě o jiných příčinách, jež mohly po případě vésti ke změně ritu, aniž se změnil sám lid, jemuž hroby náleží. V prvé řadě sem patří dobrovolná změna ritu. Mohla nastati buď působením vlivů vnějších, na př. po příchodu nějaké nové, cizí kultury, jež ovládla a změnila i celý způsob myšlení starého lidu, nebo mohla vyjíti i z tohoto lidu samotného tím, že u něho vzniklo a se ujalo nějaké nové vyznání náboženské a s ním spojená nová představa o životě posmrtném. Obojí se stalo jistě jen v řídkých případech, ale je třeba s tím přece jen počítati. Poměrně častější byly asi případy, v nichž došlo k nucené změně pohřebních obřadů. Také tu bych rozeznával v celku dvě hlavní příčiny, jež mohly ke změně vésti: buď si ji vynutily poměry, v nichž lid žil, na př. byl-li na pochodu do jiných sídel nebo stihla-li jej nějaká živelní či válečná katastrofa, nebo byl lid násilím přinucen ke změně obřadů a po případě i náboženství, dostal-li se do cizí poroby. Případů násilné změny tohoto druhu bylo pravděpodobně více než se myslí. Cenné doklady nám po té stránce podává historie. Dějiny lidstva jsou vyplněny po řady let a staletí náboženskými boji. Národ vítězný, zaujav zemi národa porobeného, snažil se — měl-li silně vyvinutou hierarchii — často, aby mu vnutil také svoji víru. Tak tomu bylo v dobách historických, a ovšem v nemenší míře i v dobách starších. A krom případů, v nichž šlo o dvojí lid, vítězný cizí a porobený domácí, mohlo nepochybně již i v dobách předhistorických dojíti k nucené změně pohřebních obřadů podobně, jako na př. u nás před osmi stoletími za Břetislava II.[1]), také tím

[1]) Srov. Kosmas III. 1.

způsobem, že jistý druh obřadů byl vnucen lidu, o nějž jde, jeho vlastní vládnoucí vrstvou.

To, co zde bylo uvedeno všeobecně, musíme si ovšem uvědomiti i při posuzování pohřebního ritu, provázejícího kulturu dobřichovskou. Uvažujeme-li o něm blíže, musí nás přímo naplniti podivem, jak byla u nás v celku dosud na lehkou váhu brána — jinak dobře známá — okolnost, že pohřební ritus žárových hrobů pičhorských i mladších se velmi podstatně liší od ritu hrobů bylanských. V obojích je sice obvyklý způsob ukládati do hrobů těla spálená, ale to jest také vše. Celá ostatní úprava pohřbu je ve svých podstatných rysech v obou kulturních skupinách tak naprosto různá, že nemůže býti nejmenší pochybnosti o tom, že i celý obřad a celý myšlenkový podklad jeho byl v obou skupinách docela různý. V hrobech bylanských nacházíme mimo popelnici řadu vedlejších nádob, je tedy zřejmo, že se tu pozůstalí velmi pečlivě starali o tělesnou stránku nebožtíkovu a že si tudíž i jeho posmrtný život představovali jiný, mnohem tělesnější, než je tomu u hrobů dobřichovských, jež obsahují zpravidla jen jedinou popelnici a jinak nic — nedostal tu tedy nebožtík ani jediného sousta pro cestu na onen svět. A nedostal-li ho, je to důkazem, že ho podle názorů svého lidu nepotřeboval, čili že si jeho lid představoval posmrtný svět jinak, abstraktněji, nikoli jako říši života pokud možná ještě materielnějšího než na tomto světě, nýbrž jako říši duchů, nepotřebujících lidské stravy. Myšlenka tato nebyla ovšem domyšlena do všech důsledků, jak ukazují nejen šperky a jiné potřeby denního života, nýbrž i zbraně, jež dyly do hrobů ukládány, ale tomu se nepodivíme, uvážíme-li, že ještě dnes, po dvou tisíciletích, dostávají u nás nebožtíci do hrobu oděv i šperky a po případě i jiné věci, jež měli za živa zvlášť rádi, a dokonce již to pochopíme, uvážíme-li, jak velká část lidstva věří ještě dnes v devatero kůrů andělských, v ráj hurisek a pod.

Mínění, že naše žárové hroby pičhorské souvisí s bylanskými, nutno tedy zamítnouti. Hledáme-li spojení jiným směrem, najdeme je — opět v kultuře podznělatènské. Na celé prostoře dnešního středního Německa od Rýna až do Polabí vyskytuje se v mladší době latènské řada pohřebišť[1]), jež odpovídají co do úpravy a obsahu hrobů dokonale naší Pičhoře: v hrobě je zpravidla jen jedna nádoba, popelnice, v níž jsou obyčejně kromě zbytků nebožtíka uloženy jeho zbraně — delší kusy, meče a oštěpy stočeny nebo

[1]) K. Schumacher, Gräberfunde verschiedener Perioden aus Nierstein, Rheinhessen, Altert. uns. heidn. Vorz. V. 6 (1905), 173 a d.., Germanische Grabfunde d. Spät-La Tène- und frühen Kaiserzeit, tamt. 12 (1911), 409 a d., Götze-Höfer-Zschiesche, Altertümer Thüringens, str. XXXIII, 8 a d., Kauffmann, DA. I. 285 a d., Reinecke, Wiener Präh. Zeitschr. II. 19; F. Quilling, Die Nauheimer Funde der Hallstatt- und Latène-Periode i. d. Museen zu Frankfurt a. M. u. Darmstadt (Frankfurt a. M. 1903),

zohýbány tak, aby se vešly do nádoby — šperky a jiné předměty, jež náležely k úboru mrtvého nebo jež nosíval zavěšeny na pase a pod.[1]) U nás má po této stránce Pičhora předchůdce především v pohřebišti podmokelském[2]). Z ostatních našich dosud známých hrobů téhož druhu dlužno tu uvésti jmenovitě hrob úřetický[3]), z moravských nálezů žárové hroby u Slatěnic, Mezic, Blatce, Lulče, Kokor, Lednice a j.[4]) Spojení Pičhory s dobou pozdnělatènskou i po stránce rituelní dokazují ostatně nade vši pochybu také samy nejstarší hroby pičhorské s popelnicemi latènského rázu.

Pohřební ritus hrobu pičhorských nám tedy podává podobně jako vlastní zbytky hmotné kultury nepochybný důkaz, že kultura pičhorská tkví svými kořeny v kultuře pozdnělatènské neboli — jak jsme si u nás zvykli říkati — stradonické. A obsah našich pičhorských hrobů nám podává také ještě další zajímavé poučení: že lid, jemuž tyto hroby náležely, měl nejen v základních rysech tutéž kulturu jako lid současných popelnicových hřitovů podél celého ostatního Labe, nýbrž že i své mrtvé pochovával úplně stejným způsobem. Týž pohřební obřad, který charakterisuje naše hroby pičhorské, vyskytuje se s týmž nebo alespoň příbuzným inventářem hrobním v celém německém Polabí až daleko do

---

6 a d., K. Jacob, Die La Tène-Funde der Leipziger Gegend, Jahrb. d. Mus. f. Völkerk. Leipzig II (1907), 62 a d., M. Näbe, Ein Gräberfeld d. röm. Kaiserzeit bei Leipzig, tamt. V (1911/12), 140, 142, H. Busse, Das Latène-Gräberfeld bei Schmetzdorf, Kr. Jerichow II, Prov. Sachsen, Mannus IV (1912), 235, Michel, Das La Tène-Gräberfeld zu Bodenbach 197. Srov. též přehled u Décheletta, Manuel II. 3. 1062, 1072 a d.; tamt. v. starší literaturu.

[1]) Hroby se zohýbanými zbraněmi můžeme ovšem sledovati také jinde; srov. Píč, Starož. II. 3. 159, J. Eisner, Latène v jihočeských mohylách, Pravěk VII (1911), 13 a d., 102, 107 a d. (zohýbané meče v jihočeských mohylách), M. Jahn, Die Bewaffnung der Germanen i. d. älteren Eisenzeit (Mannusbibl. 16, 1916), 16 a d., Kostrzewski, Die ostgerman. Kultur d. Spätlatènezeit I. 106 a d.

[2]) Srov. Michel, Das La Tène-Gräberfeld zu Bodenbach 193 a d., Reinecke, Wiener Präh. Zeitschr. II. 17 a d., a to, co bylo o něm řečeno nahoře str. 18 a d.

[3]) J. Schránil, Římský žárový hrob z Úřetic, Památky XXVIII (1916), 214. J. Hellich, Žárové hroby typu latènského »Na Horkách« u Velkých Opolan na Poděbradsku, Památky XXXI (1919), 148 a d., poukázal na zbytky jiného pohřebiště, jež datuje do téže doby; podle popisu a vyobrazení nalezených nádob mám dojem, že bude třeba věnovati otázce časového vřazení této zajímavé skupiny hrobů ještě bližší pozornost. Určitě mladšího data je obsah obytné jámy, publikované Hellichem v čl. Nový příspěvek ke kultuře žárových latènských hrobů na Horkách u V. Opolan, tamt. XXXII (1920), 104 a d. Bronzová spona tamt. 105 obr. 58, v naší oblasti arci velmi vzácná (srov. k ní jako protějšek sponu z Nákla, Rzehak, Röm Eisenzeit 244, obr. 49), datuje tuto chýši do prvých dob mladší fase dobřichovské kultury.

[4]) Srov. Červinka, Kultura gallská 171, Rzehak, Die jüngere vorrömische Eisenzeit (Latènezeit) in Mähren, Zeitschr. d. V. f. G. M. u. Schles. XVII (1913), 295.

poloostrova Jutského[1]). Jak si máme vysvětliti tento úkaz? Můžeme jej také ještě posuzovati jako pouhý výsledek vlivů nové kultury, či máme hledati příčiny jeho jinde, hlouběji? Kdyby šlo jen o touž kulturu a nikoli také o týž pohřební ritus, bylo by nasnadě hledati vysvětlení jen na poli kulturním. Vidíme-li však, že kromě kultury je tu i zcela týž způsob pochovávání, a že se neobjevuje snad náhle jako něco úplně nového, nýbrž že také tento obřad pochází z téže pozdnělatènské kultury, z níž vyrostla i kultura hroby polabské charakterisující, musíme uznati, že lid, který v této době seděl podél celého Labe, od středních Čech až po Severní a Baltické moře, měl nejen tytéž sklony, týž vkus, tytéž obyčeje všedního života, nýbrž i zcela týž způsob, jakým ukládal své mrtvé do země a vypravoval je do života v záhrobí, a že měl tedy i týž názor na život posmrtný, musíme dojíti k závěru, že tu nejde již o pouhé kulturní společenství, nýbrž přímo o lid jedné krve, jehož sídla zaujímala v těchto dobách prostoru od poloostrova Jutského a obou jmenovaných moří až do středu Čech.

Kromě hrobů žárových vyskytl se u nás také jistý počet hrobů s kostrami s inventářem období pičhorského. Jsou to především jmenované již hroby ze Strak, Radovesic, Vrutice Kropáčovy a z moravských kromě citovaného hrobu z Nového Rousínova hroby z Měnína, Němčic, Křenovic a j.[2]) Existence těchto hrobů v našich končinách nebyla dosud zcela uspokojivě vysvětlena. Výklad pro ni lze hledati asi trojím směrem: buď tu jde o pohřby Římanů, nebo pořímaněných domorodců, anebo konečně tu máme co činiti se zbytky starého keltského obyvatelstva, které si uchovaly po předcích tento obřad. Prvá eventualita musí býti při většině těchto hrobů odmítnuta; jak jsem ukázal výše, nelze podle toho, co o nich dnes víme, ani jediný z nich prohlásiti za nesporně římský. Nezbývá tedy než přijmouti jeden či druhý nebo ještě spíše oba výklady zbývající. Oba jsou docela dobře možné. Residua starého keltského lidu našich kostrových hrobů latènských musíme v naší oblasti předpokládati a také dobře přípustná je myšlenka, že si příslušníci tohoto lidu i v záplavě lidu popelnicových polí pičhorských zachovali svůj dávný pohřební obřad[3]).

[1]) Srov. Hostmann, Darzau 4 a d., Voss-Stimming, Altertümer 24 a d., 28 a d., Beltz, Vorgeschichte 118 a d., 130 a d., Altertümer 337, Píč, Starož. II. 3. 160 a d., Kossinna, Korr.-Bl. d. d. Ges. f. Anthr. 1907, 165 a d., Näbe, Gräberfeld d. röm. Kaiserzeit 140 a d., f. W. Schulz, Mannus, III. Erg.-Bd. 1923, 48 a d., a j. Srov. též, co praví Niederle, SS. III. 243.

[2]) Srov. Červinka, Kultura gallská 200, Rzehak, Röm. Eisenzeit 205 a d.; české hroby v. v. str. 77 a d., 63 pozn. 1.

[3]) Srov. Buchtela-Niederle, Rukověť 58. V poslední době (1919) se Niederle kloní k názoru, že nám kostrové hroby, roztroušené po celé staré oblasti popelnicových polí, »představují nejspíše památky po římských

A stejně dobře myslitelné je také, že některé z oněch hrobů obsahují zbytky domorodců, kteří jako vojáci, hosté a pod. poznali obyčej pochovávání nespálených těl v Římě nebo v různých končinách římské říše, jmenovitě snad v orientě, a že vrátivše se do vlasti přidrželi se ho také sami — ať již z příchylnosti k některé římské rodině, jež své příslušníky z tradice takto pochovávala, či z nějakého důvodu jiného[1]). Výklad tento bylo by lze dobře uvésti v soulad s tím, co víme dosud o vlivu římském, jak se projevil také u části našich hrobů žárových.

Otázka původu kultury pičhorské po stránce ethnologické byla od objevení pičhorského pohřebiště již mnohokráte řešena, ale přesto se nepodařilo dosud nalézti řešení, proti němuž by se stanoviska přísně vědeckého nebylo námitek. V celku stojí dnes proti sobě dvojí stanovisko. Jedno připisuje Pičhoru a celou kulturu dobřichovskou jako součást kultury polí popelnicových Slovanům, a to specielně Slovanům českým, druhé Germánům, a to především Markomanům a Kvádům. Prvé stanovisko zastupují hlavně archeologové čeští[2]), druhé archeologové a historici

obchodnících, úřednících nebo vojácích«, SS. III. 245 pozn. 1; srov. též Merovejská kultura v Čechách, Památky XXX (1918), 3, pozn. 5 (soudí, že české kostrové hroby, jmenovitě hroby z Noutonic, Strak, Hostenic, Poštovic a j., jsou »přímí ethničtí i archeologičtí předchůdci pozdějších čistě merovejských hrobů kostrových«).

[1]) V Římě a vůbec u Římanů této doby převládá ovšem také spalování, je však známo, že výjimkou — u některých starých rodů, jako na př. u Cornelių, z tradice — bylo i tu pochováváno bez ohně. Srov. k tomu poznámky Hoernesovy, Natur- u. Urgesch. II. 430 a d. Jako příklad pro pochovávání nespálených těl v podunajských provinciích srov. hřbitovy v Hallstattu (F. Kenner, Die römische Niederlassung in Hallstatt, Denkschr. Akad. Wien XLVIII. IV. 1901, str. 17 a d., a k tomu W. Kubitschek, Die römische Niederlassung in Hallstatt, Jahrb. f. Altert. VII, 1913, str. 218 a d.), v Solnohradě (O. Klose, Eine römische Begräbnisstätte in Salzburg, Jahrb. f. Altert. III, 1909, str. 210 a d.), v Bregenzi (S. Jenny, Die römische Begräbnisstätte von Brigantium, Jubil.-Publ. d. Zentralkomm. f. D. Wien 1898, 3 a d., K. Schwerzenbach, Ein Gräberfeld von Brigantium, Jahrb. f. Altert. III, 1909, str. 98 a d., Schwerzenbach-Jacobs, Die römische Begräbnisstätte von Brigantium, Jahrb. f. Altert. IV, 1910, str. 33 a d., Das römische Gräberfeld zu Bregenz, Mitt. Zentralkomm. f. D. Wien 1919, 32 a d., W. Schmid, Römische Forschungen in Österr., VI. Bericht d. röm.-germ. Komm., 1913, str. 87 a d.) a j.

[2]) Srov. Píč, Starož. II. 3, 154 a d., 165 a d., 188 a d., Přehled 77, Aphorismen 16, 28, Buchtela, Brandgräber 39, 42, Archaeologie Slovanů, Ottův Sl. Nauč. XXIII. 434 a d., XX. 227, Niederlův Sborník 29, Buchtela-Niederle, Rukověť 60 a d., 82 (Niederle zajímá nyní v této otázce stanovisko velmi reservované, srov. Pozn. k otázce slovanskosti 181, 184 a d., SS. III. 234 a d., 243 a d., ŽS. III. 1. 302, Manuel I. 12; přijímal ovšem thesi o slovanskosti popelnicových polí lužicko-slezských už i dříve s výhradou, srov. na př. SS. I. 507, 509); Matiegka, Ethnogenie 113, Vznik a počátky 35 a d., Maška, Ottův Sl. Nauč. XVII. 710, Červinka, Morava za pravěku 312 a d., Chronologie v praehistorii (Arch. rozpr. 1, Olomouc 1907), 30 a d., Kdy zalidnili Slované Evropu střední? (tamt. 2, 1907) 22, Popel. pole 64 a d.

německí[1]). Z českých archeologů se dosud určitě vyslovili pro germánský původ kultury pičhorské L. Šnajdr a J. Hellich, připisujíce ji — prvý bezvýhradně, druhý s jistou reservou — Langobardům[2]).

Otázku slovanského původu kultury pičhorské a dobřichovské vůbec lze řešiti toliko zpětným postupem, t. j. řešením otázky přechodu od kultury hradištní, která jest prokázaně slovanská, a kritickým oceněním významu, jaký lze dosavadním přechodním

---

Fr. Černý, Popelnicová pole na Moravě (Zprávy kom. pro přír. prozk. Mor., praeh. 1, Brno 1909), 28 a d., Příspěvky k histor. zeměpisu Moravy, ČMM 41 (1917), zvl. otisk 7, K. Prokop, Praha v době předhist., Č. spol. př. st. č. XIII (1305), 73, 86, Archaeolog. potulky po lounském Podlesí, Obzor praeh. II (1911), 37 a d., A. Stocký, Sídliště s kulturou římskou v Chudonicích u N. Bydžova, Pravěk VI (1910), 82, 93 (v poslední době Stocký připouští, »že některá pohřebiště neb sídliště byla germánská«, srov. jeho Čechy v pravěku, Praha 1923, 147), L. Domečka, Čechy v době předhist. (Malá knih. »Epochy« VI, Praha 1913), 18 a d., 50 a d., J. Axamit, Zajímavá nádoba z okolí Labsk. Kostelce, Památky XXIX (1917), 9, 11, Další příspěvky k poznání naší kultury hradištní a některé úvahy, tamt. XXXI (1919), 14, E. Storch, Praha v době předhistorické (Praha 1921), 136 a d. Ostatní literaturu sem příslušnou v. Niederle, SS. I. 507 a d., III. 235 pozn., Červinka, Popel. pole 64 a d. Sám jsem stál zpočátku také na tomto stanovisku, srov. Pravěk VIII. 85.

[1]) Srov. na př. Beltz, Vorgeschichte 130 a d., Weinzierl, Bericht über die Urgeschichtsforschung im nördl. Böhmen i. J. 1903, Mitt. Anthr. Ges. Wien XXXIV (1904), [46], [48], Übersicht über die Forschungsergebnisse in Nordböhmen, Mannus I (1909), 209 a d. (soudil, že Markomané seděli v Čechách až do VII stol.), Kossinna, Vorgeschichte[3] 150, 189, 215, Schuchhardt, Hoops Reallex. III. 171, Führer durch die vorgesch. Abt. d. kgl. Museen zu Berlin (1913), 76, Das technische Ornament i. d. Anfängen d. Kunst, Praeh. Zeitschr. I (1909), 368 pozn. 1, Schumacher, Grabfunde des 1. Jahrbunderts der Suebi Nicretes, Altert. u. h. Vorz. V. 11 (1909), 376, Stämme u. Kulturen 284, 286, Reinecke, Wiener Präh. Zeitschr. II. 21 a d., H. Schmidt, Hoops Reallex. III. 39, L. Schmidt, Stämme II. 2. 168, 199, 204 a d., Kauffmann, DA. I. 285 pozn. 5, Naegle, German. Christen 84, Kirchengesch. I. 1. 8 a d., G. Schwantes, Zur Entwicklungsgeschichte d. Mäanderurnen d. Elbgebietes, Praeh. Zeitschr. VII (1915), 61, Seracsin-Zehenthofer, Wiener Präh. Zeitschr. III. 91, Menghin, Führer[2] 140 a d., Rzehak, Röm. Eisenzeit 226, 227, Die Kolonisationsfrage vom Standpunkte der Archäologie, Tagesbote (Brno) 19. III. 1922, Die Palacky'sche Kolonisationshypothese und die Vorgeschichtsforschung, Zeitschr. d. V. f. G. M. u. Schl. XXIV (1922), 55 a d., M. Jahn, Zur Herkunft der schlesischen Wandalen v Hahnově sborníku »25 Jahre der Siedlungsarchäologie« (Mannusbibl. 22, Lipsko 1922), 85 a d., Bewaffnung d. Germanen 13, E. Frischbier, Germanische Fibeln unter Berücksichtigung des Pyrmonter Brunnenfundes (Manusbibl. 28, Lipsko 1922), 24, 80 a d., W. Schulz, Mannus, III. Erg.-Bd. 1923, 54; Almgren, Bedeutung d. Markomannenreichs 265 a d., 270, 274, 278, Zur Rugierfrage u. Verwandtes, Mannus X (1918/19), 6, Déchelette, Manuel II. 3. 1080. Z českých archeologů dlužno zde uvésti E. Štorcha, který soudí (uznávaje jinak slavinitu Pičhory a celé kultury dobřichovské), že nalezl archeologický doklad pobytu Markomanů v II.—V. století po Kr. na pohřebišti a sídlišti v Libni u Prahy; srov. Markomanské hroby v Libni, Pravěk VII (1911), 144 a d, Praha v době předhistorické 173 a d. Jde při tom ovšem o pouhý omyl, zaviněný tím, že Štorch nalezl šest hrobů z doby merovejské na lokalitě »římské«; srov. k tomu Niederle, Merovejská kultura 8.

[2]) Srov. odstavec o langobardské otázce v kap. IV.

nálezum po stránce ethnologické přiznati. Ponechám proto odpověď na tuto otázku do příslušné stati o přechodních nálezech mezi kulturou dobřichovskou a kulturami mladšími, a pojednám zde a v následující stati, věnované mladší fasi kultury dobřichovské, toliko o kmenech neslovanských, pokud pro naši oblast bývají brány nebo mohou přijíti v úvahu. Časově patří z nich do období pičhorského: Markomani, Kvádové a Hermunduři, Tacitovi Marsigni (Marsingové), Kotini, Osi a Burové, a šest kmenů — ať již skutečných či jen domnělých — citovaných Ptolemaiem: Bainochaimové, Baimové, Bateini, Korkonti, Sudini a Sidoni. Langobardi mohou pro nás vážně přijíti v úvahu teprve v mladším období, pojednám proto o nich v kapitole IV, a rovněž tak i o Herulech, kteří bývají v té době také do naší oblasti kladeni.

Pro otázku původu kultury pičhorské má v přítomné době největší význam řešení *otázky markomanské.*

Že Markomani v Čechách skutečně byli, o tom nemůže býti sporu. Sporné jest jen, jak velkou část země sídla jejich zaujímala a jak dlouho v ní pobyli. V prvém směru je především potřebí zjistiti severní a jižní hranici markomanského území v době, o niž nám tu jde.

Jižní hranici markomanského území známe. Jak jsem ukázal již při úvaze o rozsahu starověkého Boiohaema[1]), byl jí podle všeho hned od počátku Dunaj. Pro Dunaj jako hranici svědčí jak zpráva současníka Marobudova Velleia Patercula, který výslovně dí, že sídla Markomanů hraničí s Norikem a Pannonií[2]), tak také zpráva Tacitova, uvádějící Markomany výslovně mezi kmeny, jež tvoří na Dunaji germánskou frontu proti římské državě[3]). A k těmto oběma zprávám, označujícím Dunaj zcela zřetelně jako markomanskou hranici na počátku i konci I. století po Kr., neváhám připojiti také druhou zprávu Velleia Patercula, podle níž hranice markomanského území jest od nejvyšších vrcholků alpských, tvořících pomezí Italie, vzdálena sotva více než 200.000 dvojkroků[4]). Vezmeme-li v úvahu stoupání, klesání a okliky alpských cest římských, jimiž se přímá vzdálenost vzdušná nejméně zdvojnásobila, musíme dojíti k závěru, že tento odhad odpovídá nejvýše asi vzdálenosti Vysokých Taur, t. j. skutečných nejvyšších hor alpských, od Dunaje, kdežto při pochodu od hřebenů Karnských a Julských Alp, které byly skutečnou hranicí Italie na severovýchodě, by oněch 200.000 dvojkroků stačilo nejvýše někam na severní svahy rakouských Alp Vápencových. Hodil by se tedy Velleiův odhad dobře na území mezi Alpami a Dunajem. Poněvadž však toto území patřilo až k Dunaji Římanum, nelze pochybovati, že měl Velleius

[1]) Str. 50.
[2]) Velleius Paterculus II. 109.
[3]) Tacitus, G. 41, 42.
[4]) Velleius Paterculus II. 109.

Paterculus také při této zprávě skutečně na mysli Dunaj jako jižní hranici markomanských sídel[1]). Potvrzuje tedy tato zpráva jinými slovy to, co řekl před tím o sousedění Markomanů s Noriky a Pannonci. Praví-li Velleius Paterculus hned v následujícím odstavci, že krajina, v níž bydlí Marobud, se nazývá Boiohaemum[2]), není to zhola žádným důkazem, že prvé dvě zprávy jeho nesmějí býti brány doslovně, naopak, vidím v tom, jak jsem uvedl, spíše doklad, že starověké Boiohaemum mělo skutečně Dunaj za jižní hranici a bylo tedy územím poněkud odchylným od geografického útvaru, na němž se jeho název ustálil v pozdějších dobách historických. Že území markomanské musilo na jihu sousediti přímo s državou římskou, jejíž hranicí byl Dunaj, dokazuje ostatně už také sama okolnost, že se Řím odhodlal ke kombinované výpravě zcela neobyčejných rozměrů, aby potřel moc Marobudovu a odstranil tím trvalé nebezpečí, jež římskému Podunají od severu hrozilo. Směr, kterým obě římská vojska postupovala, nedokazuje ovšem proti tomu ničeho. Dokazuje toliko, že Tiberus pojal úmysl Marobudovu moc dokonale zničiti a že jej chtěl proto napadnouti s obou boků a podniknouti rozhodnou ránu přímo na ústředí jeho državy. A poněvadž toto ústředí bylo na území dnešních Čech, vypravil se Tiberus sám z Carnunta, kde měl patrně s této strany nejlépe zajištěný a tedy i nejsnazší přechod přes Dunaj a nejpohodlnější zimní tábor po návratu z výpravy, a s druhé strany dirigoval opačným směrem legie Sentia Saturnina.

Tiberius nedokončil své výpravy. Náhlá vzpoura v Pannonii a Dalmacii jej přinutila k rychlému míru s Marobudem a k návratu do Carnunta. Tento bezděčný úspěch[3]) moc Marobudovu jistě značně posílil. Država jeho zůstala neotřesena. Dunaj zůstal jižní hranicí markomanského území. A kdyby jí dosud nebyl býval, byl by se jí nyní při známé gravitaci Germánů k Dunaji určitě stal.

Že Římané sami pokládali území za Dunajem za markomanské, pro to bych viděl doklad i ve způsobu, jakým se zbavili nepříjemných jim »družin« obou markomanských králů Marobuda a Katvaldy. Na rozkaz Tiberiův je dopravili prostě zpět za Dunaj, do území mezi řekami Marem a Cusem, a dali jim zde nového krále

[1]) L. Schmidt, Stämme II. 2. 168, soudí opět, že podle Velleiova odhadu musí býti hledána j i ž n í hranice markomanského území v okolí Č. Budějovic. Schmidtovi se při tom arci přihodilo malé nedopatření. Zapomněl — jako tak často někteří badatelé zapomínávají —, že římští autoři neměli ještě po ruce atlantu a kružítka a že tedy udávali své vzdálenosti v (dvoj-) krocích skutečných, poněvadž po vzdušné čáře bylo těžko chodit. A těch kroků skutečných bylo po alpských silnicích římských od hranic Italie k Dunaji tolik, že by se jimi po vzdušné čáře došlo asi ještě dál než do Budějovic.

[2]) Velleius Paterculus II. 109.

[3]) Srov. Tacitus, Ann. II. 46, a k tomu Novotný, ČD. I. 1. 76.

v osobě Vanniově[1]). Je otázka, kde máme hledati toto území. Bylo v levo nebo v pravo od dolní Moravy, neboť Marus je nepochybně dnešní Morava[2]). Jde tedy o to, určiti druhé pomezí, totiž Cusus. Dříve byl skoro všeobecně hledán na dnešním Slovensku a ztotožňován především s Váhem, Hronem nebo Iplem[3]). Důsledek toho byl, že bylo »regnum Vannianum« pokládáno za nové, třetí markomansko-kvádské území, a jeho lid pokládán za Ptolemaiovy Baimy[4]). Dnes však znenáhla nabývá vrchu názor, tradovaný už naším Šemberou, Vocelem a j., že Cusus je totožný s říčkou Gusen, vlévající se nedaleko nad Enží (s levé strany) do Dunaje[5]). A tento výklad, ať už se naň díváme se stanoviska filologického jakkoli, bude nepochybně pravdě nejblíže, neboť se jím řeší zdánlivě spletitá otázka Vanniovy říše velmi prostě a přirozeně. V době vlády Tiberiovy bylo již levé Podunají nepochybně osídleno tak hustě, jak jen při tehdejším primitivním způsobu hospodaření u zadunajských barbarů bylo možno. Každý kmen by se byl proto jistě bránil ze všech sil přijmouti nové cizí vetřelce, a tak bychom mohli právem očekávati ve zprávě o založení Vanniovy říše alespoň zmínku o odporu, se kterým se usazení obou družin v Zadunají potkalo. Nic takového se však nestalo, můžeme tedy souditi, že se nastěhování jejich do nových sídel odbylo poměrně klidně. A to je nejlépe pochopitelné, jestliže byli prostě dopraveni zpět k svým soukmenovcům, na území svého vlastního kmene.

Poněvadž nešlo jen o několik jednotlivců, nýbrž o dvě bojovné a tak početné tlupy, že bylo se co obávati o klid provincií, kdyby v nich zůstaly, je pravděpodobno, že se jejich usazením v Podunají posunulo těžiště celého markomanského kmene k Dunaji[6]). Tím si také vysvětlíme okolnost, že jim Římané dali do-

---

[1]) Tacitus, Ann. II. 63: Barbari utrumque comitati, ne quietas provincias immixti turbarent, Danuvium ultra inter flumina Marum et Cusum locantur, dato rege Vannio gentis Quadorum.

[2]) To se přijímá dnes všeobecně; srov. Niederle, SS. . III11, Manuel I. 127, Počátky 16, Novotný, ČD. I. 1. 83 pozn. 2, Ptolem. 24 pozn. 1, Much, Hoops Reallex. I. 381, III. 196, 201, Stammeskunde[3] 109, a j.

[3]) Srov. Zeuss, D. N. 16, Müllenhoff, DA. II[2]. 323, 327 a d., 336 a d. (Pniower), Much, Südmark 131, Stammeskunde[3] 109, Hoops Reallex. I. 38, III. 196, 431, Dudík, Mährens allg. Gesch. I. 31, Děj. Mor. I. 21, Bretholz, Děj. Mor. I. 12, Kauffmann, DA. I. 334, 385, 416, L. Schmidt, Allg. Gesch. 173, Stämme II. 2. 17; srov. k tomu výklad Novotného, ČD. I. 1. 83 pozn. 2.

[4]) Zeuss, D. N. 118 a d., Much, Südmark 128, 131 a d., Stammeskunde[3] 109, Hoops Reallex. III. 431 a d., Bretholz, GBM. (1912) 23 a d., Děj Mor. I. 12, Kauffmann, DA. I. 334, a j.

[5]) Srov. V. Šembera, Západní Slované v pravěku (Vídeň 1868), 118, Vocel, Pravěk 168, Mommsen, RG. V. 196 pozn. 1, Řežábek, Марк. войны 32, Dvořák, ČMM 1898, 28, DM. 6, Děj. markr. mor. 4, Bremer, Ethnografie 203, Novotný, Ptolem. 24 pozn. 1, ČD. I. 1. 83 pozn. 2, Niederle, SS. III. 11. Ostatní literaturu v. Niederle, Počátky 17 pozn. 1, Novotný, ČD. v. v.

[6]) Srov. k tomu Niederle, SS. III. 21, Manuel I. 119.

konce i nového krále v kvádském Vanniovi. Tento vládl asi nejen oběma četám, které patrně tvořily jádro jeho moci, nýbrž Markomanům vůbec. Byl-li Vannius také králem Kvádů, není z pramenů přímo patrno, ale text zprávy Tacitovy[1]) toho nikterak nevylučuje, a vzhledem k rozloze jeho vlastního území až k řece Moravě a zřejmé blízké příbuznosti obou kmenů je to dokonce pravděpodobno.

Vannius zůstal králem po tři desítiletí. Po celou tu dobu byl také Dunaj pomezím jeho říše a tedy také pomezím Markomanů, o něž nám zde v prvé řadě jde. A zůstal jím i v dobách pozdějších. To dokazuje pro konec I. století zmíněná již zpráva Tacitova[2]) a od počátku válek t. zv. markomanských řada zpráv mladších. Ptolemaios sice uvádí ve svém díle při Dunaji v místech, kde seděli Markomani a Kvádové, několik jiných kmenů — dvoje nebo snad i troje Kampy, Baimy, Rakaty a Rakatrie[3]), ale při způsobu, jakým jeho dílo vznikalo z pramenů naprosto různorodých, nemá zde jeho hlas té průkazné síly, aby dovedl zviklati víru ve svědectví Tacitovo a zprávy o válkách »markomanských«. Ostatně nemusí býti mezi těmito a Ptolemaiem ani tak velký rozpor, jak by se na prvý pohled zdálo, neboť jako jméno Baimů, které je patrně jen zkomoleným názvem obyvatelů Boiohaema[4]), ukazují i všecka ona různá jména Rakatů a Kampů, že tu může po případě jíti také vesměs jen o názvy geografické, přeměněné v jména kmenů[5]), a že tedy ani záznamy Ptolemaiovy nemusí vylučovati lokalisaci markomanských a kvádských sídel k Dunaji[6]).

Na jihu je tedy situace v celku jasná. Nikoli však na severu. Zde jsme pro dobu vlády Marobudovy a skoro po celé I. století po Kr. beze všech historických zpráv. Než uvážíme-li, že Markomané sice mohli patřiti k větším kmenům germánským, že však podle všeho, co o nich z historických pramenů víme, jistě nebyli kmenem tak mimořádně velikým, aby byli mohli zalidnit celou onu na tehdejší poměry pro jednotlivý — třeba i velký — kmen příliš rozsáhlou oblast od Dunaje a Šumavy až po Krušné hory a Krkonoše, musíme dojíti k přesvědčení, že severní a východní Čechy k vlastním sídlům markomanským již od počátku nepatřily. A tento úsudek zřejmě potvrzují zprávy Tacitovy a Ptolemaiovy z konce I. a z II. století po Kr.

---

[1]) Tacitus, Ann. II. 63.

[2]) Tacitus, G. 41, 42.

[3]) Ptolemaios II. 11. 11; ke Kampům srov. Novotný, Ptolem. 22.

[4]) Srov. str. 48 a d., 98.

[5]) Srov. Niederle, Manuel I. 127, SS. III. 12, 31 (jméno Kampů vzniklo z názvu řeky Chuby, něm. Kamp), 57 (Rakaté a Rakatriové totožni, jméno souvisí s pozdějším slov. Rakúsy a s jménem hradu Rakouz, Rakez, Rakiz); tamt. v. starší literaturu.

[6]) Svědčí pro to ostatně také sama okolnost, že se jméno Kampů a Rakatů nevyskytuje ani v jediné ze zpráv o »markomanských« válkách.

Tacitus, uváděje Markomany a Kvády mezi kmeny podunajskými[1]), vypravuje o čtyřech jiných kmenech za nimi usazených — Marsignech, Kotinech, Burech a Osích[2]) — a popisuje sídla těchto kmenů takovým způsobem, že nemůže býti o tom pochyby, že alespoň část jich nutno klásti do severních Čech, na Moravu a do Slezska. Tím tedy odpadá pro konec I. století po Kr. nejméně část severních Čech, ne-li dokonce celé severní Čechy. A ještě mnohem nepříznivěji pro otázku markomanského osídlení Čech dopadá svědectví alexandrijského geografa. Tento lokalisuje Markomany výslovně pod les Gabrétu[3]), tedy kamsi k Šumavě nebo k Bavorskému Lesu a Šumavě. Ať jest již jeho předložce *ὑπό* rozuměti v tom smyslu, že Markomani seděli na jih od Šumavy — jak jsem ukázal nahoře[4]), dlužno pokládati tento výklad předložky *ὑπό* za pravděpodobnější — či na východ, jak chtěl na př. Zeuss[5]), vždy je zřejmý smysl, že jim chtěl Ptolemaios přiděliti území nepoměrně menší, než je oblast nahoře vytčená. Je to ostatně patrno i z toho, že Ptolemaios umisťuje do dnešních Čech také ještě jiné kmeny, Bainochaimy, Bateiny, Korkonty a snad i Sudiny — Sidony. I když v názvu prvých vidíme obměnu jména země, je přece z obou za sebou jdoucích kapitol (II. 10, 11) zřejmo, že Ptolemaios naprosto neměl představy, že by Markomani byli totéž co Bainochaimové, a že si je tedy buď vůbec již nepředstavoval jako obyvatele dnešních Čech, nebo že je alespoň najisto nepokládal za jejich jediné obyvatelstvo. Byl-li stejného názoru také Tacitus, nechci rozhodovati, mám však za nezbytno poznamenati, že není zcela kritické, spojují-li se bez výhrady jeho údaje v 28. a 42. kapitole Germanie a uvádí-li se tak i passus o Boihemu a změně jeho obyvatelstva (c. 28) ve prospěch Markomanů, s úmyslem, viděti v Markomanech jediné obyvatelstvo Boiohaema po Bojích[6]). Toho Tacitus nikde nepraví. V kapitole 28. mluví o jméně Boihema jako památce po někdejším bojském obyvatelstvu, která mu zůstala, ačkoli v něm už sídlí obyvatelstvo jiné[7]), kdežto v kapitole 42. praví o Markomanech, že si vybojovali své nynější území, vypudivše z něho Boje, nebo přesněji: po vypuzení Boju[8]). V tom je podstatný rozdíl. Měl-li Tacitus i v druhém passu

---

[1]) Tacitus, G 42.

[2]) Tacitus, G. 43: Retro Marsigni, Cotini, Osi, Buri terga Marcomanorum Quadorumque claudunt.

[3]) Ptolemaios II. 11. 11: *ὑπὸ δὲ τὴν Γαβρήταν Ὕλην Μαρκομανοί . . .*

[4]) Str. 94.

[5]) Zeuss, D. N. 118.

[6]) Srov. Zeuss, D. N. 115 a d., Bremer, Ethnographie 60, 211, a j.

[7]) Tacitus, G. 28: inter Hercyniam silvam Rhenumque et Moenum amnes Helvetii, ulteriora Boii . . . tenuere. manet adhuc Boihemi nomen significatque loci veterem memoriam quamvis mutatis cultoribus. O Markomanech se Tacitus v této kapitole vůbec nezmiňuje.

[8]) Tacitus, G. 42: Juxta Hermunduros Naristi ac deinde Marcomani

na mysli totéž území jako v prvém, dnes nemůžeme rozhodnouti. Je to možno, ale není také naprosto vyloučen výklad v tom smyslu, že Tacitus snad docela úmyslně v druhém passu jména Boihema neuvedl, poněvadž se mu představa území Boihema nekryla zcela s představou současné oblasti markomanské, a že snad při zmínce o obyvatelích Boihema své doby[1]) v prvém passu měl na mysli vedle Markomanů i jiné kmeny.

Než ať již tomu bylo v tomto směru jakkoli, tolik jest jisto, že zprávy obou autorů, Tacita i Ptolemaia, svědčí proti tomu, že by byla sídla Markomanů zaujímala celé dnešní Čechy[2]). A podobné svědectví, ne sice přímo slovy, ale celým svým smyslem, podává nám řada zpráv, pojednávajících o válkách t. zv. markomanských. Obsah těchto zpráv ukazuje stále a zřejmě na Podunají jako jeviště dějů, o nichž zprávy vypravují, a to takovým způsobem, že je patrno, že boje v Podunají nebyly pro Markomany nějakým podnikem podružným, který bylo lze vykonati periferními silami, aniž do něho bylo vtaženo vlastní jádro kmene, nýbrž že to byly boje velmi vážného rázu, které jistě vyžadovaly všech sil celého kmene a které proto také nutně přivodily soustředění kmene do Podunají, nedošlo-li k němu již dříve. A od konce »markomanských« válek, jmenovitě od míru Commodova (180 po Kr.), o úplné koncentraci Markomanů v Podunají nelze již vůbec pochybovati. Dokazuje to především podmínka tohoto míru, že Markomani a Kvádové smějí konati svoje kmenová shromáždění jen jednou za měsíc a jen na jediném místě, a to za přítomnosti římského centuriona[3]). Jaký byl smysl této podmínky? Prof. Novotný soudí, že byla trestem a že jí měla býti shromáždění obou kmenů co nejvíce ztížena[4]). Připouštěl bych zejména druhé, krom toho bych však v ní hledal ještě hlubší smysl. Podmínka tato měla nepochybně za úkol opatřiti Římanům i po odvolání posádek z území obou kmenů, které bylo Commodem současně nařízeno, možnost vykonávati přímý vliv na usnášení jejich sněmů a zjednati o nich Římu přímé, absolutně spolehlivé informace. Tohoto vlastního, pro říši jistě velmi důležitého účelu mohlo být ovšem dosaženo jenom tehdy, byla-li kontrola oněch sněmů také skutečně technicky možná. A k tomu bylo potřebí především

et Quadi agunt. praecipua Marcomanorum gloria viresque, atque ipsa etiam sedes pulsis olim Boiis virtute parta.

[1]) Manet adhuc Boihemi nomen . . . (G. 28).

[2]) Srov., co podob. dí Devrient, Hermunduren u. Markomannen 56, Sweben 10 (s důsledky, které z toho vyvozuje pro Hermundury, souhlasiti ovšem nelze); Dvořák, ČMM 1898, 21 a d., DM. 4, Děj. markr. mor. 3 (Markomané seděli jen v jižních Čechách podél Šumavy a Českého Lesa a v obojích Rakousích až po Dunaj).

[3]) Dio Cassius 72. 2. 4: *προσεπέταξε μέντοι σφίσιν ἵνα μήτε πολλάκις μήτε πολλαχοῦ τῆς χώρας ἀθροίζωνται, ἀλλ' ἅπαξ ἐν ἑκάστῳ μηνὶ καὶ ἐς τόπον ἕνα, ἑκατοντάρχου τινὸς Ῥωμαίου παρόντος . . .*

[4]) Novotný, ČD. I. 1. 133 pozn.

dvou věcí: předně, aby byla kmenová shromáždění svolávána do místa, které by svojí polohou a snadnou přístupností zaručovalo už pro prestiž říše nezbytnou absolutní bezpečnost zástupce Říma a jeho průvodu, a dále, aby bylo vyloučeno konání sněmů nekontrolovaných. Prvá podmínka vyžadovala, aby místo sněmů bylo v nejbližší blízkosti římských hranic, tedy někde poblíž Dunaje[1]), druhá předpokládá, že území obou kmenů nemohlo býti tak rozsáhlé, aby konání sněmů nekontrolovaných uniklo pozornosti Římanů. A tento druhý bod je mně právě důkazem, že sídla Markomanů musila tehdy již býti zcela soustředěna do Podunají, neboť kdyby k nim byly náležely ještě také dnešní Čechy nebo alespoň část jich, byly by se sněmy v Podunají velmi brzy staly pouhou fikcí, kdežto skutečné, Římany nekontrolované sněmy byly by se konaly za širými močálovitými hvozdy, které ještě dnes dělí Rakousy od Čech. O tom nemůže býti pro nikoho, kdo je s geografií oněch končin i jen zběžně obeznámen, nejmenší pochybosti. A o tom by byli nepochybovali jistě také ani Římané. Jestliže Commodus přesto pojal do míru podmínku o měsíčních sněmech za účasti římského zástupce a dokonce odvolal i posádky z markomanského území, je zřejmo, že neměl obav, že by se tato podmínka mohla státi předmětem výsměchu barbarů a tedy i hrobem prestiže Říma v Zadunají. A tím by se byla po odvolání římských posádek nutně musila státi, kdyby se bylo markomanské území prostíralo až za pomezní hvozdy a hory dnešních Čech.

V době míru Commodova, zakončujícího »markomanské« války, seděl tedy již určitě celý kmen Markomanů v Podunají, a toto zůstalo jeho sídlem, pokud můžeme jeho jméno v dějinách sledovati. Kdy byl přesun jeho z Čech do Podunají uskutečněn, říci nedovedeme. K prvé větší koncentraci jeho sil při Dunaji došlo, jak jsem uvedl, asi po návratu družin obou vypuzených králů. Byl-li však již tehdy přesun hlavních sil nebo snad i celého kmene ukončen, či potrval-li ještě nějakou dobu, nelze posouditi pro naprostý nedostatek historických zpráv. A z téhož důvodu nemůžeme také říci nic bližšího ani o bezprostředních příčinách, které Markomany k onomu přesunu — pokud nebyl ve spojení se založením říše Vanniovy — přiměly. Známe však dvě povšechné příčiny tak kardinálního významu, že z nich jistě vyšly i ony jednotlivé, nám blíže neznámé bezprostřední podněty k přesunu. Jest to jednak přirozená gravitace Germánů k římské hranici, za níž bylo bohatství a blahobyt, a tedy i naděje na hojnou kořist a bezstarostný život, jednak ustavičný tlak od severu, způsobený přelidněním severních končin a úměrně s ním rostoucím nedostatkem půdy[2]).

[1]) Souhlasím zde s Píčem, Starož. II. 2. 135.

[2]) Julius Capitolinus, Vita Marci 14. 1: Profecti tamen sunt paludati ambo imperatores [M. Aurelius et L. Verus] et Victualis et Marco-

Obě tyto příčiny byly tak silné, že bychom se naopak musili spíše diviti, kdyby bylo k onomu přesunu nedošlo. A že se nám o něm nezachovalo zpráv, lze dobře vysvětliti tím, že se při něm hranice markomanského území proti římské državě nijak nezměnila, nýbrž že jí byl a zůstal Dunaj, a že se odliv markomanského lidu z dnešních jižních Čech dál snad také jen pozvolna a nevzbudil proto větší pozornosti. Změnu, která tím za Dunajem nastala, uvědomil si Řím, jak se zdá, dokonale teprve tehdy, když bylo již Zadunají předplněno do té míry, že lid v něm usedlý počal trpěti vážným nedostatkem půdy a tedy i obživy[1]), a když se konečně, byv zlákán bohatstvím podunajských provincií a nepochybně i chabější správou jejich za Antonina Pia[2]), přelil přes Dunaj a počal své loupežné výpravy až k branám Italie. Že byl jednou z hlavních příčin těchto výprav a tedy i t. zv. markomanských válek nedostatek půdy, kterým trpěli Markomani i jejich germánští sousedé, dokazuje nade vši pochybu okolnost, že se již za těchto válek houfně usazovali na římském území, ačkoli si musili býti vědomi, že se tím vzdávají své někdejší svobody[3]). A nedostatek půdy to byl opět v prvé řadě, který přiměl markomanského krále Attala a jeho družinu k opuštění dosavadních sídel a k přijetí nových v Pannonii z ruky císaře Galliena[4]), i který přiváděl zástupy Markomanů do vojenských služeb římských[5]). A tento ze všeho tak patrný nedostatek půdy je mně dalším nepochybným důkazem, že Markomanům od doby válek podle jejich jména nazvaných již nepatřila ona část Čech, ve které kdysi seděli, neboť jinak by si byli mohli odpomoci vnitřní kolonisací vlastního území, jež by bylo při své rozloze mohlo uživiti i kmen mnohem větší, než jakým Markomané tehdy skutečně byli.

A nyní několik slov k otázce, jak si máme vysvětliti úkaz, že jméno Markomanů periodicky, hlavně v pozdějších dobách, z dějin mizí, ačkoli seděli u Dunaje a tedy v přímém sousedství římské državy.

Prof. Novotný[6]) se snaží vyložiti jej tím, že Čechy zůstaly

---

mannis cuncta turbantibus, aliis etiam gentibus, quae pulsae a superioribus barbaris fugerant, nisi reciperentur, bellum inferentibus; srov. též c. 22. 1.

[1]) Srov. Novotný, ČD. I. 1. 107, O. Seeck, Geschichte des Untergangs der antiken Welt I (Berlín 1895[1], 375 a d., a j.

[2]) A ovšem také značným ztenčením posádek v Zadunají; srov. Novotný, v. v. 109 a d., L. Schmidt, Stämme II. 2. 179.

[3]) Dio Cassius 71. 11. 4; srov. k tomu Seeck, v. v. 381 a d., L. Schmidt, v. v. 192 a d., Dopsch, Grundlagen der Kulturentwicklung 96 a j.

[4]) Srov. Niederle, Počátky 32, Novotný, v. v. 136, L. Schmidt, v. v. 194.

[5]) Srov. výčet podle Notitia dignitatum u Novotného, ČD. I. 1. 150 pozn. 2, a k tomu L. Schmidt, Stämme II. 2. 192, 198 a d. 209, Seeck, Gesch. d. Untergangs d. antik. Welt I. 378 a d., 524.

[6]) Novotný, ČD. I. 1. 132 a d., 140 a d., 154 a d.; srov. též Z dějin československ. 21 a d.

i v době markomanských válek a po nich vlastními sídly Markomanů, kteří se odtud v době rozmachu posouvali k Dunaji a v době nezdaru nebo velkého vyčerpání sil ustupovali zase zpět. To by byl jistě výklad, který by mnohé vysvětloval. Nemohu se však s ním spřáteliti především proto, že nevěřím v možnost takového návratu. Víra ve fluktuaci tohoto druhu byla by možna, kdyby bylo lze předpokládati, že Markomani si vskutku dovedli Čechy udržeti ve své moci i v době svých útoků na zadunajské provincie a bojů v Podunají. Intensita těchto bojů vyžadovala jistě velmi značného napětí sil. Mohli bychom tedy předpokládat jenom dvojí: buď že byl kmen Markomanů tak velký, že dovedl ono napětí a značné ztráty, utrpěné při loupežných výpravách do provincií a za dlouhých let válečných, snést, aniž byl nucen své posice v Čechách podstatně oslabiti, nebo že tak velký nebyl, a že tedy musil odvésti větší část svých sil z Čech k Dunaji, což zajisté v nedlouhé době nutně vedlo k úplnému ústupu jeho z Čech. Prvou eventualitu můžeme rovnou zamítnouti, neboť kmen, který by byl měl tak velký počet příslušníků, byl by musil míti v dějinách zcela jiný význam, než tomu u Markomanů skutečně bylo[1]). Největšího významu dosáhl tento kmen nesporně za Marobuda, jemuž se podařilo založiti říši, jejíž hranice šly daleko za severní pomezí Čech, ale zásluhu o vznik této říše neměl podle všeho kmen sám, nýbrž především energie a státnické umění Marobudovo a příznivá konstelace politická. Když se tato změnila, nastal nezadržitelný rozklad říše, aniž dovedl Marobudovi poskytnouti jeho vlastní kmen dosti moci, aby tomu mohl zabrániti. Početní sílu kmene odhaduje nejnověji L. Schmidt, horlivý stoupenec hypothese o pětistaletém trvání markomanské okupace Čech[2]), za Marobuda na 25.000 bojovníků (asi třetina všeho vojska Marobudova), čili celkem asi na 125.000 duší (čítá na 5 duší jednoho bojovníka)[3]). Číslo toto jest ovšem voleno zcela libovolně a bude nepochybně při nevelkém významu, který Markomani měli při rozkladu říše Marobudovy a po něm, spíše příliš vysoké. Za válek »markomanských« byl číselný stav kmene značně nižší. Máme proň jakési měřítko opět v jedné z podmínek míru Commodova. Jest to závazek, že bude kmen dodávati Římanům jistý počet pomocného vojska. Podle zprávy Dionovy byli Kvádové povinni posílati 13.000 mužů, Markomani méně[4]). O kolik byl kontingent markomanský nižší, se nedovídáme, nelze však pochybovati, že byl jako u Kvádů úměrný početní síle kmene. Bylo tedy v této době již Markomanů méně než Kvádů. Počet Kvádů odhaduje L. Schmidt tím způsobem, že k onomu povinnému

[1]) Srov., co o tom praví Niederle, Počátky 35.

[2]) L. Schmidt, Stämme II. 2. 199, 213 a j.

[3]) L. Schmidt, tamt. 209.

[4]) Dio Cassius 72. 2. 3: . . . καὶ στρατιώτας παρὰ μὲν τῶν Κουάδων μυρίους καὶ τρισχιλίους, παρὰ δὲ τῶν Μαρκομάννων ἐλάττους.

počtu přiráží polovičku na mužstvo, které zůstalo doma, čímž dostává pro branný lid číslo 20.000 a pro všecko obyvatelstvo 100.000[1]). Číslo toto je zajisté opět maximální, poněvadž se můžeme právem domnívati, že si Římané hleděli zajistiti na pomocných vojscích počet co možná největší, už také proto, aby tím znemožnili pohraničním kmenům jakoukoli nepřátelskou akci proti provinciím v době, kdy byla hlavní síla římského vojska vázána na jiných stranách. Skutečný počet kvádské populace se podle toho pohyboval — přijmeme-li poměr 1 : 5 — asi mezi 65.000 až 100.000 duší. Počet Markomanů odhaduje L. Schmidt na 90.000 duší, při čemž volí zase nejvyšší možnou číslici, bera za základ její 12.000 jako ono neznámé číslo pomocného vojska a odhaduje podle toho počet celkové branné moci markomanské na 18.000 mužů[2]). Uvážíme-li, že v Dionově výrazu *ἐλάττους*[3]) může býti skryt také ještě menší počet než 12.000, který by byl přece ještě stál za jmenování, a že také zde platí to, co jsem řekl o snaze Římanů čerpati co možná nejvíce ze sil kmenů na periferii říše a dosáhnout tím dvojího účelu, rozmnožení vlastních branných sil a zabezpečení hranic říše seslabením sousedů, musíme dojíti k závěru, že skutečný počet markomanských bojovníků byl jistě — a možná, že velmi podstatně[4]) — nižší, než soudí Schmidt. Ale připusťme, že odhad Schmidtův je správný — je možno, aby oněch 18.000 mužů[5]) dalo Římanům na Dunaji tolik práce, jako tomu za »markomanských« válek skutečně bylo, a při tom ještě zanechalo v oné širé oblasti za jihočeskými hvozdy tolik branných sil, aby dovedly zde uhájiti markomanskou državu proti přívalu přistěhovalců od severu? A je možno, aby v případě odchodu pomocného vojska na římské území dovedlo oněch domněle zbývajících 6000 mužů uhájiti nejen velkou část dnešního rakouského Podunají, nýbrž také ještě celé Čechy nebo alespoň velkou část jich? Myslím, že o odpovědi nemůže býti pochybností. Něco takového bude sotva tvrditi i sám Schmidt, třeba se chtěl dopustiti ještě většího omylu, než je mapka, na níž nám podle Schlütra ještě r. 1915 znázornil[6]) Čechy jako jedinou plochu pralesů, v níž jedna větší prázdná ploška při levém Labi a několik menších v ostatní zemi ukazuje oasy, na nichž se dovedla lidská noha zachytiti.

Neměl-li kmen Markomanů dosti síly, aby si onu velkou državu uhájil, nezbývá než druhý závěr, že byl nucen z Čech ustoupiti a zkoncentrovati se — ať již dobrovolně či vypuzen

---

[1]) L. Schmidt, Stämme II. 2. 209.
[2]) Tamt.
[3]) Dio Cassius 72. 2. 3, v. v. citát.
[4]) Srov. k tomu Dio Cassius 72. 2. 1.
[5]) Nebo snad ještě o něco více, počítáme-li s korekturou, připadající na ztráty.
[6]) L. Schmidt, Stämme II. 3, mapka; srov. O. Schlüter, Hoops Reallex. I tab. 29 při str. 424.

lidem, tlačícím se od severu nebo severovýchodu do jeho sídel — v Podunají. Otázku, jaký lid to byl, který zaujal jejich českou državu, historie dosud zodpověděti nedovede a nepochybně nikdy nezodpoví. O faktu samotném však při velikém přelidnění a tím i nedostatku půdy v krajinách severně a severovýchodně od Čech nemůže býti nejmenší pochybnosti. A když jednou byla jejich česká sídla zabrána jinými, mohli jich získati zpět jenom bojem. Ten by však byl vyžadoval při intensitě tlaku od severu tak velikých sil, jakých neměly a míti nemohly trosky jejich kmene, zdemoralisované marným bojem s Římany a zdecimované ztrátami na podunajských bojištích i úbytkem těch, kteří zůstali, ať již dobrovolně či jako zajatci, na území a ve službách Říma. Jak veliké bylo vysílení Markomanů po válkách s Markem Aureliem, okazuje nejlépe okolnost, že nebyli schopni účinné defensivy ani ve svém vlastním území v Podunají a že přijímali podmínky římských mírů, které už svou tvrdostí dokazují jejich naprostou neschopnost k odporu [1]). Lid takto zdeptaný nebyl s to, aby si dobýval zpět sídel, jichž pozbyl v dobách svého květu. A podobně tomu bylo i v dobách pozdějších, jen ještě s tím rozdílem, že osídlení Čech stále více houstlo a že proto i naděje na úspěch byla pro Markomany čím dále tím menší.

To jsou důvody, pro které nemohu uvěřiti v možnost fluktuace, jak ji má na mysli prof. Novotný.

Nedostatek historických zpráv o Markomanech, dostavující se periodicky po markomanských válkách a znenáhla se stupňující, můžeme si vyložiti podle mého soudu prostě tím, že se Markomani, vysílení bojem a ztrátami na mužstvu i statcích, chovali vždy po nějakou dobu zticha, takže neposkytli římským a řeckým dějepiscům, kteří věnovali svoji pozornost především kmenům válčícím nebo nepokojným, ani příležitosti, aby se jimi blíže zabývali. Teprve když se po delší době klidu zotavili, a hlavně, když jim pro vzrůst populace začala být dosavadní sídla jejich zase těsná, počínáme se o nich také zase dovídati. Přitom však jejich význam znenáhla stále více slábne. Příčina toho tkví nepochybně v úbytku fysických sil kmene a z něho vznikajícím úbytku bojovnosti. Pozvolné, ale ustavičné vysilování v bojích s říší římskou, hromadná emigrace na římské území, vstupování do vojenských služeb římských a s tím spojené pořímštění, odcházení bojovných čet do služeb jiných sousedních kmenů, z nichž většina se již nikdy nevrátila, a posléze i politické rozdrobení a zánik v jiných germánských kmenech — vše to vysvětluje jistě dostatečně konečný ústup Markomanů z dějin, aniž je třeba se uchylovati k jeho výkladu ústupem Markomanů do Čech.

---

[1]) Srov. též Dio Cassius 72. 2. 1: *ὅτι οἱ Μαρκομάννοι οὔτε τροφὴν οὔτ' ἄνδρας συχνοὺς ὑπό τε τοῦ πλήθους τῶν ἀπολλυμένων καὶ ὑπὸ τῆς ἀεὶ τῶν χωρίων κακώσεως ἔτι εἶχον.*

Máme jen dvě historické zprávy, které lze pokládati za skutečný doklad pobytu Markomanů v Čechách. Je to především jasná zpráva Velleia Patercula k r. 6 po Kr.[1]) a dále méně jasná již zpráva Strabonova[2]). Obě se vztahují k době Marobudově, tedy k letům kolem počátku našeho letopočtu. Připustíme-li, že i zpráva Tacitova o sídlech Markomanů[3]) se vztahuje z části též na Čechy — jak jsem ukázal výše, nerozumí se to jen tak samo sebou — a že po případě také Ptolemaios při své neurčité lokalisaci Markomanů »pod les Gabrétu«[4]) měl na mysli české Pošumaví, jest to vše, co můžeme ve prospěch pobytu Markomanů v Čechách uvésti. Od druhého století, jmenovitě od »markomanských« válek odehrávají se celé dějiny Markomanů na Dunaji a v Podunají, kdežto pro jejich pobyt v Čechách nemáme od té doby ani jediného historického dokladu[5]). Kombinujeme-li obé s tím, co víme z historie o hromadném přecházení Markomanů na římské území a do římských služeb, můžeme dojíti jen ke dvěma závěrům: patřila-li tehdy Markomanům mimo území mezi Dunajem a českými zeměmi také ještě celá ona širá oblast až po severní pomezí Čech, jak chce ještě dnes většina německých badatelů, pak je zajisté důkazem morálního úpadku, jestliže tak velký počet markomanského lidu i se svými předáky a dokonce i králi dával přednost římskému jhu a polonevolnictví, které se často zvrhalo v nevolnictví úplné, před naprostou svobodou a politickou nezávislostí, kterou jim zaručovaly širé končiny Čech, vzdálené od římských hranic; nebylo-li tomu tak, nezbývá než usuzovati, že je k tomu kroku dohánělа — jako jiné — jenom zoufalá nouze o půdu, a pak je tato nouze vysvětlitelná jedině tím, že Markomanům česká oblast již nepatřila a že tedy nadbytek populace z Podunají nemohl v ní najíti obživy. Prvá eventualita je u lidu tak bojovného, jakým Markomani nesporně byli, nemyslitelná, nezbývá tedy než přijmouti závěr druhý.

Myšlenka, že Markomani poměrně záhy, nejpozději od polovice II. století neseděli již v Čechách, nýbrž v Podunají, je ovšem neslučitelná s představou velikosti a významu tohoto kmene, jak se znenáhla u nás a hlavně v německé historiografii vytvořila nekritickým přeceňováním historických zpráv, z části zcela bezděčným, z části však také tendenčním, vedeným snahou zúžiti co nejvíce časovou mezeru mezi markomanským osídlením Čech a pozdější německou kolonisací země. Smysl této snahy je zřejmý: šlo o to podepříti historický nárok německé menšiny na autochtho-

[1]) Velleius Paterculus II. 109.
[2]) Strabon VII. 1. 3.
[3]) Tacitus, G. 42.
[4]) Ptolemaios II. 11. 11.
[5]) Srov. k tomu Niederle, Počátky 35 a před tím již 33 a d.

nitu v zemi [1]) a dodati tak zdání práva nadvládě této menšiny nad českou většinou. Jen tato snaha mohla vésti na př. Bachmanna k tomu, aby vážně dokazoval pobyt celého kmene markomanského v Čechách ještě v druhé polovici VI. století[2]), a snaha stejného druhu

[1]) Přímý doklad, že tomu je skutečně tak, podal L. Schmidt, Stämme II. 2. 168 pozn. 2, 185. Na prvém místě vytýká Píčovi »grobe historische Unkenntnis« a praví, že jeho dílo stojí »ganz unter dem Einflusse tschechischer Anmassung«! A důvod k tomuto výlevu najdeme hned v následující větě: »Nach Sp. 370 [Píčových Urnengräber] gehörte Böhmen mit zur slavischen Urheimat, wonach also den Deutchen kein historisches Recht auf den Besitz dieses Landes zukäme«. Po této větě je dobře srozumitelné také to, co praví na str. 186: »Wenn Domaszewzki meint, dass der Kaiser [Markus Aurelius] damals dort [v Čechách] auch mit Slaven zusammengetroffen sei, so wird er höchstens bei den Tschechen auf Zustimmung rechnen können, deren nationale Prätensionen durch solche grundlose Hypothesen unberechtigter Weise neue Nahrung erhalten müssen«. Jest litovati, že historik, kterého si pro jeho práci — i když s ním někdy nesouhlasíme — přece jen vážíme, nedovede svoje momsenovsky nenávistné zaujetí přiodít ve formy alespoň trochu slušnější, když už jich nedovede vůbec potlačit. Jinak mu ovšem musíme býti vděčni, že toho nedovede, poněvadž tím dává objektivní kritice autoritativní důkaz své předpojatosti v příslušných partiích svého díla. Pokud se týče Domaszevského hypothese (Marcus-Säule 117 a d.), nutno Schmidtovi potvrditi, že je skutečně bezpodstatná, ale zároveň dlužno také konstatovati, že se nevyskytl u nás badatel, který by byl tvrdil opak, a že tedy jsou bezpodstatné také jeho obavy, že by Domaszewski byl oporou našich »neoprávněných národních pretensí« (srov. k tomu dále str. 149, pozn. 4). Jakých prostředků dovedou ostatně použíti někteří i vážní badatelé němečtí k opření svých národních »pretensí« a dokázání autochthonity Němců v našich zemích, to ukázala zvlášť jasně Bretholzova nová Geschichte Böhmens und Mährens, I (Liberec 1921); více o tom v. násled. pozn.

[2]) A jen obdobná snaha vedla nejnověji také Bretholze k jeho smělé hypothesi o trvalém osídlení Čech a Moravy od Markomanů a Kvádů — Němců od konce posledního století př. Kr. až po naše časy; srov. jeho GBM. I (1921), 30 a d., Der Kampf um die Siedlungsfrage der Deutschen in Böhmen und Mähren (Brno 1922, přetisk z »Tagesbote«), 2 a d., Palacky's »Kolonisationstheorie«, Zeitschr. d. V. f. G. M. u. Schl. XXIV (1922), zvl. otisk 7 a d., 21 a d., Kolonisations-Polemik, tamt. XXV (1923), zvl. otisk 13 a d., 31, 35 a d. Bretholz chtěl psáti nové kritické dějiny Čech a Moravy jen »podle spolehlivých pramenů a zpráv současníků« (GBM. I, 1921, 19), je však zajímavo, že právě v tomto případě může mu býti dostatečným positivním důkazem i naprostý nedostatek »spolehlivých pramenů a zpráv současníků«, a to nedostatek zpráv, trvající plné tisíciletí, nebo — hledíme-li k stanovisku samotného Bretholze — více než půl tisíce let (srov. tamt. 29 a d.). Jeho hypothese se na německé straně setkala s živým souhlasem, srov. zprávu o sjezdu německých historiků v Brně, Tagesbote 10. IV. 1922, a články A. Rzehak, Die Kolonisationsfrage vom Standpunkte der Archäologie, tamt. 19. III. 1922, Die Palacky'sche Kolonisationshypothese u. die Vorgeschichtsforschung, Zeitschr. d. V. f. G. M. u. Schl. XXIV (1922), 51 a d., J. Freising, Südmähren, Tagesbote 2. IV. 1922, A. Fischel, Das angebliche Kolonistentum der Deutschen Böhmens u. Mährens, Zeitschr. d. V. f. G. M. u. Schl. XXIV (1922), zvl. otisk 1 a d., 23 a d., a j. Vystoupení některých vážných badatelů německých dokazuje ovšem, že hypothese Bretholzova ani na německé straně nedošla uznání všeobecného, srov. na př. A. Zycha, Kolonisation und Erstgeburtsrecht in Böhmen, Bohemia 3. III. 1922, a jmenovitě W. Wostry, Das Kolonisationsproblem,

to byla, která vedla Losertha a jiné také na př. k pokusu vsunouti do českých dějin po okupaci markomanské leště co nejdelší okupaci langobardskou[1]). A jen tato snaha nám také vysvětlí lehkost, s jakou se mnozí badatelé přesunuli přes jednotlivé slabé body svých hypothesí. Příval učenosti a nános všech možných dat, nemajících s věcí často nic společného[2]), měl zakrýt a mnohým také skutečně zakryl jejich slabiny, a výsledek byl, že se tyto hypothese v novodobé literatuře německé kvapem ujaly a z ní přešly nebo znenáhla přecházejí i do literatury naší.

Přeceňování historického významu Markomanů kotví hlavně ve dvou momentech, totiž ve spojení jejich jména s Boihaemem a v přenášení významu, jehož dosáhli za krále Marobuda, i na Markomany století pozdějších. Spojení jejich jména s Boiohaemem vedlo především k nekritickému názoru, že byli po několik století jedinými obyvateli Čech. Přímý důsledek toho byl, že vzhledem k rozloze Čech rostly do nekonečna představy o numerické síle »národa« Markomanů, a že skutečný význam země, která patřila po dlouhá staletí k nejdůležitějším v Evropě, počal vrhati svůj odlesk i na tyto dávné obyvatele její. A vše to dostávalo zdání oprávněnosti politickým rozmachem Marobudovým. Ale právě historie Marobudovy říše a jejího náhlého zhroucení ukazuje, že vlastním pojítkem této říše nebo, lépe řečeno, svazu germánských kmenů nebyl vynikající význam »národa« markomanského, nýbrž především politický a vojenský věhlas krále Marobuda. Jakmile jeho popularita poklesla, zhroutil se i politický svaz jím utvořený, a když byl Marobud vypuzen, byl význam jeho »národa« zredukován opět na míru obyčejného významu jednoho z větších, ale ne největších germanských kmenů. Že patřil

---

Mitt. d. V. f. G. d. D. i. B. LX (1922), zvl. otisk. 1 a d., 19 a d. Z odpovědí, jichž se dosud Bertholzovi dostalo s české strany, srov. R. Urbánek, Spor o národní prvorozenství, Lidové Noviny 7., 9., 13. XII. 1921, V. Vojtíšek, ref. ČMM. XLV (1921), 164 a d., O německé prvenství v zemích českých, Národní Listy 25. XII. 1921, Die deutsche Kolonisation in den böhmischen Ländern, Prager Presse 12. IV. 1922, J. Pekař, Objevy Bertholzovy, čili od které doby sedí Němci v naší vlasti (Brno 1922, oprav. přetisk z Lidových Novin), 5 a d., A. Sedláček, Ocenění spisu Bretholzova, České Slovo 11. III. 1922 (Setba č. 10), A. Stocký, Archäolog. Randglossen zu Bretholz, Prager Presse 20. IV. 1922. Doufám, že i tato práce podá na markomansko-kvádskou hypothesi Bretholzovu dostatečnou odpověď, třebaže již k ní nemohlo býti zaujato stanovisko také přímo v textu. — K hypothesi Bachmannově srov. výše str. 52, 54 a d.

[1]) Srov. níže kap. IV. Aby mi bylo dobře rozuměno: nemám nic proti okupacím skutečným — ukáže to i tato práce —, ale hypothese hořeního druhu nelze podle mého soudu skutečně jinak vyložiti než tendencí, která pomáhala k »příznivějšímu« výkladu a oceňování historických zpráv.

[2]) Srov. na př., co o práci Bachmannově dobře praví Novotný, ČD. I. 1. 105, pozn., a také poznámku Niederlovu, Počátky 35, a Režábkovu, Марк. войны 14 a d. K methodě práce Bretholzovy srov. články, cit. výše pozn. 2 k předešlé str., z dřívější doby pak referát J. Šusty, Nový Antipalacký, ČČH XIX (1913), 424 a d., Niederle, SS. III. 203.

k větším kmenům, můžeme souditi z Velleiových a Tacitových zpráv o době Marobudově, ze zápisu Tacitova o jejich slávě a statečnosti (G. 42) i ze zpráv o »markomanských« válkách. Ale právě dějiny těchto válek ukazují, že dostaly své jméno ne proto, že by Markomani byli v nich měli nejdůležitější úlohu, nýbrž spíše asi z toho důvodu, že byli římskému světu dobře známi od dob Marobudových a že byli mezi prvními, kteří boj začali[1]). Ze zpráv o těchto válkách vidíme, že první úloha v nich připadala spíše Kvádům a Jazygům než Markomanům. A podmínka míru Commodova, diktující Kvádům vyšší kontingent pomocného vojska než Markomanům, úměrný většímu počtu jejich branného mužstva, to také výslovně potvrzuje.

Historie válek »markomanských« a míry Marků a Commodův jsou ostatně také nejlepším dokladem, jak velice byl dosud význam Markomanů přeceňován. Soudilo se a soudí se po většině ještě dnes, že Markomané v době válek s Markem Aureliem i po nich byli pány území od Dunaje až po Krušné Hory a Krkonoše, ale o příčinách, které je přiměly ke vpádům do římského Zadunají, se příliš neuvažuje. Uznává se sice v celku i tu při všech snad pohybech germánských kmenů obvyklá formule: tlak sousedních kmenů od severu, přelidnění, nedostatek půdy a touha po válce a kořisti, ale jinak se jí hlubší pozornost nevěnuje. Jen jedno možno pozorovati: kdežto u ostatních germánských kmenů klade se s oblibou — a právem — důraz na nedostatek půdy[2]), jeví se u Markomanů spíše snaha vyzdvihnouti moment poslední[3]). Pochopitelně, neboť je těžko operovati s nedostatkem půdy u kmene, jemuž přidělujeme tak rozsáhlou oblast, a to nejen v době, o niž jde, nýbrž také ještě v dobách o několik století mladších! A přece, jestliže kde, je to právě u Markomanů především veliká nouze o půdu, která je dohání k tomu, aby s příslušníky celé řady jiných kmenů vpadali na římské území, a která je tedy také vlastní příčinou »markomanských« válek. Na příčiny této nouze o půdu jsem již ukázal a rovněž tak i na to, že ji můžeme právem pokládati za jeden z důkazů, že sídla Markomanů byla tehdy již zcela soustředěna v Podunají. A že byla jen v Podunají, vysvítá i z poměrně snadného vítězství, kterého nad nimi Římané dobyli jak roku 172, tak také později (179). Vítězství jejich byla jen tím možna, že se nevzdálili příliš daleko od svých pevných posic. Doby Drusovy a Tiberiovy, za nichž se Římané směli něčeho takového odvážiti, dávno minuly a návrat jejich nebyl možný,

[1]) Srov. Julius Capitolinus, Vita Marci 14. 1: Victualis et Marcomannis cuncta turbantibus . . .; Petrus Patricius, fragm. 6. Kromě *bellum Marcomannicum* se říkalo ovšem také všeobecně *bellum Germanicum;* srov. příklad obojího u Julia Capitolina, Vita Marci 12. 13, 14, 21. 8, 22. 7.

[2]) Srov. o tom na př. poslední práci Dopschovu, Grundlagen d. Kulturentwicklung 92 a d.

[3]) Srov. na př. L. Schmidt, Stämme II. 2. 178.

neboť vojsko římské v těchto dobách nebylo již tak homogenní a nemělo již toho, co Římané zvali krátce »virtus«, v té míře, jako za prvních dob principátu, a krom toho vzrostla od oněch dob podstatně také hustota osídlení v končinách na sever od Dunaje a s ní ovšem i nebezpečí zaskočení a záhuby pro vojska, která by se odvážila příliš daleko do nepřátelské země[1]). Z toho důvodu také nevěřím, že by byl Markus Aurelius pronikl na svých výpravách do Čech, a také do dnešní Moravy, ačkoli byla mnohem přístupnější, sotva asi vnikl příliš hluboko. Nemáme také pro obojí ani sebe menšího dokladu. Pokud se týká Čech, byl sice Domaszewski[2]) ochoten viděti takový doklad ve výjevech, zobrazených na vítězném sloupu Markově (císař porazil Markomany podle jeho výkladu roku 172 při přechodu Dunaje u Řezna a táhl do jejich země, za niž ovšem Domaszewski pokládal Čechy, oklikou přes Smrčiny, podobně jako kdysi Sentius Saturninus), ale celý jeho výklad je tak nehoráznou fantasií, že ani nepotřebuje býti vyvracen. Již lokalisace boje při přechodu řeky k Řeznu je něčím, jak dobře ukázal L. Schmidt[3]), naprosto nedoloženým, a rovněž tak i vše ostatní[4]). Východiskem ofensivy Markovy proti Markomanům mohly býti stejně dobře nebo vlastně ještě mnohem spíše Carmuntum nebo Vindobona, poněvadž podle výslovného svědectví Dionova[5]) byla Pannonie trvalou operační základnou Markovou, nehledě ani k tomu, že pobyt Markův v Carnuntu i Vindoboně máme bezpečně doložen a že tato obě táborová města měla také nepoměrně lepší spojení s Italií než Řezno. A stačí jen trochu turistické znalosti rakouského území severně od Dunaje, abychom uvěřili, že i zde byl možný onen Markův »dlouhý« pochod, který je zpravidla — patrně vlivem Domaszewského — argumentem pro Markův pobyt v Čechách, aniž se císař musil i jen dnešní české hranici přiblížiti. Lesnatá hornatina při řece Chubě (vrchovina Manhartská) a dále k západu (Greinský Les) mu mohla dáti také sama o sobě víc než dosti práce, ale aby to mohl badatel správně posouditi, k tomu nestačí ovšem jen obvyklý zběžný pohled do mapy, pokud možná ještě hodně malé, nýbrž je potřebí znáti ony končiny také trochu z autopsie. Pouhé rozhodování od zeleného stolu v podobných otázkách způsobilo již mnoho zla a jistě způsobí i budoucně.

---

[1]) Srov., co v tom směru (proti Domaszewskému) dí sám L. Schmidt Stämme II. 2. 185.

[2]) Domaszewski, Marcus-Säule 115 a d., Geschichte der römischen Kaiser II (Lipsko 1909), 226 a d.

[3]) L. Schmidt, Stämme II. 2. 185.

[4]) To platí zejména také o výkladu Domaszewského o Slovanech v Čechách; srov. k tomu Niederle, Domnělí Slované na sloupu M. Aurelia v Římě, Listy filologické XXVI (1899), 402 a d., Počátky 22 pozn. 1, Novotný, ČD. I. 1. 125 pozn. 2.

[5]) Dio Cassius 71. 3. 1, 2; 71. 11 a d.

Jak jsou síly Markomanů i Kvádů přeceňovány, je zvláště dobře patrno z obou citovaných mírů, Markova a Commodova. Nejtvrdším bodem míru Markova a současně i zárukou jeho splnění bylo ustanovení, že v území obou kmenů zůstanou římské posádky. Celkový počet těchto posádek činil 20.000 mužů[1]). Toto číslo má zde pro nás mimořádný význam: pouhých 20.000 římských vojáků, rozložených v území obou kmenů, stačilo, aby je udrželo v tak tuhé kázni, že plnili věrně i ostatní těžké podmínky mírové a že snášeli bez odboje i bezohledný útisk posádek, který je nejlépe ilustrován zoufalým odhodláním Kvádů opustiti svá sídla a vydati se na málo nadějnou pouť zpět do přeplněných zemí severní Evropy[2]). Poněvadž nemáme důvodu, abychom toto odhodlání a vůbec poslušenství obou kmenů, kteří podali více než dostatečné důkazy své bojovnosti, vykládali jako nestatečnost, je obojí právě jen důkazem, že oba kmenové oněmi 20.000 mužů byli dokonale ovládáni a že tudíž nemohl býti jejich skutečný význam tak veliký, jak se dnes namnoze soudí, a že je také zhola nemožno, aby byla jejich sídla v oné době zaujímala kromě rakouského a slovenského Podunají také ještě dnešní Moravu a Čechy.

A podobné svědectví vydávají i podmínky ostatní: oba kmenové musili vyprázdniti při Dunaji pruh území, široký 38 stadií (něco více než 7 km), nesměli konati vůbec žádných shromáždění (sněmů) kmenových, musili odváděti každého roku určitý počet nováčků pro službu v římském vojsku a nová rukojmí, musili vydati všecky zajatce a sběhy a musili se konečně podrobiti nařízením, omezujícím značně jejich obchod s provinciemi a tedy i jejich hospodářský rozmach[3]). Podmínky tyto ukazují, zejména posuzujeme-li je ve spojení s tím, co bylo řečeno v předcházejícím odstavci, že oba kmenové byli výpravami Marka Aurelia úplně zkrušeni. U Kvádů bylo k tomu potřebí dvou výprav (r. 171, 173), u Markomanů jediné (172). Tato okolnost už sama sebou vzbuzuje úvahy o vzájemném poměru sil obou kmenů a připouští závěr, potvrzující to, co bylo řečeno o větším významu Kvádů. Tomuto významu, a ne-li významu, tedy určitě většímu napětí sil, jehož bylo potřebí k jejich pokoření, odpovídal jistě i úměrně větší počet posádek. Připadlo tedy na jejich území z oněch 20.000 římských vojáků jistě více než polovice. Zbytek, čítající méně než 10.000 mužů, ovládal území markomanské. I když připustíme, že jich byla rovná polovice, tedy 10.000 — je možno, aby tento počet ovládl tak úplně, jak tomu skutečně bylo[4]), celé ono širé území, které se Markomanům

[1]) Dio Cassius 71. 20. 1.
[2]) Srov. tamt.
[3]) Dio Cassius 71. 15, 20, a j.; 72. 2. 2, 3. Přidržuji se zde výkladu L. Schmidta, Stämme II. 2. 187; srov. též formulaci Mommsenovu, Marcomanenkrieg 27, a k tomu E. Nowotny, Römerspuren 3 a d., J. Dobiáš, Obzor praeh. I (1922), 79.
[4]) Srov. Dio Cassius 71. 20. 1.

připisuje, a celý kmen Markomanů v síle, jaká žije v představách německých historiků?

Podmínky míru Markova redukují tedy velmi silně domnělý velký význam Markomanů. A tuto redukci potvrzují i podmínky míru Commodova, zakončujícího »markomanské« války. Mír tento bývá zpravidla zcela falešně vykládán. Bývá posuzován jako akt, nedůstojný tradice dosavadní římské politiky, a jako důkaz neschopnosti a slabosti Commodovy [1]). Commodus byl nepochybně slaboch, byl zhýralý, ale ať byl jeho pozdější život jakýkoli, nedává nám práva posuzovati podle něho také akt vyšší politické prozíravosti, který Commodus — snad jediný ve svém životě — tímto mírem a resignací na Zadunají vykonal. Učinil-li tak z vlastního poznání a z vlastní iniciativy, či na radu a popud jiných, je významu podružného v poměru k významu věci samé. Mám za to [2]), že obsah tohoto míru spolu se zřejmou péčí Commodovou o udržení a zesílení pevnostní linie podunajské [3]) je přímo důkazem, že v tomto míru a v resignaci s ním spojené nelze viděti jen ruku slabochovu, nýbrž mnohem spíše ruku politika, který měl správné ponětí o možnostech říše a o poměru jejích sil k živelné síle barbarského příboje od severu. Je z obého zřejmé poznání, že by na severní hranici, posunuté daleko od Dunaje — obyčejně se uvádí, arci bez positivních důkazů, že Marcus Aurelius měl úmysl posunouti hranici až k Sudetám a Karpatům [4]), což by ovšem předpokládalo také Mohan jako hranici — nebylo nikdy klidu, a že by na trvalé udržení této hranice síly imperia již nestačily. Víme dnes, jak správné bylo toto poznání. Již tehdy bylo na půdě římské tolik Germánů, že osvědčená asimilační síla Říma počala selhávati. Kdyby byl Commodus splnil tehdejší plán otcův a připojil území zadunajská jako dvě nebo několik dalších provincií [5]), byl by počet

[1]) Srov. na př. Domaszewski, Gesch. d. röm. Kaiser II. 233, 235; stanovisko toto je ovšem již velmi staré, srov. o tom na př. už mínění Dionovo, 72. 2. 2.

[2]) Srov. také mínění Novotného, ČD. I. 1. 131 a d.; jak z hořeního patrno, šel bych tu v obhajobě Commoda ještě dále než Novotný.

[3]) Srov. L. Schmidt, Stämme II. 2. 191 a d., Friedlaender, Sittengesch. Roms II[6]. 47.

[4]) Srov. k tomu, co praví L. Schmidt, tamt. 190. Schmidt jako mnozí jiní historikové hodnotí zcela nesprávně význam hor jako rozhraní národů a říší v starověku. Je velikým omylem promítati naše dnešní poměry do primitivních dob přede dvěma tisíci lety. Ukázal jsem již výše, že v těchto a také ještě mnohem pozdějších dobách připadal často horám spíše význam páteře, kotvy kmenové državy než její hranice, a že horstva byla mnohdy menší překážkou šíření kmenů a národů než mohutné toky vodní, zejména byly-li tak dravé jako Dunaj, poněvadž útočící neměli zpravidla dostatečných prostředků dopravních, které by je mohly rychle a v masách přepraviti na druhý břeh, a poněvadž zde měly pohraniční stráže snazší přehled a tedy i lehčí práci než při hlídání nespočetných přechodů, skrytých v horských lesích.

[5]) Julius Capitolinus, Vita Marci 24. 5: Voluit Marcomanniam provinciam, voluit etiam Sarmatiam facere ...; 27. 10: triennio bellum postea

barbarů uvnitř hranic říše vzrostl do té míry, že by tím byl býval pravděpodobně rozklad a zánik římského imperia podstatně uspíšen. Posuzujeme-li mír Commodův a jeho resignaci na Zadunají s této stránky, musíme nezbytně dojíti k závěru, že dosavadní hodnocení obého není správné.

A s tohoto stanoviska stávají se nám také srozumitelnějšími podmínky, pro něž nám jinak schází pravé měřítko. Je to především podmínka o kontrolovaných shromážděních, která bývá posuzována především jako trest, a je to odvolání posádek římských z území barbarů, které bývá vykládáno jako slabost. Ukázal jsem, že lze o obojím souditi také jinak. Dobře to vysvitne zejména, spojíme-li obé. Předpokládejme, že Commodus přišel k názoru, že anekční politika v Zadunají nemůže býti Římu prospěšna, poněvadž jí už neodpovídá finanční a především mužná síla tohoto Říma, a že proto došel k přesvědčení, že udržování posádek v barbarském území za Dunajem je zbytečným vázáním a mrháním sil: nemusilo se zdáti barbarům, kteří si ještě před nedávnem trpce stěžovali do tvrdého jednání těchto posádek, pravým vysvobozením, když jim byla dána vyhlídka, že budou posádky po mírové úmluvě odvolány? Nemusila se jim zdáti podmínka o kontrolovaných shromážděních, za Marka Aurelia, jak se zdá, vůbec zakázaných [1]), v poměru k tomu nikoli trestem, nýbrž naopak spíše koncesí, projevem blahovůle císařovy? A císař při tom dosáhl lehce svého účelu. Mohl posádky odvolati, aniž tím poškodil prestiž říše, a zařídil si lehko mnohem lacinější kontrolu sněmovního jednání barbarů, která jeho účelům vyhovovala a byla od barbaru vykládána spíše jako úleva než trest. Posuzujeme-li takto Commoduv mír a resignaci na Zadunají, musíme přímo dojíti k přesvědčení, že motivy obojího tkví skutečně hlouběji, než se obyčejně myslí, a že i forma, jíž bylo obé uskutečněno, jeví stopy obratné diplomacie římské, která dovedla vítěziti i na ústupu.

Podmínky míru Commodova byly mimo ty, o nichž jsem se právě zmínil, v celku obdobné s podmínkami míru Markova: Markomani a Kvádové musili nechati i nadále pruh území při Dunaji zšíři 38 stadií neobydlen, musili se zavázati k odvádění roční dávky obilí a určitého počtu rekrutů, musili slíbiti, že budou císaři posílati v případě potřeby pomocné vojsko, jehož počet byl u Kvádů — jak bylo již uvedeno — stanoven na 13.000 mužů, kdežto Markomanům byl povolen kontingent nižší; oba kmenové se musili zříci nepřátelských podniků proti Jazygům, Burům a Vandalum a musili vydati zajatce, získané od míru Markova. Důležité novum byla především zmíněná již podmínka, že oba kmenové smějí konati svá kmenová shromáždění jen jednou za měsíc a na jediném

---

cum Marcomannis, Hermunduris, Sarmatis, Quadis etiam egit et, si anno uno superfuisset, provincias ex his fecisset.

[1]) Dio Cassius 71. 19; srov. L. Schmidt, Stämme II. 2. 187.

místě za přítomnosti římského centuriona [1]). V úvahách o tomto míru docházejí němečtí historikové svorně k závěru, že byl vzhledem k válečné situaci pro oba kmeny výhodný [2]). Uznávají tedy, že mohl pro ně dopadnouti ještě mnohem hůře, tím však zároveň sami implicite potvrzují, že význam obou kmenů nebyl ani zdaleka tak velký, jak se myslí, a že také jejich území mohlo zaujímati toliko dnešní rakouské a slovenské Podunají, které mohli Římané v případě potřeby od Dunaje ovládnouti, a nikoli také ještě Čechy a Moravu, na jichž trvalejší ovládnutí tehdejší síly Říma již dávno nestačily.

Největší význam pro posouzení těchto otázek má podmínka o kontrolovaných sněmech. Je především, jak jsem již ukázal, skutečným důkazem, že sídla obou kmenů byla jenom v Podunají. A má nesporný význam i pro posouzení numerické síly obou kmenů. Není sice pochyby, že snad mohla být vedlejším motivem jejím také snaha sněmy obou kmenů co nejvíce ztížiti [3]), ale tato snaha jistě nešla při politické prozíravosti Římanů tak daleko, aby větší části příslušníků obou kmenů přímo bránila v účasti na sněmech legálních, jež měli Římané možnost kontrolovati svým zástupcem, poněvadž by pak bylo jistě došlo ke svolávání tajných sněmů illegálních a tedy nekontrolovatelných. Z toho důvodu je nepochybno, že by byli Římané jistě povolili svolávání sněmů do dvou nebo i více míst, kdyby toho byl počet svobodných příslušníků obou kmenů nezbytně vyžadoval. Nestalo-li se tak, je to podle mého soudu jen důkazem, že toho vůbec nebylo potřebí, poněvadž skutečný počet příslušníků obou kmenů připouštěl konání jen jednoho sněmu, třeba snad s jistými potížemi. A stačil-li pro oba kmeny jediný sněm, nemohl býti ani jeden ani druhý příliš veliký a zejména nemohl býti ani zdaleka tak veliký, jak žije v představách německých badatelů [4]). A tento poznatek úplně potvrzuje i nevelký poměrně počet pomocného vojska, který byl mírem oběma kmenům uložen [5]). Z ostatních podmínek Commodova míru nemůžeme sice přímo usuzovati na početnost obou kmenů, ale také z nich je patrno, že byli Markomani i Kvádové tak zkrušeni, že musili bez odporu přijímati sebe tvrdší podmínky císařovy. A podmínky jeho jsou bez odporu tvrdé. Pochopíme to, uvážíme-li na př. těžkou ztrátu, která byla oběma kmenům způsobována tím,

---

[1]) Dio Cassius 72. 2. 4. K výkladu srov. L. Schmidt, Stämme II. 2. 191; srov. též Novotný, ČD. I. 1. 131.

[2]) Srov. na př. L. Schmidt, v. v. 191, Bretholz, GBM. (1912) 24, Vancsa, Gesch. N.-u. O.-Österr. I. 61, Mommsen, Marcomanenkrieg 28, Dudík, Mährens allg. Gesch. I. 43, a j.

[3]) Srov. str. 139.

[4]) Dio Cassius 72. 2. 4 mluví výslovně o jediném sněmě; i když bychom jeho text vykládali tak, že Commodus povolil každému z obou kmenů po jednom sněmu, tedy vlastně sněmy dva, zůstal by tím hoření závěr nedotčen.

[5]) Srov. též, co o tom napsal Píč, Starož. II. 2. 134 a d.

že nesměli ani teď užívati onoho 7 km širokého územního pásu při Dunaji, který pro ně měl jistě mimořádnou cenu nejen pro svoji úrodnost, nýbrž také pro svoji polohu při řece, bohaté rybami a důležité pro obchodní spojení s kulturně vyspělými a bohatými provinciemi na jejím pravém břehu. Byla-li tato a všecky ostatní podmínky od nich přijaty a loyálně plněny přesto, že již k tomu nebyli nuceni trvalým tlakem posádek, je z toho jen opět viděti, že Markomani i Kvádové byli v poměru velmi tuhé závislosti na Římu a že stačily posádky na dunajské hranici, aby držely oba kmeny v patřičné kázni.

Tento poměr závislosti není ostatně u obou kmenů ničím novým. Naopak, zdá se, že mu byli Markomani i Kvádové zvyklí odedávna [1]), a že ho proto již ani tak příliš těžce nenesli. Víme, že již Marobud věrně dodržoval smlouvu s Římem a že se nemohl odhodlati vystoupit proti němu válečně ani v době nebezpečného povstání pannonsko-dalmatského, ani později za těžkých bojů Říma s Germány na Rýně. A od té doby jsme co chvíli svědky mocenského zasahování Říma do záležitostí obou kmenů. Usazuje vypuzené krále Marobuda a Katvaldu na svém území, dává jim nového krále Vannia, přiděluje vypuzenému Vanniovi a jeho průvodu sídla v Pannonii, udržuje jeho říši i za jeho nástupců v dosavadní závislosti — králové Sido a Italicus bojují r. 69 ve vojště Vespasianově a stojí v prvém šiku v boji u Cremony [2]) — a udržuje ke konci I. století svým vlivem při vládě nad oběma kmeny i krále z rodů cizích, které jim nepochybně také sám ustanovil [3]). A tento tradiční poměr závislosti obou kmenů na Římu byl podle všeho udržován i po celou prvou polovici II. století. Byl-li porušen konečně vpády do Zadunají, které vyvolaly »markomanské« války, nestalo se tak, jak se zdá, s nějakým vědomým úmyslem setřásti římské jho a dobýti kmenům opět jejich někdejší úplné svobody, nýbrž šlo tu jistě v prvé řadě o počiny jednotlivých loupeživých tlup, které, nemohouce nalézti dostatečné obživy na přelidněném území svých kmenů, vrhaly se spolu s četnými tlupami cizími, příslušnými z části i ke kmenům velmi vzdáleným [4]), na

---

[1]) Srov. k tomu Mommsen, Marcomanenkrieg 24, a také, co dí sám L. Schmidt, Allg. Gesch. 173 a d. Premerstein, Jahreshefte d. ö. Arch. Inst. VII. 234 a d., se dokonce domnívá, že už i říše Marobudova vznikla jako vasalský stát pod římskou patronancí.

[2]) Tacitus, Hist. III. 5: Sido atque Italicus reges Sueborum, quis vetus obsequium erga Romanos et gens fidei quam iussorum patientior; III. 21: Sido atque Italicus Suebi cum delectis popularium primore in acie versabantur.

[3]) Tacitus, G. 42: Marcomanis Quadisque usque ad nostram memoriam reges manserunt ex gente ipsorum, nobile Marobodui et Tudri genus (iam et externos patiuntur), sed vis et potentia regibus ex auctoritate Romana.

[4]) Srov. výčet u Julia Capitolina, Vita Marci 22. 1: Marcomanni, Varistae, Hermunduri et Quadi, Suevi, Sarmatae, Lacringes et Burei [mezera] hi aliique cum Victualis, Sosibes, Sicobotes, Roxolani, Basternae, Halani

římské Zadunají, rozkvetlé a zbohatlé v předchozích klidných dobách. Tlupy tyto nevedla nějaká spolčující, uvědomělá politická idea, nýbrž jen a jen instinkt hladových mass, chtivých lupu a nové půdy. Po šťastných výsledcích prvých výprav hrnulo se přes Dunaj stále více lidu, až konečně byli uvedeni do pohybu celí kmenové, sídlící v Podunají, nebo alespoň velká část jich. Ale i tu bylo nepochybně celé hnutí stále ještě vedeno pohnutkami čistě pudovými. Tím si také vysvětlíme, proč se po ofensivních výpravách Marka Aurelia Markomani i Kvádové rychle vracejí ve svůj starý poměr k Římu a proč přijímají a plní závazky, nesnesitelné přímo pro lid zvyklý naprosté volnosti a svobodě, za jaký bývají Markomani a Kvádové obyčejně pokládáni. Ani tito ani oni ve skutečnosti úplné svobody již po celé generace neměli. Od doby více než sto let si uvykli dívati se na Řím jako na moc, jejíž panství je věcí samozřejmou. Proto také, jakmile jim dal císař pocítiti tíhu římské ruky, sklonili pod ni opět své šíje a přijímali a bez odboje plnili i podmínky sebe těžší. Ostatně, jak jsem ukázal, nepochybně ani jinak nemohli. Snášeli římské jho, pokud byly na jejich území římské posádky, a snášeli je i později, když byly již posádky odvolány.

Poměr tento potrval, pokud je nové přelidnění jejich území a s ním spojená nouze o půdu nehnala opět za Dunaj. O jeho pevnosti svědčí nejlépe okolnost, že si mohl císař Caracalla dovoliti popravit kvádského krále Gaiobomara (kolem r. 215 po Kr.), který byl u něho obžalován, aniž se proto Kvádové vzbouřili [1]). O Markomanech slyšíme opět [2]) až za zmatků, které zmitaly říší římskou v době kolem polovice III. století. Uplynula od »markomanských« válek doba tří generací, sídla v Podunají začala jim býti nepochybně těsná a touha po kořisti počala býti silnější než respekt před chabou správou provincií, a tak je vidíme účastniti se vpádů Germánů do Zadunají za císaře Valeriana. Syn Valerianův Gallienus zakončil hnutí jejich tím, že usadil jejich krále Attala i s tlupami, jež tvořily jeho průvod, na půdě římské v Pannonii [3]). Zbytek kmene, pokud ještě zůstal v Zadunají, byl tehdy nepochybně uveden v dřívější závislost na říši římské [4]). Jméno Markomanů se od té doby ozývá ještě několikráte, ale jejich význam byl již neveliký a podle všeho neustále více klesal. Koncem IV.

Peucini, Costoboci. Srov. k tomu Mommsen, Marcomanenkrieg 24 a d., Novotný, ČD. I. 1. 111, L. Schmidt, Stämme II. 2. 177.

[1]) Dio Cassius 77. 20. 3; srov. k tomu Novotný, ČD. I. 1. 135, L. Schmidt. Allg. Gesch. 176, Stämme II. 2. 193.

[2]) Nehledíme-li ke zprávě Aelia Lampridia, Vita Heliogabali 9: Cum Marcomannis bellum inferre vellet . . .; ze zprávy není zřejmo, že by šlo vážně o válku.

[3]) Aurelius Victor, De caesaribus 33. 6, Epit. (De vita et moribus) 33. 1; Trebellius Pollio, Gallieni 21 (3); v. v. str. 141.

[4]) Srov., co o tom praví Novotný, ČD. I. 1. 148 a d.

století se dovídáme o markomanské královně Fritigil, že se stala křesťankou a putovala v náboženském zanícení do Italie, aby seznala proslulého milánského arcibiskupa Ambrože [1]). Poté Markomani mizejí trvale z dějin. Paulus Diaconus je sice uvádí [2]) ještě mezi kmeny, kteří se zúčastnili zápasu Attilova s Aëtiem na polích Katalaunských, ale vzhledem k tomu, že tento zpravodaj žil v době o tři století mladší (v druhé polovici VIII. století), nutno spolehlivost jeho zprávy posuzovati s reservou [3]). Tolik ovšem lze říci v její prospěch, že Attila na své cestě k západu vedl své zástupy Podunajím, tedy jistě v nejbližší blízkosti sídel Markomanů, ne-li dokonce přímo jejich územím, a že je proto docela možno i pravděpodobno, že se k pomocným tlupám jeho, pocházejícím ze všech možných koncú světa, připojila — ať již po dobrém, z touhy po kořisti, která pod vedením proslaveného krále Hunů kynula, či z přinucení — také část kmene markomanského. To jest arci vše, co v té příčině lze říci.

Z toho, co zde bylo pověděno o Markomanech se stanoviska historického, vyplývá odpověď na otázku po významu jejich pro archeologickou minulost Čech sama sebou. Pobyt jejich v Čechách počíná se asi rokem 9—8 př. Kr. a končí nejpozději v době »markomanských« válek, tedy v druhé polovici II. stol. po Kr., pravděpodobně však již dříve. Území, které zde obývali, nelze přesně vymeziti, nutno je však hledati v jižní polovici země. Severu a východu Čech podle všeho vůbec nikdy neobývali. Tomu nasvědčují především zprávy Tacitovy z konce I. století po Kr.[4]) a ještě určitěji zpráva Ptolemaiova ze století II., podle níž obývali Markomané dokonce jen malou část země při Šumavě[5]), nebyla-li jejich sídla již vůbec mimo českou půdu.

---

[1]) Paulinus Diaconus, Vita S. Ambrosii 36 (Migne, Patrol. lat. XIV. 39). L. Schmidt, Stämme II. 2. 199, 203 tvrdí, že její manžel byl králem jen malé části Markomanů v Podunají (ani ne všech Markomanů u Dunaje, nýbrž jen jednoho jejich kraje), důkazu však nepodává. Není ovšem také možný, poněvadž pro to není jediného historického dokladu. Podle toho, co bylo o Markomanech řečeno, je ovšem také zřejmo, že nelze bráti vážně mínění, že by byla královna Fritigil zavedla křesťanství v Čechách, srov. A. Frind, Die Kirchengeschichte Böhmens I (Praha 1864), 1, Strakosch-Grassmann, Gesch. d. Deutschen I. 219 a d., Bretholz, GBM. (1912) 25, GBM. I (1921), 28, Naegle, German. Christen 77 a d., Kirchengesch. I. 1. 4 a d., Karafiat, Zur Urgesch. v. Teplitz 33 a d., a dokonce už ne mínění, že by známý kostrový hrob ze Želenek u Duchcova (srov. Píč, Starož. III. 1. 87, obr. 43) byl pozůstatkem markomanské kněžny-křesťanky, jak soudí na př. Strakosch-Grassmann, v. v. 220, L. Schmidt, v. v. 208, Naegle, German. Christen 84 a d., Kirchengesch. I. 1. 8 a d., Karafiat, v. v. 33 a d., Bretholz, GBM. I (1921), 28; srov., co k tomu poznamenává Novotný, ČMM 1917/1918, 319.

[2]) Paulus Diaconus, Hist. Rom. XIV. 2 (MG. Auct. ant. II. 201).

[3]) Srov. Novotný, ČD. I. 1. 153 a d.

[4]) Tacitus, G. 42, 43.

[5]) Ptolemaios II. 11. 11; zpráva tato může ovšem při způsobu jímž dílo Ptolemaiovo vznikalo, pocházeti také z doby starší.

To jest časový a prostorový rámec, s nímž by musila dokonale souhlasiti každá archeologická hypothese, které bychom měli přiznati jakousi míru pravděpodobnosti. Vidíme hned, že s ním nesouhlasí především ony hypothese, jež připisují Markomanům mladší období kultury dobřichovské a kulturu merovejskou (v Čechách) [1]). Pokud se týče období stradonického, mohli bychom Markomanům přisouditi, jak jsem ukázal již nahoře, nejvýše druhou, t. j. mladší polovinu Stradonic a soudobých nalezišť na jihu a snad též jihozápadě Čech. Naleziště stradonické kultury na severu a východě jim připisovati nelze. A toto rozdělení teritoriální platí i pro období pičhorské. Tu ovšem padá na váhu také ještě okolnost, že nám schází časové měřítko pro bezpečné posouzení, zdali a pokud Markomanům náleželo i oněch několik nalezišť, která bychom jim po stránce geografické mohli přičísti, poněvadž jednak nemohla býti tato naleziště dosud řádně prozkoumána, takže neznáme délky jejich osídlení, jednak — a hlavně — neznáme vůbec doby, kdy Markomani z okolí těchto nalezišť trvale odešli.

Nemůžeme-li určitě říci, co je původu markomanského na území, které Markomanům skutečně kdysi patřilo, můžeme po nich přirozeně tím méně dávati jméno celé kulturní oblasti, na jejíž větší — a hlavní — části Markomani vůbec nikdy neseděli. Tím ovšem nechci vylučovati možnost, že se snad v budoucnosti přijde i na území, které patřilo Markomanům, na větší počet nalezišť s touž a snad i stejně typicky vyvinutou kulturou, pokud se to však nestalo, nemáme podle dosavadního stavu naprosto žádného skutečně věcného důvodu, abychom pičhorské kultuře dávali jméno po Markomanech pro několik málo dosud známých nalezišť, vzdálených daleko od centra této kultury a nadto i rázem svého dosavadního materiálu nálezového značně odlišných. Odlišnost materiálu, pocházejícího z těchto nalezišť, vyvolává naopak otázku, není-li sama přímo dokladem, že vlastní kultura pičhorská nikdy markomanskou býti nemohla a že tedy Markomani na jejím území také nikdy neseděli.

Vedle Markomanů a v těsné spojitosti s nimi se objevuje v dějinách jméno *Kvádů*. Badatelé, kteří připisují Markomanům Čechy, přidělují Kvádům zpravidla Moravu [2]). Ale právě příklad

[1]) Srov. Weinzierl, Mitt. Anthr. Ges. Wien 1904, [48], Mannus I. 209 a d., L. Schmidt, Stämme II. 2. 199.

[2]) Srov. Zeuss, D. N. 118, Šafařík, SS. I². 462, Müllenhoff, DA. II². 301 a d., R. Much, Südmark 127 a d., Die Herkunft der Quaden, Beitr. z. Gesch. d. d. Spr. XX (1895), 32, Stammeskunde³ 109, Hoops Reallex. III. 431 a j., Strakosch-Grassmann, Gesch. d. Deutschen I. 12 a d., Bremer, Ethnographie 60, 214, L. Schmidt, Allg. Gesch. 37, 172 a d., Stämme II. 2. 201, Blasel, Die Wanderzüge der Langobarden (Vratislav

Kvádů ukazuje názorně, jak nekriticky a přímo libovolně se někdy v podobných otázkách postupuje.

Co víme positivního o sídlech Kvádů? První historická zpráva o nich se nám zachovala u Strabona, jenž Kvády uvádí jako jeden ze svévských kmenů, sedících za jeho doby v Hercynském lese[1]). Poněkud bližšího označení jejich sídel se nám dostává od Tacita, který je označuje jako kmen bydlící při Dunaji vedle Markomanů, s nimiž zde tvoří frontu Germanie proti říši římské[2]). A ještě přesněji poznáváme jejich sídla ze zpráv o »markomanských« i pozdějších válkách s Římany, které svědčí vesměs pro dnešní slovenské Podunají od řeky Moravy až asi k Iplu. Zde se konají boje mezi nimi a Římany za ofensivních výprav Marka Aurelia, zde na Hronu píše tento císař část svých filosofických úvah *Εἰς ἑαυτόν*[3]), zde odstupují Kvádové podobně jako dále na západě Markomani pruh své země při Dunaji zšíří 38 stadií[4]), a zde také jest »jejich rodná země«[5]) ještě v polovici století IV. a později, pokud je můžeme v dějinách vůbec sledovati.

Je možno, že v době, než přešli úplně na území dnešního Slovenska, zasahovala jejich sídla od Dunaje až na dnešní Moravu, ale nemáme ani jediné spolehlivé zprávy, jež by nás opravňovala k umístění vlastního jádra jejich sídel do této země. Bývá sice v tom smyslu citován Ptolemaiův záznam, uvádějící Kvády »pod Orkynským lesem«[6]) ve spojení, které zdánlivě nepřipouští jejich lokalisaci k Dunaji, ale ani ten toho nedokazuje. Nedokazuje toho pro dobu »markomanských« válek, kdy Ptolemaios své dílo psal (dokončil), neboť v té době, jak víme z jiných zpráv, bylo centrum kvádských sídel určitě již v sousedství Markomanů v slovenském Podunají, a nedokazuje toho také ani pro dobu starší, neboť tu máme opět určitou a jasnou zprávu Tacitovu, která již

1909), 99, 108, Novotný, ČD. I. 1. 66, 123, 132 a d., 142 a d., Z dějin československ. 20 a d., Bretholz, Děj. Mor. I. 11 a d., GBM. (1912) 21, 23 a d., GBM. I (1921), 23, 27, 30 a d., z polemických statí jmenovitě Palacky's Kolonisationstheorie 7 a d.; Kauffmann, DA. I. 285, 33[1], 385, Rzehak, Röm. Eisenzeit 273 a d., Tagesbote 19. III. 1922, Die Palacky'sche Kolonisationshypothese u. die Vorgeschichtsforschung 55 a d., Fischel, Das angebliche Kolonistentum 23 a d., Wostry, Das Kolonisationsproblem 19 a d., a j. Niederle přijímá vzhledem k poloze Kvádů na východ od Markomanů také Moravu jako prvotní území jejich v našich končinách, soudí však, že se po nedlouhé době posunuli k Dunaji, srov. SS. III. 21, Počátky 15 a d.

[1]) Strabon VII. 1. 3 (vložka).

[2]) Tacitus, G. 42.

[3]) Marcus Antoninus, *Εἰς ἑαυτόν* I. 17: *Τὰ ἐν Κουάδοις πρὸς τῷ Γρανούᾳ.* Srov. překlad E. Peroutky, Myšlénky císaře M. Aurelia (Otázky a názory XXIV, Praha 1908), str. X, 12, Mommsen, RG. V. 196 pozn. 1, Marcomanenkrieg 23, Novotný, ČD. I. 1. 118, k etymologii Much, Hoops Reallex. II. 328.

[4]) Dio Cassius 71. 15; srov. k tomu str. 150.

[5]) Ammianus Marcellinus XVII. 12. 5, 21.

[6]) Ptolemaios II. 11. 11.

také uvádí Kvády při Dunaji vedle Markomanů[1]). Ostatně jsem ukázal již dříve[2]), že jména »národů«, citovaných Ptolemaiem při Dunaji — Baimů, dvojích nebo snad i trojích Kampů a možná i obojích Rakatů — mohou býti také jen pouhými názvy geografickými, jež nemají po případě se skutečnými jmény obyvatelstva nic společného a nevylučují tedy také možnost lokalisovati Markomany a Kvády až k Dunaji.

Vedle Ptolemaia bývá uváděna na podporu hypothese o osídlení dnešní Moravy Kvády — hypothese tato hýří ovšem staletími podobně jako hypothese o markomanském osídlení Čech — právě citovaná zpráva Tacitova. Je pravda, že Tacitův zápis o národech, bydlících za Markomany a Kvády[3]), nevylučuje výkladu, že sídla kvádská mohla zaujímati snad také ještě dnešní jižní Moravu, ale že by na Moravě bylo bývalo vlastní ústředí jejich sídel, toho také ze zprávy Tacitovy vyčísti nelze. Nemáme pro to prostě vůbec ani jediného historického dokladu, i jest opravdu s podivem, jak mohla vyrůsti a toho rozšíření dojíti hypothese o pětistoletém nebo ještě delším kvádském osídlení Moravy tak — vlastně docela z ničeho. Vyrostla podle všeho z představy, že Kvádové seděli východně od Markomanů. Poněvadž se věřilo, že Markomanům patřily Čechy, byla prostě připsána Kvádům Morava. A jakmile se to stalo, nic nedovedlo již zviklati představu konservativních badatelů, že Kvádové byli na Moravě tak dlouho, jak dlouho vůbec jako samostatný kmen existovali — neboť ani jediná historická zpráva nepraví, že z Moravy odešli! A tak se došlo konečně tak daleko, že bývají Kvádové pokládáni za vlastní obyvatelstvo Moravy ještě i v době, kdy už jejich jméno z dějin navždy zmizelo. Příčiny tohoto houževnatého lpění na hypothesi tak nedostatečně opřené jsou ovšem různé. Vedle tradice je nepochybně i zde opět hlavní pohnutkou jeho ona politická tendence, o níž jsem se zmínil při otázce markomanské[4]).

Naprostý nedostatek historických zpráv o Kvádech z doby před jejich usídlením v Podunají, v končinách později ryze slovanských, byl příčinou, že byli podobně jako Markomani pokládáni za Slovany. Tento názor, dříve značně rozšířený, lze dnes pokládati za překonané stanovisko[5]). Pro posouzení původu obou kmenů máme jediné rozhodující měřítko — historické zprávy. A tyto zprávy mluví často a důsledně jak o Markomanech, tak také o Kvádech jako o kmenech, patřících k velké rodině germánských Svévů. Je konečně pochopitelno, že římští autoři ne-

---

[1]) Tacitus, G. 42.
[2]) Srov. str. 137.
[3]) Tacitus, G. 43.
[4]) Že tomu skutečně tak, dokazuje zvlášť jasně hypothese Bretholzova, srov. str. 146 pozn. 2.
[5]) Srov. k tomu Niederle, SS. III. 32 a d., 49, Manuel I. 124 a d., Počátky 15 pozn. 1; tamt. v. příslušnou literaturu.

musili býti snad dokonale informováni o celém rozsahu svévské skupiny a její oblasti, takže po případě k ní mohli počítati v Zálabí i některý kmen z jiné skupiny germánské, nebo dokonce snad i některý ze sousedních kmenů slovanských, ale o Markomanech a Kvádech, sousedících s Římany na Dunaji v délce několika set kilometrů, měli historikové římští již před válkami »markomanskými« a tím více ovšem ještě za těchto válek a po nich příležitost nabýti tak relativně důkladných informací, že by se jim bylo musilo státi nápadným, kdyby se byl některý z těchto kmenů v řeči, mravech a vůbec ve svém celém bytu lišil od ostatních Germánů[1]). Nic takového však nikde nepozorujeme, oba kmenové jsou důsledně pokládáni za Germány a jsou tímto jménem také uváděni vedle svých jmen kmenových a vedle označení jako Svévi, které se vyskytuje jednou jako název hromadný, označující celou skupinu kmenů, jindy jako jméno obecné pro některý ojedinělý kmen nebo jeho část. Tento druhý způsob se stává znenáhla při označování Markomanů a Kvádů zvláště oblíbeným, a od válek »markomanských«, od jejichž konce se vůbec jméno Kvádů objevuje v dějinách častěji než jméno Markomanů, nalezneme také název Svévi úměrně častěji spojen s jménem Kvádů. Že by však výraz »Svévi« ve svém užším smyslu odevždy byl znamenal jenom Kvády, jak v poslední době soudí na př. L. Schmidt[2]), toho z historických pramenů dokázati nelze. Je proto také holou fantasií vše to, co Schmidt v důsledku tohoto svého ztotožnění Kvádů se Svévy dovede vypravovati o historii a významu Kvádů již od dob Caesarových, kdy prý seděli při řece Fuldě a v okolí, zahnali r. 58 př. Kr. Usipety a Tenktery, podmanili si Ubie a Chatty atd.[3]) Ostatně nedovede — a také nemůže — v tom ani sám Schmidt býti důsledný, nýbrž připouští podle potřeby odchylky. Tak na př. vykládá zprávu Ammiana Marcellina (XVI. 10. 20), uvádějící Svévy vedle Kvádů, »wegen des Angriffsobjektes« (Raetie) na Juthungy[4]), jindy pokládá Sueby Tacitovy (Agricola 28) za Markomany[5]), opět jindy mu značí jméno Svévi kollektivum, zahrnující vedle Kvádů Markomany, Marsingy a dokonce i Semnony[6]), počtvrté zná jméno »Donausweben« pro Markomany a Kvády[7]), popáté pro »Kvády nebo Alamany«[8]) atd.

Nedostatek historických zpráv o nejstarších dějinách Kvádů

---

[1]) To bych jmenovitě chtěl zdůrazniti proti stanovisku P. Papáčka, srov. jeho nejnovější práci O starobylosti slovanské u nás a v římské Germanii vůbec (Praha 1923), 42 a d., 48 a d. (vyšla za tisku této práce).

[2]) L. Schmidt, Stämme II. 2. 141, 158 a j.; dříve již projevil podobné mínění na př. R. Much, Herkunft d. Quaden 20 a d., 26 a d., 32.

[3]) L. Schmidt, Stämme II. 2. 141 a d.

[4]) Tamt. 195.

[5]) Tamt. 158 a d.

[6]) Tamt. 174.

[7]) Tamt. 175 a d.

[8]) Tamt. 212.

je také příčinou, že nevíme nic jak o původních sídlech jejich, tak také o době, kdy je opustili, a o cestě, kterou se dostali do své pozdější podunajské vlasti. Jen tolik možno pokládati za jisto, že jejich stěhování souviselo s oním velkým hnutím Germánů, které zatlačilo Kelty do Zadunají, a že podle své pozdější daleko na jihovýchod posunuté polohy byli nepochybně jedním z prvních svévských kmenů, který se tlačil do starých keltských sídel. Podle jejich východnější polohy bylo by také možno domýšleti se, že svůj pochod nastoupili již před Markomany, ale pozdější ustavičné těsné sousedství a trvalé přátelské styky nebo lépe řečeno trvalé spojenectví obou kmenů, které svědčí o jejich velmi blízké příbuznosti, ba které budí občas přímo dojem, že tu jde vůbec o týž lid, differencovaný jen dvěma různými jmény významu spíše teritoriálního než ethnologického [1]), je důkazem, že mezi přesunem obou kmenů nemohla býti příliš dlouhá časová mezera, která by byla mohla přivoditi jejich vzájemné odcizení a při níž by se byl mezi ně mohl vsunouti po případě také nějaký kmen třetí. Lze proto míti důvodně za to, že Kvádové zaujali svá sídla v Podunají buď současně s Markomany nebo jen o něco málo dříve [2]).

Cesty, jež je mohly přivésti do jejich sídel při Dunaji, byly dvě: jednak od severu přes Moravu, jednak od západu podle Dunaje nebo alespoň poblíž něho. Prvý směr se stal již takřka historickým dogmatem a jednou z opor hypothese o kvádském osídlení Moravy. Přitom se arci zpravidla zapomíná, že, i kdyby se byl posun Kvádů dál přes Moravu, mohla býti tato země jen jejich průchodní stanicí a nikoli vlastním sídlem pro celá staletí, neboť přírodní zákony, jimž podléhají primitivní národové stejně jako země je živící, nutkaly je přímo samy k sestupu k Dunaji, k němuž tíhne celé povodí řeky Moravy, a který tvoří také vlastně přirozenou jižní hranici země podle této řeky nazvané. A krom přirozených podmínek geografických byly tu ostatně ještě jiné pohnutky k posunutí sídel k Dunaji, v prvé řadě stálý tlak sousedních kmenů od severu a s druhé strany lákavá blízkost římských provincií, jež pro fantasii a chtivost barbarů znamenaly zemi pohádkového blahobytu. Vše to jsou momenty v životě primitivního lidstva tak významné, že je zrovna nepochybno, že

[1]) Srov. na př. výklad Zeussův, D. N. 118, že jsou Kvádové »von den Markomannen ausgegangene Haufen«.

[2]) Srov. Niederle, SS. III. 21 (Manuel I. 119 klade příchod Kvádů před rok 14 př. Kr.); nejčastěji se soudí, že oba kmenové přišli současně, srov. Much, Herkunft d. Quaden 26 a d., Hoops Reallex. III. 431, Stammeskunde[3] 109, Kossinna, Ursprung d. Germanennamens 280, L Schmidt, Allg. Gesch. 171, Stämme II. 2. 159, Novotný, ČD. I. 1. 65 a d., Kauffmann, DA. I. 331, 385 pozn. 7. Premersteinovo datování příchodu Kvádů »delší dobu před rokem 14 př. Kr.« (Jahreshefte d. ö. Arch. Inst. VII. 226) není dosti odůvodněno; srov. k tomu J. Dobiáš, Epigrafické studie k dějinám a národopisu československého území v době římské, ČČM XCVI (1922), 86 a d.

by se byl Dunaj jistě již velmi záhy po příchodu Kvádů k řece Moravě musil státi jižní hranicí a Moravské pole střediskem jejich sídel.

Kromě cesty přes Moravu nelze ovšem vylučovati ani druhé cesty, paralelní s Dunajem. To byl patrně směr, kterým se posunuli Markomani pod Marobudem do svých sídel mezi Dunajem a neznámou blíže linií uvnitř dnešních Čech, i byl by zcela přirozený úsudek, že se týmž směrem před Markomany posunovali také Kvádové. Než ať se již dostali do svých podunajských sídel tímto či oním způsobem, při žádném z nich se nemohla státi vlastním ústředím jejich pro delší dobu dnešní Morava.

Kdy se přesunuli z dnešního rakouského Podunají z c e l a na půdu Slovenska, nedovedeme určitě posouditi. Příčinou tohoto konečného pohybu byla nepochybně jednak snaha všech příslušníků kmene dostati se k Dunaji co nejblíže, čímž území jimi zaujaté pozbývalo hloubky, ale zato se silně prodlužovalo, jednak tlak spřízněných s nimi Markomanů, kteří přesunujíce se stále více z vnitrozemí do Podunají, byli rovněž vedeni snahou zaujmouti při Dunaji území co možná nejdelší a tak chtíce nechtíce tiskli Kvády dále na východ, kde nebylo patrně ještě takového přelidnění, jako na druhé (západní) straně markomanských sídel. Počátkem »markomanských« válek byl tento proces, jak se zdá, u obou kmenů již ukončen. Středisko kvádských sídel nutno od té doby až do konce jejich dějin hledati v slovenské nížině při Dunaji. To dokazuje nade vši pochybu pobyt Marka Aurelia v poříčí Hronu a celá další historie pokojných i válečných styků Říma s Kvády, a pro to svědčí i okolnost, že byla za operační základnu římských vojsk proti nim důsledně volena táborová města pannonská, především Carnuntum a Brigetio. Zdali v té době dosahovala jejich sídla také ještě do dnešní jižní Moravy, nelze pro nedostatek zpráv určitě rozhodovati, ale z důvodů, které jsem uvedl pro touž dobu při otázce markomanské[1]) a které s příslušnou obměnou platí i pro Kvády, pokládám to za málo pravděpodobné. I kdyby však tomu vskutku tak bylo, nemohli Kvádové mimo slovenskou nížinu a přilehlé svahy Karpat při počtu příslušníků, na jaký lze souditi především podle podmínek míru Commodova[2]), zaujímati také ještě nějakou značnější část dnešní Moravy. To je, myslím, vyloučeno. Nemáme pro to ostatně ani jediného historického dokladu, zato však nám podávají velmi výmluvné svědectví proti tomu podmínky míru Commodova a v nemenší míře i sama okolnost, že Kvádové podobně jako Markomani zůstávají i po odvolání římských posádek z jejich území v trvalé tuhé závislosti na Římu[3]).

[1]) Str. 139 a d.
[2]) Srov. str. 142 a d.
[3]) Srov. str. 154 a d. Také zprávě Dionově, že Markus Aurelius zabránil odchodu Kvádů k Semnonům obsazením průsmyků, porozumíme nejlépe,

Jak se cítili Římané pány situace v kvádské zemi, toho nejlepším důkazem je citovaný již[1]) příklad z doby Caracallovy. Směl-li císař dáti na prostou obžalobu popraviti samotného krále Kvádů, aniž to vyvolalo větší odezvu kmene, je to právě jen důkazem, že Kvádové již patrně ani pohany, která jim byla tím způsobena, příliš nepociťovali, že tedy jistě byli již římskému jhu zvyklí a že postačily nevelké římské posádky v několika málo stanicích při Dunaji, aby je udržely v takové kázni, že si ani netroufali se vzbouřiti. Uvážíme-li, že to je bezmála půl století od míru Commodova, jímž byly odvolány posádky z kvádského území, je obojí velmi výmluvným dokladem, že toto území nemohlo jíti příliš daleko od Dunaje na sever, neboť jinak by ono pokorné poslušenství při známé statečnosti Kvádů bylo něčím zhola nevysvětlitelným. V pozdějších dobách došlo arci ještě několikráte ke vpádům Kvádů do Pannonie, zpravidla ve spolku se Sarmaty, usazenými v nížinách mezi Dunajem a Tisou, ale všecky zprávy o těchto vpádech a bojích s Římany podávají nám jen a jen doklady o tom, že sídla Kvádů byla toliko v slovenském Podunají a naopak ani jediná nesvědčí pro to, že by byli seděli také ještě na Moravě. Nemáme tedy v těch dobách již vůbec žádného věcného důvodu, abychom je tam ještě umisťovali. Činí-li se tak přesto a dokazují-li, nebo lépe, tvrdí-li přesto někteří badatelé, že Kvádové seděli na Moravě až do V. století nebo dokonce i ještě déle[2]), nelze než označiti jejich hypothese jako pouhé domněnky beze vší historické opory[3]).

Po stránce archeologické lze konstatovati, že mínění o Kvádech jsou podstatně skromnější než o Markomanech. Příčinou toho jest ovšem především okolnost, že kulturní vývoj Moravy za doby římské není ani zdaleka tak dobře znám, jako vývoj Čech, a že si proto autoři oněch různých hypothesí nevěděli dobře rady, kterou z moravských kultur by měli Kvádům připsati. Proto vidíme, že se Kvádové prostě připínají archeologicky k Markomanům[4]), a že se mluví o kultuře dobřichovské také jako o kul-

předpokládáme-li, že sídla Kvádů byla ohraničena Karpatami; srov. Dio Cassius 71. 20. 2: *ὥστε καὶ τοὺς Κουάδους μὴ φέροντας τὸν ἐπιτειχισμὸν μεταναστῆναι πανδημὶ πρὸς Σεμνόνας ἐπιχειρῆσαι. ὁ δὲ Ἀντωνῖνος προμαθὼν τὴν διάνοιαν αὐτῶν, τὰς διόδους ἐκώλυσεν.*

[1]) Str. 155.

[2]) Tak je na př. ještě v VI. století klade na Moravu Blasel, Wanderzüge 99, 108, a ještě dále zachází Bretholz, GBM. I (1921), 32 a d., Palacky's Kolonisationstheorie 7 a d., 21 a d., Kolonisations-Polemik 13 a d.: Kvádové podle něho Moravy dokonce už vůbec neopustili, nýbrž žili tu dále i po době, kdy trvale zmizeli z dějin, a utvořili tak most k pozdnímu, historicky doloženému německému obyvatelstvu! Srov. k tomu výše str. 146 pozn. 2.

[3]) K tomu, co zde bylo o jednotlivých stránkách kvádské otázky pověděno, srov. také to, co jsem uvedl o Kvádech ve spojení s Markomany, str. 136 a d., 142 a d., 150 a d.

[4]) Srov. Strakosch-Grassmann, Gesch. d. Deutschen I. 193, L. Schmidt, Stämme II. 2. 168, 205 a d.

tuře markomansko-kvádské[1]). Viděli jsme však, jak malý nárok má kultura dobřichovská v Čechách na jméno po Markomanech, a tím méně může býti ovšem na Moravě pokládána za kvádskou. A jako při celých kulturních obdobích, nedařilo se dosud »kvádským« hypothesím přirozeně ani při pokusech přičísti Kvádům jednotlivé moravské lokality. Dělo se tak arci hlavně v starších dobách, kdy vědomosti o praehistorii Moravy byly ještě více než nedostatečné a kdy se také necítila ještě potřeba přísné vědecké kritiky i v otázkách praehistorické archeologie do té míry, jako dnes. Nemám za nutno podávati zde výčet různých těch nápadů, věnovaných Kvádům, připomínám jen jako příklad mínění Kirchmayrovo[2]), že Kvádům patřil na př. Hostýn, Špilberk, moravské »lochy«[3]), měnínské hroby se skrčenými kostrami, hallstattské nálezy Wanklovy z Býčí Skály a j. Již z těchto několika ukázek je zřejmo, že Kirchmayrovy domněnky není již dnes vůbec potřebí vyvracetí[4]). A podobně je tomu i u jiných. Připisovati Kvádům určité archeologické lokality bylo by lze jenom tehdy, kdybychom měli historicky bezpečně zjištěno, že Kvádum v době, z níž nálezy pocházejí, také skutečně patřily. To ovšem na Moravě nebude u žádného naleziště možno. A přece jsou Kvádové ve skutečnosti jediným z národů, kteří kdysi obývali území našeho státu, jehož sídla máme pro dobu, jež nás zde zaměstnává, alespoň v jádře historicky přesně zjištěna. Ne ovšem na Moravě, nýbrž na Slovensku. To arci už nepatří do rámce této stati. Podotýkám tu jen mimochodem, že za takovou nesporně kvádskou stanici pokládám na př. Děvín při ústí Moravy do Dunaje. Děvín byl obydlen Kvády jistě již v I. století po Kristu a zůstal jejich osadou mimo dobu, v níž musili respektovati podmínku míru Markova i Commodova o vyprázdnění územního pruhu při Dunaji zšíři 38 stadií, nebo v níž byl Děvín přímo obsazen Římany, až do V. století. Pro svoji polohu při křižovatce dvou velmi důležitých obchodních cest i pro svoji posici mezi dvěma mohutnými řekami a pohořím, která z něho činila přírodní pevnost zcela mimořádného významu, patřil jistě k nejdůležitějším kvádským osadám. Okolnost, že proti němu na druhé straně Dunaje bylo vybudováno Carnuntum, jedna z nejsilnějších římských posic při Dunaji, illustruje dobře také jeho

[1]) Srov. na př. Menghin, Führer[3] 140, Rzehak, Tagesbote 19. III. 1922, Die Palacky'sche Kolonisationshypothese u. die Vorgeschichtsforschung 55. Nejurčitěji se vlastně dosud o archeologické stránce otázky kvádské vyslovil I. L. Červinka. Připsal Kvádům prostě celou moravskou kulturu — latènskou. Na neudržitelnost jeho hypothese jsem již ukázal, srov. str. 43 pozn. 2.

[2]) H. Kirchmayr, Der altdeutsche Volksstamm der Quaden, I (Brno 1888), 18 a d., II. (Lipsko 1893), 6, 55 a d.

[3]) Něm. »Erdställe«, středověké a snad i novověké podzemní skrýše, hojné v Rakousích, jižní Moravě a j.

[4]) Srov. o nich správný posudek Rzehakův, Röm. Eisenzeit 216, 274 a d.

význam. Pro Kvády a ovšem i pro Římany. Osudy jeho byly jistě velmi pohnuté, poněvadž byl první posicí, na niž Římané při svých ofensivních výpravách z Carnunta útočili. Jeho poloha proti Carnuntu i povaha přirozené pevnosti byla také příčinou, že se stával v dobách římského rozmachu stálou posicí římskou, předmostím Carnunta, čímž si Římané zajišťovali ovládání přechodu přes Dunaj a tím i možnost návratu pro legie, vysílané do vnitra kvádské země[1]). Když síly Říma ochably, nebo když římská posádka ustoupila na druhý břeh, vraceli se nepochybně opět Kvádové a Děvín pak dostával zase svoji původní tvářnost barbarské osady, jež měla pro Kvády právě v dobách rozvratu říše římské zvýšený význam jako brána pro vpády do Pannonie. Že se při takových příležitostech Kvádové mstili na Carnuntu, především ovšem na jeho civilní části, rozumí se samou sebou. Ostatně trpěl při takových vpádech nepochybně i sám vojenský tábor, jak ukazují události z roku 374, kdy byl, jak se zdá, barbary důkladně rozkotán[2]).

Třetí velký kmen, jehož jméno bývá spojováno — prozatím, pokud vím, hlavně jen po stránce historické[3]) — s naší oblastí v době římské kultury, jsou *Hermunduři.*

Hypothese, zaměstnávající se touto otázkou, lze rozděliti v celku na dvě skupiny. Do prvé bych kladl mínění těch badatelů, kteří zprávu Tacitovu o vypuzení Katvaldově[4]) pokládají za důkaz, že Hermundři při této příležitosti rozzšířili na Čechy své panství, do druhé mínění oněch, kteří soudí, že Hermunduři v Čechách také seděli. Do prvé skupiny náleží Dudík, Bachmann, Much a j.[5]), do druhé především Domaszewski a Devrient[6]). Pokud se

[1]) O jeho významu po stránce obchodní srov. str. 85 a d.

[2]) Kubitschek-Frankfurter, Führer durch Carnuntum[2] 24, L. Schmidt, Stämme II. 2. 197; proti tomu srov. E. Nowotny, Röm. Limes i. Ö. XII. 184.

[3]) K archeologické hypothesi Niederlově, Merovejská kultura 15, zde nepřihlížím, poněvadž se již vymyká z rámce této práce (Niederle pokládá za možno, že naše české nálezy kultury merovejské patřily lidu durinskému). — Za tisku této práce dostávám do rukou staf W. Schulze, Archäologisches zur Geschichte der Hermunduren, Mannus, III. Erg.-Bd. 1923, str. 48 a d., v níž autor na str. 54 projevuje mínění, že nádoba kostomlatská a dvě nádobky plaňanské jsou dokladem pobytu části kmene Hermundurů v Čechách východně od Markomanů. Nemohu zde již na to šíře odpovídati, stačí však, konstatuji-li, že by jmenované tři nádoby nestačily na důkaz správnosti mínění Schulzova, i kdyby jejich hermundurský původ byl skutečně nepochybný, čemuž ovšem naprosto tak není.

[4]) Tacitus, Ann. II. 63: idem Catualdae casus . . . pulsus haud multo post Hermundurorum opibus et Vibilio duce.

[5]) Dudík, Děj. Mor. I. 21, Mährens allg. Gesch. I. 31 a d., Bachmann, Einwanderung 840 (GB. I. 40 zaujímá již stanovisko méně určité), Much, Herkunft d. Quaden 28 pozn. 1 (později toto stanovisko, jak se zdá, opustil srov. Stammeskunde[3] 111, Hoops Reallex. II. 510). Pro západní Čechy přijímal panství Hermundurů na př. Wocel, Pravěk 168.

[6]) Domaszewski, Marcus-Säule 118, Devrient, Hermunduren u. Markom. 54 a d., Sweben 16 a d.

týče prvých, stačí prostě konstatovati, že Tacitus o panství Hermundurů v Čechách nepraví ani slova a že tedy tu jde o pouhé domněnky[1]). A o pouhé — jen ovšem podstatně smělejší — domněnky jde také v případě druhém. Hypothese Domaszewského nese všecky obvyklé známky fantasie svého autora, a pokud možná ještě fantastičtější je hypothese Devrientova. Obě jsou přímo typickým dokladem lehkosti a nekritičnosti, s jakou se někdy takové hypothese dělají. Argumentace obou je v celku stejná, jen že u Devrienta je širší a smělejší. Stačí proto, věnuji-li zde této druhé několik slov.

Stručný obsah hypothese Devrientovy je: Hermunduři obsadili po vypuzení Katvaldově větší část Čech a zůstali zde seděti až do V. století. Devrientovo vypravování o tom, jak Hermunduři obsadili Čechy a podmanili si tu Markomany i jiné kmeny, a jak v době, kdy západní větev Hermundurů v území od horní Verry a horního Mohanu až po Dunaj znenáhla se uklidňovala, »zanesli Hermunduři čeští své jméno v slavných bojích až k řece Moravě a podrobili si tu Kvády i jiné kmeny až po Dunaj«[2]), čte se jako pohádka. A není ve skutečnosti také ničím jiným. Mimo zprávy Tacitovy o vypuzení Katvaldově a Vanniově pomocí Hermundurů pod Vibiliem[3]) a o pramenech Labe v zemi Hermunduru[4]) opírá se při ní Devrient také o údaje Ptolemaiovy o kmenech v Čechách a zemích sousedních, z nichž usuzuje, že »Ptolemaios zachycuje obraz kmene Hermundurů v okamžiku, kdy rozpadaje se na jednotlivé samostatné složky přece ještě zaujímal celé své velké území z doby Tacitovy«[5]). V tom smyslu také vykládá Ptolemaiovy Teuriochaimy a Turony za onu západní větev Hermundurů, kdežto větev českou mu tvoří Ptolemaiovi Bainochaimové spolu s Bateiny a Korkonty a s Kalukony za Krušnými horami[6]). Ostatek hypothese Devrientovy je zbudován na zprávě Jordanově o sousedění Hermundurů s Vandaly[7]).

Odpověď na tuto hypothesi, má-li býti opravdu kritická, nemůže vyzníti jinak než záporně. To jest, my nemužeme tvrditi, že Vibilius nerozšířil své vlády alespoň na nějaký čas také na Markomany a snad i Kvády[8]) a že Hermunduři neseděli také v Če-

[1]) Srov. k tomu Novotný, ČD. I. 1. 86 a d., 738 a d.
[2]) Devrient, Hermunduren u. Markom. 54 a d.
[3]) Tacitus, Ann. II. 63, v. v.; XII. 29: Per idem tempus Vannius... pellitur regno... auctores fuere Vibilius Hermundurorum rex et Vangio ac Sido sorore Vannii geniti.
[4]) Tacitus, G. 41: in Hermunduris Albis oritur, flumen inclutum et notum olim; nunc tantum auditur.
[5]) Devrient, Hermunduren u. Markom. 61.
[6]) Tamt. 57, 60 a d.
[7]) Jordanes, Get. 22, v. níže; Devrient, Hermunduren u. Markom. 62, Sweben 16 a d.
[8]) Srov. zde, co proti Devrientově hypothesi namítá L. Schmidt, Allg. Gesch. 173 pozn. 1.

chách. Naopak, je možno, že Vibilius skutečně vládl i jiným kmenům mimo svůj vlastní, je docela myslitelné, že snad část Hermundurů přešla — ať již proti Labi či po Ohři — i do severních Čech a nějakou dobu zde sídlila[1]), ale pro vše to nemáme ani jediného skutečného důkazu, který by plynul ze zachovaných zpráv starověkých historiků nebo geografů. Je pravda, že Tacitus napsal, že v území Hermundurů vzniká Labe. Ale týž historik dodává při své zprávě hned, že jméno této řeky, kdysi slavné, je známo v jeho době jen z doslechu[2]), což zároveň znamená, že i jeho informace o ní jsou jen povrchní[3]). A že tomu vskutku tak, dokazuje následující hned popis sídel jednotlivých kmenů[4]). Kdyby byl měl Tacitus o Labi správné ponětí a kdyby byl chtěl vskutku říci, jak soudí Devrient[5]), že velká část kmene Hermundurů sídlí v Čechách, pak by byl nepopisoval polohu sídel tohoto kmene tak, že jeho čtenář musí je hledati toliko na západ od sídel markomanských, a to ještě odděleny od těchto územím Naristů, nýbrž byl by nutně uvedl Hermundury také vedle Marsingů za Markomany, t. j. na sever od nich. Nečiní-li toho, musíme se domýšleti, že mu o sídlech Hermundurů na sever od Markomanů nebylo nic známo a že tedy i jeho poznámka o Labi spočívá na nedostatečné informaci. I kdyby však tento výklad nebyl správný, kdyby byl chtěl Tacitus v poznámce o Labi skutečně umístiti Hermundury do Čech, dokazovalo by to jen a jen, že tento kmen seděl v Čechách za doby Tacitovy. Nic více. A ztotožňovati s Hermundury kmeny uváděné Ptolemaiem na místě, kam podle mínění Devrientova chtěl Tacitus položiti Hermundury, je zřejmě počínáním svrchovaně libovolným a nekritickým. Kde je na př. důkaz, že Ptolemaios svými Bainochaimy mínil týž kmen, jako Tacitus svými Hermundury, a kde je důkaz, že na př. Ptolemaiovi Bateini nebo Kalukoni opravdu náleželi k Hermundurům, i kdyby byli na jejich někdejším území skutečně seděli? Ptolemaios dokončil své dílo v druhé polovici II. století, v době, kdy vpády barbarů do římského Zadunají a jimi vyvolané dlouholeté války »markomanské« nasvědčují zvýšenému neklidu v končinách dále na severu — dovedeme tu i jen přibližně říci, jaké změny v oné době dvou nebo snad i tří generací, dělící práci Ptolemaiovu od Tacitovy, nastaly v našich končinách?

A stejně nepodařený je také Devrientův důkaz, že Hermunduři seděli v Čechách až do V. století, kdy byli »vermutlich« podmaněni

---

[1]) Srov. na př., co o tom soudil, aniž by se ovšem nějak určitě rozhodoval, Palacký, Děj. I³. 1. 61 a d., a pozn. 69 na str. 62.

[2]) Tacitus, G. 41.

[3]) Srov. k tomu Novotný, ČD. I. 1. 729, Much, Hoops Reallex. II. 510, Müllenhoff, DA. IV². 479.

[4]) Tacitus, G. 42, 43.

[5]) Devrient, Hermunduren u. Markom. 56, Sweben 10.

Heruly [1]). Jest opřen o jedinou zprávu Jordanovu, vztahující se k boji Gotů s Vandaly kolem polovice IV. století, v níž jsou Hermunduři označeni jako severní sousedi Vandalů [2]). Tato zpráva jest však zřejmě zmatená nebo korumpovaná a nedokazuje ve skutečnosti pro sídla Herulů zhola nic. Především je prostě vyloučeno, že by se byla v té době stýkala jižní hranice sídel hermundurských se severní hranicí sídel vandalských. Nejsme sice zcela bezpečně informováni o tom, kde máme v té době hledati jádro kmene Vandalů [3]), ale z historie Markomanů a Kvádů víme, že ještě ke konci IV. století oba tito kmenové seděli určitě vedle sebe ve svých starých sídlech při Dunaji [4]). Kvádové v té době sedí určitě ještě ve svých sídlech v slovenském Podunají až k řece Moravě, jak je zřejmo z příprav, které proti nim r. 375 koná císař Valentinian v Carnuntu, i z událostí, jež pak následovaly [5]), nebylo tedy v Podunají na jih od Čech a Moravy pro Vandaly vůbec místa. A přece, kdybychom měli věřiti Jordanově zprávě ve smyslu Devrientově, musili bychom posunouti sídla Markomanů daleko do Bavor a na jejich místo jižně od Čech a severně od Dunaje, tedy mezi Markomany a Kvády, bychom musili položiti Vandaly. Bylo by sice přímo nepochopitelné, že by nás byl Ammianus Marcellinus o takové — pro říši jistě velmi důležité — změně nezpravil, ale buďsi — i pak by přec jen zase musil býti nesprávný začátek Jordanovy zprávy, neboť pak by nemohli být Gotové sousedy Vandalů na východě. Poněvadž však jde o válku právě těchto dvou kmenů, musíme nezbytně uznati část zprávy jich se týkající za věrohodnou, i nezbývá než pokládati za nesprávné to, co Jordanes vypravuje o hranici Vandalů v ostatních třech směrech. Nemůže tedy býti jeho zpráva důkazem, že Hermunduři byli severními sousedy Vandalů, a tím méně ovšem, že tito Hermunduři seděli v Čechách.

Tím se sesouvá i Devrientův »důkaz« o pobytu Hermundurů v Čechách až do V. století a ovšem i jeho domněnka o panství Herulů nad nimi v této zemi [6]).

Přicházíme ke skupině kmenů Tacitových. Jak bylo již několikráte připomenuto, uvádí Tacitus za Markomany a Kvády

---

[1]) Devrient, Hermunduren u. Markom. 62, Sweben 16 a d.

[2]) Jordanes, Get. 22: Erat namque illis [Vandalis] tunc ab oriente Gothus, ab occidente Marcomannus, a septentrione Hermundulus, a meridie Hister, qui et Danubius dicitur.

[3]) Srov. k tomu L. Schmidt, Stämme I. 3. 359 a d., Geschichte der Wandalen (Lipsko 1901), 15 a d.

[4]) Srov. k r. 376 Ammianus Marcellinus XXXI. 4. 2: per omne, quicquid ad Pontum a Marcomannis praetenditur et Quadis . . .

[5]) Ammianus Marcellinus XXX. 5. 11—19, XXX. 6; srov. k tomu Novotný, ČD. I. 1. 144 a d., Seeck, Gesch. d. Untergangs V. 34 a d.

[6]) Srov. též odmítnutí, jehož se dostalo Devrientově hypothesi v díle Novotného, ČD. I. 1. 739 a d.

čtyři jiné kmeny, jež nazývá Marsigni, Cotini, Osi a Buri[1]). Tacitus nevymezuje sice jejich sídel zcela přesně, ale poskytuje nám pro jejich lokalisaci přece jen několik cenných údajů. Především je to už sám výrok, že tito kmenové sedí za Markomany a Kvády, t. j. severně od nich. A dále je to charakteristika jejich sídel: všichni tito kmenové sídlí většinou v lesích a horách, méně v rovinách; horstvo jimi obydlené tvoří souvislé pásmo, jež dělí území Svévů, a za nímž sídlí velmi četní národové, z nichž nejrozsáhlejší území zaujímají Lugiové[2]). Tyto údaje nasvědčují tomu, že sídla těchto kmenů nutno klásti alespoň z části též do Čech a na Moravu. Nejistoty ovšem nastávají, chceme-li sídla jednotlivých kmenů určiti blíže.

Prvým v Tacitově výčtu je svévský kmen *Marsignů*. Při způsobu, jakým Tacitus uvádí kmeny v Podunají, jest nepochybno, že si Marsigny a ostatní s nimi citované kmeny představoval za Markomany a Kvády opět v řadě od západu k východu[3]), a to v témž pořadí, jak je cituje. A my nemáme — alespoň pokud se týká prvých dvou kmenů — důvodu, proč bychom o správnosti jeho údajů pochybovali. Připadalo by tedy na Marsigny nebo správněji Marsingy[4]) území kdesi na sever od Markomanů, a to, jak je zřejmo přímo ze zprávy Tacitovy, i jak lze usuzovati z pravděpodobné rozlohy sídel markomanských v době Tacitově, v severních nebo východních Čechách. Jak daleko zasahovali do středu země, nevíme, ale i po té stránce je důležito, že je Tacitus pokládá za přímé sousedy Markomanů. Jak dlouho jimi zůstali a jak dlouho vůbec v Čechách seděli, nemůžeme ovšem také říci, poněvadž zpráva Tacitova je jediným zachovaným historickým dokladem jejich existence.

Na východ nebo jihovýchod od Marsingů seděli *Kotini*. Také u nich je nepochybno, že náleží ještě do naší oblasti, ale nějaké přesné vymezení jejich sídel je rovněž nemožno. Podle zprávy Tacitovy lze souditi, že snad seděli někde na prostoře mezi východními Čechami a západním Slovenskem[5]). Pro tuto oblast by mohla svědčiti také zmínka Tacitova, že »dobývají železo« a že dovedou přesto k své hanbě odváděti poplatky jiným[6]).

---

[1]) Tacitus, G. 43: Retro Marsigni, Cotini, Osi, Buri terga Marcomanorum Quadorumque claudunt.

[2]) Tacitus, tamt.: omnesque hi populi pauca campestrium, ceterum saltus et vertices montium iugumque insederunt. dirimit enim scinditque Suebiam continuum montium iugum, ultra quod plurimae gentes agunt, ex quibus latissime patet Lugiorum nomen in plures civitates diffusum.

[3]) Nikoli od jihu k severu, jak míní na př. Norden, Germ. Urgeschichte in Tacitus Germania 447.

[4]) Srov. Müllenhoff, DA. IV². 126, Much, Südmark 111 a d., Hoops Reallex. III. 200 a d.

[5]) Srov. str. 58.

[6]) Tacitus, G. 43: Cotinos Gallica, Osos Pannonica lingua coarguit non esse Germanos, et quod tributa patiuntur. partem tributorum Sarmatae, partem Quadi ut alienigenis imponunt: Cotini, quo magis pudeat, et ferrum effodiunt.

Müllenhoff je kladl do hor středního Slovenska k hornímu Hronu a Iplu[1]) a nalezl pro to oporu i v dobrozdání prof. Suessa o ložiskách železné rudy v oněch končinách[2]). Naproti tomu však zdůraznil jmenovitě prof. Niederle, dovolávaje se svědectví Kvaňova, že je také v celé střední a severní Moravě i přilehlých Su-

[1]) Müllenhoff, DA. II². 326 a d.; mínění toto sdílí většina německých badatelů, srov. na př. Strakosch-Grassmann, Gesch. d. Deutschen I. 12 a d., Much, Südmark 12, Stammeskunde³ 55, Hoops Reallex. I. 380, Domaszewski, Marcus-Säule 108, 113, L. Schmidt, Gesch. d. Wandalen 3 a d., Stämme II. 2. 184 a d. (srov. k tomu i literaturu u Niederle, Počátky 12, pozn.). U nás toto mínění přijal A. Králiček, Donauvölker 22, a v poslední době jmenovitě J. Dobiáš, který ve své epigrafické studii v ČČM XCVI (1922), 218 a d., dochází k přesvědčení, že zlomek elogia domněle Viniciova, nalezený r. 1895 ve Frascati, jest nepochybným dokladem, že sídla Kotinů již v I. stol. před Kr. nutno hledati ve středním Slovensku, a to jen v »údolí horního Hronu . . . a snad ještě na nejhornějším toku Iplu a zřídelních potoků řeky Slané« (tamt. 225). Dobiáš se domnívá, že jeho výkladem tuskulského nápisu je spor o polohu sídel Kotinů definitivně rozhodnut ve prospěch Slovenska (tamt. 221), myslím však, že nepráve m, neboť zachovaný zlomek elogia je příliš malý a příliš nejasný, aby nás opravňoval k závěrům tak důležitým. Nemohu zde reagovati šíře na vývody Dobiášovy, konstatuji proto jen, že: 1. zachovaná tři písmena CIV v horním hrotu tuskulského kamene nejsou — jak sám Dobiáš uznává — nijakým bezpečným dokladem, že nápis byl opravdu věnován jenom konsulovi M. Viniciovi; 2. celý zachovaný zlomek nápisu je tak nedostatečným podkladem pro bližší časové vřazení událostí, o nichž se v něm děje zmínka, že vše, co po té stránce uvádějí Premerstein i Dobiáš, zůstává pouhou kombinací; 3. z nápisu nelze vůbec vyčísti, je-li míněn slovem COTINOS skutečně celý kmen Kotinů v jeho vlastních sídlech, či jde-li snad jen o nějakou část kmene, jakou předpokládá na př. sám Dobiáš (tamt. 226 pozn. 107) při výkladu zprávy Cassia Diona (71. 12. 3) o jednání císaře Marka Aurelia s Kotiny za válek »markomanských«; 4. v nápisu byla mezi jménem Kotinů a Anartiů jména nejméně ještě tří jiných kmenů nebo národů, a z nápisu není vidno, že by se byl domnělý Vinicius současně a v týchž končinách kdesi ve středním Slovensku musil setkati se všemi národy, jež nápis jmenoval, není tedy také nutno usuzovati, že Kotini sousedili s Anarty; 5. je konečně málo pravděpodobno, že by byl Vinicius za jediné letní výpravy vykonal z Báčky nebo z Banátu (nebo vlastně už ze Siscie přes Báčku nebo Banát, srov. Dobiáš tamt. 214, 221, 225) za mimořádných poměrů, daných v l. 12—9 před Kr., tak dlouhý pochod, jak soudí Dobiáš, až k hornímu Hronu a snad i ještě dále až někam do dnešního východního Slovenska — ačkoli měl i v tomto případě nepřátelské Pannony v zádech (srov. námitku Dobiášovu proti Premersteinovi, tamt. str. 89 a předch.), a ačkoli také Dákové sotva byli již tak pacifikováni, aby mu od nich nehrozilo nebezpečí.

Zlomek tuskulského nápisu má pro historii Kotinů nesporný význam jakožto nejstarší dnes známý doklad jejich jména, pocházející již z doby Augustovy, ale to je také vše, co o něm lze v tomto případě říci. Jakého druhu styky to byly, do nichž tehdy přišli Kotini s Římany, z nápisu určitě patrno není, a rovněž tak nelze z něho vyčísti nic bezpečného ani pro otázku jejich sídel. Tvrzení, že vojsko římské pod vedením Viniciovým »postupovalo podle tuskulského nápisu velikou rovinou v meziříčí Dunaje a Tisy k severu« a že elogium Kotiny »umisťuje do hornaté části západního Slovenska«, dostala se do textu Dobiášova (str. 225) zajisté jen nedopatřením.

[2]) Müllenhoff, DA. II². 336 a d.

detách a Českomoravské vysočině plno míst, kde je železná ruda ve větším množstvím snadno přístupna a v takové jakósti, že ji lze lehko taviti[1]). Je tedy také po této stránce lokalisace Kotinu na Moravu zcela dobře možná. A s ní lze, myslím, dobře uvésti v soulad i to, co nám Tacitus vypravuje o jejich poplatnosti. Zpravidla se vykládá zpráva Tacitova tak, že Kotini i Osové odvádějí tribut jak Kvádům, tak také Sarmatům. To ovšem lokalisaci obou kmenů značně ztěžuje, neboť sarmatští Jazygové, o něž tu jde, seděli v nížině mezi Dunajem a Tisou[2]) a zasahovali pravděpodobně až do dnešního středního a východního Slovenska[3]). Někde ve středním Slovensku by se tedy byli musili stýkati s oběma našimi kmeny, a rovněž tak i Kvádové. Mám však za to, že je možný také ještě jiný výklad Tacitovy věty »partem tributorum Sarmatae, partem Quadi . . imponunt«[4]). Myslím, že slova p a r t e m — p a r t e m naprosto nemusí znamenati, že jak Jazygové, tak také Kvádové ukládají daně o b ě m a kmenům, nýbrž toliko, že Kvádové a Jazygové vybírají poplatky od těchto kmenů, j a k k d o s k ý m s o u s e d í. Sousedství obou kmenů s Kvády dosvědčuje výslovně sám Tacitus. U Jazygů podobného svědectví nemáme, můžeme se tedy domýšleti, že snad sousedili také jen s jedním z nich, a to s tím, pro nějž mluví jak pořad, v němž je uveden u Tacita, tak také jeho bližší charakteristika. Podle toho, že Tacitus řadí Kotiny hned za Marsingy, analogicky jako Kvády za Markomany, kdežto Osy klade teprve na třetí místo, tedy východněji než Kotiny, a podle charakteristiky Osů jako kmene jazyka pannonského, příbuzného s Aravisky[5]), je nasnadě závěr, že to byli Osové, kteří s Jazygy sousedili[6]).

Byl by tedy snad možný výklad oné věty Tacitovy v tom smyslu, že Kvádové vybírali poplatky od Kotinu i Osů, Jazygové jen od Osů. A byl by konečně možný i t ř e t í v ý k l a d, že každý z obou silnějších kmenů vybíral daň jen od jednoho z obou druhých kmenů, totiž od toho, s nímž sousedil těsněji na delší prostoře, takže měl větší možnost udržeti jej v závislosti, tedy snad Kvádové od Kotinů a Jazygové od Osů[7]). Přijmeme-li některý z těchto dvou výkladů, odpadne předpoklad sousedění Kotinu s Jazygy a celý výklad o sídlech Kotinů, Osů a Buru, kteří podle Tacitových slov patrně všichni sousedili s Kvády, se podstatně

[1]) N i e d e r l e, Počátky 12; srov. už také P í č, Výzkum 1893, XVI, Ř e ž á b e k, Марк. войны 41.

[2]) Srov. N i e d e r l e, Počátky 13, SS. I. 328, R. M u c h, Stammeskunde[3] 36 a d.

[3]) Srov., co o tom soudí D o b i á š, ČČM XCVI. 216 a d., 219, 222 a d.

[4]) Srov. citát str. 169. pozn. 6.

[5]) T a c i t u s, G. 28, 43.

[6]) Více o sídlech Osů srov. D o b i á š, ČČM XCVI. 224 a d.; tamt. i starší literatura.

[7]) Podobně soudil už také P í č, Výzkum 1893, XVI, pozn. 25.

usnadní, poněvadž nám pak mezi Kotiny a Osy vybude také ještě místo pro Bury, které by jinak bylo těžko umístit do sousedství Kvádů, jak žádá text Tacitovy zprávy.

Pro lokalisaci Kotinů na Moravu svědčí ostatně, jak se zdá, také zpráva Dionova[1]) o poselství Marka Aurelia, jež mělo za úkol získati je ke společnému boji proti Markomanům, proti nimž císař chystal výpravu po prvé ofensivě proti Kvádům r. 171. Při četbě této zprávy se vnucuje sama sebou myšlenka, že císař si chtěl zjednati pomoc Kotinů především proto, že byli sousedy Markomanů, proti nimž snad chystal kombinovaný útok se dvou stran. Z textu Dionova toho arci přímo dokázati nelze, ale zdá se to býti zcela pravděpodobno, spojíme-li zprávu Dionovu s Tacitovou. Tu nabývá zpráva Dionova ihned zcela jiného, hlubšího významu, neboť pak by šlo o společný boj celého kmene a nikoli jen nějaké pomocné čety, jak bychom musili předpokládati v případě, že by byl kmen sám skutečně seděl daleko od Markomanů, kdesi hluboko v horách dnešního Slovenska, tedy oddělen od Markomanů územím kmenů jiných[2]).

Kromě u Tacita a Cassia Diona se nám zachovalo jméno Kotinů — nehledíme-li k památkám epigrafickým (zlomek elogia z doby Augustovy, nalezený ve Frascati, starověkém Tusculu[3]), a několik nápisů[4]), zachovaných po Kotinech pannonských) — ještě u Ptolemaia, a to jednou v korumpované formě *Κῶγνοι*[5]) a podruhé jako *Κύτνοι* v Pannonii[6]). Oboje odpovídá tvaru *Κότνοι* nebo *Κοτινοί*, jak jej čteme u Diona[7]). Že pode jménem *Κῶγνοι* jsou skryti Kotini naší oblasti, je zřejmo už také z toho, že za ním následuje tvar *Οὐισβούργιοι*[8]), v němž jsou zřejmě spojeni

---

[1]) Dio Cassius 71. 12. 3: *Κοτινοὶ δὲ ἐπηγγείλαντο μὲν αὐτοῖς ὅμοια, Ταρρουτήνιον δὲ Πάτερνον τὸν τᾶς ἐπιστολὰς αὐτοῦ τὰς Λατίνας διὰ χειρὸς ἔχοντα παραλαβόντες ὡς καὶ ἐπὶ τοὺς Μαρκομάννους αὐτῷ συστρατεύσοντες οὐ μόνον οὐκ ἐποίησαν τοῦτο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον δεινῶς ἐκάκωσαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπώλοντο.* K výkladu srov. Píč, Výzkum 1893, XVI, Výzkum 1897, 105 a d., Niederle, Počátky 13, L. Schmidt, Stämme II. 2. 184 a d.

[2]) Podobně soudí též Niederle, Počátky 13. Tento výklad se mně zdá býti pravděpodobnější i přes námitky Dobiášovy, ČČM XCVI. 226 pozn. 107.

[3]) Srov. Premerstein, Jahreshefte d. ö. Arch. Inst. VII. 215 a d., Dobiáš, ČČM XCVI. 81. a d.; tamt. v. starší literaturu. Srov. též str. 170 pozn. 1.

[4]) Srov. str. 174.

[5]) Ptolemaios II. 11. 10: *ΚΩΓΝΟΙ, ΚΟΓΝΟΙ, ΚΩΓΝΙΟΙ, ΚΟΡΝΟΙ*, srov. Müller, Ptolem. I. 1. 263 pozn. 3.

[6]) Ptolemaios II. 14. 2.

[7]) Dio Cassius 71. 12. 3. Srov. k tomu Zeuss, D.N. 123, Müllenhoff, DA. II². 325 a d., 339 (Pniower), IV². 485, Müller, Ptolem. I. 1. 263 pozn. 3, Niederle, Počátky 12, SS. III. 30 pozn. 4, Novotný, Ptolem. 13 a d.

[8]) Ptolemaios II. 11. 10.

Tacitovi Osi—Buri[1]). Ptolemaios uvedl těsně před tím[2]) podle neznámého nám pramene vedle Korkontů Lugy-Bury, a přišed na to k řadě, kterou čerpal z Tacita, nevěděl si patrně s novými Bury Tacitovými rady, a tak reprodukoval řadu Tacitovu: Cotini, Osi, Buri prostě dvěma jmény: *Κῶγνοι—Οὐισβούργιοι*, čímž vznikl tvar, obdobný jeho pověstnému *Σιατουτάνδα*[3]). Poněvadž Tacitus uvádí u Kotinů, že vykopávají železo, bývají s tímto kmenem spojovány též doly na železo, jež cituje Ptolemaios »pod Kvády«[4]). Vzhledem k tomu, že území Kotinů sousedilo s Kvády, není správnost této domněnky vyloučena. Činiti z ní závěry na lokalisaci Kotinů ovšem nelze.

O původu Kotinů víme jen to, co uvádí Tacitus, že totiž byli Kelty[5]). Ke které větvi keltské však náleželi, byli-li na př. skutečně zbytkem Volků Tektosagů, jak se domýšlel Zeuss a po něm u nás R. Dvořák, nebo Bojů, jak v poslední době soudí L. Schmidt a Fr. Kauffmann[6]), zůstane pro nedostatek historických zpráv asi navždy nerozřešeno. A jako o původu, víme toho velmi málo i o jejich osudech. Můžeme jen podle zprávy Tacitovy o jejich poplatnosti, kterou snášejí, ačkoli dobývají železo[7]) — a mají ho tedy dosti na výrobu zbraní — souditi, že u nich dávno již vyprchala někdejší keltská bojovnost a že jako zbytek starého kulturního národa dávali přednost práci, pro niž si vykupovali potřebný mír i poplatky silnějším a bojovnějším sousedům. Sousedy jejich na jihu a jihozápadě byli Kvádové a Markomani, na západě nebo severozápadě Marsingové, na severu a východě různí kmenové Lugiů. Jak dlouho se v tomto moři cizích národů udrželi, nevíme. Víme jen, že se čety jejich účastnily vpádů do zadunajských provincií, jimiž byly vyvolány »markomanské« války[8]), a můžeme z toho souditi, že se i jim stalo v době kolem polovice II. století jejich území příliš těsným — aniž ovšem dovedeme říci, zda pro vzrůst jejich vlastní populace či tím, že se na ně od severu tlačili jiní.

Že v té době nemohli býti ještě kmenem zcela bezvýznamným, vyplývá ze zprávy Dionovy o poselství Markově, jež mělo s nimi vyjednati společný postup proti Markomanům. Ale to jest také poslední přímá zvěst o jejich osudech. Zpráva tato obsahuje ke konci zcela stručnou zmínku, z níž můžeme souditi, že za zpro-

---

[1]) Srov. Niederle, SS. III. 30 pozn. 4, Novotný, Ptolem. 13, L. Schmidt, Zur Germania 80, Schütte, Ptolemy's maps 23.

[2]) Ptolemaios II. 11. 10.

[3]) Ptolemaios II. 11. 12; srov. Tacitus, Ann. IV. 73: ad sua tutanda.

[4]) Ptolemaios II. 11. 11.

[5]) Tacitus, G. 43, srov. str. 169 pozn. 6.

[6]) Srov. str. 58 pozn. 3.

[7]) Tacitus, G 43.

[8]) Dio Cassius 71. 11 a d.; k výkladu srov. Niederle, SS. II. 403, pozn. 1, Novotný, ČD. I. 1. 111, L. Schmidt, Stämme II. 2. 177.

nevěru na mezinárodních zvycích, jíž se dopustili svým jednáním s poslem císařovým, byla proti nim podniknuta trestná výprava, která pro ně měla patrně tak zlé následky[1]), že od té doby mizejí z dějin. Mimo část kmene, která se podle všeho již před touto katastrofou usadila v Pannonii[2]), a po níž se nám zachovalo něco památek epigrafických[3]), zůstaly nepochybně alespoň zbytky kmene ve svých starých sídlech, ty však byly podle všeho příliš slabé, aby mohly opět nabýti nějakého většího významu, a tak asi znenáhla zanikly v záplavě cizího lidu, jenž je obklopoval se všech stran. A k jejich zániku napomáhala jistě i poloha jejich sídel. Morava, odvěká brána národů, stala se v nepokojných dobách následujících století opět průchodištěm severních barbarů, kteří se jí v periodických přívalech, opakujících se po kratších nebo delších přestávkách, sunuli z přeplněného severu na jih k Dunaji.

Třetím kmenem v řadě Tacitově jsou *Osi*. Jak jsem již uvedl, nutno je podle údajů Tacitových[4]) pokládati za kmen, sousedící s Kvády i Jazygy. Seděli tedy asi někde ve středním Slovensku[5]). Nepatří již tudíž do oblasti, jež nás zde zaměstnává. A podobně tomu bude asi, alespoň z větší části, i se čtvrtým kmenem Tacitovým — *Bury*. Tacitus je uvádí sice na čtvrtém místě, avšak vzhledem k tomu, co bylo pověděno o poloze sídel Kotinů a Osů, i k tomu, co víme z Ptolemaia o sídlech Burů jako nejjižnější větve Lugiů, zdá se, že musíme území tohoto kmene Tacitova nebo alespoň tu část jeho, která sousedila s územím kvádským, klásti mezi sídla Kotinů a Osů, tedy patrně kamsi do hor severozápadního Slovenska, odkud snad z části zasahovala i do severovýchodní Moravy. Ptolemaios cituje své Lugy-Bury mezi Korkonty a prameny Visly, své *Οὐισβούργιοι*, v nichž jsou pravděpodobně skryti, jak jsem uvedl, vedle Osů opět tíž Burové, »za Hercynský les«[6]). Ztotožníme-li v tomto případě Ptolemaiův Hercynský les asi s Bílými Karpatami a k nim přiléhajícími horami východní Moravy, bylo by lze Ptolemaiovy *Οὐισβούργιοι* lokalisovati asi do severovýchodní Moravy a severozápadního Slovenska, což by v celku souhlasilo s naší lokalisací Burů podle textu Tacitova. A poněvadž nemáme příčiny pochybovati o správ-

---

[1]) Srov. str. 172 pozn. 1.

[2]) Ptolemaios II. 14. 2, srov. též III. 8. 3.

[3]) Srov. Niederle, SS. I. 402 a d., Seeck, Gesch. d. Untergangs d. antik. Welt I. 524 a d., 535, L. Schmidt, Stämme II. 2. 185; že by byl do Pannonie býval přestěhován celý kmen, jak soudí ještě Schmidt, tamt., nebo Kauffmann, DA. I. 220 pozn. 5, pro to není důkazu.

[4]) Tacitus, G. 43.

[5]) Srov. str. 171 a d.

[6]) Ptolemaios II. 11. 10: *ὑπὸ τῷ Ἀσκιβουργίῳ ὄρει Κορκοντοὶ καὶ Λοῦγοι οἱ Βοῦροι μέχρι τῆς κεφαλῆς τοῦ Οὐιστούλα ποταμοῦ· ὑπὸ δὲ τούτους πρῶτοι Σίδωνες, εἶτα Κῶγνοι, εἶτα Οὐισβούργιοι ὑπὲρ τὸν Ὀρκύνιον Ἅρυμόν.*

nosti Ptolemaiova údaje o spojitosti Burů s Lugii a o jeho určité lokalisaci těchto Burů k pramenům Visly[1]), plyne z toho pro nás závěr, že sídla Burů se prostírala ze Slovenska a severovýchodní Moravy do Slezska, kde se stýkala s územím ostatních Lugiů. Že za dob Ptolemaiových zasahovala ještě do Slovenska podobně jako v dobách Tacitových, dokazuje také zpráva Dionova o podmínce míru Commodova, jíž se zavázali Kvádové, že se zdrží jakýchkoli nepřátelských podniků proti Burům[2]).

Otázka původu tohoto kmene není dosud definitivně rozřešena. Tacitus jej uvádí výslovně jako kmen svévský[3]), Ptolemaios jej cituje jako jeden z kmenů lugijských. Poněvadž místo u Ptolemaia nese ráz tak výjimečné věrohodnosti, že ho nelze nechati bez povšimnutí, stává se tím tato otázka součástí otázky po původu celého národa Lugiů. A tu převládají dnes v celku hlavně dvě stanoviska, jež lze označiti povšechně opět jako slovanské a germánské. Podle prvého, zastávaného především badateli slovanskými, jsou Lugiové Slovany, podle druhého, zastupovaného hlavně badateli německými, nutno Lugie pokládati za Germány, a to za Svévy. Je však ještě i třetí stanovisko, vykládající Lugie jako Kelty. Každé z těchto stanovisek má jisté důvody pro sebe, ale také proti sobě. Vedlo by mne příliš daleko, kdybych zde měl celou tuto složitou otázku, ležící již vlastně mimo rámec této práce, podrobněji rozbírati. Učinil tak ostatně teprve před krátkou dobou prof. Niederle v posledním svazku svého velkého díla[4]), i stačí, odkáži-li tu na jeho stať, v níž podal přehled celé otázky a dospěl k závěru, který asi nejlépe odpovídá tomu, co o ní dnes vůbec lze říci[5]).

Zbývá zmíniti se ještě o šesti jiných ethnických názvech, známých z Ptolemaia. U prvního z nich — *Βαινοχαῖμαι* — jest na prvý pohled patrno, že tu jde prostě o všeobecný název obyvatelstva země Boiohaemum (Ptolem. II. 11. 10). Měl-li při něm Ptolemaios na mysli nějaký určitý kmen, či změnil-li prostě jen název země, známý z Tacita a Velleia Patercula, v název lidu, aniž o tomto lidu měl nějakou bližší představu, není z jeho slov přímo patrno, poslední eventualita je však zřejmě pravděpodobnější. Ze slov Ptolemaiových zdá se vyplývati, že si své Bainochaimy »při Labi« a tedy i Boiohaemum představoval asi v pořící Vltavy, neboť klade mezi ně a horstva na severní periferii Čech ještě dva kmeny, Bateiny a Korkonty[6]). Pokud se týče názvu *Βαῖμοι*

---

[1]) Ptolemaios čerpal na tomto místě, jak se zdá, z pramenů, jež patřily k jeho nejlepším.

[2]) Dio Cassius 72. 2. 4.

[3]) Tacitus, G. 43.

[4]) Niederle, SS. III. 27 a d., 50 a d; srov. též Manuel I. 120 a d.

[5]) Tamt. (SS. III) str. 29 a d. viz o dalších osudech Burů.

[6]) Ptolemaios II. 11. 10: *περὶ τὸν Ἄλβιν ποταμὸν Βαινοχαῖμαι, ὑπὲρ οὓς Βατεινοί, καὶ ἔτι ὑπὲρ τούτους ὑπὸ τῷ Ἀσκιβουργίῳ ὄρει Κορκοντοί . . .*

(Ptolem. II. 11. 11), vyložil jsem již v jiné souvislosti, že tento název dlužno pokládati za prostou obměnu názvu Bainochaimů - Boiohaema, a naznačil jsem také cestu, jíž podle mého názoru došel Ptolemaios (nebo Marinos) k lokalisaci jeho při Dunaji[1]). Že tato lokalisace nemůže býti správná, ukazuje ostatně i sama charakteristika tohoto národa u Ptolemaia jako *μέγα ἔθνος* (tamt.).

Mezi Bainochaimy a pohoří Askiburgion klade Ptolemaios, jak jsem uvedl, další dva kmeny: *Βατεινοί* a *Κορκοντοί*. Vzhledem ke směru, jímž Ptolemaios ve svém výčtu postupuje, jest nepochybno, že jeho předložka *ὑπό* v bližším určení Korkontů »pod Askiburgiem«[2]) má svůj obvyklý význam »na jih«, takže musíme také oba tyto kmeny ve smyslu Ptolemaiově lokalisovati do území dnešních Čech. Jinak ovšem nelze o žádném z nich říci nic bližšího. Jméno Bateinu není nám odjinud vůbec známo[3]). Ohlas jména Korkontů zachoval se nám v českém názvu Krkonoš. Proti spojování obou těchto jmen byly proneseny z různých stran námitky[4]), avšak vesměs takového rázu, že nedovedou zviklati dojem, který se při četbě Ptolemaia sám sebou vnucuje, a pro který mluví jak důvody filologické[5]), tak také nápadně přesná lokalisace Ptolemaiova. Tato lokalisace vzbuzuje arci otázku, jde-li tu o jméno skutečného nějakého kmene, či není-li to opět jen obměněný název geografický, který snad již tehdy žil v ústech okolního lidu pro dominující skupinu Sudet[6]).

Značné potíže působilo dosud umístění čtvrtého kmene Ptolemaiova: *Σουδινοί* nebo podle některých rukopisů *Σουδηνοί*. Ptolemaios (II. 11. 11) je jmenuje mezi Markomany a Adrabaikampy v pořadu, který by zdánlivě ukazoval někam do Podunají nebo alespoň na území mezi Čechami a Dunajem. Nelze však přehlédnouti několik okolností, které svědčí spíše pro výklad jiný. Je to především opět jazyková spojitost tohoto jména s názvem Sudet, na kterou ukázal již Zeuss[7]) a později podrobněji R. Much[8]), dále okolnost, že Ptolemaios umisťuje tyto Sudiny nebo Sudény mezi své Sudety a Dunaj, a že konečně pod Askiburgiem, tedy skutečnými Sudetami, zná ještě jiný kmen podobného jména — *Σίδωνες* (II. 11. 10). Je sice možno, že tito Sidóni jsou totožni se Strabonovými *Σιδόνες*

[1]) Srov. str. 98.

[2]) Ptolemaios II. 11. 10, srov. citát na předešlé straně.

[3]) Schütte, Ptolemy's maps 108, vykládá jeho vznik pouhou koruptelou z *Koteinoi = Cotini.

[4]) Srov. Zeuss, D.N. 123, Müllenhoff, DA. II². 373, Much, Südmark 111.

[5]) Šafařík, SS. I². 531, II². 430, Niederle, SS. III. 57 a d., 108 pozn. 7; srov. též, co na obranu Šafaříka proti Müllenhoffovi správně uvedl Schütte, Quellen d. Ptolem. Karten 34, pozn. 1.

[6]) Srov. k tomu Niederle, SS. III. 58, Manuel I. 126 a d.

[7]) Zeuss, D.N. 122.

[8]) Much, Südmark 108 a d., Völkernamen 30, Hoops Reallex. IV. 204. Jazyková příbuznost obou jmen přivedla nejnověji na př. Schütteho k prostému ztotožnění Sudinů — Sudénů se Sudetami, srov. Ptolemy's maps 103, 111, XVIII, a dříve již Quellen d. Ptolem. Karten 33.

(VII. 3. 17), jedním z kmenů bastarnských, ale jejich lokalisace u Ptolemaia je přímo tak nápadná, že není podle mého názoru vyloučena možnost, že tu jde opět o jednu z ptolemaiovských obměn, o jiný tvar jména pro týž pojem. Ptolemaios totiž, dospěv ve svém výčtu českých kmenů až k severnímu pohraničnímu horstvu, obrací se zde zřejmě na východ a jmenuje dále kmeny až do Karpat. Východně od Korkontů až k pramenům Visly uvádí své Lugy Bury, které podle toho lze klásti asi do Slezska a z části snad i do severovýchodní Moravy [1]). A pod Bury umisťuje druhou řadu svých kmenů, opět zřejmě od západu k východu: Sidóny, Kotiny a za Hercynským lesem Uisburgie [2]). Lze tedy lokalisovati Ptolemaiovy Sidóny mezi Bateiny a Kotiny těsně pod Sudety (skutečné), a je tudíž také ona zmíněná záměna jmen něčím zcela dobře možným. Okolnost, že se jedno z obou těchto jmen octlo až u Dunaje, lze vyložiti celkem velmi dobře, jak jsem již ukázal, tím způsobem, že zápis o Sudinech náleží k třetí skupině zpráv, z nichž Ptolemaios nebo Marinos čerpal [3]). Tím, že se autorovi díla přesunul název Sudet na hory zadunajské, octl se mu i kmen pod Sudetami sedící zcela přirozeně mezi jeho Sudetami a Dunajem, a poněvadž mu přibližně do těchže míst připadala podle jiných zpráv jména Markomanů a Adrabaikampů, skombinoval oboje zprávy a umístil Sudiny mezi oba tyto kmeny, pod Markomany a nad Adrabaikampy. Obtížná situace, do níž se dostal tím, že se mu na poměrně úzké prostoře mezi jeho Sudetami a Dunajem nakupilo tolik jmen, se ovšem velmi zjednoduší, přeložíme-li Sudiny pod skutečné Sudety a vyložíme-li Adrabaikampy jako užší označení lokální, mající snad vztah k poříčí Chuby (Kamp) [4]), není-li dokonce nějakou složeninou dvou nepochopených latinských slov s předložkou ad (na př. ad Rabam (?) campi), jež by upomínala na zmíněný již název »města« Siatutanda [5]).

Přehlédneme-li, co zde bylo uvedeno o řadě kmenů od Hermundurů až po Sidóny, vidíme, že můžeme do Čech a Moravy s jakousi jistotou lokalisovati jen dva kmeny Tacitovy: Marsingy a Kotiny, a z »kmenů« Ptolemaiových, odečteme-li Bainochaimy a Baimy, kteří asi vznikli pouhou obměnou geografického názvu země, a rovněž tak i nejisté Korkonty a Sudiny—Sidóny, kteří mohli také vzniknouti obdobným způsobem, zbudou nám toliko Bateini. I o těch však můžeme při způsobu, jakým vznikalo dílo Ptolemaiovo, říci jen, že si je Ptolemaios v Čechách představoval, ale nedovedeme posouditi ani dobu, ze které pocházel pramen, z něhož Ptolemaios čerpal zprávu o nich, ani rozlohu území, do něhož bychom je měli umístiti. Nemáme tedy vůbec žádného měřítka pro posouzení otázky,

[1]) Srov. str. 174 a d.
[2]) Ptolemaios II. 11. 10; srov. citát str. 174 pozn. 6.
[3]) Srov. str. 98.
[4]) Srov. str. 137 pozn. 5.
[5]) Jiný výklad srov. na př. Novotný, Ptolem. 21 a d.

zdali a co by jim mohlo náležeti ze zbytků kultury pičhorské. Poněkud lepší je naše situace při obou kmenech Tacitových. Z nich můžeme prvé, Marsingy, umístiti určitě někam do severní polovice Čech, kde jest jejich existence doložena svědectvím Tacitovým alespoň pro druhou polovici I. století po Kr., druhé, Kotiny, snad z části též do východních Čech a hlavně na Moravu, kde je známe ještě ze zpráv z druhé polovice II. století. Můžeme tedy říci, že u nás prožili Marsingové nejméně prvou část období pičhorského a že se snad alespoň část Kotinů dožila zde i jeho konce. Pokud se týká prvých, musíme hledati jejich sídla podle lokalisace Tacitovy přímo kdesi ve vlastní oblasti kultury pičhorské, je tedy pravděpodobno, že jim patří alespoň část našich nálezů této fase. Která, nedovedeme arci pověděti pro nedostatek bližších dat o rozloze jejich sídel. A podobně bude náležeti Kotinům také alespoň část soudobých nálezů moravských a snad i východočeských. Určovati ji blíže bylo by ovšem podnikáním více než beznadějným, poněvadž pro bližší stanovení hranic tohoto kmene máme pokud možná ještě méně spolehlivých dat než u Marsingů.

IV.

TŘEBICKO-PINĚVSKÁ FASE KULTURY DOBŘICHOVSKÉ. JEJÍ PŮVOD PO STRÁNCE ETHNOLOGICKÉ.

Vykopávky na Třebické a u Pineva. — Otázka souvislosti fase třebicko-pinevské s fasí pičhorskou. — Význam pohřebiště pinevského. — Chronologie fase třebicko-pinevské. — Její příslušnost po stránce ethnologické. — Otázka pobytu Langobardů v Čechách. — Herulové.

V předchozí kapitole jsem pojednal o řadě otázek, jež mají vztah také k mladšímu období dobřichovské kultury. Zbývá mi tedy promluviti zde toliko o několika málo sporných otázkách, týkajících se buď výlučně nebo alespoň převážně jen této fase.

Ukázal jsem na způsob, jakým bylo v pravém slova smyslu vykořistěno pohřebiště na Pičhoře. Týž nebo alespoň velmi podobný osud potkal o několik let dříve také pohřebiště na sousední Třebické, jež až do Hellichových vykopávek u Pineva bylo jediným známým velkým pohřebištěm mladší fase dobřichovské kultury. Vykopal je rovněž J. Waněk nebo, lépe řečeno, jeho dělníci, a to r. 1890/91. Jak bylo kopáno, o tom svědčí dostatečně jak sama publikace Píčova [1]), tak také stručná, ale výmluvná poznámka Hellichova v práci o Pineve [2]). Odborného dozoru ovšem také zde nebylo, jen občas přijel Píč nebo Smolík a odvezl kořist dělníků do Prahy. A když se blížila retrospektivní výstava, počalo »kopání výstavní«, jak to nazývá sám Píč [3]). Výraz »výstavní« není zde totéž co »vzorné«, naopak. Bylo-li dříve kopáno ledabyle, bez ohledu i na nejprimitivnější požadavky vědy, počalo nyní překotné plenění pohřebiště, jehož účelem nebyla věda, nýbrž jen a jen vyplnění sbírky, jež měla býti vystavena. Nejlépe charakterisují tento »výzkum« jeho výsledky: sám Píč dosvědčuje, že bylo na Třebické 400—500 hrobů, a z těch bylo skutečně dobyto necelých 100! [4]) To znamená, že — i když odečteme jistý počet hrobů, rozrušených vlivy živelnými — byly při vykopávce zničeny a tím pro vědu ztraceny

[1]) Píč, Výzkum 1893, 107 a d.
[2]) Hellich, Pinev I (Památky XXVI, 1914), 141; srov. též, co praví v Památkách XXXI. 95 a d.
[3]) Píč, Výzkum 1893, 112.
[4]) Píč, tamt. 122.

alespoň dvě třetiny, ne-li dokonce tři čtvrtiny celého pohřebiště! Tedy ještě větší ztráta, jak se zdá, než na Píchoře, a — rozumí se — také úměrně větší barbarství, jež zde bylo pro kult sbírky spácháno!

Jak bylo na Třebické pracováno, ukazují dobře také ubohé vědomosti o úpravě celého tohoto velkého hřbitova, jež projevuje Píčův popis »povahy pohřebiště«[1]). Nebylo vůbec ani (při tolika stech hrobů!) rozpoznáno, že byly hroby v řadách, neboť Píč výslovně praví, že byly popelnice »uloženy do země bez určitého pořádku, tu hustěji, tu řídce«[2]), což ovšem je zcela jistě nesprávné[3]). A krom tohoto »poznatku« byly o úpravě pohřebiště učiněny jen ještě dva jiné: »asi (!) osmkráte pozorováno bylo (!) při kopání žárovíště, ale rovněž v nestejné vzdálenosti a nestejně vypálené«[4]) — hledati u Píče bližší údaj o poloze těchto domnělých žárovišť bylo by ovšem zbytečno, neboť toho patrně sám nevěděl — a krom toho bylo shledáno, že spony se objevovaly »pravidlem ve východní polovici pohřebiště, kdež jen jednou zbraně se vyskytly, kdežto zbraně pravidlem v západní polovici pohřebiště přicházely«[5]). To jest vše. Jak vidno, je to výsledek tak ubohý, že i nejsilnější výrazy jsou příliš slabé k výstižné charakteristice toho, co se na Třebické stalo.

K jak zcela jiným výsledkům možno při vykopávce podobného pohřebiště dojíti a jak detailní pozorování možno při ní učiniti, ukazuje Hellichova publikace pohřebiště u Piněva[6]). Ani toto pohřebiště nebylo sice prokopáno tak, jak by si toho bylo se stanoviska vědeckého přáti, neboť Hellich vykopal sám z prvých 65 hrobů jen asi 22, a to patrně také velmi překotnou methodou, neboť těchto 22 hrobů bylo vykopáno za dva dny (!)[7]), ale tento způsob práce byl alespoň z části paralysován jednak pozorovacím talentem Hellichovým, jednak jeho akribií při vybírání obsahu popelnic. A jeho

---

[1]) Píč, Výzkum 1893, 121 a d.
[2]) Tamt. 122.
[3]) Hellich sám se pamatuje, že byly na Třebické »mnohé hroby objeveny v řadě«; srov. Piněv II (Památky XXX, 1918), 165.
[4]) Píč, Výzkum 1893, 122.
[5]) Tamt. 122 a d.
[6]) Hellich, Piněv I. 141 a d., Piněv II. 149 a d.
[7]) Hellich, Piněv I. 143 a d. Statistika výkopů, jak vyplývá z publikací Hellichových, jest tato:

6	hrobů	vykopal	Horálek dne 18. XI. 1913 (Hellich, Piněv I. 143),
22	„	„	Hellich dne 19.—20. XI. 1913 (tamt. 144),
4	„	„	Horálek po několika dnech (tamt.),
31	„	„	Horálek (? Hellich neudává) počátkem III. 1914 (tamt.),
2	„	„	Horálek 1904, 1909 (tamt. 142, 144),
1	„	„	Hellich 26. VII. 1915 (Piněv II. 149),
3	„	„	Hellich 27. VII. 1915 (tamt. 149 a d.),
1	„	„	Horálek 12. VII. 1916 (tamt. 155).
70	„	vykopáno dohromady v l. 1904—1916.	

výsledky v tomto směru byly v pravdě překvapující. Dokázaly, jak taková akribie — ovšem nejen v laboratoři, nýbrž i v terénu! — je naprosto nezbytná. A dokázaly ovšem také, kolik vzácných předmětů jemnější výroby, jmenovitě kostěných, přišlo asi nazmar na obou pohřebištích u Dobřichova, kde nejen že neměli vykopávající opodobné akribii ani potuchy, nýbrž kde se kopalo přímo nejbezohlednější methodou, jakou si vůbec možno představiti.

Kromě práce v laboratoři věnoval Hellich velkou péči také publikaci získaného materiálu. I tu by si bylo sice ještě lecčehos přáti, jmenovitě na př. plánu pohřebiště, který při detailním studiu Hellichovy práce a jejích výsledků velmi chybí, dále údajů o horizontálních a vertikálních rozměrech hrobů, alespoň těch 26, jež Hellich sám vykopal, údajů o velikostech zobrazených předmětů na tabulkách a j., ale přes to nutno říci, že Hellichova práce o Pině̊vě je nejlepší publikací toho druhu, jíž dosud vůbec v naší literatuře máme.

Pozorování Hellichova o uspořádání pině̊vského pohřebiště, o úpravě hrobů a pohřebním ritu mají pro nás mimořádný význam nejen vzhledem k pohřebišti, na němž byla učiněna, nýbrž pro celou kulturu dobřichovskou vůbec, neboť jsou to první skutečná pozorování ve vlastním smyslu toho slova, jež u nás byla učiněna a jejichž spolehlivost nám zaručuje vědecká svědomitost Hellichova.

Hellichovi se především podařilo konstatovati, že hroby byly podobně jako v německém Polabí vykopávány v rovných řadách, vzdálených od sebe asi 2 m, a stejný přibližně prostor že dělil také v každé řadě jednotlivé hroby, takže vládla v úpravě pohřebiště symetrie, jíž bylo lze dosíci jen tím, že hroby byly nějakým způsobem — ať již mohylkou, kamenem nebo dřevěným sloupem a pod. — značeny. Celkem zjistil Hellich na pině̊vském pohřebišti 70 hrobů v devíti řadách, orientovaných od východu k západu; prvých 8 řad obsahovalo průměrně po 10—11 hrobech, kdežto v deváté řadě byly toliko tři hroby, zůstala tedy patrně tato řada nedokončena. Tato poslední řada je na jižní straně pohřebiště. Celé pohřebiště v původním stavu odhaduje Hellich na 80—90 hrobů [1]).

Že hroby byly nějakým způsobem na povrchu označeny, vyplývá i z Hellichova pozorování obsahu jednotlivých hrobů. Jak Hellich výslovně konstatuje[2]), nezpozoroval nikde, že by na témž místě bylo bývalo pohřbíváno dvakrát. V hrobech byla zpravidla jen jedna popelnice, a to nepřikrytá (jen jedna byla přikryta kusem jiné nádoby); ve čtyřech případech byl zjištěn »společný hrob, sestávající ze skupiny 2—3 nádob« [3]). Alespoň u polovice pohřbů dospělých osob pozoroval Hellich obřadné uložení zbytků spálených

[1]) Hellich, Pině̊v I. 143 a d., II. 150 a d.
[2]) Tamt. I. 144.
[3]) Tamt.

těl do nádob: kosti byly postupně rozbíjeny a ve vrstvách ukládány do popelnice, a to tak, že nejspodněji přišla tříšť z dolních končetin, na ni postupně zbytky ostatního těla a navrch konečně zbytky lebky. U malých dětí podobné pravidelnosti v ukládání zbytků těla do popelnice pozorováno nebylo. Zato právě dětské hroby bývají nejbohatší na milodary[1]).

Podle pohlaví rozpoznal Hellich[2]) na piněvském pohřebišti 18 nebo 19 hrobů mužských, 21 ženských a 12 nebo 13 dětských. Pětkrát nalezl pohřeb dvou osob v jedné popelnici, a to ve dvou případech pohřeb muže a ženy, jednou nebo dvakrát pohřeb dvou žen a jednou pohřeb matky s dítětem.

Milodary byly do popelnic zpravidla ukládány navrch, na zbytky kosterné, jen větší předměty z železa byly kladeny na dno popelnice, pod kosti[3]). Pozorováním stavu jednotlivých milodarů došel Hellich k poznání, že zbytky jejich — a patrně tedy i zbytky spáleného těla — nebyly na žárovišti sebrány s pečlivostí, již bychom u pietního pohřbu předpokládali. Mnohé bylo ovšem žárem zničeno, ale vedle toho patrně také leccos zůstalo nepovšimnuto na žárovišti a vzalo zde snad za své nebo bylo zakryto vrstvami pozdějšími[4]).

Jak vypadalo u nás takové žároviště, dosud říci nedoveme. Hellichovi se na pohřebišti piněvském nepodařilo je zjistiti[5]) a údaje Píčovy o »žárovištích« na Třebické[6]) jsou tak neurčité a povšechné, že nelze ani zkontrolovati, šlo-li tu vůbec o skutečné žároviště čili nic[7]).

Zajímavá pozorování učinil Hellich také o číselném poměru jednotlivých druhů milodarů v mužských, ženských a dětských hrobech. Zmínil jsem se již, že zjistil nejvíce milodarů (poměrně) v dětských hrobech. Bývají tu zpravidla v jedné popelnici 2—3 sponky a kromě nich náhrdelníky ze skleněných korálů, spálený jantar a zbytky kostěných hřebenů[8]). Hřebeny to jsou, jimiž nám výzkum Hellichův způsobil zvláštní překvapení a jimiž také v prvé řadě dokázal, jak asi bylo na Třebické ledabyle kopáno a vykopaný materiál probírán: v 69 hrobech piněvských zjistil jich

---

[1]) Hellich, Piněv I. 146 a d.
[2]) Tamt. I. 204, II. 150 a d.
[3]) Tamt. I. 147 a d.
[4]) Tamt. 148.
[5]) Srov. tamt. II. 150.
[6]) Srov. výše str. 180.
[7]) Hellich, Piněv I. 149 a d. poukazuje na tři žárovíště lužická (u Chotěbuze), o nichž podala zprávu K. Riekenová v čl. Drei Holzbrandplätze mit Steinkern aus der Bronzezeit, Mannus I (1909), 211 a d. Lepší analogii, poněvadž ze současné doby, nám poskytlo na př. pohřebiště dahlhausenské, srov. P. Quente, Das langobardische Urnenfeld von Dahlhausen in der Prignitz, Praeh. Zeitschr. III (1911), 158 a d.; srov. také článek téhož autora Der Urnenfriedhof von Techow, tamt. V (1913), 284.
[8]) Hellich, Piněv I. 147.

Hellich 38, kdežto celé velké pohřebiště na Třebické, obsahující několik set hrobů, vydalo jich — 5![1]) Toto číslo mluví zajisté za celé stránky a je přímo zdrcující kritikou pro způsob »výzkumné práce«, jenž byl na Třebické spáchán. A naopak ovšem také ukazuje, jak je pečlivá práce v terénu i v laboratoři naprosto nutná, chceme-li dojíti k positivním, skutečně vědeckým výsledkům. Pokud se týče rozdělení, konstatoval Hellich, že se hřebeny vyskytují v hrobech obojího pohlaví a že tedy nejsou nějakým charakteristikem výlučně jen ženských hrobů[2]). Tyto hroby zato charakterisuje jiný druh kostěných předmětů, totiž jehlice. Bylo jich nalezeno 17 ve 14 hrobech. Byly ovšem jako hřebeny často rozlámány na malé kousky, takže by jich bylo bývalo bez pečlivé práce Hellichovy jistě také i zde zjištěno mnohem méně a v menším počtu druhů, podobně jako na Třebické. Jako na Třebické nevyskytla se také zde ani jediná jehlice kovová[3]).

Z kovových předmětů náleží k charakteristikům ženských a dětských hrobů hlavně spony. Byly sice objeveny tři exempláře také v hrobech mužských, ale ostatní velká většina — 19 kusů — pochází z hrobů ženských a dětských[4]). Mužské hroby charakterisují hlavně zbraně a řemeslnické nástroje. Zbraněmi je piněvské pohřebiště celkem velmi chudé. Meč se vyskytl při Hellichových vykopávkách na celém pohřebišti jen jednou (třikrát ohnutý). S ním bylo nalezeno 6 oštěpů a krom toho se vyskytly oštěpy jednotlivě ještě ve čtyřech hrobech[5]).

Z ostatních nálezů mají po stránce statistické význam pro seznání pohřebního ritu především skleněné perle a kusy černé smoly, pocházející ze spálených jantarových korálů. Skleněné perle se vyskytly u Piněva celkem v 13 hrobech, a to v 10 ženských, ve 2 dětských a pouze jednou v mužském hrobě bojovníka[6]). Smolné korále konstatoval Hellich v 26 hrobech, a to v 19 ženských, 4 dětských a ve 3 mužských; v každém z těchto hrobů bylo nalezeno zpravidla jen po jednom kuse[7]).

Ze sporných otázek, jichž je třeba zde se dotknouti, stojí na prvém místě *otázka souvislosti třebické* nebo, jak po výzkumech Hellichových bude snad vhodnější říkati, *třebicko-piněvské fase dobřichovské kultury se starší fasí pičhorskou.*

---

[1]) Srov. Hellich, Piněv II. 163 a d.
[2]) Tamt.
[3]) Srov. tamt. 160 a d.
[4]) Srov. tamt. 157 a d.
[5]) Tamt. I. 148, II. 167, 208; druhý meč, nalezený r. 1902 spolu s bronzovým kotlíkem — jediným na Piněvě — byl zničen (a rovněž tak i kotlík); srov. Piněv I. 142.
[6]) Srov. tamt. I. 206, II. 165.
[7]) Tamt.

Až do nedávna o souvislosti obou fasí mimo Šnajdra nikdo z českých archeologů nepochyboval. V poslední době se však přiklonil k názoru Šnajdrovu také Hellich, nabývá tedy tato otázka nového významu.

Oba autoři svoje mínění nijak blíže neodůvodnili, nýbrž prostě jen konstatovali naprostou odlišnost kultur obou pohřebišť dobřichovských a nedostatek přechodu mezi nimi[1]). Šnajdr z toho vyvozoval závěry na prospěch své hypothese ethnologické, kdežto Hellich se po té stránce nijak určitěji nevyslovil.

Pozorujeme-li materiál, známý z obou dobřichovských pohřebišť, jako celek, nemůžeme opravdu neuznati, že tu rozdíly jsou. Jinak je tomu ovšem s otázkou, jak si máme tyto rozdíly vykládati a jak máme hodnotiti význam přechodů, které tu přes opačné mínění Šnajdrovo a Hellichovo také přece jen jsou. Pokud se týče rozdílů, je nám arci dnes, při pozorování materiálu zachovaného, na prvý pohled všelicos nepochopitelné. Jinak ovšem tomu je, uvědomíme-li si, jakým způsobem byl zachovaný materiál sebrán. Právě Hellich jako očitý svědek sám nejlépe ví, jak se na obou dobřichovských pohřebištích pracovalo. Vybíraly se jen nádoby celé nebo alespoň z větší části zachované, kdežto ze střepů — pokud si jich vůbec kdo všiml — jen to, co se zvlášť líbilo a nebylo snad ve sbírce ještě zastoupeno. Vše ostatní, třeba i zdobeno, nestálo za zvednutí nebo bylo opět pohozeno. A tak se stalo, že s Pičhory známe především keramiku s meandrem, s Třebické především keramiku žebérkovanou, žlábkovanou atd. Mnohé z toho, co oběma bylo skutečně elementem jednotícím nebo alespoň svědčilo o nepřetržitém vývoji, zůstalo nepovšimnuto, poněvadž to bylo pokládáno za »atypické«. A přece je právě pro dukaz přechodu mezi keramikou obou kulturních fasí právě tento »atypický« materiál nepostradatelný[2]). A že tu skutečně je a že je ho dosti, ví Hellich stejně dobře jako každý jiný archeolog, který se dobřichovskou kulturou blíže obíral. Stačí jen vzpomenouti si na rozpaky, do nichž každého z nás mnohý z takových »atypických« střepů přivedl, poněvadž lom, zpracování i pálení mohlo býti svědectvím pro starší, ale právě tak dobře také pro mladší fasi, abychom o existenci skutečného přechodu nepochybovali.

A nesmíme zapomínati také ještě na jinou příčinu zdánlivého rozdílu. Je to stáří materiálu, jejž srovnáváme. Chceme-li dojíti k positivnímu závěru, existuje-li mezi dvěma kulturami přechod čili nic, nesmíme srovnávati materiál, vzdálený od sebe po případě o celá staletí, nýbrž musíme přirozeně srovnávati především

[1]) Šnajdr, Pravěk VIII. 58, Hellich, Pinëv II. 168, 170, Nové předhistorické objevy v cukrovaru v Plaňanech, Památky XXXIII (1922), 132.

[2]) Srov. o tom více v mé studii o methodě archeologické práce v Osvětě L (1920), str. 293 a d.

materiál buď soudobý nebo alespoň časově blízký. A tu je důležito si uvědomiti, že květ kultury pičhorské náleží podle všeho do I. století po Kr. a vrchol jeho možná dokonce již do prvé polovice nebo snad do středních desítiletí tohoto století, kdežto keramika třebická, nápadná svým sklonem k profilaci a plastické výzdobě, patří spíše již druhé polovici mladší fase, t. j. dobám, kdy už se v ní počínají projevovati první známky kultury t. zv. merovejské. Leží tedy mezi oběma stadii, jež dávají těmto keramickým skupinám zdánlivě různý ráz, nejméně dvě století a možná i více.

Srovnáme-li dobově blízký materiál z obou pohřebišť, musíme ovšem dojíti k přesvědčení, že rozdíl obou kultur je v podstatě přece jen zdánlivý, a že i ze zachovaného materiálu nálezového lze přechod mezi oběma fasemi dobřichovské kultury dostatečně doložiti. Svědčí o něm zcela určitě zmíněný již materiál »atypický«, a je zřejmý i z vystaveného keramického materiálu v Národním museu pražském. Hellich zdůrazňuje, že se na Třebické vyskytl meandr jen ve dvou případech. Lze k tomu říci, že už také na Pičhoře byla asi v posledních dobách meandrová keramika vzácností a že místo ní bylo v těchto dobách stále více užíváno nádob s výzdobou jinou než meandrovou, na př. s horizontálními nebo vertikálními pásy, upomínajícími na pásy meandrové, s ornamentem mřížkovým atd. A všecky tyto motivy nacházíme také na keramice třebické a rovněž tak i na nádobách piněvských. I když nehledíme k oběma nádobám s tečkovaným meandrem s Třebické (jedna zobrazena u Píče, Starož. II. 3 tab. *91* č. 2), o jejichž významu pro otázku přechodu nemůže býti sporu[1]), stačí, všimneme-li si jen na př. ornamentální výzdoby nádob, vyobrazených u Píče (tamt.) tab *91* č. 4, 6, 9, 10, tab. *92* č. 1, 3, 6, 12, tab. *93*. 2 (ornament spodku) a j., ze střepů na př. č. 6, 12, 14 a j. na tab. *96*, abychom o spojení keramiky obou dobřichovských pohřebišť nemohli pochybovati. A pro spojení keramiky obou fasí svědčí také výzdoba nádob, získaných Hellichem na pohřebišti piněvském, srov. na př. Piněv I tab. *9*. 1, 7, 12, tab. *10*. 9, tab. *12*. 10, Piněv II tab. *13*. 3, 4.

A jako různé prvky ornamentální, svědčí pro spojení keramiky obou fasí i ráz její výroby, a v řadě případů i tvar nádob. Kresby v díle Píčově se po této stránce nehodí ke srovnávání, stačí však i jen letmý pohled do obou polovicí kombinované skříně v VI. síni Národního musea, v níž jsou nálezy dobřichovské vystaveny, abychom i po této stránce našli mnohý příbuzný rys, který o souvislosti obou popelnicových polí nedá pochybovati. A o souvislosti obou fasí svědčí také tvar mnohé z popelnic piněvských, pokud jej lze vypozorovati z (velmi dobrých celkem) tabulek Hellichových; srov. na př. — jen namátkou — Piněv I tab. *9*. 12, 14, *10*. 6, *11*. 4, 13, *12*. 10, Piněv II tab. *13*. 2, 3.

[1]) Srov. k tomu Píč, Starož. II. 3. 135.

Keramika je prvním a hlavním svědkem v otázkách kulturní souvislosti. V našem případě svědčí kromě ní pro souvislost obou fasí — nehledíme-li již k různým jiným předmětům domácí výroby z kovu, kosti a j., mezi nimiž by se také našla dosti velká řada dokladů vývojové souvislosti — hlavně ještě jeden důležitý svědek: pohřební ritus. Je v obou fasích v podstatných rysech naprosto stejný. Tentýž obřad ukládání spáleného těla, tentýž způsob přikládání milodarů, stáčení zbraní atd.

O souvislosti obou kulturních fasí dobřichovských nelze tedy pochybovati. Jsou ovšem v jejich vrcholných stadiích také rozdíly — ty jsou však při vývoji, nebo v našem případě spíše bychom mohli říci při kulturním úpadku, který se v našich končinách v těchto dobách projevuje, zcela přirozené, a jsou právě charakteristiky, která nám pomáhají nálezy obou fasí třídit. Kdyby jich nebylo, neměli bychom také spolehlivé pomůcky k tomuto třídění a tedy bychom také vývojových období vůbec nerozeznávali.

Zajímavou úlohou bude jednou, až budeme míti dostatečný počet bezpečně ověřených nálezů, stanoviti počet a vzájemný poměr kulturních složek, jejichž výslednicí je třebicko-piněvská fase. Podle toho, co o ní dosud víme, zdá se, že to byly hlavně tři složky, z nichž vznikla: domácí kulturní podklad, vlivy od severu, s nímž má naše oblast i v této době trvalý styk, a zesílené vlivy od severovýchodu[1]). Stopy spojení se severovýchodem, s oblastí zaoderskou, měli jsme příležitost pozorovati již v období pichorském. V období třebicko-piněvském rostou vlivy severovýchodní, jak se zdá, úměrně s ústupem a zanikáním vlivů z římských provincií, především ovšem zadunajských. K výstižnému posouzení obou otázek, vzrůstu vlivů severovýchodních a zániku vlivů římských, náš dnešní materiál, příliš ledabyle a nevědecky sebraný a následkem toho i příliš zlomkovitý, ovšem nijak nestačí, věc samu však již přece jen určitě potvrzuje. Je-li mezi obojím příčinná souvislost, z nálezů archeologických dosud zřejmo není, ale historie oněch tří století, do nichž mladší fase dobřichovské kultury náleží, o tom nepřipouští pochybností. S úbytkem politického vlivu Říma rostl tlak barbarů od severu a severovýchodu. A obojí nalezlo přirozeně ohlas i v poměrech kulturních.

Prvým silným projevem onoho tlaku byli v končinách při středním Dunaji »markomanské« války. A historie následujících století ukazuje velmi názorně, jak onoho tlaku přibývalo. Příboj od severu byl ovšem tím mocnější, čím více klesala vojenská síla a s ní i prestiž Říma, a čím více se otvíraly barbarům brány do Zadunají. Záplava vzrostla konečně do té míry, že se stala hranice podunajská naprosto neudržitelnou, a tak odvádí v druhé polovici V. století Odoakar — sám Germán — římské obyvatelstvo do Italie a vydává podunajské provincie úplně barbarům v plen.

[1]) Srov., co o tom soudí Niederle, Merovejská kultura 13.

Vliv římské kultury na naše končiny tím ovšem úplně přestává, nebo je alespoň zredukován na minimum sotva znatelné. Pokud se týče stop vlivů od severu a severovýchodu, je sice nasnadě hledati pro ně v prvé řadě podklad ve stycích obchodních, než při neklidném rázu oněch dob je přirozeno, že nelze vylučovati ani vlivy, způsobené přílivem nového lidu. K objektivnímu zjištění stop tohoto lidu a rozlišení jich od stop čistě jen obchodních a kulturních proudů náš dosavadní materiál archeologický naprosto nestačí.

Z toho, co zde bylo řečeno o fasi třebicko-pněvské, je zřejmo také moje stanovisko v otázce, *jaký význam připadá v praehistorii naší oblasti pohřebišti pněvskému.*

Hellich soudí, že se na tomto pohřebišti »pohřbívalo přibližně asi 50 let«, a navrhuje, aby se podle něho nazvala nejmladší část dobřichovské kultury, náležející do V. a do počátku VI. století[1]).

Souhlasil bych plně s návrhem Hellichovým — kdyby pohřebiště pněvské bylo skutečně vhodným representantem pro dobu takto vymezenou, t. j. kdyby nálezy z něho pocházející vykazovaly opravdu tolik svéráznosti a tvořily celek tak uzavřený a od nálezů s Třebické tak odlišný, aby mohly plniti úlohu typického představitele zvláštního kulturního údobí. Nemohu však ani v jednom ani v druhém směru uznati, že by tomu skutečně tak bylo[2]). Pněv podle mého soudu neznamená pokračování Třebické, nýbrž především její doplněk.

Hlavní příčinou mého odchylného nazírání na význam Pněva je rozdíl v datování. Hellich klade počátek pněvského pohřebiště asi do druhé polovice V. století a konec jeho až do počátku století VI., kdežto já mám za to, že musíme oba tyto termíny podle nálezů dosud známých posunouti značně hlouběji, a to počátek až do III. a konec asi do druhé polovice IV. nebo snad prvé polovice V. století.

Hellich shrnul důvody, které jej vedly k jeho velmi pozdnímu datování, v podstatě již v prvém článku o Pněvě. V přehledu inventáře 65 hrobů, jež mu byly do té doby známy, praví[3]):

---

[1]) Hellich, Pněv II. 168.

[2]) Stalo se mi před lety, když jsem se vyslovil proti Šnajdrovu ethnologickému hodnocení nálezů dobřichovské kultury, že to bylo s některých stran vykládáno — a snad dokonce i vítáno — jako útok na Šnajdra. Poněvadž je možno, že by byl dáván podobný výklad také místům, v nichž zde projevuji mínění odchylné od Hellichova, mám za nutno konstatovati hned předem, že mne je něco takového daleko, protože mám skutečnou úctu k Hellichovu nezištnému a obětavému nadšení pro věc a k jeho poctivé práci, stejně jako nebylo něco podobného mým úmyslem ani u Šnajdra, jehož jsem si vždy vážil jako archeologa, nespokojujícího se se starou šablonou a hledajícího nové cesty.

[3]) Hellich, Pněv I. 208 a d.

»Přehlédneme-li veškerý piněvský inventář milodarů ještě jednou, shledáváme proti inventáři hrobů třebických rozdíly patrné v jistých podrobnostech. Již při keramice postrádáme v Piněvě jisté okrasy docela (meandr a kroužky v uších), jiné ustupují formám jednodušším a střízlivějším. Ze sponek vystupují do popředí různé nové formy destičkové a jsou obmezeny skoro jen na hroby ženské a dětské. Kostěné jehlice vykazují nový a sličnější dekor a vyskytují se hojněji v hrobech než na Třebické. Hřebeny, které byly v starším období římském vzácností a ani na Třebické nemají valného rozšíření, staly se v Piněvě všední ozdobou. Ozdoba hřebenů se vyšinula k uměleckému vkusu a tvoří nepopíratelně přechod k ozdobným hřebenům mladší kultury merovejské. V Piněvě se vyskytlo na 16 variantů ozdob na korunách hřebenů, utvořených hlavně pomocí skupin rytých kroužků s tečkou uprostřed. Ale i ozdoby okrajů hřebenů vykazují několik různých forem ozdob. Hřebeny se staly okrasou obého pohlaví. Předměty z bronzu vykazují také mnohé zvláštnosti. Uvážíme-li dále, že pohřebiště piněvské jest od pohřebiště na Třebické vzdáleno ve vzdušné čáře pouze 9 km, nelze uvedené rozdíly jinak vysvětlit, nežli časovým rozdílem. Dr. Píč datoval pohřebiště na Třebické od III. do konce V. věku po Kr., musí být tudíž hroby piněvské pravděpodobně mladšími . . . V uvážení všech okolností kladl bych pohřebiště toto do IV. až V. století jako nejmladší článek hrobů typu římského«.

V druhém článku, po vykopávce dalších 4 (5) hrobů, Hellich sice v podstatě toto své dřívější mínění — až na poslední větu o datování — podržuje [1]), zdůrazňuje však více než dříve odchylky, jež nalézá mezi inventářem třebickým a piněvským, a dochází »k zajímavému poznání, že je dělí závažné rozdíly, a že tyto různosti dokonce převládají. Ze všeho jest patrno, že je kultura piněvská vzdor své příbuznosti zcela odlišná«. Tuto různost hleděl dříve »vysvětliti především rozdílem časovým, ale zdá se, že to nestačí, protože nám schází dotud také vývojový přechod z jednoho pohřebiště do druhého« [2]). Z další souvislosti pak vidíme, že Hellich hledá a nalézá příčinu oné domnělé úplné odlišnosti na půdě ethnologické, v příchodu nového lidu — Langobardů. Kdežto dříve datoval Piněv do století IV. a V., dochází nyní k závěru, že jej dlužno datovati do druhé polovice V. a do počátku VI. století. Že na pohřebišti nebylo pochováváno déle než asi 50 let, soudí Hellich podle poměrně malého celkového počtu hrobů [3]).

Probereme-li argumentaci Hellichovu bod za bodem, musíme arci nutně dojíti k výsledkům jiným. Je pravda, že najdeme v materiálu piněvském odchylky, ty však jsou z největší části jen

[1]) Hellich, Piněv II. 165 a d.
[2]) Tamt. 167 a d.
[3]) Tamt. 168.

místního rázu a nedokazují nikterak, že by byl Piněv mladší než Třebická. A nejsou ovšem ani zdaleka tak veliké, aby nás opravňovaly k závěru o naprosté odlišnosti »kultury« pněvské.

Hellich především nachází podstatný rozdíl v keramice. Pročteme-li však příslušné partie v obou jeho článcích[1]) a přehlédneme-li jeho tabulky, nabudeme naopak přesvědčení o překvapující přímo shodě, jež nás nenechá ani na okamžik v pochybnosti, že obě pohřebiště representují tutéž kulturu. Ba dokonce — kdyby nebylo popelnice z hrobu 66 (Piněv II tab. *13.* 1), jež ukazuje na přechod ke kultuře merovejské, a snad ještě dvou jiných nádobek, jedné z hrobu 36 (Piněv I tab. *11.* 6), která svými pupíky a důlky na lomu výduti připomíná jakýsi náběh k merovejskému krejzlíku, a druhé poněkud obdobné z hrobu 18 (Piněv I tab. *10.* 3) — dělá keramika pněvská svými až nápadně jednoduchými tvary a zcela prostou výzdobou dojem, který nás přímo nutká řaditi ji spíše k starší keramice třebické, a nikoli až za nejmladší tvary její. Hellich sám v obou svých pracích jednoduchost forem a střízlivost výzdoby u keramiky pněvské zdůrazňuje[2]). Nevím, pokládá-li opravdu tento sklon k jednoduchosti za příznak menšího stáří, je-li však tomu vskutku tak, nezbylo by ovšem než označiti to jako omyl, neboť nejmladší keramika kultury dobřichovské jeví naopak zcela určitě spíše sklon k profilaci, plastickým ozdobám, barbarskému nanášení oblých tvarů, žebérek, pásků a vůbec k formám čím dále tím odchylnějším od původní, poměrně klasické jednoduchosti forem staršího období. A není-li jednoduchost pněvské keramiky důkazem jejího mladšího původu, není jím už dokonce ani jediný z ostatních jejích znaků. Hellich také vlastně žádného neuvádí. Probíráme-li odstavec za odstavcem, najdeme naopak jen samé paralely, a v nich odchylky jen zcela podřízeného rázu, jako na př., že se nádoby na nožkách vyskytly na Třebické čtyřikrát, na Piněvě pouze dvakrát, svislé vypnuliny na Třebické sedmkrát, na Piněvě dvakrát, ouška svislá na Třebické desekrát, na Piněvě šestkrát, rozmanité tvary pupíkovitých ozdob — u nichž Hellich výslovně praví, že »jsou oběma pohřebištím společné«! — na Třebické 31 krát, na Piněvě 30 krát atd.[3])

A stejně nedokazují správnost Hellichovy hypothese ani ostatní jím citované odchylky. Naopak. Tak na př. uvádí Hellich dvě jednodílné stříbrné sponky s nálevkovitým krčkem, polokruhovitým krejzlíkem a knoflíčkem kolmo nasazeným na konci obloučku nad vysokou patkou (Piněv II tab. *15.* 11, 12) — tyto spony však náleží nejvýše III. století po Kr. a nikoli dobám mladším[4]); dvě sponky destičkové v podobě jetelového lístku (Piněv I tab. *19.*

[1]) Tamt. I. 145 a d., 203 a d., II. 165 a d.
[2]) Srov. citát nahoře (v textu) a k tomu Piněv I. 146, II. 166.
[3]) Hellich, Piněv II. 166.
[4]) Almgren, Fibelformen 44 a d., je zařazuje ještě do starší doby římské.

17, II tab. *15.* 13) — ty však nutno rovněž datovati do III. století[1]); samostřílové sponky s obloučkem esovitě prohnutým[2]) — ty však podle Hellichovy (proložené) zprávy, že piněvské samostřílové spony mají vesměs jen krátkou spirálovou hlavičku o čtyřech závitech s každé strany, při čemž osa nikdy nevyniká ven ze závitů[3]), patří patrně vesměs ještě do období, jež Hellich přiděluje Třebické. Hellich sice srovnává samostřílové sponky piněvské s dahlhausenskými, ale sám výslovně připouští[4]), že se od nich liší ve vývoji hlavice, která má u dahlhausenských spon mnohem pokročilejší tvar o mnoha závitech nebo alespoň s vyčnívající osou[5]), což je ovšem rozdíl velmi důležitý pro otázku datování, důležitější, než míní patrně Hellich. Stačí ostatně i jen zběžný pohled na některé z piněvských spon, na př. na exemplář z hrobu 17 (Piněv I tab. *18.* 32 a, b), 49 (tamt. tab. *20.* 14) nebo 54 (tamt. 8 a, b), abychom nabyli pevného přesvědčení, že stáří Piněva je rozhodně větší, než chce Hellich připustiti. Pravdu snad může míti Hellich alespoň do jisté míry při destičkovitých sponkách kosočtverečného tvaru s okrouhlými výčnělky, jež řadí na konec naší doby římské, poněvadž již ukazují jakousi příbuznost s kulturou merovejskou[6]). Spony tyto nám však udávají toliko konečný termín Piněva.

A tím jsme vlastně hotovi, neboť vše ostatní, co Hellich uvádí na doklad rozdílu mezi Piněvem a Třebickou[7]), není již vůbec dokladem pro menší stáří Piněva, nýbrž naopak spíše důkazem, o jaké bohatství materiálu a forem jsme na Třebické přišli. Tak je tomu zejména u hřebenů a jehlic, jejichž neobyčejné množství a rozmanitost tvarů i výzdoby na poměrně chudém a nevelikém pohřebišti piněvském velmi názorně ukazuje, co vše asi zůstalo na Třebické v zemi nebo bylo přehlédnuto a zahozeno při vybírání milodaru z popelnic. A tak je tomu i u všech ostatních domnělých odchylek Piněva od Třebické.

Otázku, jak nutno pohřebiště piněvské datovati, pomáhají nám řešiti hlavně hroby č. 54, 68, 66 a 2. Inventář prvých dvou, t. j. především bronzová jednodílná sponka s podloženou patkou z hrobu 54 (Piněv I tab. *21.* 8 a, b)[8]) a dále obě stříbrné jednodílné sponky s nálevkovitým krčkem a bronzová destičkovitá sponka v podobě jetelového lístku z hrobu 68 (Piněv II tab. *15.* 11—13) do-

[1]) Srov. Almgren, tamt. 103, tab. *10.* 227.
[2]) Hellich, Piněv II. 167.
[3]) Tamt. 157.
[4]) Tamt. 158.
[5]) Srov. M. Weigel, Das Gräberfeld von Dahlhausen, zvl. otisk z Arch. f. Anthr. XXII (Brunšvík 1893), str. 3 obr. 2, 14 obr. 51, 15 obr. 53, 20 obr. 80, 85 a j.
[6]) Hellich, Piněv I. 205, tab. *18.* 2 a, b, II. 167, Niederle, Merovejská kultura 5 pozn. 20.
[7]) Srov. citát v textu str. 188 a k tomu Piněv II. 167.
[8]) K jejímu datování srov. Almgren, Fibelformen 79 a d., 84 a d., jako protějšky k ní srov. spony s Třebické, Píč, Starož. II. 3 tab. *84.* 9, 15'

kazují nade vši pochybnost určitě, že se tu počalo pohřbívati již někdy ve III. století po Kr. To jest resultát, s nímž plně souhlasí také ráz nejstarší keramiky pněvské, pokud ji lze rozpoznati. A konečný termín pohřebiště určuje alespoň přibližně inventář druhých dvou hrobů. Z hrobu č. 66 je to především popelnice, upomínající již silně na tvary merovejské (Pněv II tab. *13.* 1 a, b), a z hrobu č. 2 obě bronzové kosočtverečné sponky destičkovité s výčnělky (Pněv I tab. *18.* 2 a—c), které svým rázem také již upomínají na kulturu merovejskou[1]). Nutno ovšem konstatovati, že žádný z těchto nálezů není pro datování kriteriem zcela bezpečným. Pokud se týče obou destičkovitých sponek, náleží patrně k odrůdě velmi dlouho užívané, neboť nejstarší exempláře téhož druhu se vyskytují v Porýní už ve vrstvách tvrzí římského limesu z I. a II. století po Kr.[2]) Sponky pněvské jsou arci poněkud mladšího rázu, upomínajíce již, jak bylo řečeno, na typy merovejské, takže bychom je snad mohli s jistou mírou pravděpodobnosti datovati asi do IV. nebo nejvýše snad do počátku V. stol. A podobně tomu bude asi také s nádobou z hrobu 66. Její plasticky zdobený a zvlněný povrch ukazuje nesporně na mladší vývojové stadium, ale jinak nás nic neopravňuje k tomu, abychom ji datovali až do doby vyvinuté již keramiky merovejské. Oblé vypnuliny a prohlubně jejího povrchu mohou míti zcela dobře také svůj původ ve vlivech keramiky provinciálně-římské a bradavkovitá výzdoba je rovněž motivem u provinciální keramiky dobře známým. Přičteme-li k tomu ostatní znaky, pokud jsou patrny z Hellichova popisu[3]) a vyobrazení (šedočerný materiál, výroba v ruce, povrch hlazený a tuhovaný), musíme dojíti k přesvědčení, že vše to ukazuje asi na druhou polovici IV. nebo snad prvou polovici V. století jako na dobu vzniku této nádoby. Tím je tedy přibližně dán také konečný termín pohřebiště. Nějaké přesnější absolutní datum v tomto směru při nálezovém materiálu dosud známém stanoviti nelze. Že by bylo pohřebiště trvalo až do počátku století VI., jak chce Hellich, pro to neposkytují dosavadní nálezy vůbec žádného dokladu.

Hellich uvádí jako doklad k datování Pněva také ještě sekeru z hrobu č. 70, o níž praví, že má již ráz merovejský[4]). Podle nákresu, který podává v druhém článku o Pněvě na str. 156 (obr. 2), může však jíti také o exemplář z doby mnohem starší, neboť sekery toho druhu se vyskytují na př. v porýnských

---

[1]) Srov. str. 190, pozn. 6.

[2]) Srov. na př. Behrens-Brenner, Ausgrabungen im Legionskastell zu Mainz während des Jahres 1910, Mainzer Zeitschr. VI (1911), 105 obr. 24 č. 16—18, text 106 (Brenner), E. Ritterling, Das frührömische Lager bei Hofheim im Taunus (Ann. d. V. f. nassauische Altert. XL, Wiesbaden 1913), Text 131, 136, Taf. X. 261.

[3]) Hellich, Pněv II. 150 a d., 157.

[4]) Tamt. 156, 167 a d.

hrobech už od dob Augustových [1]), nelze tedy této sekery dobře používati jako dokladu o stáří pohřebiště. Sekera ze Záryb, jíž se Hellich dovolává, náleží již skutečně do okruhu kultury merovejské, má však od sekery piněvské podstatně odchylný a zřejmě mladší tvar [2]).

Chronologické výsledky, k nimž jsme zde dospěli, mají ve dvojím směru mimořádný význam. Především dokazují, že pohřebiště piněvské je v celku současné s pohřebištěm na Třebické [3]). Okolnosti, že je Piněv jen 9 km ve vzdušné čáře vzdálen od Třebické, bych ovšem v otázce datování nepřikládal takového významu jako Hellich [4]), neboť vzdálenost plných dvou hodin cesty připouští jistě velmi dobře možnost druhého paralelního pohřebiště. A kromě této vzdálenosti viděl Hellich doklad pro svoje datování Piněva také v poměrně malém počtu hrobů [5]). Podle mého názoru však právě tento neveliký počet hrobů dodává piněvskému pohřebišti při jeho poměrně dlouhém trvání zvláštní zajímavosti, neboť dokazuje zřejmě to, co jsme až dosud neměli odnikud z naší oblasti tak dobře doloženo: že u nás v době římské existovala pohřebiště, jež nesloužila celému širému okolí, nýbrž čistě jen jediné osadě nebo — jak je to právě u Piněva pravděpodobno — jen jedinému rodu.

A konečně ukazuje chronologický rozbor nahoře podaný ještě na jednu věc: že pořad pochovávání se asi na Piněvě nedál tím způsobem, jak se domnívá Hellich. Uspořádání hrobů v řady a zejména okolnost, že poslední řada hrobů, již konstatoval, není vyplněna, přivedla totiž Hellicha k závěru, »že se pohřbívalo na pohřebišti piněvském v určitém pořádku od levé (severní) strany k pravé (jižní), a že se počínalo pohřbívati vždy od shora dolů, totiž od strany východní«, takže nevyplněná 9. řada, Hellichem naposledy vykopaná, byla také ve skutečnosti poslední [6]). Podle představy Hellichovy je tedy nejstarší první řada od severu a v ní opět první hrob se strany východní; když byla tato řada vyplněna, počalo se pochovávati týmž způsobem v druhé řadě opět od východu k západu atd.

Kontrola, zdali a do jaké míry souhlasí tato představa se skutečností, je velice ztížena tím, že k Hellichově publikaci není

---

[1]) Srov. Schumacher, Suebi Nicretes 371, kde popisuje zcela podobnou sekeru z I. století po Kr., tamt. tab. *64* č. 1176.

[2]) Srov. J. Schránil, Žárový hrob římského typu ze Záryb, Památky XXIX (1917), 164, tab. *24.* 2.

[3]) A totéž platí také o zbytku pohřebiště u Plaňan, objeveném z jara r. 1921, srov. Hellich, Památky XXXIII (1922—1923), 119 a d.

[4]) Hellich, Piněv I. 208.

[5]) Tamt. II. 168.

[6]) Tamt. II. 150. V prvém článku o Piněvě čítal Hellich řady obráceně, od jihu k severu, srov. Piněv I. 144 (všech řad bylo 8, hlavní brázda činila řadu 5., za ní na sever byly ještě 3 řady).

přiložen plán pohřebiště a že ani v textu Hellich neudává přesný počet hrobů, jež v každé řadě vykopal nebo alespoň zjistil. Se všeobecným údajem, že v každé řadě bylo 10—12 [1]) nebo 10—11 [2]) hrobů, zde nic nepořídíme, poněvadž je zřejmo, že při celkovém počtu hrobů skutečně zjištěných (70) musilo býti v některé řadě nebo dokonce v několika řadách vykopáno také méně než 10 hrobů. Hellich popisuje hroby podle pořadí, jak byly vykopány (rozumím-li totiž dobře jeho poznámce pod titulem »Popis hrobů« v prvé práci o Piněvě) [3]) a neudává při 65 hrobech nikde, ani v textu, ani na tabulkách, jejich přesné polohy, takže není možno sestaviti ani přibližný diagram, podle něhož by bylo lze otázku seřazení hrobů podle stáří uspokojivě řešiti. Náhodou lze však zjistiti nebo přibližně vykombinovati alespoň polohu pěti hrobů, jež mají pro otázku chronologie pohřebiště význam, totiž hrobů č. 66, 68, 2, 12 a 18.

Z popisu Hellichova lze přesně vyčísti polohu hrobu č. 66 a 68. Prvý jest na východním konci 8. řady, měl by tedy býti podle Hellichovy kombinace mladší než všecky hroby z řady 1.—7., a starší než ostatní hroby v řadě 8. a hroby řady 9. Druhý je uprostřed mezi třemi hroby řady 9., je tedy podle Hellicha předposledním hrobem, který byl na pohřebišti vůbec uložen, i měl by býti mladší než všecky předcházející hroby č. 1—67. Hrob č. 2 byl patrně vykopán v rozhonu (hlavní brázdě), tedy v řadě 4., měl by proto svým inventářem náležeti k starší polovině hrobů, podobně jako hroby č. 12 a 18, které byly vykopány, jak lze souditi z Hellichova popisu, také někde na prostoře mezi 1.—4. řadou. Všecky tyto tři hroby by měly býti starší než hrob č. 68.

Srovnáme-li inventář těchto hrobů s jejich polohou, dojdeme k výsledkům, které naprosto nesouhlasí s tím, co bychom podle theorie Hellichovy čekali: hrob č. 68 v poslední (9.) řadě, který by měl býti vedle č. 69 nejmladším hrobem na celém pohřebišti vůbec, náleží naopak k hrobům nejstarším, kdežto hrob č. 66, počínající řadu 8. a vzdálený od hrobu č. 68 toliko 1·60 m, náleží k nejmladším hrobům pohřebiště; hrob č. 12 pochází přibližně ze stejné doby jako hrob č. 68, je však od něho oddělen nejméně 4 řadami hrobů, t. j. nejméně polovicí pohřebiště; hroby č. 2 a 18 patří k nejmladším hrobům, přibližně asi do téže doby jako hrob č. 66, jsou však od něho rovněž odděleny celou polovicí pohřebiště.

Podle inventáře hrobů lze tedy zcela určitě říci, že na pohřebišti piněvském nebylo pochováváno tak, jak si představuje

[1]) Hellich, Piněv I. 144.

[2]) Tamt. II. 150.

[3]) Tamt. I. 187: »Pořadová čísla znamenají postup vykopaných hrobů«. Poznámka tato není dosti jasná, neboť ji lze vykládati, jak činím nahoře, ale také tak, že hroby vykopané jsou popsány podle postupu, jak bylo pohřbíváno. Že se popis nedrží důsledně pořadí, v němž byly hroby vykopány, ukazuje zařazení dvou nejdříve vykopaných hrobů pod č. 64 a 65, srov. tamt. str. 203.

Hellich, t. j. v chronologickém pořádku v řadách od východu k západu. Byla by nasnadě myšlenka, nebylo-li tedy pochováváno v řadách kolmých na řady Hellichovy, t. j. od severu k jihu. I to jest však vyloučeno, neboť pak by opět byl hrob č. 68, náležející do samých počátků pohřebiště, na opačné straně než hrob č. 54, pocházející přibližně ze stejné doby, a naopak s hrobem č. 68 by sousedil hrob č. 66, ačkoli oba dělí možná celá doba, po kterou bylo pohřebiště užíváno. A podobně by tomu bylo také u některých jiných hrobů na druhé (západní) straně hřbitova [1]). Z toho je zřejmo, že ani v tomto směru nelze pozorovati nějaký chronologický pořad.

Nezbývá tedy než závěr, že na pohřebišti piněvském byly sice pohřby ukládány do země v řadách, ale při tom bez jakéhokoli chronologického pořádku. Nebožtík byl patrně pochován prostě na místě, jež si snad sám ještě za živa zvolil, nebo jež vybrala jeho rodina, bez ohledu na nějaký místní nebo chronologický pořad. Že při tom nebyl nikdy uložen pozdější pohřeb do místa, kde byl již pohřeb starší, a že při tom dokonce hroby tvořily řady, lze vysvětliti ovšem jenom tím, že byly hroby nějakým viditelným a trvalým způsobem označovány.

Podobný obyčej vládl, jak se zdá, již i v období pičhorském, neboť také na Pičhoře jsme měli příležitost konstatovati nejstarší skupiny hrobů na obou protilehlých koncích pohřebiště.

Z toho, co jsem řekl již dříve při chronologii Pičhory a později na různých místech, jmenovitě v stati o přechodu mezi Pičhorou a Třebickou a v stati o Piněvě, je zřejmo, jak se dívám na *chronologii celého období třebicko-piněvského*. Poněvadž k této otázce nelze vlastně uvésti o mnoho více, než jsem již učinil, omezím se zde jen na několik stručných poznámek.

Počátek období třebicko-piněvského náleží určitě do III. století po Kr., a to spíše asi blíže k počátku než ke konci tohoto století. Tomu nasvědčují obě naše hlavní chronologické pomůcky, jež máme dosud k disposici, totiž keramika a spony. V prvém směru jsou to především obě známé popelnice s meandrem s Třebické, z nichž jedna spojuje znaky obou období (Píč, Starož. II. 3 tab. *91.* 2: v hoření partii leskle černá, dole šedá, na rozhraní hrdla a spodku tři ouška), a dále několik jiných popelnic, připomínajících tvarem i úpravou a ornamentálními pásy nádoby staršího období. V druhém směru jsou to některé druhy sponek, jež souvisí vývojově zcela úzce se sponami staršího období. Patří sem především sponky s nálevkovitým krčkem, krejzlíkem a knoflíkem na konci obloučku, jež souvisí vývojově se sponami norickými (Hellich, Piněv II tab. *15.* 11, 12). Almgren řadí spony tohoto druhu vesměs

[1]) K poloze hrobů zde i výše uvedených srov. Hellich, Piněv I. 143 a d., 201, II. 149 a d.

ještě do starší fase římské doby[1]). A z té máme pro ně skutečně také několik analogií: s Pičhory (Píč, Starož. II. 3 tab. *83.* 13), ze Břve (tamt. 117 obr. 58), z Ohnišťan (tamt. tab. *49.* 10) a Vinohrad (tamt. tab. *56.* 17). A dále sem náleží také alespoň nejstarší tvary spon s podloženou patkou, na př. spony s Třebické u Píče (Starož. II. 3) na tab. *84.* 9 a 15, a rovněž tak i citovaná již sponka z Piněva (Hellich, Piněv I tab. *21.* 8).

Konec tohoto období je datován řadou nálezů, nesoucích již znaky kultury merovejské. O některých jsem se zmínil již při chronologii Piněva, jiné uvedu ještě později v stati o přechodních nálezech od kultury dobřichovské ke kulturám mladším[2]). Nálezy tyto dokazují vesměs, že toto kulturní období končí v V. století po Kr. Že by bylo trvalo až do počátku století VI., jak chce nejnověji ještě Hellich[3]), z dosavadních nálezů nevyplývá.

Přicházíme k *otázce ethnologické příslušnosti fase třebicko-piněvské.*

Jak jsem uvedl v stati o kultuře pičhorské, převládá u německých badatelů snaha přičísti tuto fasi — jako vůbec celou kulturu dobřichovskou — Markomanům (a Kvádům). Ukázal jsem také, že je tato snaha naprosto bezdůvodná, i není tedy příčiny znovu se jí zde zabývati. Vedle hypothese »markomanské« nabyla pro nás v tomto směru v posledních letech zvýšeného významu hypothese o pobytu a panství Langobardů v Čechách, zejména tím, že se pro ni vyslovilo také několik vážných badatelů českých a že se dva z nich pokusili i o archeologické zdůvodnění její. Bude tedy potřebí věnovati zde této otázce poněkud bližší pozornost. A kromě ní bude třeba všimnouti si také ještě otázky herulské.

Pobyt Langobardů v Čechách dokazoval archeologicky první M. Weigel v práci o pohřebišti u Dahlhausenu. Připisoval Langobardům keramiku, typickou v Staré Marce (Altmark) a přilehlých končinách Braniborska pro dobu IV.—V. stol. po Kr.[4]), a poněvadž znal historickou hypothesi o langobardské okupaci Čech, hledal a ovšem také nalezl zde obdobu své keramiky »langobardské«. Došel k úsudku, že »pohřebiště na Třebické a četné tu a tam roztroušené jednotlivé hroby z doby stěhování národů patří těmže Langobardům, kteří nám zanechali pohřebiště u Stendalu a Borstlu, Dahlhausenu, Butzova a j. a táhnouce pak Čechami putovali . . . k jihovýchodu« [5]).

---

[1]) Almgren, Fibelformen 44 a d.

[2]) Srov. též Niederle, Merovejská kultura 2 a d.

[3]) Srov. výše str. 187 a d.

[4]) Weigel, Dahlhausen 23, 30 a d.; před Weiglem učinil tak již Voss, srov. Voss-Stimming, Altertümer 29, 31.

[5]) Weigel, v. v. 30.

IV. Původ kultury třebicko-pinčevské po stránce ethnologické.

Weigel nevěřil v dlouhé trvání pohybu Langobardů od dolního Labe k Dunaji — jinak by jim byl nemohl připsati dolnolabská pohřebiště V. století — a tak mu zbyla také pro jejich pobyt v Čechách jen zcela krátká doba. Rozpor mezi tímto názorem a okolností, že třebické pohřebiště representuje dobu více než dvou set let, snažil se vysvětliti si tím, že do doby tažení langobardského Čechami datoval ony jednotlivé, tu a tam roztroušené hroby, kdežto Třebickou pokládal za pohřebiště části kmene, která se v úrodné rovině polabské zdržela déle[1]).

Názor Weiglův přejali L. Šnajdr, K. Blasel, B. Bretholz a nejnověji J. Hellich[2]).

L. Šnajdr, hledaje most, kterým by překlenul rozpor mezi ethnologickou thesí Weiglovou a svým vlastním přesvědčením o kulturní souvislosti Třebické s Pičhorou[3]), rozhodl se připsati Langobardům obě, tedy vlastně celou naši kulturu dobřichovskou. Podle jeho mínění[4]) odešli Langobardi v I. století po Kr. ze svých sídel při dolním Labi a seděli »v II. a III. století hlavně v rovině labské kol dnešních Poděbrad a Českého Brodu, prve než se jali dále putovati na jih«. Se vpádem Langobardů do Čech souvisí snad zánik Stradonic. Jim patří pohřebiště na Pičhoře a Třebické. Z Čech odešli Langobardi, jak Šnajdr usuzoval z několika okolností (především z toho, že na Moravě není pohřebišť podobných pičhorskému a třebickému, jakož i z toho, »že se vyskytují památky po tomto lidu v Čechách podle Labe až k Jaroměři a ještě dále dle Metuje až k Nahořanům a České Skalici, tedy až k průsmyku Náchodskému a Kladskému«), průsmykem Kladským, narazili táhnouce k severovýchodu mezi Odrou a Vislou »na Burgundy, pak uchylujíce se na jih dospěli do poříčí Váhu a usídlili se posléze v zemi Rugů na Dunaji«. Z Čech neodešel celý kmen, nýbrž část jeho zde zůstala seděti. »Kostrová pohřebiště podbabské a vinařické (třebichovické) a jednotlivé hroby téhož rázu, jež se nalézají jedině v západní části Čech, jsou památkami po Langobardech zbylých v Čechách, kteří po osazení východního dílu Čech Slovany v západní části země zachovali ještě po nějaký čas svoji svéráznost, pokud nebyli též zde assimilováni slovanskou záplavou«.

To jest hypothese Šnajdrova[5]). V nejnovější době dochází

---

[1]) Weigel, Dahlhausen 30.

[2]) E. Brennera neuvádím, poněvadž se jeho hypothese, přičítající Langobardům teprve kulturu merovejskou, vymyká z rámce této práce. Vychází ostatně od jiných předpokladů než Weigel a ostatní; srov. jeho práci Der Stand der Forschung über die Kultur der Merowingerzeit, VII. Bericht d. röm.-germ. Kommission (1915), 333.

[3]) Později ovšem toto své původní stanovisko opustil, srov. str. 184 a níže pozn. 5.

[4]) L. Schneider, Prähistorische Forschungen in Böhmen, Zeitschr. f. Ethnol. XXXII (1900), Verh. (172) a d., (178), (184) a d.

[5]) Šnajdr ji výslovně nikdy neodvolal, ale zdá se, že byl později přece jen ochoten alespoň z části ji omeziti; srov. Č. spol. př. star. č. XI (1903),

J. Hellich k ethnologickým závěrům, které se jí značně blíží. Připisuje[1]) Langobardům především kulturní období, jež zve pinězvským, a to z důvodů archeologických i historických, a poněvadž nalézá příbuzné rysy i mezi staršími nálezy pichorskými a s nimi soudobými nálezy darzavskými v Hannoversku, má za pravděpodobno, že již i Pichora nám representuje nějakou část kmene langobardského nebo lidu s ním úzce příbuzného. První stopy tohoto lidu vidí Hellich v nálezech »na sídlišti tuklatském; pohřebiště pichorské a jiné příbuzné nálezy jsou jen vývojovým stupněm těchto cizinců a vetřelců«[2]). A na jiném místě má Hellich za pravděpodobno, že tyto »cizince a vetřelce« převedl »Marobud k posilnění své moci do Boihaema«. »Že se postup tohoto cizího lidu do Čech musel státi v ranní době našeho letopočtu, dokazuje hlavně keramika z hrobů pichorských, která jest totožná s keramikou gallských hrobů kostrových v té době v severních Čechách ještě rozšířených ... Tato keramika gallských hrobů byla od výbojníků patrně vypůjčena, částečně k vlastnímu domácímu vkusu přizpůsobena a vlivy římskými z Podunají i jinými předměty valně obohacena. Stopy takové jsou zastoupeny nejen v hrobech, nýbrž i hojně na sídlištích jako St. Badrech, v Chudonicích u N. Bydžova i jinde v Čechách«. Pozdější »historické proniknutí Langobardů do severních Čech někdy před sklonkem V. věku« dalo vznik fasi pinězvské, rozšířené »značně po celé oblasti severních Čech. Národ ten nepřišel do země nepřátelské, našel příbuzný lid, s kterým splynul bez výboje. Odchod jeho souvisí s tlakem slovanského lidu s kulturou hradištní od severovýchodu«[3]).

Kromě archeologů Šnajdra a Hellicha přejali mínění Weiglovo také historikové K. Blasel a B. Bretholz. Blasel ho použil ve své práci o pochodu Langobardů od dolního Labe k Dunaji jako důležitého argumentu na podepření své hypothese o dvojím pobytu tohoto kmene v Čechách[4]). A Bretholz přejal, arci s jistou reservou, stanovisko Blaslovo[5]).

Tedy archeologové Hellich a do jisté míry i Šnajdr[6]) opírají

138, kde praví: »... nemohu než opět... prohlásiti je [kostrové hroby podbabské, vinařické atd.] za památky po oněch Langobardech, kteří... pod králem Wachem po nějaký čas v zemi potomních Beowinidů se zdržovavše, pak na Dunaj do Rugilandu... se obrátili«; srov. též Pravěk VIII. 58, kde připomíná svůj dřívější názor o langobardském původu pohřebiště na Třebické a soudí, že celé pohřebiště na Pichoře je až na jediný hrob naprosto odlišné od pohřebiště na Třebické.

[1]) Hellich, Piněv II. 175 a d., Památky XXXIII (1922), 131 a d.

[2]) Hellich, Piněv II. 179.

[3]) Tamt. 180; srov. též Památky XXXIII. 132: »... lid ten byl zde dvakrát, jednou hned na počátku období římského v době pichorské a po druhé na sklonku období římského v době pinězvské«.

[4]) Blasel, Wanderzüge 68 a d., 78.

[5]) Bretholz, GBM. (1912) 26; v GBM. I (1921), 30, se Bretholz touto otázkou blíže nezabývá.

[6]) Srov. Č. spol. př. star. č. XI. 138.

svou hypothesi ethnologickou o data, jež jim dodala historie, a historikové Blasel a Bretholz hledají a nalézají oporu pro tutéž hypothesi v archeologii. Poněvadž je nebezpečí, že by se tento circulus vitiosus mohl ještě rozšířiti tím, že by obě strany našly další stoupence[1]), je nutno všimnouti si blíže celé otázky a přezkoumati spolehlivost důvodů, jež si obě strany navzájem vypůjčují[2]).

Chceme-li správně posouditi, zda-li a do jaké míry jsme oprávněni uznávati langobardské osídlení Čech, musíme přehlédnouti v prvé řadě vše, co by bylo lze pokládati za nepochybný důkaz jeho jak po stránce historické, tak také archeologické. Jsou-li pro ně v obou směrech positivní důkazy, pak je také pobyt Langobardů v Čechách nepochybný. Není-li jich, nezbude než uvésti názory těch, kteří s langobardskou okupací Čech operují, na pravou míru.

Pobyt Langobardů v Čechách bylo by lze datovati toliko do doby před jejich příchodem do Rugilandu na Dunaji. Co víme o nich bezpečného z této doby? Je to především několik zpráv z prvých dob našeho letopočtu, které nám osvětlují na krátko osudy tohoto kmene a dovolují nám alespoň přibližně určiti jeho tehdejší sídla. Dovídáme se z nich, že Langobardi obývali území při levém břehu dolního Labe, které ještě dlouho po jejich odchodu, hluboko do středověku, neslo po nich jméno »Bardengau«. Byla to východní část lüneburské pláně, asi mezi říčkami Seevou a Jeetzou, Wietzou a Lutterem. Jméno »Bardengau« zůstalo tomuto kraji až do XIII. století, kdy ustupuje názvu »terra Luneborg« »dominium Luneburg«[3]).

V končinách při dolním Labi připomínají Langobardy na počátku I. století po Kr. Velleius Paterculus[4]) a Strabon[5]), arci ještě bez určitějšího vymezení jejich sídel. Toho se nám však dostává

---

[1]) Srov. Naegle, German. Christen 91 a d. pozn., 94 pozn. 2, Kirchengesch. I. 1. 17. (nechává otázku po stránce archeologické nerozhodnutu, byl by však spíše ochoten přiřknouti naše nálezy dobřichovské kultury Markomanům), Brenner, Kultur d. Merowingerzeit 333 (historické hypothese ho svedly k tomu, že připsal Langobardům, arci s jistou reservou, naše nálezy merovejské).

[2]) Jména badatelů, kteří přijímají hypothesi o pobytu Langobardů v Čechách z důvodů historických, v. níže str. 203 a d.

[3]) Müllenhoff, DA. IV[2]. 464, Blasel, Wanderzüge 30 a d. (podrob. rozbor a přehled literatury), Novotný, ČD. I. 1. 163, Much, Hoops Reallex. III. 123.

[4]) Velleius Paterculus II. 106: fracti Langobardi, gens etiam Germana feritate ferocior.

[5]) Strabon VII. 1. 3: *Μέγιστον μὲν οὖν τὸ τῶν Σοήβων ἔθνος· διήκει γὰρ ἀπὸ τοῦ Ῥήνου μέχρι τοῦ Ἄλβιος· μέρος δέ τι αὐτῶν καὶ πέραν τοῦ Ἄλβιος νέμεται, καθάπερ Ἑρμόνδορυι καὶ Λαγκόβαρδοι· νυνὶ δὲ καὶ τελέως εἰς τὴν περαίαν ἐκπεπτώκασι φεύγοντες...*

v Tacitově Germanii z konce téhož století. Tacitus sice také nemluví přímo o sídlech Langobardů, ale z jeho výčtu kmenů sousedních lze si přece utvořiti o nich určitou představu, shodující se s územím Bardengau. Podle tohoto výčtu hraničili s nimi[1]) na západě Chaukové (Germania c. 35), na jihu Cheruskové (c. 36), na východě Semnoni (c. 39), na severu pak, za Labem, Reudingové, Avioni, Anglové, Varnové a j. (c. 40). Čtvrtý starověký autor, který zná Langobardy, je Ptolemaios. Tento uvádí sice jméno jejich dvakráte, a to jednou při Rýně[2]), po druhé při Labi[3]), ale to nás nemůže zmýliti. I když bychom nechtěli přijmouti Zeussovu a Müllenhoffovu identifikaci Ptolemaiových porýnských *Σύηβοι οἱ Λαγγοβάρδοι* s Chatty[4]), je umístění druhých Langobardů — *Λακκοβάρδοι* — takové, že při tom, co o nich víme ze starších zpráv, nelze pochybovati, že jenom tato lokalisace je správná. Ptolemaios uvádí tyto Langobardy jako menší kmen mezi dvěma jinými, taktéž menšími kmeny, Angrivarii a Dulgubnii. První dělí Langobardy na západě od velkého kmene Chauků, jižněji usídlení Dulgubniové pak od Suebů (Cherusků podle Zeusse)[5]). Lokalisace tato odpovídá tedy v celku tomu, co víme o sídlech langobardských z Tacita.[6])

V Bardengau žili Langobardi jako kmen neveliký[7]), ale neobyčejně bojovný, který si zachovával samostatnost jen svojí divokou statečností[8]). Před římskými legiemi ustupovali za Labe. Tomu nasvědčuje jednak zpráva Velleia Paterculá, jednak zpráva Strabonova. Prvý, zmíniv se krátce o porážce Langobardů r. 5 po Kr., vypravuje[9]) o poctě, kterou prokázal Tiberiovi předák nepřátelského kmene, ustoupivšího za Labe. Velleius Paterculus sice neuvádí

---

[1]) Srov. Müllenhoff, DA. IV². 463 a d., Blasel, Wanderzüge 33 a d.

[2]) Ptolemaios II. 11. 6: *Κατέχουσι δὲ τῆς Γερμανίας τὰ μὲν παρὰ τὸν Ῥῆνον ποταμὸν ἀρχομένοις ἀπ' ἄρκτων οἵ τε Βρούκτεροι οἵ μικροὶ καὶ οἱ Σύγαμβροι, ὑφ' οὓς οἱ Σύηβοι οἱ Λαγγοβάρδοι...*

[3]) Tamt. II. 11. 9: *Ἐλάσσονα δὲ ἔθνη (καὶ) μεταξὺ κεῖνται... Καύχων δὲ τῶν μειζόνων καὶ τῶν Σινήβων Ἀγριονάριοι, εἶτα Λακκοβάρδοι, ὑφ' οὓς Δουλγούμνιοι.*

[4]) Zeuss, D. N. 94 a d., 109 pozn. 2; Müllenhoff, DA. III. 221, IV². 451, 465, 553; srov. k tomu Müller, Ptolem. I. 1. 255 pozn.

[5]) Zeuss, D. N. 109.

[6]) Srov. Müllenhoff, DA. II². 288, IV². 463 a d., Müller, Ptolem. 260 pozn. 1, Blasel, Wanderzüge 35 a d.

[7]) Tacitus, G. 40: Langobardos paucitas nobilitat: plurimis ac valentissimis nationibus cincti non per obsequium, sed proeliis et periclitando tuti sunt; Ptolemaios II. 11. 9, v. výše pozn. 3. Srov. k tomu též Origo gentis Langobardorum (ed. Waitz, MG. SS. Lang. 1 a d.), c. 1: gens parva quae Winnilis vocabatur; Paulus Diaconus, Historia Langobardorum (ed. Bethmann-Waitz, tamt. 12 a d.), I. 7: numero perexigui.

[8]) Velleius Paterculus II. 106, srov. citát str. 198 pozn. 4, Tacitus, G. 40, v. v. Srov. k tomu Müllenhoff, DA. IV². 465, Much, Hoops Reallex. III. 123 a d.

[9]) Velleius Paterculus II. 106, 107.

jména tohoto kmene, ale podle souvislosti je pravděpodobno, že to byli Langobardi. Útěk jejich za Labe výslovně dosvědčuje Strabon, aniž by se zmiňoval o důvodu, který je k tomu přinutil[1]).

Kromě toho, co zde bylo uvedeno, dovídáme se ze starověkých zpráv historických o osudech Langobardů za jejich pobytu při dolním Labi jen ještě několik drobtů. Ve velikém boji Marobudově s Arminiem roku 17 po Kr. stáli Langobardi na straně Cherusků[2]). Když si 30 let po porážce Marobudově Cheruskové udělali králem Italika a záhy jej zase vyhnali ze země, byli to Langobardi, kteří ho zase přivedli zpět a dopomohli mu k ovládnutí Cherusku[3]). Za válek markomanských setkáváme se v Pannonii s tlupou Langobardů, která se účastnila spolu s jinými vpádu do Zadunají, byla však poražena a donucena k návratu[4]). O dalších osudech a bojích Langobardů mlčí historie po více než tři sta let, až do konce V. století, kdy je připomíná Prokopios již v končinách podunajských[5]).

To jest tedy vše, co víme o Langobardech z doby, do níž se klade také jejich okupace Čech. Souvěké prameny historické, jak zřejmo, této okupace neznají.

Nedostatku historických zpráv o tažení jejich kmene od dolního Labe k Dunaji snažili se langobardští kronikáři od VII. století odpomoci tím, že pojali do svých záznamů také to, čeho jim poskytovala tradice, ať již skutečná či jen fingovaná. A na údajích této tradice jsou zbudovány všecky hypothese o langobardském osídlení Čech.

Nejstarší z kronik, které nám longobardskou »tradici« podávají, je Origo gentis Langobardorum[6]). Byla napsána od neznámého spisovatele asi kolem r. 669[7]). Vypravuje se v ní (c. 1), že Langobardi seděli původně jako malý kmen Vinnilů kdesi na se-

[1]) Strabon VII. 1. 3, v. v. str. 198 pozn. 5. Blasel, Wanderzüge 31 a d., soudí, že se tento zápis vztahuje spíše k tažení Germanikovu r. 16 než k Tiberiovu r. 5 po Kr., jak se obyčejně má za to, srov. na př. Much, Hoops Reallex, III. 123. Devrient, Hermunduren u. Markom. 51 a d., Angeln u. Warnen, Neue Jahrb. f. klass. Altert. VII (1901), 418, Sweben 7 a d., vidí v této zprávě Strabonově důkaz, že Langobardi seděli původně jen na pravém břehu Labe a že se odtud teprve přestěhovali do Bardengau; jistě neprávem.

[2]) Tacitus, Ann. II. 45. Před tím náleželi ke svazu Marobudovu, srov. Tacitus, tamt. 45, 46.

[3]) Tacitus, Ann. XI. 17.

[4]) Dio Cassius 71. 3. 1a (ed. Boissevain III. 250 a d.), Petrus Patricius, fragm. 6 (Hist. graeci min., ed. Dindorf I. 428). K datování srov. nejnovější příspěvek J. Dobiáše, ČČM XCVII (1923), 51 a d.; tamt. v. starší literaturu.

[5]) Prokopios, BG. II. 14.

[6]) Srov. str. 199 pozn. 7. Zachována je ve dvou variantech: první vznikl po r. 668 (rukop. modenský), druhý pokračuje do r. 671 (rukopis madridský a cavenský [z La Cava]); srov. Waitz, MG. SS. Lang. 1 a d., Blasel, Wanderzüge 43 a d. (tamt. starší literatura).

[7]) Srov. O. Albel, Paulus Diaconus und die übrigen Geschichtsschreiber der Langobarden, 2. vyd. od R. Jacobiho (Geschichtsschreiber d. deutsch. Vorz. IV, Lipsko 1878), str. IX. Waitz, MG. SS. Lang. 1.

veru na ostrově »Scadanan«. Za vlády vévodů Ybora a Agia a matky jejich Gambary srazili se Vinnilové s Vandaly, kteří od nich žádali placení poplatků. Vůdcové obou kmenů prosili před bojem bohy o pomoc. Vandalové žádali boha Godana (Wodan), aby jim dal vítězství. Godan jim odvětil, že dá vítězství tomu, koho při východu slunce dříve uzří. Gambara a její synové modlili se k Frei, manželce Godanově, aby jim pomohla. Bohyně, znajíc rozhodnutí Godanovo, poradila jim, aby záhy za svítání přišli všichni Vinnilové i se svými ženami, tyto pak aby měly vlasy rozpuštěny po skráních na způsob vousů. Při východu slunce obrátila Frea lůžko svého manžela proti slunci a vzbudila jej. I spatřil Godan Vinnily a ženy jejich s vlasy rozpuštěnými kolem skrání a pravil: »Qui sunt isti longibarbae?« Tu řekla mu Frea: »Jako jsi jim dal jméno, dej jim i vítězství«. Godan tak skutečně podle svého slibu učinil, i zvítězili Vinnilové v boji a zvali se od té doby Langobardy.

Uvádím zde začátek vypravování kroniky úmyslně poněkud obšírněji, aby bylo zřejmo, jaké báchorky jsou spjaty s údaji, na nichž se budují hypothese o langobardském tažení a pobytu v Čechách. Jsou alespoň do jisté míry měřítkem spolehlivosti těchto údajů.

V druhé kapitole vypravuje Origo, že se zdvihli Langobardi ze svých sídel a »přišli do Golaidy a byli později střídavě držiteli Anthaibu, Bainaibu a Burgundaibu«[1]).

To jest passus rozhodující v naší otázce, neboť údaj o stanici Bainaibu se pokládá za nejdůležitější důkaz o langobardské okupaci Čech.

Druhou kronikou sem náležející jest Historia Langobardorum montekassinského mnicha Pavla Diakona z konce VIII. století[2]). Pavlovi byla pramenem, jak se zdá, především Origo[3]), čerpal však také ze »succincta de Langobardorum gestis historiola« Secunda Tridentského (zemřel r. 612, práce jeho není zachována)[4]) a z řady jiných spisovatelů starověkých i středověkých. Zprávy jejich spojil Pavel s tradicí svého lidu v celek mnohdy — zejména pokud se týče chronologie — nepříliš kritický, ale přes to má jeho dílo pro dějiny Langobardů nesporný význam a nelze ho odsuzovati tou měrou, jak chce Blasel[5]).

---

[1]) Origo 2: Et moverunt se exhinde Langobardi, et venerunt in Golaidam, et postea possiderunt aldonus Anthaib et Bainaib [Banayb, corr. Baynaib ruk. mod.] seu et Burgundaib.

[2]) V. v. 199 pozn. 7. Zachováno více než 100 rukopisů, srov. jejich seznam Waitz, MG. SS. Lang. 28 a d.

[3]) R. Jacobi, Die Quellen der Langobardengeschichte des Paulus Diaconus (Halle a d. S. 1877), 4 a d.; k sporu o t. zv. Urorigo srov. Blasel, Wanderzüge 100 a d.

[4]) Paulus Diaconus, HL. III. 29, IV. 27, 40; srov. Waitz, MG. SS. Lang. 25, Jacobi, Quellen d. Paulus D. 63 a d., Blasel, Wanderzüge 127 a tamt. pozn. 139.

[5]) Blasel, Wanderzüge 111 a d.

Podle Pavla Diakona byl původním sídlem Langobardů ostrov Scadinavia. Jako stanice na jejich tažení k jihu uvádí Pavel končiny: Scoringa, Mauringa, Golanda, Anthab (Anthaib), Banthaib a Vurgundaib. Stanicím posléze jmenovaným přikládá sám zřejmě menší význam. Pokládá jejich jména jen za jakési místní názvy[1]).

Třetí kronika, již tu dlužno uvésti, jest Historia Langobardorum codicis Gothani, zvaná stručně též Chronicon Gothanum[2]). Vznikla v Italii v letech 807—810[3]). Jest to velmi povrchní kompilace mnohem menší ceny než obě kroniky starší. Obraz nejstarších dějin langobardských, který nám podává, je tak zmatený a odporuje tolik oběma kronikám starším, že ji musíme přes nový pokus obhajoby, podniknutý Blaslem[4]), pokládati za pramen naprosto nespolehlivý a tudíž i nevěrohodný.

Podle vypravování této kroniky seděli Langobardi původně při řece Vindilicu, přítoku labském (v dalším pokračování nazývá neznámý autor kroniky tuto řeku »Ligurius fluvius«). Odtud odešli do končiny při Labi, kterou autor kroniky označuje slovem »Scatenauge« (lokal?). Z té přišli »bojujíce« do území saského v okolí Paderbornu, kde »podle tvrzení otců« bydleli po dlouhou dobu a »na mnohých stranách« vedli nebezpečné války. Odtud počali výboj své staré vlasti, dobyli pak území Beovinidů, kde prý se »až po dnešní den« zachovaly zbytky sídla krále jejich Wacha, později odešli do provincie Thracie a na konec dobyli Pannonie[5]).

---

[1]) Paulus Diaconus, HL. I. 7: Igitur egressi de Scadinavia Winnili, cum Ibor et Aione ducibus, in regionem quae adpellatur Scoringa venientes, per annos illic aliquod consederunt; I. 11: De qua [Scoringa] egredientes, dum in Mauringam transire disponerent, Assipiti eorum iter impediunt...; I. 13: Egressi itaque Langobardi de Mauringa, applicuerunt in Golanda, ubi aliquanto tempore commorati, dicuntur post haec Anthab et Banthaib, pari modo et Vurgundaib, per annos aliquod possidisse; quae nos arbitrari possumus esse vocabula pagorum seu quorumcumque locorum.

[2]) Historia Langobardorum codicis Gothani, ed. Waitz, MG. SS. Lang. 7 a d. Zachován jediný rukopis z XI. stol.; srov. tamt. 7.

[3]) Waitz, MG. SS. Lang. 7.

[4]) Blasel, Wanderzüge 45 a d., 102 a d.

[5]) Chron. Goth. 2: Vindilicus dicitur amnis ab extremis Galliae finibus; iuxta eundem fluvio primis habitatio et proprietas eorum [Langobardorum] fuit. Primis Winili proprio nomine seu et parentela; nam ut asserit Hieronimus postea ad vulgorum vocem Langobardi nomen mutati sunt pro eo ad barba prolixa et numquam tonsa. Hic supradictus Ligurius fluvius Albiae fluvii canalis inundans, et nomen finitur. Postquam de eadem ripa, ut supra dictum est, Langobardi exierunt, sic Scatenauge Albiae fluvi ripa primis novam habitationem posuerunt; sic deinde certantes Saxoniae patria attigerunt, locus ubi Patespruna cognominantur; ubi sicut nostri antiqui patres longo tempore asserunt habitasse, et in multis partibus bella et pericula generarunt . . . Cum ipso de hoc loco in antea patrias ad suam partem expugnare coeperunt; unde in Beovinidis aciem et clauses seu tuba clangencium ad suam proprietatem perduxerunt; unde usque hodie praesentem diem Wachoni regi eorum domus et habitatio apparet signa. Deinde . . . ad Traciam provinciam transierunt, in Pannoniae urbis patriam suam hereditatem afflixerunt.

Již z tohoto krátkého výčtu je zřejmá zmatenost zpráv kroniky Gothské, ale abychom si utvořili o ní pravý obraz, je nutno čísti originál. A přece se stala tato kronika hlavním pramenem velké řady hypothesí o pobytu Langobardů v Čechách.

První, kdo umístil Langobardy na základě údajů kronik zde uvedených do Čech, byl, pokud vím, náš Pelcl. Pokládal Suavy, o nichž se v kronikách děje zmínka, že byli podmaněni od langobardského krále Wacha, za Markomany, o kterých se domníval, že byli až do polovice VI. století v Čechách. Omylem, na který poukázal již Palacký, soudil Pecl, že Markomani podlehli Ostrogotům pod Theodorichem a tak že se Čechy staly provincií východogotské říše. A po rozpadnutí této říše byli Markomani znovu podmaněni od Langobardů. »Od této doby není již o nich v dějinách zmínky, poněvadž splynuli s Langobardy, svými podmaniteli, v jeden národ. Odešli s nimi tedy patrně později také za Dunaj do Pannonie a patřili k Svévům, kteří odtáhli s Alboinem r. 568 do Italie«[1]).

Po Pelclovi došel názor o panství Langobardů v Čechách jen ojediněle ohlasu. Tak na př. se k němu přihlásil v letech třicátých minulého století Aschbach. Kladl sídla Langobardů mezi Vltavu a horní tok Labe[2]).

Do nového stadia uvedl otázku langobardské okupace Čech r. 1853 K. Müllenhoff. V stati »Verderbte Namen bei Tacitus«[3]) prohlásil jméno stanice *Banthaib* u Pavla Diakona za koruptelu tvaru *Bainaib*, jejž zná Origo, a toto Bainaib vyložil jako *Boiorum regio*. Tento výklad jeho byl ochotně přijat četnými badateli německými — při všeobecné vážnosti, jaké se jméno Müllenhoffovo u Němců těšilo a dosud těší, zjev více než pochopitelný — a dal tak podnět ke vzniku velkého počtu více méně odvážných hypothesí o langobardském osídlení Čech. Víra, že Langobardi na své pouti byli také po nějakou dobu obyvateli a pány Čech, stala se u Němců znenáhla téměř communis opinio. Autorů, kteří u nich tuto myšlenku od dob Müllenhoffových propagovali a dosud propagují, je velká řada. Nejsou sice svorní v nazírání na cenu jednotlivých zpráv kronik, o něž se opírají, a tím ovšem i na délku langobardského panství v Čechách, ale scházejí se přece všichni v přesvědčení, že Langobardi vskutku v Čechách byli. Patří sem na př. Bluhme, Förstemann, Bachmann, Platner, Loserth, Mehlis, L. Schmidt, Stoltzenberg-Luttmersen, Strakosch-Grassmann, Wilser, Westberg, Widemann, Blasel, Bretholz, Naegle a j.[4]) Někteří z nich došli ne-

[1]) Pelzel, Gesch. d. Böhmen I[1]. 15, srov. k tomu Palacký, Děj. I[3]. 86 pozn.

[2]) Blasel, Wanderzüge 15 a d.; stať Aschbachova, referát o díle Türkově v Heidelb. Jahrb. d. Lit. 1836, mně zůstala nepřístupnou.

[3]) Müllenhoff, Zeitschr. f. d. Altert. IX (Haupt, 1853), 243, DA. IV[2]. 561.

[4]) F. Bluhme, Die gens Langobardorum und ihre Herkunft (Bonn 1868), 28, E. Förstemann, Geschichte d. deutsch. Sprachstammes II (Nord-

kritickým použitím a zveličením významu kronikářských zpráv k výsledkům, které u školených historiků stěží lze pochopiti. Tak na př. podle názoru Loserthova[1]) obsadili Langobardi Čechy po odchodu Markomanů — brzy po roce 487 — a zůstali v nich pány až do roku 546, ba snad až do roku 568, kdy odtáhli do Italie. A hypothese jiných nejsou méně odvážné. Uvedu z nich jako příklad alespoň dvě, Schmidtovu a Blaslovu.

Podle L. Schmidta[2]) se Langobardi uchýlili z Branibor před návalem slovanských přistěhovalců do Čech, chráněných se všech stran přírodou. Zde bylo zřízeno království a prvým králem se stal Agelmund. Po vítězství Odoakrově nad Rugii r. 487 a následujícího Bavoři, usedlí do té doby v Čechách, obsadili část Norika, opuštěnou na rozkaz Odoakrův od římských posádek, kdežto »Langobardi musili se tehdy spokojiti . . . s pustou zemí Rugiů — pravděpodobně proto, že seděli dříve za Markomany, t. j. v severních Čechách, a odtáhli s nimi na jih«. Podle toho by byli tedy Langobardi odešli z Čech jako kmen závislý na Markomanech a nikoli jako výbojci a podmanitelé, jak soudí Loserth. Schmidt toto své původní stanovisko v novější době arci poněkud pozměnil a přiblížil se mínění Loserthovu: Langobardi porazivše za krále Wacha zbytky Kvádů v severních Uhrách obsadili Dolní Rakousy, Moravu a Čechy, čímž se stali sousedy Bavorů, kteří krátce před tím opustili Čechy a usadili se v části Vindelicie a Norika[3]).

Názory K. Blasla lze krátce vyjádřiti asi takto: Langobardi dospěvše na svém pochodu do horního Slezska narazili na Huny, kteří jim bránili překročiti pohoří, a na východ nemohli rovněž pro husté osídlení Slovanů při Visle. Když se Hunové vydali na pochod do Gallie, Langobardi nemohli odolati nátlaku Slovanů, i pře-

---

hausen 1875), 211 a d., Bachmann, Einwanderung 879, GB. I. 33 pozn. 2, C. Platner, Über die Art der deutschen Völkerzüge zur Zeit der Wanderung (Forsch. z. deutsch. Gesch. XX, Göttingen 1880), 178 a d., J. Loserth, Die Herrschaft der Langobarden in Böhmen, Mähren und Rugiland, MIÖG II (1881), 355, 359, 362 a d., Beiträge zur älteren Geschichte Böhmens, MVGDB XXI (1883), 282 a d., MIÖG XXXIV (1913), 340 a d.; C. Mehlis, Markomannen u. Bajuwaren, Beitr. z. Anthr. u. Urg. Bayerns V (1882), 42 a d., L. Schmidt, Älteste Geschichte der Langobarden (diss. Lipsko 1884), 49 a d., Allg. Gesch. 80, Stämme I. 4. 438, II. 2. 213, Stoltzenberg-Luttmersen, Die Spuren der Langobarden vom Nordmeer bis zur Donau (Hannover 1889), 21, Strakosch-Grassmann, Gesch. d. Deutschen I. 268 a d., 271, L. Wilser, Herkunft und Urgeschichte der Arier (Heidelberg 1899), 11, 21, F. Westberg, Zur Wanderung der Langobarden (Zap. imp. akad. naukъ VIII, ist.-fil. otděl. VI. 5, Petrohrad 1904), 20, Widemann, Herkunft d. Baiern 51 a d., 56 a d, 84, Blasel, Wanderzüge 77 a d., 81, 99, 108 a d., Bretholz, GBM. (1912) 26, GBM. I (1921), 30, Naegle, German. Christen 88 a d., Kirchengesch I. 1. 13 a d.

[1]) Loserth, v. v.; jeho hypothesi odmítli zejména Huber, Gesch. Österreichs I. 46 pozn. 2, Dvořák, ČMM 1898, 281 a d., Niederle, Počátky 35 pozn. 1, Novotný, ČČH IX. 167, ČD. I. 1. 170 pozn. 2, 744.

[2]) L. Schmidt, Gesch. d. Lang. 50 a d.

[3]) L. Schmidt, Allg. Gesch. 80; srov. též Stämme I. 4. 438, II. 2. 213.

kročili pohoří a táhli po jeho jižním okraji dále až do Čech, odkud odtáhli roku 488 do »Rugilandu«. V pozdější době přišli Langobardi podruhé do Čech za krále Wacha, když tento po porážce Kvádů-Svévů rozšířil své panství na Moravu a Čechy[1]).

Blasel opírá svoji hypothesi, jak jsem uvedl, kromě dat, čerpaných ze všech tří langobardských kronik, také o Weiglův archeologický »důkaz« langobardského původu pohřebiště na Třebické a jiných našich soudobých hrobů[2]).

Z českých historiků přijal Müllenhoffův výklad stanice Bainaibu prof. Novotný[3]) a věří v důsledku toho rovněž v langobardskou okupaci Čech. Při tom ovšem zaujímá stanovisko nepoměrně střízlivější než většina badatelů německých. Soudí, že pobyt Langobardů v Čechách byl jen zcela krátký. Byla to podle jeho názoru »pouhá zastávka na veliké pouti, stanice k oddechu«. »O nějaké říši jejich v Čechách nelze mluviti, i když snad zdrželi se několik roků, byla to pouhá episoda, která nemohla zůstaviti hlubších stop«[4]). Svůj názor opírá Novotný o Origo a Pavla Diakona, kdežto kroniku Gothskou odmítá jako »pozdní, tendenční a nepřesný pramen, jemuž nelze dáti víry«. Proto také zamítá všecky výklady o panství Langobardů v Čechách za krále Wacha[5]).

Zprávy kronik, jež slouží za podklad hypothesím o sídlech a panství Langobardů v Čechách, můžeme si rozděliti podle jejich původu na dvě skupiny. Do prvé bych řadil údaje o stanici Bainaibu (Origo) — Banthaibu (Pavel Diakon) a o podmanění Suavů od langobardského krále Wacha (Origo, Pavel Diakon, kronika Gothská), do druhé zprávy o podmanění Beovinidů a o sídle Wachově v jejich zemi (kronika Gothská).

Údaj kroniky Gothské, spojující jméno Beovinidů, českých Slovanů, se jménem langobardského krále Wacha[6]) to byl, který dal podnět k nejodvážnějším hypothesím o panství Langobardů v Čechách. Jakou cestou přišel k němu pisatel kroniky?

Tradice langobardská, pokud ji můžeme sledovati podle zpráv starších, jména Beovinidů vůbec nezná. Neví o nich ani Origo, ač vznikla o půldruhého století dříve než kronika Gothská, a neví o nich rovněž starší Pavel Diakon, který, kdyby bylo bývalo jejich

[1]) Blasel, Wanderzüge 81, 99, 108.

[2]) Tamt. 68 a d., 78; od Blasla převzal jej Bretholz, GBM. (1912) 26 (v GBM. I, 1921, 30 se Bretholz o archeologických důvodech nezmiňuje).

[3]) Novotný, ČD. I. 1. 167 a d.; srov. též ČČH IX. 167, ČMM 1917/18, 320.

[4]) Novotný, ČD. I. 1. 168, ČMM 1917/18, 320. K podobnému stanovisku se kloní také Niederle, srov. Počátky 35 pozn. 1, Merovejská kultura 14, Manuel I. 119 pozn. 1.

[5]) Novotný, ČD. I. 1. 170, 743 a d.; že vládl Wacho na Moravě, věří Novotný proto, že vidí ve Suavech langobardských kronik zbytky moravských Kvádů, srov. ČD. I. 1. 169 a d.

[6]) Chron. Goth. 2: unde in Beovinidis aciem et clauses seu tuba clangencium ad suam proprietatem perduxerunt; unde usque hodie praesentem diem Wachoni regi eorum domus et habitatio apparet signa.

jméno jen v dost malé souvislosti s minulostí jeho lidu nebo kdyby je byl někdy v langobardských bájích nebo písních zaslechl, jistě by nebyl opominul zapsati je do své kroniky při nejmenším s touž pečlivostí, s jakou do ní pojal víře nepodobné bajky o Assipittech a Amazonkách[1]). A stejně o nich nevědí ve spojení s Langobardy ani prameny nebo kroniky jiné. Lze tu uvésti na př. kroniku Fredegarovu, pocházející z doby ještě starší než Origo. Soudě podle zmínky o vzniku jména Langobardů[2]), zaslechl její první autor něco z langobardské tradice, a tak by byl jistě neopominul zmíniti se o Beovinidech při vypravování o dějinách Langobardů nebo při tak vhodné příležitosti, jako bylo líčení boje Franků se Samovými Slovany, kde se dokonce zmiňuje o oddílu Langobardů, který prý zajal nejvíce Slovanů[3]).

Až do vzniku kroniky Gothské nemáme tudíž ani jediné zprávy, že by byli Langobardi přišli ve styk s Beovinidy. Nebylo-li tedy toto jméno v langobardské tradici, nezbývá než se domýšleti, že anonymní spisovatel kroniky přišel k němu i k tomu, co ve spojení s ním vypravuje o králi Wachovi, vlastní kombinací. A že tomu bylo opravdu tak, je při celém rázu jeho vypravování o starších dějinách langobardských nepochybné. Právě v době, kdy psal svoji kroniku, vyniklo z neznáma oněch severních končin jméno národa Beovinidů, jenž po dva roky (805—806) zaměstnával vojska císaře Karla[4]), a tak neváhal spojiti s nimi jméno svého národa[5]), stejně jako neváhal lokalisovati svůj národ k Paderbornu, o němž nedlouho před tím šla fama, pojící se ke sněmu Karlovu z roku 777[6]). A poněvadž výsledky Karlova tažení proti Beovinidům nebyly podle všeho příliš skvělé, použil autor kroniky této příležitosti ke glorifikaci svého národa tím, že jej uvedl do Čech jako výbojce, podmanitele těch Beovinidů, s nimiž měla vojska Karlova tolik práce.

Že tento výklad bude nejblíže pravdě a že vůbec spolehlivost a snaha po pravdě není vynikající stránkou povahy spisovatele kroniky Gothské, je zřejmo z prvých dvou kapitol kroniky. Již počátek jeho přiznává tendenci: chce ukázati, jak národ jeho odešel z daleké vlasti do Italie ne z hladu, nýbrž z touhy po spáse, a svědectvím toho je mu změna Langobardů z »dravých vlků« v »beránky, pasoucí se ve stádu Páně«. Tento bombastický začátek, který bychom arci jinak sám o sobě středověkému spisovateli

[1]) Paulus Diaconus, HL. I. 11, 15.
[2]) Fredegar III. 65.
[3]) Fredegar III. 65 a d., IV. 68.
[4]) Chron. Goth. 9: Post haec et Beowinidis cum exercitu suo perrexit eamque vastavit . . . Místo toto dlužno beze vší pochyby vztahovati na Karla a nikoli na Wacha, jak se domníval Dvořák, ČMM 1898, 283.
[5]) Srov. Niederle, Počátky 41, Novotný ČD. I. 1. 744.
[6]) Annales Petaviani k r. 777 (ed. Pertz, MG. SS. I. 16): Eodem anno gloriosus rex Karolus venit in Saxoniam, loco cognominante Patresbrunna.

prominuli, je přímo příznačný pro celý další ráz kroniky. Autor její, zaměniv Vinnily tradice s Vandaly, přejal prostě z Isidora Sevillského — kterého ovšem cituje nesprávně jako Hieronyma — celou větu o nejstarších sídlech Vandalů, ovšem s příslušnou záměnou jména[1]); řeku, při níž Langobardy usadil, označuje jako »Vindilicus amnis«, ale hned potom zas jako »Ligurius fluvius«. Jména slavného Paderbornu užívá k pohádce, že si Langobardi po odchodu ze »Scatenauge« vybojovali novou vlast v Sasích, tam, kde je Paderborn, a seděli tu po dlouhou dobu, rozumí se, že »podle starodávných svědectví«. A stejně spojuje, jak jsme viděli, s Langobardy i Beovinidy, a zase tu ovšem vystupují Langobardi jako neodolatelní výbojci. Poněvadž bylo nebezpečí, že nebude v jeho tvrzení dostatečné důvěry, přibírá si na dotvrzenou jméno nejslavnějšího krále langobardského před Alboinem, zaříkaje se, že tam ještě »do dnešního dne« lze spatřiti zbytky jeho sídla[2]).

V celku lze říci, že nám autor kroniky kromě pěti v jeho době dobře známých jmen — Labe, Sasko, Paderborn, Beovinidi a Wacho — a tří jmen z langobardské tradice — Gambara, Winili a Scatenauge (poznámka o Agelmundovi je patrně pozdějším přípiskem) — dovede pověděti o pravěku langobardském jenom ještě to, co vybral z Isidora Sevillského, a to patrně také asi jen po paměti, aniž mu tento autor byl skutečnou předlohou, že mezery mezi jednotlivými takto získanými jmény vyplňuje prázdnými výrazy a větami, jako »in multis partibus bella et pericula generarunt«, a vede-li Langobardy dříve, než dobyli Pannonie, až kamsi do »provincie Thracie«, že tak činí zcela na úkor historie.

Slovem to, co nám autor kroniky Gothské v druhé kapitole vypravuje, je pouhá nekritická smyšlenka, jež chce hodně zajímavě, avšak bez ohledu na pravdu a třeba i na úkor pravdy vypravovati o nejstarší době Langobardů.

Většina vykladačů této kroniky soudí, že měl její autor za předlohu Origo[3]). Pokud se týče prvých dvou kapitol kroniky, jež zde mají pro nás význam, myslím, že tento předpoklad není nutný, neboť jména Winili a Scatenauge mohl autor opravdu znáti z lidové tradice, a zmínka o králi Agelmundovi se do rázu celého vypravování v druhé kapitole naprosto nehodí, takže jest asi vložkou pozdějšího opisovače. A zdá se mi ostatně, že vůbec vše, co v celé kronice pochází z Origo, bylo do vypravování původního

[1]) Isidorus Hispalensis, Etymolog. IX. 2. 96 (Migne, Patrol. lat. LXXXII. 337): Vindilicus amnis ab extremis Galliae erumpens, iuxta quem fluvium habitasse et ex eo traxisse nomen Vandali perhibentur. Na omyl ve jménu autora této zprávy v kronice Gothské první ukázal Zeuss, D. N. 473 pozn.; srov. k tomu Waitz, MG. SS. Lang. 8 pozn. 1.

[2]) Srov. citát na str. 202 pozn. 5.

[3]) Srov. Jacobi, Quellen d. Paulus D. 6 a d., Waitz v předmluvě k edici v MG. SS. Lang. 7, L. Schmidt, Gesch. d. Lang. 10 a d., Westberg, Wanderung 19, Blasel, Wanderzüge 102.

autora teprve později vsunuto. Důkazem toho je podle mého soudu na příklad naprosto nesouvislé, násilné připojení kapitoly třetí (která jako čtvrtá, pátá a šestá reprodukuje většinou vypravování kroniky Origo), ke kapitole druhé. V této dospěl autor již k dobytí Pannonie od Langobardů a ke smlouvě s Avary, a hned poté na počátku třetí kapitoly se nám vypravuje o Odoakrově tažení proti Rugiům, tedy o událostech nejméně o půl století starších, kdežto pokračování událostí pannonských nalézáme teprve v kapitole páté. Spojení obou kapitol, druhé a třetí, děje se pouze obratem »illo vero tempore«, který je zde ovšem zcela nemístný. A podobných nedopatření je v dalším vypravování více. Že byl původní text kroniky valně změněn pozdějšími přípisky, soudí ostatně všichni badatelé, v prvé řadě také ti, kteří kroniku Gothskou obhajují a pokládají za pramen věrohodný[1]). Malou spolehlivost kroniky dokazují obhájci její sami tím, jak se všemožně namáhají celou řadu míst vysvětliti, mnohá z nich vylučují, jiná zase překládají a vzdálená spojují, při čemž ovšem docházejí k resultátům někdy velmi odlišným.

V poslední době se obírali touto kronikou obšírněji hlavně Westberg[2]) a Blasel[3]). Prvý podal úsudek naprosto odmítavý, kdežto druhý proti němu kroniku hájí.

Třeba bych s Westbergem ve mnohém nesouhlasil, zejména ne v tom, že by si byl autor kroniky představoval pravlast Langobardů na Dunaji[4]), a dále s jeho míněním, že Origo a Pavel Diakon neznají proto v Čechách Slovanů, poněvadž tito »bekanntlich erst nach dem Abzuge der Langobarden das Land besetzten[5]), shoduji se s ním potud, že nemohu kroniku Gothskou uznati za věrohodný pramen pro nejstarší dobu langobardských dějin. Uvádí-li Blasel proti Westbergovi 11 bodů[6]), na nichž staví svoje přesvědčení o věrohodnosti kroniky Gothské tak pevně, že musí »auf Grund dieser an Zahl und Gewicht... geradezu überwältigenden Gründe für die Zuverlässigkeit des Chronicon Gothanum... auf das nachdrücklichste alle Versuche zurückweisen, ... dasselbe für eine Fläschung auszugeben«[7]), lze mu především připomenouti, že z 11 bodů, jimiž dokazuje věrohodnost kroniky, odpadají tři, totiž prvý, třetí a devátý. Blasel o údajích v těchto bodech obsažených praví sám, že je zná kronika Gothská samojediná — mám-li dokázati věrohodnost pramene, nebudu za důkaz bráti data, která

[1]) Jacobi, Quellen d. Paulus D. 6, L. Schmidt, Gesch. d. Lang. 10 a d. (srov. též, co dí dokonce Schmidt sám o ceně této kroniky, ačkoli ovšem i nadále na ní staví svoji langobardskou hypothesi, v Stämme I. 4. 437 pozn. 2), Loserth, MIÖG 1881, 358, 361 a d., Blasel, Wanderzüge 103, a j.

[2]) Westberg, Wanderung 18 a d.

[3]) Blasel, v. v. 102 a d.

[4]) Westberg, v. v. 20.

[5]) Westberg, tamt. 20; srov. též tamt. str. 34.

[6]) Blasel, v. v. 110 a d.

[7]) Tamt. 111.

mimo pramen v pochyby braný nikde jinde zaznamenána nejsou. Právě tak by musil Blasel uvésti za důvod věrohodnosti i to, co dí na př. kronika, ovšem taktéž samojediná, o pobytu Langobardů v Sasku — tu však Blasel sám praví: »In diese Gegend sind aber, soweit wir wissen, die Langobarden nie gelangt«[1]). Zbývá tudíž z Blaslových bodů osm, ty se však týkají vesměs dob velmi pozdních. Mimo dva, které spadají do doby pobytu Langobardů v Podunají — jsou to údaje o obrácení Langobardů na křesťanství a o smlouvě Langobardů s Avary před odchodem do Italie — vztahují se všecky tyto body na dějiny Langobardů v Italii. O všech těchto věcech mohl býti autor — pokud vskutku pochází jejich popis od něho a není pozdější interpolací — nejen informován, nýbrž mohl tu také býti snadno kotrolován, takže tu byla jeho snaha přiblížiti se pravdě jenom dobře pochopitelná. Blaslova obhajoba věrohodnosti kronikářovy tedy nikterak nevyvrací výtky naprosté nespolehlivosti jeho jako pramene pro dějiny Langobardů před jejich pobytem v Podunají.

Zajímavo je, k jakým omluvám se musil Blasel utéci, aby obhájil záznamu kronikářova o panství Langobardů v Čechách, který pokládá za správný a věrohodný, ač je při tom sám nucen připustiti, že skoro vše před větou o Beovinidech a Wachovi i za ní je nesprávné, vybájené. Třeba prý kronikář uvádí Beovinidy, přece nemyslí Beovinidy samotné, nýbrž toliko jejich zemi[2]); spojuje-li jméno Wachovo se vpádem Langobardů do země Beovinidů, třeba prý to omluvit tím, že kronikář nevěděl, že do Čech přišli Langobardi za krále Wacha podruhé, když si podmanili Kvády—Svévy[3]), atd.

Jak vidno, jsou »důkazy« pravdivosti této zprávy kronikářovy málo přesvědčivé. Blasel sám doznává[4]), že kronikář zná pouze Beovinidy své doby. Přisvědčuje tedy, že stará národní tradice langobardská žádných Beonividů neznala, tím však mluví zároveň sám proti své vlastní thesi, neboť okolnost, že si kronikář myslí, že tam asi, kde sedí Beovinidi, mohli kdysi býti Langobardi, není naprosto žádným důkazem toho, že Langobardi v Čechách také skutečně byli, právě tak, jako není ani samotnému Blaslovi důkazem o jejich pobytu v Sasku to, že je tam kronikář klade.

---

[1]) Tamt 107.

[2]) Blasel, Wanderzüge 109; touto vytáčkou snaží se ostatně posíliti věrohodnost kroniky Gothské i jiní, srov. na př. Höfer, Göttinger gel. Anzeigen 171 (Berlín 1909), 857, Bretholz, GBM. (1912) 26. Srov., co o tom dí prof. Novotný, ČD. I. 1. 744 a d.: Novotný zajímá ke kronice Gothské, jak jsem již uvedl, také stanovisko zcela zamítavé, srov ČD. I. 1. 170, 743 a d., ČMM 1917/18, 321. Opačné stanovisko zaujal u nás Papáček, Keltové a Němci či Sl. 27 a d.; z toho co jsem dosud o kronice Gothské řekl, je zřejmo, že nemohu s ním sdíleti názor, že by zpráva o Beovinidech byla důkazem slovanského osídlení Čech v době stěhování Langobardů (srov. tamt.).

[3]) Blasel, v. v. 108.

[4]) Tamt. 109.

Skupina zpráv kroniky Gothské o panství Langobardů a sídle jejich krále Wacha v zemi Beovinidů tedy odpadá. Zbývá nyní promluviti ještě o druhé skupině zpráv, obsahujících data o stanici Bainaibu — Banthaibu a o podmanění Suavů za krále Wacha.

Zprávu kronik o Suavech [1]) vztahoval na Čechy, jak jsem uvedl, už náš Pelcl. V posledních letech tak činí znovu, pokud vím, Westberg a Blasel. Míněním Pelclovým[2]) nemusím se, myslím, po tom, co jsem uvedl k otázce markomanské, dále zaměstnávati. Zbývají tedy oba druzí autoři. Jakou cestou však ti došli k umístění Suavů do Čech, není z jejich slov dobře patrno. Westberg zamítá kroniku Gothskou jako pramen zhola nespolehlivý [3]) a vyslovuje se také proti Müllenhoffovu výkladu »Bainaibu« [4]). Nezbývá tedy než se domýšleti, že zprávu o Suavech vztahuje snad také na Markomany a pak ovšem nelze než zamítnouti jeho hypothesi podobně jako Pelclovu. Blasel ztotožňuje Suavy kronik s Kvády [5]). Podle dvou míst, na nichž pronáší svůj úsudek, že vítězstvím Wachovým nad Kvády-Svévy bylo panství langobardské rozšířeno mimo Moravu také na Čechy [6]), se zdá, že jej k lokalisaci Suavů do Čech přivedlo spojení zprávy o Suavech se zápisem kroniky Gothské o Beovinidech a sídle Wachově v jejich zemi, který pokládá Blasel, jak jsem uvedl, za věrohodný [7]). Poněvadž Blasel výslovně popírá, že by už za Wacha byli Beovinidi v Čechách [8]), není z jeho práce patrno, jak se jmenoval národ, který se tu podle jeho mínění dostal pod panství Langobardů. Soudí snad Blasel, že Kvádové seděli v VI. století po Kr. nejen na Moravě, nýbrž také v Čechách? To by ovšem byla domněnka tak neodůvodněná a neslýchaná, že by jí nebylo ani potřebí vyvraceti. A má-li snad na mysli Markomany, pak by o jeho hypothesi platilo totéž, co o Pelclově a Westbergově. A také snaha spojovati údaje kroniky Gothské o podmanění Beovinidů a sídle Wachově v jejich zemi se zprávou o podmanění Suavů jest docela bezdůvodna. Ostatně jsou oba údaje kroniky Gothské, jak jsem ukázal, naprosto nevěrohodné a nemáme také zhola žádného historického důvodu, proč bychom

---

[1]) Origo 4: Eo tempore inclinavit Wacho Suavos sub regno Langobardorum; totéž chron. Goth. 4; Paulus Diaconus, HL. I. 21: Eodemque tempore Waccho super Suavos inruit eosque suo dominio subiugavit.

[2]) Pelzel, Gesch. d. Böhmen I[4]. 15.

[3]) Westberg, Wanderung 18 a d.

[4]) Tamt. 28 a d.

[5]) Podobně jako Zeuss, D.N. 464, Bachmann, Die Völker an der Donau nach Attilas Tode, Arch. f. ö. Gesch. LXI. 1 (1880), 202 a d., L. Schmidt, Allg. Gesch. 80, Stämme II. 2. 141, 155 a d., 200 a d., Novotný, ČD. I. 1. 169, Naegle, German. Christen 94, pozn. 2, Kirchengesch. I. 1. 20 pozn. 76, Much, Reallex. III. 124, 432, Stammeskunde[3] 110, a j.

[6]) Blasel, Wanderzüge 99, 108.

[7]) Podobným způsobem se dal svésti, jak se zdá, kronikou Gothskou také Westberg — přesto, že ji zatracuje — a došel tak po cestách ne zcela logických k umístění Suavů do Čech (místo Beovinidů); srov. Wanderung 20.

[8]) Blasel, Wanderzüge 109.

měli Suavy kronik, i když bychom v nich chtěli viděti někdejší Kvády, klásti ještě v tak pozdní době na Moravu. Jsou-li tito Suavové totožní s Kvády, pak je lze hledati jen tam, kde je až do století V. znaly všecky historické prameny, totiž v slovenském Podunají [1]), a nikoli na Moravě a v českých zemích vůbec.

Jako poslední z historických argumentů, uváděných na důkaz pobytu a panství Langobardů v Čechách, zbyl nám tedy název stanice *Bainaib*, jak ji nazývá Origo, nebo *Banthaib*, jak ji jmenuje Pavel Diakon.

Co znamenají tato dvě jména pro naši otázku? Které z nich je správnější? A je-li správnější výraz »Bainaib«, jaký z toho plyne pro nás historický závěr?

K otázce správnosti nutno po stránce filologické konstatovati, že název *Banthaib* je z obou hned na prvý pohled srozumitelnější. Jeho výklad jako země Vendů, podaný už naším Šafaříkem [2]), zní zcela pravděpodobně. Že Langobardi na své pouti od dolního Labe k Dunaji se Slovany ve styk přišli, můžeme pokládati za jisté vzhledem k tomu, že se dostali do Rugilandu na Dunaji teprve koncem V. století, tedy v době, kdy sídla Slovanů již dávno šla směrem západním alespoň k Odře, ne-li ještě dále. Byla by tedy zmínka o zemi Vendů v langobardské tradici zcela přirozená, a nejen to, bylo by přímo nepochopitelné, kdyby jí tam nebylo.

Vyšší stáří kroniky Origo by arci mohlo nasvědčovati tomu, že tradice langobardská snad mohla opravdu znáti výraz *Bainaib*, ale nade vši pochybu bezpečné toto svědectví není. Především není bez významu okolnost, že se výraz *Banthaib* resp. *Bantaib* (nebo pod.) vyskytuje ve většině rukopisů kroniky Pavla Diakona (všech je jich zachováno přes sto) [3]), takže můžeme souditi, že se tyto tvary nedostaly do Pavlovy kroniky vinou opisovačů, nýbrž že Pavel skutečně do ní zapsal jeden z těchto tvarů jako název stanice, kdežto ze tří zachovaných rukopisů kroniky Origo mají dva, opsané podle všeho z jedné předlohy (madridský a cavenský), výraz *Bainaib*, třetí pak, nejstarší (modenský), má původní zápis *Banayb*. takže tu není ani zdaleka tak jisto, že chtěl autor skutečně napsati *Bainaib* a nikoli *Bantaib* [4]). A není konečně také vyloučeno, že Pavel Diakon

[1]) Srov., co o tom dí v poslední době na př. Much, Hoops Reallex. III. 432, Stammeskunde[3] 110, L. Schmidt, Allg. Gesch. 80, 177 a d., Stämme I. 4. 438, II. 2 200 a d., Dobiáš, ČČM XCVII (1923), 51.

[2]) Šafařík, SS. I[2]. 153 a d., 464, 595; výklad tento přijali: Wietersheim, Gesch. d. Völkerwanderung II[2]. 338, 395, Veselovskij, Изв. русск. яз. V (1900), 29, Westberg, Wanderung 28 a d., 34, a j.

[3]) Srov. Bethmann a Waitz, MG. SS. Lang. 54 a k tomu pozn. *p*; seznam rukopisů tamt. 28 a d.

[4]) Pro tuto formu jakožto původnější, správnější, se vyslovil na př. Braun, Разыскания I. 315, Westberg, Wanderung 28 a d., 34, a dokonce v novější době i sám L. Schmidt, Stämme I. 4. 435 (uvádí stanice Anthaib a Banthaib a připojuje k Banthaibu v závorce poznámku, že Origo má Bainaib).

převzal svůj tvar *Banthaib* spolu s názvy *Scoringa* a *Mauringa*, které se v kronice Origo rovněž nevyskytují, z některého jiného o staršího pramene, na příklad z historie Secunda Tridentského, o n ž sám výslovně dosvědčuje, že mu byla pramenem, a která byla více než o půl století starší než Origo (Secundus Tridentský zemřel již r. 612, kdežto Origo vznikla teprve kolem r. 669)[1]).

Připusťme však, že by byl skutečně existoval v národní tradici langobardské výraz *Bainaib* a že by *Banthaib* bylo pouhou koruptelou, jak chtěl dvě desítiletí po výkladu Šafaříkově K. Müllenhoff[2]). Bylo by to již důkazem, že Langobardi byli skutečně v Čechách? Nikoli, neboť Müllenhoffův výklad Bainaibu jako země bojské především není nepochybný, a i kdyby byl, mohl se tento výraz dostati do langobardské tradice po sterých jiných cestách, nehledě ani k tomu, že by se nemusil ještě vztahovati jediné na dnešní Čechy, i kdyby skutečně znamenal »zemi bojskou«.

K. Müllenhoff došel v polovici minulého století, pod vlivem zdánlivé shody mezi zprávou kroniky Gothské o Beovinidech a zápisem kroniky Origo o stanici Bainaibu k názoru, že ve tvaru *Bainaib* »p r a v d ě p o d o b n ě tkví nějaký starý langobardský slabý genitiv pl. *Bajina* = got. — *anê*, sthn. — *ônô*, ags. — *ena; Baynaib* místo *Bajina aib, Bajinaib* by podle toho byla *Boiorum regio*«[3]). Tedy ani Müllenhoff sám netvrdil s určitostí, že »Bainaib« nemůže býti nic jiného než »země bojská«, naopak, jeho obrat »wahrscheinlich steckt hierin ein alter langob. schwacher gen. pl. . . .« zní hodně neurčitě[4]) a připouští zřejmě také možnost výkladu jiných. A tu je zajímavo, že pro takový jiný výklad se rozhodl z důvodu čistě filologických jeden z nejlepších germanistů a keltologů přítomné doby, prof. R. Much. Dává přednost výkladu *Bainaib* = z e m ě B a i n ů nebo B a i n i n g ů[5]). Opouští-li

[1]) P a u l u s D i a c o n u s, HL. III. 29, IV. 27, 40; srov. k tomu W a i t z, MG. SS. Lang. 12, 25.

[2]) M ü l l e n h o f f, Verderbte Namen bei Tacitus 243, DA. IV². 561.

[3]) M ü l l e n h o f f, tamt.: »*In demselben Zusammenhang*, wo der anon. L a n g o b. die *Bêowinidi* nennt, heißt es im Prolog des Edictum Rotharis, dass die Langobarden einmal ausser Anthaib und Burgundaib auch *Baynaib* . . besessen hätten. *Wahrscheinlich* s t e c k t h i e r i n e i n a l t e r l a n g o b a r d i s c h e r s c h w a c h e r g e n. pl. *Bajina* = got. — *anê*, ahd. — *ônô*, ags. — *ena*; *Baynaib* statt *Bajina aib* wäre darnach *Boiorum regio*«.

[4]) To je třeba zdůrazniti také vůči těm, kteří jako na př. B l a s e l' Wanderzüge 80 a d., mluví o »absolutní jistotě« výkladu *Bainaib* = Čechy.

[5]) M u c h, Ἀρχαιόφυτον ὄρος 13, Südmark 65, Stammeskunde³ 114, 122, Hoops Reallex I. 165 a d., II. 504, III. 124, IV. 428; Bainy, Bainingy (Bāningas, germ. Baining ōs) lokalisuje Much do východní Germanie na místo Ptolemaiových Ἐλουήκωνες (Helvecones), srov. Hoops Reallex. II. 504, Stammeskunde³ 114, 122 a d. K témuž výkladu Bainaibu, jako Much, a to rovněž z důvodu filologických, dospěl také W. B r u c k n e r, Die Sprache der Langobarden (Quellen u. Forsch. 75, Strassburg 1895), 99. Muchův výklad Bainaib upřijal i L. S c h m i d t, Stämme I. 4. 135.

filolog významu Muchova starý výklad Müllenhoffův, pak stojí hypothese o pobytu Langobardů v Čechách, o tento poslední — a vlastně jediný skutečný — důvod opřené, na velmi slabých nohách.

A nejen Much. Dokonce i Müllenhoff sám, jak se zdá, svůj původní výklad opustil. V druhém díle své »Deutsche Altertumskunde«, přichystaném jím samým k tisku tři desetiletí po uveřejnění článku, v němž výklad Bainaibu podal, se tomuto výkladu v odstavci o tažení Langobardů už vůbec vyhýbá, vykládaje toliko stanice *Scadanan, Scoringa* a *Burgundaib,* kdežto o Bainaibu — Banthaibu se vůbec ani nezmiňuje, ale zato významně praví, že se Langobardi z území *Mauringa* dostali »ještě dále různými, z části také jen ke zpestření daleké cesty poeticky vymyšlenými krajinami ... do Burgundaibu«[1]).

Tedy výklad slova *Bainaib* jako *Boiorum regio* není ani zdaleka nepochybný. I kdyby však byl, nemusily by jím býti ještě míněny jenom dnešní Čechy. Jak jsem ukázal nahoře[2]), je význam Boiohaema pro doby, o něž nám tu jde, jen zcela nepřesně vymezen, takže naprosto nevíme, jaký byl rozsah území tímto jménem označovaného, je však pravděpodobno, že hranice jeho byly podstatně jiné než hranice dnešní země české, a tedy i kdyby *Bainaib—Boiorum regio* bylo totéž, co Boiohaemum, nemusil by ještě tento výraz nutně znamenati langobardskou okupaci dnešních Čech, nýbrž mohl by se vztahovati také jen na nějakou část někdejšího Boiohaema na př. v Podunají. Ale tvar *Bainaib — Boiorum regio* nemusil by se také vůbec rovnati Boiohaemu, nýbrž mohl by též znamenati prostě jen nějakou zemi nebo kraj kdysi Boji obývaný. Že sídla Bojů byla z velké části také mimo dnešní Čechy, o tom dnes už nemůže býti pochyb. Nasvědčuje tomu zcela zřejmě i sám název sousedních Bavor[3]). Kde je důkaz, že výraz *Bainaib,* i kdyby znamenal totéž, co *Boiorum regio,* nemohl by se týmž právem, jako na Boiohaemum, vztahovati též na *Baio-arii, Bai-warii?*

A konečně — kde máme bezpečný důkaz, že Langobardi v zemích, jež tradice jejich cituje, také opravdu seděli? Je možno, že některé jméno v této tradici je skutečně reminiscencí na někdejší sídla kmene, ale není také vyloučeno, že se zato jiné jméno nebo jiná jména mohla dostati do tradice, aniž Langobardi jako celý kmen do zemí jimi označených vůbec kdy přišli. Že tomu vskutku tak, toho nejlepším dokladem je samo jméno jedné ze stanic, jež tradice uvádí. Je to jméno stanice *Anthaib.* Müllenhoff došel asi teprve po těžkém duševním boji k závěru, že *Anthaib* nelze vykládati jako »zemi Antů«, poněvadž Langobardi do této země

[1]) Müllenhoff, DA. II[2]. 97 a d.; srov. též Beovulf (Berlín 1889), 101 a d.

[2]) Str. 45 a d.

[3]) Srov. str. 51 a d.

nikdy nepřišli[1]). To je závěr se stanoviska filologického jistě nesprávný a nepřípustný, závěr, který by prostě dokazoval, že filologie na výsledky svého vlastního badání nemůže vůbec nikdy spoléhati a že i v případech zdánlivě zcela nepochybných je přece jen ještě možno nějaké »aut — aut«. Výklad slova *Anthaib* jako *Antarum regio*, země Antů, je po stránce filologické stejně nepochybný[2]), jako je nepochybný na př. výklad Burgundaibu jako země Burgundů. Vyskytuje-li se Anthaib jako stanice v langobardské tradici přesto, že je více než pravděpodobno, že Langobardi v zemi Antů při Černém moři opravdu nikdy jako celý kmen neseděli, je to právě jen důkazem, že stanice Anthaib, uváděná v tradici před Bainaibem—Banthaibem a Burgundaibem, prostě nikdy skutečnou stanicí langobardskou nebyla, čili, že je v tomto spojení výplodem fantasie — ať již lidové, či jen samotného kronikáře. A v tom vidím mimořádný význam výrazu *Anthaib* pro posouzení ceny tradice, jíž nám podávají Origo a Pavel Diakon o tažení Langobardů od dolního Labe k Dunaji: je důkazem, že tato tradice nemá ceny spolehlivého historického pramene, že jí nelze pojímati doslovně, právě tak, jako nelze pokládati za bernou minci ani mnohé jiné středověké báchorky, jež nám obě kroniky podávají. Dostalo-li se do tradice jméno jedné stanice, v níž Langobardi jako celek nikdy nebyli, nemáme naprosto žádné záruky, že tomu nebylo stejně i u stanic ostatních. Jako Anthaib mohla se i jména ostatních stanic dostati do tradice, aniž musila znamenati skutečné zastávky Langobardů na jejich pouti[3]).

Otázku, jak se pak dostala jména těchto »stanic« do langobardské tradice, není těžko zodpověděti. Mohla do ní přijíti toutéž cestou, jako ostatní středověké báchorky, jež nám Origo i Pavel Diakon vypravují, mohla se do ní dostati stejně jako *Anthaib* z jiných zapomenutých nebo nepochopených zkazek, hrdinských zpěvů a pověstí o dobrodružných výpravách bojovných čet langobardských, z nichž mnohé, jak ukazuje příklad loupeživé čety za válek markomanských v Pannonii[4]), zašly do končin od vlastních sídel kmene značně vzdálených. A mohla se do ní dostati i ze zkazek, vzniklých

[1]) Müllenhoff, DA. II². 98; podobně soudí na př. Loserth, MIÖG 1881, 359, Bachmann, Einwanderung 879, L. Schmidt, Gesch. d. Lang. 49, Stämme I. 4. 435, a j. Blasel, Wanderzüge 77, soudí, že není možno spojovati Anthaib s Anty při Černém moři, ač přiznává, že se kmen *Ant-* určitě na Anty vztahuje; má za to, že Anthaib asi znamená všeobecně zemi Slovanů, a lokalisuje ji do středního Slezska. To je ovšem pouhá, ničím nedoložená domněnka téhož druhu, jaké jinde Blasel sám ostře odsuzuje.

[2]) Srov. Šafařík, SS. I². 154, II². 26 a d., Zeuss, D. N. 472, Platner, Völkerzüge 177, Wietersheim, Gesch. d. Völkerwanderung II². 395, Braun, Разыскания I. 314, Westberg, Wanderung 10 a d., 27 a d., Niederle, Antové (zvl. otisk z Věstníku č. spol. nauk 1909), 2, Novotný, ČD. I. 1. 166.

[3]) Srov., co o tom na konec soudil též Müllenhoff, DA. II². 98.

[4]) Dio Cassius 71. 3. 1ª (ed. Boissevain III. 250 a d.), Petrus Patricius, fragm. 6 (Hist. graeci min., ed. Dindorf, I. 428).

z vypravování kupců o zemích, do nichž přišli na svých cestách obchodních.

Pokud se týká specielně slova *Bainaib*, dalo by se touto cestou lehko vysvětliti jeho vniknutí do langobardské tradice na př. v době pobytu kmene při Dunaji. Zde žili Langobardi s Bavory, jichž jméno *Baio-arii* máme z té doby doloženo již písemně[1]), ve stálém styku, ať již s nimi válčili, či udržovali poměr přátelský. Na blízké styky obou kmenů ukazuje ostatně také sňatek langobardské princezny Walderady, o němž sama tradice langobardská vypravuje[2]).

Shrneme-li vše, čeho nám mohou poskytnouti historické úvahy o otázce langobardské, pokud má vztah k Čechám, dojdeme tedy k těmto závěrům:

1. Souvěké prameny historické nevědí ničeho o pobytu Langobardů v Čechách.

2. Ze zpráv langobardských kronik, o něž se opírají hypothese o pobytu a panství tohoto kmene v Čechách, nutno zamítnouti jako pouhou smyšlenku zprávy kroniky Gothské o podmanění Beovinidů a o sídle langobardského krále Wacha v jejich zemi. Zbývá tedy, poněvadž zprávu kronik o porážce Suavů za krále Wacha na Čechy vztahovati nelze, jako »důkaz« jenom zmínka kroniky Origo gentis Langobardorum o stanici Bainaibu, o níž Müllenhoff před lety vyslovil domněnku, že snad znamená Boiorum regio čili Boiohaemum. Uvážíme-li však, že se místo Bainaibu v kronice Pavla Diakona vyskytuje výraz *Banthaib*, který lze dobře vyložiti jako zemi Vendů, s nimiž Langobardi na své pouti jistě přišli do styku; že výraz *Bainaib*, i kdyby byl původnější, filologicky nemusí ještě nutně znamenati jen »zemi bojskou«, jak se následkem spojení jeho s podvrženou zprávou kroniky Gothské o Beovinidech domníval Müllenhoff, nýbrž že je proň také ještě možný výklad jiný, na př. »země Bainů, Bainingů«, jak soudí R. Much; že by se výraz *Bainaib*, i kdyby proň nebylo jiného výkladu než Boiorum regio, nemusil vztahovati toliko na dnešní Čechy, nýbrž že by jím stejně dobře mohla býti také míněna nějaká krajina v Podunají; a konečně, že *Bainaib* nemusí znamenati vůbec žádnou skutečnou stanici Langobardů na jejich pochodu od dolního Labe k Dunaji, nýbrž že se mohl tento výraz podobně jako *Anthaib* dostati do pohádky o putování langobardského kmene také z jiných zkazek (písní) a mohl býti po případě i výmyslem samotného kronikáře, jak podle všeho usuzoval na konec i sám Müllenhoff,

---

[1]) Srov. str. 53, 56.

[2]) Origo 4, 6. Srov. k tomu Jacobi, Quellen d. Paulus D. 20 a tamt. pozn. 5; srov. též, co o sousedění Langobardů a Bavorů praví Hartmann, Gesch. Italiens II 1. 8, i co o přátelských stycích obou národů dí sám Loserth, MIÖG 1881, 363.

vidíme, že i tento »důkaz« nedokazuje naprosto ničeho, a že tedy nám také langobardské kroniky neposkytují pro langobardskou okupaci Čech ani jediného skutečně objektivního dokladu.

Není-li objektivních dokladů historických o pobytu a panství Langobardů v Čechách, pak s ním ovšem také střízlivý historik nebude vůbec operovati. Stanovisko, na němž se tu ocitáme, je zase ono: nevíme. Čechy byly na přímé cestě mezi dolním Labem a Dunajem, je tedy konečně možno, jestliže šli Langobardi přímou čarou z Bardengau do Rugilandu, že prošli také Čechami — jako jimi prošla jistě celá řada kmenů, o nichž po té stránce rovněž ničeho nevíme. Ale je také dobře možno a při překážkách, které jim kladla v cestu severočeská pohoří, dokonce i pravděpodobno, že volili cestu jinou. Za normálních podmínek byli by jistě hledali cestu, s níž by si byli nejlépe věděli rady, tedy končinami pokud možná téhož rázu jako jejich dolnolabská domovina. A ty se jim naskytovaly právě tam, kde musíme v dobách jejich pouti předpokládati jakýsi přechodní a snad proto i méně zalidněný pás mezi Germány a Slovany. Levý břeh labský až k českým horám byl hustě osídlen Germány, za Odrou bylo kompaktní osídlení slovanské. Končiny mezi oběma řekami byly oním přechodním pásem[1]) — a zde také našli Langobardi tytéž podmínky pro život i boj, jakým byli ode dávna zvykli. Tudy se mohli tedy znenáhla posunovati k jihovýchodu, a dospěvše mezi Sudetami a Odrou až k hornímu toku této řeky, mohli se dostati Moravou do Rugilandu na Dunaji, aniž se musili vydávati tisícerým nástrahám a nebezpečím, která na ně číhala v horách a hvozdech na severu i jihu a jihovýchodě Čech.

To by byla bývala pro Langobardy, pokud my dnes dovedeme posouditi, nejpřirozenější cesta. Šli-li skutečně po ní či někudy jinudy a kudy, zůstane ovšem při naprostém nedostatku souvěkých zpráv historických a zmatenosti, nejasnosti a nespolehlivosti kronikářských údaju navždy záhadou.

Historická base naší langobardské otázky tedy odpadá. A stejně tomu bude, jak uvidíme, i s basí archeologickou.

Důvody, které vedly naše shora[2]) uvedené archeology k tomu, aby přičetli celou naši kulturu »římskou« nebo alespoň velkou její část Langobardum, nezdají se mi býti dosti logické. Šnajdr i Hellich vycházejí sice od Weigla, který připsal Langobardům období třebické, ale oba podléhají bezdečně faktu, že Třebická a Pinčv souvisí kulturně s Pičhorou, a tak oba — Hellich arci s částečnou reservou — přičítají Langobardum už i Pičhoru, tedy vlastně celou naši dobřichovskou kulturu. Poněvadž oba přijímají stanovisko německých archeologů, kteří soudí, že Langobardi seděli ještě v V. století po Kr. ve své

[1]) Srov. Niederle, SS. III. 61 a d., 245, Manuel I. 121, 127 a d., 136.
[2]) Str. 196 a d.

staré vlasti při dolním Labi, plynul by z toho logický závěr, že podle jejich úsudku žili Langobardi téměř po pět století zároveň při obou koncích Labe, v Bardengau nedaleko Severního moře a v Čechách ve středu Evropy. Závěr, který jistě už sám sebou vybízí k úvaze, není-li někde logická chyba.

Úvaha musí přirozeně začínati tam, odkud vychází závěr. Tedy: co representuje Langobardy archeologicky při dolním Labi?

A tu jsme hned u kořene celého toho »langobardského« omylu, neboť odpovědí jest toliko kategorické: nevíme. Nevíme, co z archeologických zbytků při dolním Labi je nesporně langobardské, a nemůžeme tedy ani dělati analogické závěry na Čecny, a to ovšem tím méně, že také nemáme, jak jsme viděli, ani dostatečných historických dokladů pro to, že Langobardi opravdu v Čechách kdy byli.

Němečtí archeologové [1]) připisují Langobardům pro I.—V. stol. po Kr. oblast kulturní, zaujímající Meklenbursko, západní Branibory, Starou Marku a Hanoversko a zasahující až na půlostrov Jutský a Bornholm v Baltickém moři. Hranicí její na východě jest asi Odra, na jihu a západě linie Frankfurt n. O.—Magdeburg—ústí Labe [2]). Tedy území značně velké, tak velké, že můžeme s určitostí říci, že Langobardům nikdy celé nepatřilo. Naopak, historické zprávy výslovně o nich mluví jako o kmeni malém, který si jen svojí divokou bojovností udržoval samostatnost [3]). Proto je také lokalisují němečtí historikové souhlasně do Bardengau [4]), území, jež jest nejvýše asi jednou desítinou oblasti, kterou jim přisuzují archeologové. Na Bardengau se také dobře hodí, jak jsme viděli, zachované historické zprávy. Území toto by tedy mělo býti základnou pro ethnologické závěry archeologů. Tu však vidíme zajímavý zjev. Z nalezišť, charakterisujících první fasi t. zv. langobardské kultury, odpovídající asi naší Pičhoře, leží Darzau (kraj Dannenberg, prov. Hannover) na východní periferii území, které můžeme s jistou pravděpodobností zváti ještě langobardským [5]), kdežto druhé hlavní naleziště téže fase — Fohrde [6]) — je daleko mimo toto území, až za Havolou v okolí Braniboru (západně od Berlína). A mimo území, jež smíme zváti langobardským, leží také typická naleziště mladší doby: pohřebiště u Dahlhausenu (Ostpriegnitz, prov. Branibory), Butzova

[1]) Voss-Stimming, Altertümer 29, 31, Weigel, Dahlhausen 23 a d., Beltz, Vorgeschichte 129, Schuchhardt, Praeh. Zeitschr. I (1909), 368 a d., O. Förtsch, Langobardische Gräber von dem Mühlberge bei Mechau, Kr. Osterburg, Jahresschr. f. Vorg. d. sächs.-thüring. Länder III (1904), 65 a d., a j.
[2]) Voss-Stimming, Altertümer 28 a d.
[3]) Srov. str. 199.
[4]) Srov. str. 198.
[5]) Srov. Hostmann, Darzau 1 a d.
[6]) Voss-Stimming, v. v. 23 a d., Abt. V tab. 1—15.

(Westhavelland, prov. Branibory, východně od Fohrde), u Stendalu (Stará Marka, prov. Sasko), Arneburku (tamt., severně od Stendalu) a j.[1])

Je prostě nepochopitelné, jak bylo možno všecka tato naleziště a celou tu širou kulturní oblast od Magdeburka až po Balt, od Severního moře až k Odře připsati Langobardům. Je sice možno, že Langobardi obývali také území poněkud větší, než je Bardengau, zejména že jim patřilo také území proti Bardengau na pravém břehu Labe, ale to vše naprosto nestačí na odůvodnění názvu kultury »langobardské« jak co do její geografické rozlohy, tak také po stránce časové. Vše, co víme o Langobardech z prvých dvou století po Kristu, ukazuje na to, že počtem nijak nevynikali nad své sousedy — a těch známe z oblasti podle Langobardů pojmenované ještě značnou řadu. Že Langobardi měli v VI. století důležitou úlohu v dějinách, nemůže býti přece důvodem, aby podle nich byla nazvána širá kulturní oblast — jenom proto, že o pět století dříve zlomek této oblasti obývali! A nemůže býti přece důvodem pro to ani jejich divoká bojovnost, kterou již v I. století při svém malém počtu prosluli, už také z té příčiny ne, že záliba ve válčení a kultura (v ethickém smyslu) jsou pojmy, které se zpravidla navzájem vylučují! A stejně nemůže býti důvodem pro pojmenování celé oné oblasti jejich jménem po dobu I. až V. století okolnost, že o nich od markomanských válek, tedy od druhé polovice II. století až do konce století V., čili po celé dvě třetiny oné doby — vůbec ničeho nevíme! Nevíme v prvé řadě, zda-li ve své dolnolabské vlasti zůstali až do V. století, či odešli-li z ní již dříve a kdy. Nemáme pro jejich tažení, o němž nám zanechala pozdní tradice jejich pouze několik nejasných údajů, zhola žádného měřítka, ani časového, ani prostorového. Mohli z Bardengau odejíti teprve ve století V., ale stejně dobře mohli tak učiniti také již ve století IV., III. nebo i II.

A není-li odůvodněno zváti po Langobardech celou onu širou kulturní oblast v době, kdy ještě seděl při dolním Labi celý jejich kmen, bylo by ovšem tím méně odůvodněno zváti ji tak i po jeho odchodu. Je sice možno a také pravděpodobno, že nějaká část kmene zůstala i nadále v starých sídlech, ale vzhledem k tomu, že celý kmen nebyl příliš četný, neměl zbytek číselně — a tudíž i kulturně — už dokonce žádného zvláštního významu.

Je tedy naprosto nesprávno, dává-li se kultuře »langobardské« toto jméno[2]). Nebyla vůbec žádnou kulturou čistě kmenovou, nýbrž

---

[1]) Weigel, Dahlhausen 1 a d., 23, P. Quente, Das langobardische Urnenfeld von Dahlhausen in der Prignitz, Praeh. Zeitschr. III (1911), 156 a d., Voss-Stimming, Altertümer 23 a d., Abt. VI tab. 1—7, R. Stimming, Gräberfeld der Völkerwanderungszeit vom Mosesberg bei Butzow, Kr. Westhavelland, Praeh. Zeitschr. II (1910), 406 a d.

[2]) Proti tomu se vyslovil už před lety také Virchow, Zeitschr. f. Ethnol. 1887, 201, a v novější době opět, pokud vím, P. Höfer, Göttinger gel. Anz. 1909, 858 a d.

jde tu o širší kulturní oblast, zaujímající území více kmenů, v níž hranice jednotlivých kmenů úplně zanikly. Při geografické poloze její nemůže býti pochyby, že representuje skupinu kmenů germánských, ale to jest také vše, co o ní po stránce ethnologické můžeme říci. Připisovati ji výlučně jen jednomu z kmenů, kteří v jejích mezích v době I.—V. století měli svá sídla, bylo by počínáním zcela libovolným.

Neznáme-li tedy kultury, která by určitě a výlučně náležela jen Langobardům, nemůžeme přirozeně také ani určovati, zdali a co jim náleží z kultur českých, a nemůžeme proto také pobyt Langobardů v Čechách archeologicky vůbec dokazovati.

Tím lze hypothese o langobardském původu části nebo i celé naší »římské« kultury pokládati a limine za vyvráceny.

Nebyly by však dosti odůvodněny ani tehdy, kdyby kulturní oblast mezi dolním Labem a Odrou opravdu patřila celá Langobardům. Obě kultury, dolnolabská i naše dobřichovská, jeví, o tom není sporu, velmi značnou míru příbuznosti, tu však lze zcela přirozeně vysvětlit tím, že obě tyto kultury patří k jednomu velkému kulturnímu okruhu, který sahá od Severního moře a Baltu až do Čech, jižní Moravy a Slovenska, a dokonce, jak jsem již uvedl, až za Dunaj k Litavským horám a za ně, a od Polabí — nehledíme-li k rozdílu ve výzdobě keramiky starší fase meandrem píchaným a rytým — až daleko za Vislu, ba dokonce až k Dněpru [1]). Kdybychom chtěli připisovati Langobardům kulturu pičhorskou proto, že jeví příbuzné rysy na př. s pohřebištěm darzavským [2]), musili bychom tak týmž právem učiniti také se všemi jinými analogickými nalezišti, ale pak bychom došli ke kuriosnímu závěru, že Langobardi seděli současně nejen na širém území severozápadního Německa a v Čechách, nýbrž také na př. po obou stranách Litavských hor, v střední Haliči na Sanu a jinde. A ještě širší oblast bychom jim musili přiřknouti v době mladší, v níž bychom našli ještě větší sblížení končin polabských s krajinami na Visle a za ní.

Z toho je tedy nejlépe viděti, že kulturní příbuznost nalezišť geograficky od sebe vzdálených nás v této pokročilé době již neopravňuje k úzce vymezeným závěrům ethnologickým.

Weiglovi a po něm Šnajdrovi a Blaslovi byla základem jejich archeologické hypothese o pobytu Langobardů v Čechách totožnost keramiky a spon v obou kulturách. Jak jsem však ukázal bližším rozborem na jiném místě [3]), lze mluviti sice u obou typů o příbuznosti, nikoli však o totožnosti, neboť u nich najdeme při detailním zkoumání také celou řadu dosti závažných rozdílů a vývojových odchylek, které svědčí o samostatném paralelním vývoji obou kultur-

[1]) Srov. str. 87 a d.
[2]) Srov. Hellich, Pinëv II. 177 a d., Památky XXXIII. 130.
[3]) Pravěk VIII. 72 a d.

ních skupin, arci za stálého vzájemného styku. Styk tento byl jistě v prvé řadě kulturní. Tomu nasvědčuje především dlouhá doba pětistaletého paralelního vývoje obou skupin, která už sama sebou mluví proti výkladu jejich příbuznosti pouhou fluktuací národů. Má-li tato příbuznost své kořeny kromě styku kulturního také v přesunech ethnických a do jaké míry, to nám archeologie dosud povědětí nemůže.

To jest objektivní poznatek, který by odnímal půdu archeologickým hypothesím o pobytu Langobardů v Čechách, i kdyby kultura mezi dolním Labem a Odrou opravdu náležela tomuto kmeni.

Zajímavým — a přiznám se, mně ne zcela jasným, alespoň po stránce čistě archeologické — způsobem došel k své hypothesi J. Hellich. Sám výslovně uznává odchylky ve vývoji keramiky obou kulturních skupin a rovněž tak uznává, že spony, společné oběma kulturám, jsou rozšířeny také daleko mimo oblast těchto kultur. Tím tedy potvrzuje můj hoření úsudek. Aby přes to mohl udržeti svou hypothesi — zeslabuje ji sám ještě tím, že dokazuje, »že keramice nelze vždycky přikládati té průkazné váhy, jaká se jí obyčejně podkládá«, a dochází k závěru, že »změna keramiky jest právě hlavní příčinou, pro niž směr cesty národa langobardského na jeho potulkách, než se dotkl naší vlasti, s určitostí stopovati se nedá«[1]).

Tím poráží Hellich sám sebe, neboť tento výrok obsahuje implicite také přiznání, že mu chybí hlavní archeologický důkaz, že Langobardi v Čechách skutečně byli.

Hellich stanoví sám tyto čtyři podmínky, »má-li býti totožnost stěhujícího se národa přesně prokázána«:

1. musí býti »vzata v úvahu přesně, pokud možno, pouze kultura, která odpovídá době, ve které opouští svou vlast«;

2. je nutno »bráti zřetel, pokud možno, na dobu trvání pouti, než bylo dosaženo trvalého cíle a sídla, a přihlížeti, dělo-li se to způsobem pokojným neb násilným a výbojem«;

3. je třeba »při zastávkách pouti delší dobu trvajících věnovati pozor, nezanechala-li kultura z území procházeného národa stopy na změnu původní kultury, hlavně na keramice a jakou«;

4. »konečně sluší uvážiti, nebyly-li přetrženy po dosažení trvalého nového sídla styky s mateřskou zemí a jaký poměr se vyvinul pak mezi kulturou vetřelce a kulturou domácí tohoto území, ovšem s náležitým ohledem na sousedské styky i cesty obchodní«[2]).

Na tyto čtyři podmínky Hellichovy lze dáti v našem případě jedinou striktní odpověď: nevíme, kdy Langobardi svou vlast opustili, nevíme tudíž ani, jakou tehdy měli kulturu; nevíme vůbec nic positivního o délce, směru a způsobu jejich postupu ani o jejich zastávkách, nemůžeme tedy posouditi také, jak se v té době jejich

[1]) Hellich, Piněv II. 176 a d.
[2]) Tamt. 177.

původní kultura změnila; prvním historickým sídlem Langobardů po jejich bludné pouti byl Rugiland, o jehož vztazích k mateřské zemi langobardské nevíme nic — dosud jich také nikdo nedokazoval; vezmeme-li k čtvrtému bodu v úvahu Čechy, nedovedeme vůbec na žádnou z otázek v něm obsažených dáti odpověď.

Není-li možno ani jediné z Hellichových podmínek v našem případě vyhověti, plyne z toho logický závěr, který jistě také sám Hellich uzná, že nelze podati důkazu o totožnosti Langobardů a lidu naší české kultury dobřichovské, ani její mladší fase, jak se nám jeví na pohřebišti pněvském, a že nelze tudíž pobyt Langobardů v Čechách také vůbec archeologicky dokazovati.

Z ostatních vývodů, k nimž Hellich dochází ve spojitosti s otázkou langobardskou, třeba zde zaujmouti stanovisko k zásadnímu způsobu jeho nazírání na význam jednotlivých druhů nálezů pro závěry ethnologické. Souhlasím s ním plně, pokud se týče keramiky. Nemohu s ním však souhlasiti v jeho oceňování šperků, nástrojů a jiných kovových a kostěných předmětů[1]). Je-li keramika v prvé řadě výrazem tvořivé činnosti lidu, u něhož ji nacházíme, a tedy také nejpřednějším charakteristikem jeho kultury, není tomu tak u šperků a nástrojů z kovu a jiného trvanlivého materiálu. Také tyto artefakty sice bývají někdy domácího původu, často však, a jde-li o předměty zvlášť pěkně a dovedně zhotovené, dokonce velmi často bývají importem z určitých zvlášť pokročilých center, která se zaměstnávala jejich výrobou po továrensku a zaplavovala jimi oblasti, zaujímající mnohdy téměř půl Evropy. Je tedy nasnadě, že tyto předměty nemohou býti brány za měřítko a důkaz totožnosti dvou kultur po stránce ethnologické, i když se v nich vyskytují třeba v dokonale shodných exemplářích[2]). Jsou pak dokladem těchže vlivů, které působily na kultury, v nichž se vyskytují, a po případě mohou býti i dokladem vzájemných kulturních styků oblastí, v nichž je nalézáme, ale střízlivý archeolog se bude míti na pozoru dokazovati jimi také totožnost lidu, který nám je v různých oblastech zanechal[3]).

To platí pro všecky předhistorické periody a ve zvýšené míře ovšem pro dobu, která nás zde zaměstnává, poněvadž doba římská znamená pro nás vrchol rozmachu pravěkých exportních center.

---

[1]) Srov. Hellich, Pněv II. 177.

[2]) Srov. o tom více v mojí stati o methodě archeologické práce, Osvěta 1920, 430; vzhledem k polemice Hellichově proti mému zamítavému stanovisku v otázce langobardské srov. též, co jsem v témž smyslu řekl také v článku o Langobardech, Pravěk VIII. 79 a d.

[3]) K polemické výtce Hellichově (Pněv II. 176 a d.), že jsem ve své studii o langobardské otázce (v. výše) použil jako srovnávacího materiálu toliko keramiky a spon, nikoli však také ostatních druhů nálezů, a že jsem nepřihlížel »zároveň k různým důležitým okolnostem, které musely vlivně pů-

IV. Původ kultury třebicko-pinčvské po stránce ethnologické.

Mimo Markomany, Kvády a Langobardy byla do naší oblasti lokalisována v době, o niž nám tu jde, ještě řada jiných kmenů[1]). Z nich se v novější literatuře objevuje v této spojitosti jen ještě jméno *Herulů*.

Názor, že Herulové rozšířili své panství i na naši oblast nebo se dokonce v ní i na nějaký čas usadili, vyslovili v novější době Devrient, Widemann, L. Schmidt a j.[2]) O jejich hypothesích, které se ostatně v detailech značně rozcházejí — Devrient na př. soudí[3]), že Herulové rozšířili své panství na Hermundury, sedící v Čechách, podle L. Schmidta[4]) podrobili si Herulové Markomany v Čechách a sami se po Langobardech usídlili z části na Moravě, Widemann[5]) usazuje Heruly v druhé polovici V. století přímo do Čech atd. — možno ovšem opakovati jen to, co jsem řekl o hypothesi Devrientově při otázce hermundurské. Pátráme-li po historických dokladech, o něž jsou tyto hypothese opřeny, dojdeme u všech k stejnému resultátu — že jejich autoři vůbec žádných skutečných dokladů neuvádějí. Pochopitelně. Není jich. A tak se opírají všecky hypothese vesměs jen o pouhé, různě kombinované domněnky. Základem těmto domněnkám jest, jak se zdá, hlavně zpráva Prokopiova o nadvládě Herulů nad Langobardy »a jinými národy«[6]) a snad také zpráva Prokopiova o pouti jedné části roztříštěného kmene Herulů z uherské nížiny zpět do staré vlasti na březích Baltu a odtud do Skandinavie[7]). V obou zprávách

---

sobiti na změnu kultury zvláště při mnoholetých potulkách, jakým vydán byl, jak historicky známo, právě národ langobardský«, mohu odpověděti zcela krátce. Byl jsem z důvodů historických i archeologických přesvědčen, že hypothese o pobytu Langobardů v Čechách jsou bezpodstatné. Mým úkolem nebylo — už vzhledem k místu, jehož by taková práce vyžadovala — podati podrobnou paralelu obou kultur v celém jejich rozsahu, nýbrž stačilo mi pro mé negativní řešení vyvrátiti důvody, které vedly Weigla a s ním také Snajdra a Blasla k jejich hypothesi. A ty byly — keramika a spony; srov. Weigel, Dahlhausen 30. Že se mi úkol můj v celku podařil, dosvědčuje sama snaha Hellichova dokázati, že se keramika langobardská na bludné pouti kmene změnila a že jí tudíž nelze přikládati průkazné váhy. Při stanovisku Hellichově bychom právem očekávali, že tedy sám podle vlastního předpisu prokáže na »celkovém obrazu kultury v hrobech i sídlech«, t. j. mimo keramiku a spony také na všech ostatních druzích nálezů oprávněnost své hypothese, z tím se však také on až na kratičkou všeobecnou citaci na půldruhém řádku (Pinčv II. 176: jehlice kostěné do vlasů s typickými hlavičkami jako na pohřebišti darzavském, hřebeny složité, záponky esovité atd.«) omezuje opět (tamt. 176—179) jenom na — keramiku a spony! A podobně činí i v poslední své stati v Památkách XXXIII. 130 a d.

[1]) Srov. Niederle, Počátky 35, Novotný, ČD. I. 1. 162, 745.

[2]) V. níže; literaturu starší doby v. Niederle, Počátky 41 a d., Novotný, v. v.

[3]) Devrient, Sweben 17.

[4]) L. Schmidt, Stämme II. 2. 201, 210 a d.; srov. též tamt. I. 3. 335, Allg. Gesch. 136 (po zničení říše hunské sídla Herulů mezi řekami Moravou a Iplem).

[5]) Widemann, Herkunft d. Baiern 46 a d., 53.

[6]) Prokopios, BG. II. 14.

[7]) Tamt 15.

není ovšem o Čechách a Moravě ani slova, a rovněž tak neobsahují nejmenší zmínky také ani o Markomanech nebo Hermundurech.

Otázka, kde byla sídla Herulů na sklonku V. století, v době, kdy si podmanili Langobardy, není dosud bezpečně rozřešena. Je však podle celé jejich historie z oné doby pravděpodobno, že seděli kdesi uprostřed mezi Langobardy a Gepidy, asi v nížinách mezi Dunajem a Tisou[1]). Odtud ovládli Langobardy nedlouho po jejich příchodu do Podunají, a zde také utrpěli od Langobardů po nějaké době zdrcující porážku, která je stála krále i zemi[2]). Roztříštěné zbytky kmene se uchýlily zprvu ke Gepidům, kde však nebyly, jak se zdá, přijaty příliš pohostinně, a tak se roku 512 uchýlila část jich na římské území za Dunaj[3]), kdežto druhá část, patrně výkvět kmene se zbylými členy královského rodu, se vydala na dobrodružnou pouť zpět do daleké severní vlasti a setkala se na ní podle zprávy Prokopiovy se »všemi možnými« slovanskými kmeny[4]). Kudy se ubírala, není z této zprávy patrno. Přirozená přímá cesta by je byla vedla na Slovensko a odtud buď rovnou přes Karpaty nebo oklikou přes Moravu[5]) do území Visly a Odry, kde již v té době musilo býti všude husté osídlení slovanské[6]). Tím by bylo lze velmi dobře vyložiti slova Prokopiova o Slovanech. Že jeho frasi »o všech národech slovanských«, k nimž se Herulové dostali, nelze bráti doslovně, rozumí se samo sebou. A rozumí se také samo sebou, že tato frase nemůže býti pokládána za důkaz, že přišli Herulové také k Čechům, jak se domýšleli na př. Palacký, Šafařík a j.[7]), kteří z toho chtěli činiti závěry na osídlení Čech Slovany. Mínění toto bylo stejně bezdůvodné, jako jsou dnes ještě hypothese německých badatelů, o nichž jsem se zde zmínil.

---

[1]) Srov. Niederle, Počátky 41 a d., Much, Stammeskunde[3] 101, 114, Reallex. II. 518.

[2]) Prokopios, BG. II. 14.

[3]) Marcellinus comes, Chron. ad a. 512, MG. Auct. ant. XI. 98; jejich další osudy srov. Niederle, SS. II. 118, L. Schmidt, Stämme I. 3. 338 a d. (u obou v. starší lit.).

[4]) Prokopios, BG. II. 15.

[5]) Niederle, Počátky 41 a d., Dvořák, ČMM 1898, 285, Papáček, O starobylosti slovanské 26.

[6]) Totéž platí ovšem i v případě, že by byli volili cestu zpět k Černému moři a odtud podle Karpat k Baltickému moři, jak soudí na př. L. Schmidt, Stämme I. 3. 338, podobně jako dříve již Bachmann, GB. I. 67, a j.; srov. k tomu Papáček, O starobylosti slovanské 30.

[7]) Palacký, Děj. I[3]. 1. 91, Šafařík, SS. II[2]. 450. Srov. k tomu Niederle, Počátky 42; tamt. (41 a d.) zamítá Niederle také názor o pobytu Herulů v Čechách, a stejně rozhodně se proti němu vyslovuje také Novotný, ČD. I. 1. 162.

V.

PŘECHODY KE KULTUŘE MEROVEJSKÉ A HRADIŠTNÍ. OTÁZKA SLOVANSKÉHO PŮVODU KULTURY DOBŘICHOVSKÉ. — ZÁVĚR.

Kultura dobřichovská v průběhu V. století znenáhla zaniká. Na její místo nastupují, jak se zdá, přibližně asi v stejné době dvě nové kultury, merovejská a hradištní.

Kultuře merovejské věnoval před krátkou dobou podrobnou studii prof. Niederle a ukázal na řadě nálezů, jaký ohlas našla tato nově vznikající kultura v naší kultuře dobřichovské a jak naopak také sama v ní hluboko tkví svými kořeny[1]). Niederle demonstroval vzájemné vztahy obou kultur hlavně na inventáři kovovém, poměrně lépe známém než keramika, jíž dosud ve mnoha oblastech nebyla věnována náležitá pozornost. Než i po této stránce lze již vytknouti mnohý rys příbuzný, který ukazuje, že v mladší době fase třebicko-pinëvské určuje práci hrnčířovu v podstatě už týž duch, který se jeví ve formách merovejské keramiky našich končin. Tomuto duchu náleží všecky ony motivy, zneklidňující původní klasicky prostý tvar nádob, všecka ona snaha po profilaci a bizarních plastických formách, počínající se projevovati jednak pupky a důlky a různými sestavami jich, jednak oblými žebérky, pásky a žlábky, a vrcholící koncem období ve tvarech, které již jeví blízkou příbuznost s nádobami vyvinuté kultury merovejské. K nádobám tohoto pokročilého stadia náleží na příklad popelnice s Třebické na Píčově tab. *91* (Starož. II. 3) č. 5, 6, 7, 8, 14, *92*. 8, 9, 11, *93*. 7, 8, 13, *94*. 5, *96*. 10, *97*. 7, 9, 17, 20, 21, 29 a j., z Pinëva na Hellichově tab. *10* (Pinëv I) č. 3, tab. *11*. 6, a hlavně na tab. *13* (Pinëv II) č. 1. Z prvku ornamentačních je to především kolkování, které je oběma kulturám společné (na nádobách třebicko-pinëvských se ovšem vyskytuje méně často než na nádobách merovejských).

Souvislost fase třebicko-pinëvské s kulturou merovejskou je tedy nepochybná. Jest nyní otázka, jak ji máme hodnotiti po stránce ethnologické.

---

[1]) Niederle, Merovejská kultura 1 a d.

Jsou přechodní nálezy dosud známé toho druhu, aby nás opravňovaly k závěru, že lid kultury merovejské je totožný s lidem fase třebicko-piňevské a tedy i celé kultury dobřichovské, či nikoli? A není-li možno přiznati jim takovýto význam, k jakému úsudku nás pak opravňují?

Odpověď na prvou otázku není těžká. Musí vyzníti záporně. Máme sice již značný počet nálezů, dokazujících přechod jednak směsí znaků obou kultur na týchž předmětech, jednak tím, že na př. keramika nálezu jest ještě rázu třebicko-piňevského, kdežto kovové artefakty k němu příslušné jsou již typicky merovejské, ale to vše nemá dosud takového významu, aby překlenulo zásadní rozpor mezi pohřebním ritem obou kultur. Rozdíl mezi žárovými hroby třebicko-piňevskými a kostrovými hroby kultury merovejské je příliš veliký a svědčí o tak naprosto různém nazírání na posmrtný život, že jest — alespoň prozatím — pravděpodobnější názor, že tu jde o nový lid[1]). Přechodní nálezy by ovšem byly v tomto případě důkazem[2]), že se u nás chystala kulturní přeměna již i před příchodem tohoto lidu a že by byla oblast třebicko-piněvská nepochybně podlehla kulturnímu vlivu svého »merovejského« okolí i bez jeho příchodu[3]).

Jaké poměry v této době byly na Moravě, je při dosavadním stavu nálezů naprosto nejasné. Zdá se však, že tu merovejská kultura neměla vůbec nijaké význačnější úlohy[4]).

K nejtěžším problémům naší praehistorie náleží otázka přechodu od kultury dobřichovské k hradištní. K nejtěžším arci ani ne tak z důvodů čistě archeologických, jako spíše proto, že se těžko odhodláváme k přijetí logických důsledků, které při absolutně objektivním řešení této otázky nutně vyplývají pro její stránku ethnickou. Kdyby při ní nešlo o autochthonitu národa, bylo by naše rozhodování přirozeně mnohem snazší a jednodušší. Takto nám však překáží myšlenka, že negativním řešením od-

[1]) Více o tom viz Niederle, Merovejská kultura 13 a d., SS. III. 251; starší názor srov. Píč, Starož. III. 1. 64 a d., Přehled 81 a d., Buchtela-Niederle, Rukověť 88 a d. Že by tím lidem byli Langobardi, jak připouští Brenner, Kultur d. Merowingerzeit 333, nelze ničím doložiti; historický podklad, o nějž se při tom Brenner opírá, byl vyvrácen již nahoře, str. 205 a d.

[2]) Pokud ovšem nepochází z hrobů kostrových, jež Niederle, Merovejská kultura 3 a d., pokládá i po stránce ethnické za přímé předchůdce pozdějších čistě merovejských hrobů kostrových; srov. též J. Matiegka, O tělesném rázu praehist. obyvatelstva zemí českých, dodatek k Niederlově-Buchtelově Rukověti, str. 103.

[3]) Pro tuto otázku by snad mohl míti význam zajímaný nález u Běsna, ale způsob, jakým byl vykopán, je tak naprosto nespolehlivý, že tím celý nález v tomto směru pozbývá ceny; srov. R. Weinzierl, Nález popelnicového hrobu u Běsna (Wiessen) v Čechách, Památky XVI (1895), 765 a d., a tamt. XVII (1896), 360.

[4]) Srov. Niederle, Merovejská kultura 15, Buchtela-Niederle, Rukověť 90.

dělíme svůj národ od své země a že dáme svým národním odpůrcům do rukou zbraň, jíž bude plnou měrou a po případě i bez míry politicky využito. Ale to vše nám nemůže a nesmí brániti v hledání objektivní pravdy, a našli-li jsme ji, také v jejím přiznání. Ostatně — i když snad bude lze jednou s naprostou jistotou říci, že negativní řešení jest jediné správné, nepůjde ještě, přesně vzato, o popření autochthonity celého národa, nýbrž toliko o zjištění, že ta část jeho, jež se usadila na území popelnicových polí kultury dobřichovské, se do tohoto území přistěhovala. I tu však zůstane národ autochthonním alespoň onou částí své krve a raçových znaků, jež zdědil po starších obyvatelích této oblasti, jimiž ovšem nebyli jen Germáni, nýbrž také Keltové a jistě i příslušníci jiných větví dnešního i vyhynulého evropského lidstva[1]).

Pro posouzení otázky, zdali a do jaké míry souvisí kultura hradištní, prokázaně slovanská, s kulturou dobřichovskou po stránce kulturní i ethnické, jsou rozhodujícím kriteriem opět přechodní nálezy a pohřební ritus.

V prvém směru možno hned říci, že máme sice již řadu jednotlivých ukázek a ohlasů keramiky hradištní z konce období třebicko-pinčevského, které svědčí o tom, že kultura hradištní dosahuje svými počátky až do této doby, ale že tyto nálezy naprosto nestačí na důkaz, že by se byla kultura dobřichovská plným proudem změnila a přešla v kulturu hradištní a že by i lid obou kultur byl týž. Znám vlastně dosud jen dva významnější skutečné přechodní nálezy. Je to především Axamitův nález příbytkové jámy v Michli, v níž byly vedle »římských« a hradištních střepů také zlomky nádob se znaky obou kultur[2]), a dále nález Jírův na »římském« sídlišti v Bubenči (na pozemku Mauthnerově), kde se vyskytlo vedle keramiky nesporně ještě třebicko-pinčevské šest nádob a několik zlomků pokročilého rázu přechodního[3]). Pokud se týká ostatních mně známých nálezů »přechodních«, není již nikde skutečný vývoj přechodu doložen tak zřejmě nálezy smíšenými, jako v obou těchto případech[4]). Vždy jde již jen o keramické ukázky jedné z obou kultur s určitými znaky, jež je spojují s kulturou druhou.

Nálezů toho druhu lze ovšem vyjmenovati dosti velký počet. Z nich bych přikládal opět největší význam Jírovu nálezu na sídlišti u Veleslavína. Jest to 10 (4 velké a 6 menších) nádob ne-

[1]) Srov., co o tom dobře pověděl Matiegka, Ethnogenie 109, 119 a d., Vznik a počátky 29 a d., 44 a d.

[2]) J. Axamit, Nové příspěvky archaeologické, Památky XXVIII (1916), 139 a d.

[3]) Jednu z těchto nádob publikoval Axamit, Památky XXXI. 12, tab. *1.* 1.

[4]) Nález u Klobuk nelze tu uváděti, neboť sám Píč mluví o jeho nespolehlivosti, srov. K otázce o původu typu hradištného, Památky XVIII (1899), 404; nález vyobrazen tamt. 403 obr. 8 a Starož. II. 3. 213 obr. 88.

obyčejně zajímavého přechodního rázu, jež svým tvarem, úpravou i výzdobou stojí právě asi na rozhraní obou keramických typů. Spolu se zmíněnými nádobami z Bubenče tvoří velmi pěknou typicky přechodní skupinu keramickou. Všecky ostatní nálezy sem příslušející jsou již rázu podružnějšího. Z nich dlužno citovati především ještě nálezy Jirovy ze dvou jiných lokalit, a to »římské« střepy ze tří jam v Bubenči (v Boučkově ul.) a přechodní střepy z »římské« vrstvy v Dejvicích (v Reisrově pískovně), dále několik zlomků popelnic z žárového pohřebiště u Předměřic[1]), Píčův nález střepů, upomínajících na typy s Třebické, v chýši z hradištní doby v Doksanech[2]), dále jednotlivé podobné, arci ne vždy zcela spolehlivé nálezy z Třeboule, Staré Kouřimě, Opolan a Libice[3]), z Vlkova u Smiřic a ze Správčic u Hradce Král.[4]), ze St. Bader u Opolánek[5]), s hradiště butovického, z Přerova n. L., Semic, Krčinek, Mračenic[6]), ze Švédských Šancí u Chlomku, s čáslavského Hrádku a Levého Hradce[7]), s Kněží hory[8]), z Podmokel-Rozběles[9]), Ústí n. L.[10]), Citolib[11]), ze Šancí u Dobré Vody, z Drahejšova u Hlubíně[12]) a j.

Nálezy tyto nemají ovšem ani zdaleka takového významu, jak by se mohlo zdáti podle počtu nalezišť. Skutečný přechod mezi oběma kulturami byl nalezen, jak jsem se zmínil, toliko v obou prvých lokalitách, v Michli a Bubenči, a k oběma skupinám nálezů odtud pocházejících můžeme příčísti také ještě přechodní nádoby z Veleslavína, tvarem, výrobou i výzdobou úzce příbuzné s bubenečskými. Tím jsme hotovi. Vše ostatní jsou pouhé drobnosti a jednotlivosti, které nějakým svým rysem, nejčastěji podobností výzdoby, upomínají na nádoby fase třebicko-pinčvské. To vše stačí na důkaz, že počátky kultury hradištní dlužno klásti do doby, v níž zanikala kultura dobřichovská, ale není zdaleka ještě dokladem nepřetržitého vývoje na témž kulturním a ethnickém podkladě[13]). K tomu by bylo především potřebí, aby naše nejstarší keramika

---

[1]) Srov. Axamitovu zmínku v Památkách XXXI. 10; jest litovati, že o pohřebišti tak neobyčejně důležitém víme dosud vlastně jen to, co tu Axamit několika slovy naznačuje.

[2]) Píč, Z archeologického bádání 1904, Památky XXI (1904), 343 a d.

[3]) Srov. Píč, Starož. II. 3. 206, a Hellich, Pinčv II. 173.

[4]) Buchtela-Niederle, Rukověť 91, Šnajdr, Pravěk VIII. 56.

[5]) Hellich, Pinčv II. 171.

[6]) Axamit, Památky XXXI. 13.

[7]) Píč, Starož. III. 1. 243, Axamit, Památky XXXI. 13.

[8]) Píč, Starož. III. 1. 247.

[9]) Ve sbírce Michlově a v měst. stavebním úřadě v Podmoklech.

[10]) Městské museum v Ústí n. L.

[11]) Městské museum v Lounech.

[12]) Sbírka F. Hykeše v museu v Blatné.

[13]) Srov. o tom Niederle, Pozn. k otázce slovanskosti 184 a d. K negativnímu úsudku v otázce přechodu došel u nás také Šnajdr, Pravěk VIII. 56, a Hellich, Pinčv II. 172 a d., Památky XXXIII. 129; srov. též Černý, Hist. zeměp. Mor. 8.

hradištní nebo, přesněji řečeno, alespoň to, co dosud za nejstarší keramiku hradištní pokládáme[1]), odpovídalo vývojově v širším měřítku než dosud keramice mladší fase dobřichovské kultury. Kdyby mělo stačiti na důkaz kontinuity to, co dosud o spojení keramiky obou kultur víme, pak bychom týmž právem musili uznati vývojové rozštěpení dvěma směry, neboť, souvisí-li kultura dobřichovská s hradištní, souvisí podle dosavadních nálezů ještě mnohem těsněji a ve více směrech s kulturou merovejskou.

Nemůžeme-li uznati za dostatečný doklad kulturní a ethnické kontinuity dosud známé přechodní nálezy, můžeme tak tím méně učiniti při pohřebním ritu. Naopak, podobně jako při otázce přechodu od kultury bylanské k římské je to i zde především pohřební ritus, který vlastně uznání kontinuity brání. Pokud můžeme vůbec nejstarší způsob pohřbívání v kultuře hradištní sledovati — stačí jen zběžně projíti Píčův »seznam mohyl z poslední doby pohanské«[2]), abychom se přesvědčili, jak mnoho je tu ještě nejasného, nejistého a nedoloženého[3]) —, musíme nutně dojíti k závěru, že tu sice bylo podobně jako v kultuře dobřichovské zvykem mrtvé spalovati, že však celý ostatní pohřební obřad jest u obou kultur naprosto různý. Místo uspořádaných popelnicových polí doby dobřichovské nacházíme v době hradištní nepravidelné hřbitovy mohylové; u prvých byla všecka péče zřejmě soustředěna především k popelnici a jejímu obsahu, druhé působí dojmem, že tu bylo hlavní věcí nasypání mohyly, kdežto vlastnímu pohřbu byla věnována pozornost neveliká, ne-li docela žádná; u prvých byla vykopávána jáma pro popelnici, tedy skutečný hrob v našem dnešním smyslu, u druhých byl popel se zbytky spáleného těla nechán častěji, jak se zdá, vůbec na místě zpopelnění nebo položen někde poblíže tohoto místa prostě na zemi a nad ním nakupena mohyla, kdežto pietnější úprava vlastního pohřbu, uložení jeho do popelnice a této do jamky, zvlášť k tomu cíli vykopané, zdá se býti mnohem řídčí, atd.[4]) To vše jsou rozdíly, jež by se nám v případě, že by šlo u obou kultur o týž lid, musily zdáti více než nepochopitelnými. Jejich výklad úpadkem zámožnosti a tedy i kulturní úrovně tohoto

[1]) Datování této keramiky patří dosud k nejslabším stránkám našeho archeologického badání; tak se na př. u nás kladou do nejstarší doby žárových mohyl hradištních nálezy Siblíkovy u Kocelovic (Památky XXI. 573 a d., obr. 1, reprod. též u Píče, Starož. III. 1. 17/18 obr. 8), stačí však srovnati nejstarší z kocelovických nádob, vystavených v Národním museu v Praze, s některými exempláři z pozdních hrobů kostrových z Tušovic (tamt.), abychom se přesvědčili, jak daleko jsme zde ještě od bezpečného třídění hradištní keramiky starší doby. Srov., co o tom praví nejnověji Niederle, ŽS. III. 1. 302 a d

[2]) Píč, Starož. III. 1. 25 a d.

[3]) Srov. též Axamit, Památky XXIX. 9 a d.

[4]) Srov. o tom Píč, Starož. III. 1. 14 a d., a se stanoviska širšího Niederle, ŽS. I. 304, 308 a d., SS. III. 245 a d., 250 a d.

lidu nemám za dobře možný, neboť, kdyby šlo skutečně o týž lid, musili bychom i při sebe chudší výpravě hrobů najíti přece jen mnohem více společných znaků. Primitivní lid je právě v otázkách rituelních přímo houževnatě konservativní, nemůžeme tedy předpokládati, že by byl právě v tomto případě změnil svůj pohřební obřad stejnou dobou a stejně radikálně, jako své kuchyňské nádobí[1]).

Ve prospěch nepřetržitého vývoje kultury hradištní z kultury dobřichovské byla dosud s oblibou uváděna existence ornamentu vlnicového na nádobách obou kultur. Nutno přiznati, že by to mohl býti jeden ze závažnějších důvodů pro souvislost obou kultur — kdyby se vlnice v starší době vyskytovala jen v kultuře dobřichovské. Musíme-li však připustiti, že na vzniku keramiky hradištní měla značnou účast také keramika noricko-pannonská (a stačí jen prohlédnouti na př. sbírky v Museum Vindobonense[2]), abychom o tom nepochybovali), pozbývá tento argument velmi mnoho ze své průkaznosti. A podobně není ovšem důkazem kontinuity také ani to, co Píč uváděl o ornamentech kolkovaných[3]), neboť ty mohly přijíti a — jak sám Píč uznává[4]) — pravděpodobně také přišly do keramiky hradištní prostřednictvím kultury merovejské. Nic nedokazují dále ani vrstvy michelské, jimž Píč přikládal tak velkou váhu[5]), neboť — i kdyby nebylo kolujících versí o nespolehlivosti michelského výzkumu — tyto vrstvy mohou býti nejvýše jen jakýms takýms dokladem, že mezi zánikem kultury dobřichovské a počátkem kultury hradištní nebyla velká časová mezera, nikoli vsak, »že obyvatelstvo typu dobřichovských hrobů, zůstavší nepřetržitě seděti na místě, jest totožné s obyvatelstvem našich hradišť«[6]). K takovému úsudku michelský nález nikterak neopravňuje. Souvislost vrstev není sama o sobě nikdy důkazem totožnosti obyvatelstva, nýbrž prostě jen kontinuity osídlení, a to ještě ne kontinuity absolutní, neboť kratší mezery v osídlení nelze ve vrstvách zpravidla vůbec kontrolovati. Nemusil tedy římskou

---

[1]) Nebo také na př. kroj, jehož změnu se změnou ritu výslovně srovnává a jako doklad uvádí Píč, Starož. II. 3. 166.

[2]) Dokladů ze Zadunají bylo by lze uvésti řadu; srov. o tom nejnovější výklad Niederlův, ŽS. III. 1. 310 a d., a dříve již SS. II. 514 a d., Bemerkunken zu einigen Charakteristiken der altslavischen Gräber, Mitt. Anthr. Ges. Wien XXIV (1894), 52 a d. Píč, Původ typu hradištného 402 a d., Starož. II. 3. 201 a d. hledal též původ této keramiky za Dunajem, ale soudil, že ji odtud nepřijali Slované přímo, nýbrž teprve prostřednictvím germánské kultury merovejské. Tím se ovšem dostal do rozporu se svou theorií o vývoji naší kultury hradištní z kultury dobřichovské, jak již dobře postihl Axamit, Památky XXVIII. 140. O významu spojení keramiky hradištní s provinciální keramikou zadunajskou pro otázku slovanského původu popelnicových polí srov. hlavně Niederle, Pozn. k otázce slovanskosti 185.

[3]) Píč, Starož. II. 3. 204 a d.

[4]) Tamt. 206 a d.

[5]) Píč, Výzkum 1893, sl. LXXXV a d., tab. *38*, Výzkum 1897, 121, Původ typu hradištného 406, Starož. II. 3. 211 a tab. *100*.

[6]) Píč, Výzkum 1893, sl. LXXXVII.

a hradištní vrstvu v Michli zanechati tentýž lid, nýbrž mohlo zde dojíti k vystřídání obyvatelstva, jež ve tvoření vrstev stopy nezanechalo. A není konečně také ani vyloučeno, že sterilní nános nad vrstvou římskou mohl být odstraněn obyvateli z doby hradištní.

Tedy také vrstvy michelské nejsou nijakým positivním dokladem v naší otázce. A není jím ovšem také ani to, co uvedl o popelnicích z Čerčan, Sokolče a Labského Kostelce Axamit[1]). Naopak, právě okolnost, že nemohl citovati dokladů více a jistějších, mluví spíše proti spojení než pro ně.

Slovem, celý stav dnešních našich vědomostí o otázce přechodu od kultury dobřichovské ke kultuře hradištní je takový, že nestačí na důkaz nepřetržité vývojové souvislosti a dokonce už ne na důkaz totožnosti lidu obou těchto kultur. Nemůžeme ovšem věděti, co přinese systematický výzkum příštích let a nemůžeme tedy také činiti nějaké závěry definitivní, ale je nezbytno konstatovati, že výsledky dosavadního badání svědčí spíše proti ethnickému spojení obou kultur než pro ně.

Důsledky, které z tohoto závěru vyplývají pro otázku slovanskosti našich popelnicových polí kultury dobřichovské, jsou zřejmé. Nemůžeme-li nesporně prokázati jejich ethnické spojení s kulturou hradištní, nemáme vůbec žádného positivního důkazu pro jejich slovanský původ. A nejen to. Uvědomíme-li si vedle nedostatku dokladů pro spojení kultury dobřichovské s kulturou hradištní její nesporně blízkou příbuznost se souvěkou kulturou celého ostatního Polabí, jmenovitě v období pičhorském, a uvědomíme-li si zejména také naprostou totožnost pohřebního ritu, již nacházíme v této době v celé oblasti od středních Čech až po břehy Severního moře a Baltu, musí naše pochybnosti o slovanském původu kultury dobřichovské vzrůsti do té míry, že vůbec přestáváme i pro budoucnost věřiti v možnost nálezu, který by slovanský původ popelnicových polí dobřichovských, a jmenovitě ovšem Pičhory, nesporně prokázal.

Máme-li na otázku o původu kultury dobřichovské dáti odpověď positivní, nemůžeme po tom, co bylo nahoře vyloženo, než přiznati, že vše, co dosud víme o nálezech této kultury v naší oblasti, svědčí nepoměrně více pro germánský než pro slovanský původ její. To platí zejména o fasi pičhorské, již musíme podle toho, co dnes víme o jejím těsném kulturním i rituelním spojení s celým ostatním Polabím, o jehož germánskosti nemůže býti alespoň pro tuto dobu pochyby, určitě připsati Germánům. V období třebicko-pinčevském zůstává u nás týž pohřební ritus jako dále na severu a také spojení

[1]) Axamit, Památky XXVIII. 140.

kulturní, ač ne již tak zcela těsné jako v období pičhorském, je i v této době tak silné, že je pravděpodobno, že i lid sám zůstává v podstatě týž, jako dříve. Zdali a do jaké míry bude lze vykládati v této době stopy vlivů od severovýchodu nejen styky čistě kulturními, nýbrž také přílivem nového lidu, musí ukázati systematické badání příštích let.

Můžeme-li povšechně říci, že starší a pravděpodobně i mladší fase naší kultury dobřichovské náleží Germánům, nemůžeme ani zdaleka s touž jistotou označiti blíže kmen nebo kmeny, jimž bychom je mohli přičísti. Tu má hlavní slovo historie, ta však je právě v tomto směru na spolehlivé zprávy neobyčejně skoupá. Jediné, co podle Tacitova popisu Germanie a ovšem i podle samotné polohy vlastního centra této kultury můžeme s jakousi jistotou říci, jest, že to byli v prvé řadě Svévové, kteří nám zbytky této kultury zanechali. Tacitův zápis *dirimit enim scinditque Suebiam continuum montium iugum*[1]) svědčí zcela jasně, že část Svévů labsko-oderských sídlila také s jižní strany Sudet a snad i Krušných hor, a Tacitus je to také, který nám za Markomany, tedy právě kdesi v severní polovici Čech, výslovně jmenuje svévské Marsingy[2]). Těm můžeme tedy s jakousi pravděpodobností přičísti alespoň část oblasti našich dobřichovských popelnicových polí doby Tacitovy. Jak velká byla tato část a jak dlouho v ní zůstali Marsingové seděti, na to vše nám historie — a ovšem také ani archeologie — odpověděti nedovede.

Vše ostatní, co se různí badatelé snaží v tomto směru s větší nebo menší odvahou vykombinovati, je vesměs rázu zcela hypothetického. To platí, jak jsme viděli, zejména o Markomanech a Langobardech a ovšem také o všech analogických lokalisacích ostatních.

---

[1]) Tacitus, G. 43.
[2]) Srov. str. 169.

RÉSUMÉ.

Notre travail essaie de trancher les problèmes et les questions d'ordre archéologique, ethnographique et géographique touchant la Bohême et la Moravie dans les siècles I—V après Jésus-Christ, problèmes et questions que, jusqu'à présent, on n'a pas expliqués d'une façon satisfaisante.

Il ne s'agit donc pas de traiter d'une façon complète et symétrique toute la matière connue de ces trois catégories, mais, avant tout, des questions restées à débattre — et seulement quant à leur importance pour les deux pays tchèques, la Bohême et la Moravie. Ainsi, j'ai donné plus d'espace à la question des Marcomanes qu'à la question des Quades, et aux Quades plus d'espace qu'aux autres tribus. Ma tâche n'est pas de dire tout ce qu'on sait de chacune de ces tribus en général, mais de traiter de ce qui est important pour la connaissance du passé de la Bohême et de la Moravie. J'ai donc, par exemple, parlé des Cotins sur notre territoire, mais point des Cotins en Pannonie, etc.

Le travail ne se borne pas à résoudre des problèmes, mais il relève aussi les erreurs de méthode commises dans nos deux pays, erreurs qui empêchent d'atteindre aux résultats satisfaisants et dans les fouilles et dans les publications. Je mets à découvert encore la faute de quelques archéologues qui poussent à excès leurs recherches ethnologiques, ce qui a conduit à des solutions erronnées.

La suite chronologique et l'enchaînement des degrés culturels est le lien qui unit les diverses parties de notre travail. Nous avons tâché de résoudre, dans ce cadre, parallèlement les problèmes et les hypothèses des trois catégories, en tenant compte de leurs relations mutuelles.

Les résultats les plus importants de ce travail se résument, d'après ces catégories spéciales comme voici:

On peut diviser l'époque pendant laquelle la culture romaine exerce son influence sur notre culture indigène, au point de vue *archéologique*, en deux périodes: celle de la Pičhora, appartenant au I^ier^ et au II^ième^ siècles après J.-C. [Dobřichov I], et celle de la Třebická, ou Třebická-Pinĕv, appartenant aux siècles III—V après J.-C. [Dobřichov II].

Résumé.

L'opinion commune chez nous était que la phase de la Pičhora [Dobřichov I] était la continuation directe de la phase la plus jeune de la culture de Hallstatt, qui a reçu chez nous le nom de la culture de Bylany ou de Bylany-Plátenice. Mais, l'étude détaillée des trouvailles intermédiaires nous a convaincu que cette opinion ne résiste pas à l'épreuve et que notre culture »romaine« tient par ses racines dans la dernière phase de la culture gauloise (La Tène), appelée chez nous communément, d'après le lieu principal des fouilles, »culture de Stradonice«. Les trouvailles de la culture de Bylany, en tant qu'on les regarde comme intermédiaires, peuvent servir tout au plus de preuve que la culture hallstattienne a eu chez nous plus de durée qu'on ne pense. Mais qu'elle eût, chez nous, servi directement de base à la culture »romaine«, les trouvailles »intermédiaires« connues jusq'à présent ne le prouvent aucunement. On allègue comme trouvailles intermédiaires chez nous, d'une part, des trouvailles mixtes, appartenant en partie encore à la sphère de la culture hallstattienne et, en partie, à la culture de Dobřichov; d'autre part, la céramique qui montrerait, dit-on, les caractères de ces deux cultures. Par malheur, les trouvailles de ces deux genres ne sont pas ordinairement vérifiées suffisamment ni publiées de manière qu'on puisse contrôler leur authenticité, ou bien elles ne démontrent pas ce qu'elles devraient démontrer. Dans ce dernier cas, un rôle éminent échoit à la céramique du type hallstattien à ornements pointillés, rappelant les méandres de la culture de Dobřichov. La céramique de ce genre était, chez nous, censée être le document principal et indiscutable de la transition de la culture hallstattienne à la culture de Dobřichov. Mais l'étude détaillée des fouilles de l'Allemagne du Sud montre qu'il faut placer cette céramique encore dans la période hallstattienne pure et que les fouilles dûment avérées n'autorisent pas l'hypothèse en cours chez nous sur le contact des deux cultures. Le centre de la fabrication de la céramique en question se trouvait apparemment quelque part dans le Haut-Palatinat (nord-est de la Bavière) et dans les régions adjacentes, où l'on en trouve dans les tumulus de la pure époque hallstattienne (degré C, de Reinecke) en telle quantité qu'on a droit de la regarder comme des plus caractéristiques de ces temps.

Outre les fouilles, on a, chez nous, allégué comme une preuve de la transition de la culture hallstattienne dans la culture de Dobřichov le rite sépulcral des deux époques. Mais c'est précisément ce rite qui parle contre la connexion des deux cultures. Car excepté l'incinération commune aux deux époques, la cérémonie de l'enterrement des cendres et des offrandes est tout à fait différente dans les deux époques.

Si les fouilles ne nous autorisent pas de parler d'une connexion génétique de la culture de Dobřichov avec celle de Hallstatt, nous pouvons, au contraire, affirmer la connexion de la culture de Dobřichov avec celle de La Tène. La dernière phase de La Tène

(»culture de Stradonice«) montre beaucoup de rapports étroits avec la culture de Dobřichov, ce qui nous autorise de la regarder aussi bien comme la dernière phase de la culture de La Tène que comme le premier et le plus ancien degré de la culture romaine dans nos pays. C'est, en effet, la transition de la culture de La Tène à celle de Dobřichov. Nous y trouvons des éléments la liant à la culture de Dobřichov (céramique aussi bien que fibules, boucles, agrafes et pendants de ceinture de métal, chaînettes, peignes, aiguilles, couteaux, pointes de lances et de piques, éperons etc.) — et tout cela dans une telle quantité qu'il est exclu de douter d'une connexion étroite entre les deux cultures. Cette connexion est attestée et par les restes de culture matérielle et par le même rite sépulcral aussi bien dans les tombeaux de la Pičhora que dans ceux à corps incinérés de la dernière phase de La Tène.

L'opinion est partagée sur la chronologie de Stradonice et sur le degré culturel représenté par les découvertes en cet oppidum. Píč en place le commencement dans le temps de la ruine de Bibracte (de 15 à 5 avant J.-C.) et en fixe la fin de 25 à 50 après J.-C. Par contre, Joseph Déchelette place toute la période de Stradonice au premier siècle avant J.-C. et sa fin dans le temps de la ruine de Bibracte. La cause de cette divergence est à chercher dans le fait que ces deux savants bien mérités se laissaient entraîner dans leurs études par d'autres raisons que par des raisons purement archéologiques. Déchelette attribuait Stradonice aux Boïens gaulois et, sans prendre acte de ce que Píč alléguait en faveur pour une date postérieure de la fin de Stradonice, il est arrivé à la conclusion que cette fin doit être fixée au dernier terme ou les Boïens pouvaient quitter la Bohême (à l'arrivée de Marbod, vers l'an 12—10 av. J.-C.). Píč, au contraire, adjugeait Stradonice aux Marcomans et, ainsi, arrivait à la conclusion que les origines de cet oppidum dataient du temps où Déchelette fixait la fin.

Si nous examinons exclusivement du côté archéologique le mobilier de Stradonice et des fouilles contemporaines, il faut constater que Déchelette a raison quant au commencement de la phase, à laquelle ce mobilier appartient — et Píč quant à la fin de Stradonice, fixée par lui dans le temps a p r è s la ruine de Bibracte. La grande affinité de Stradonice avec Bibracte et avec les autres fouilles de ce genre nous force de chercher son commencement plus en arrière, dans la première moitié du I^ier^ siècle avant J.-C., et, au contraire, la connexion étroite de la phase de Stradonice avec la phase de la Pičhora est un témoignage sûr qu'elle a duré jusq'à l'origine de la culture de Dobřichov, donc, au moins, jusq'au commencement de notre ère ou un peu plus longtemps. On ne saurait, pour le moment, acquérir des dates chronologiques absolues, principalement parce qu'on n'a pas exploré l'oppidum de Stradonice, un des plus brillants lieux de nos trouvailles préhistoriques, sinon le plus bril-

lant, d'une manière scientifique, mais qu'on l'avait fouillé et pillé d'une manière déplorable.

De la même manière, tout à fait inexcusable, on avait aussi pillé deux autres fouilles représentant notre culture »romaine«, les deux nécropoles près de Dobřichov, celle sur la Pičhora et celle sur la Třebická. On a »exploré« la première en 1896 et la seconde en 1890/91. La preuve manifeste de la manière dont on a travaillé aux deux endroits est le fait que, sur la hauteur de la Pičhora, on a constaté 148 tombeaux, quoique le nombre en ait été presque le double. Sur la hauteur de la Třebická, on n'a exploré qu'une centaine de tombeaux bien que Píč estimât qu'il y en avait de 400 à 500. La conséquence naturelle des recherches et fouilles insuffisantes sans direction d'aucun spécialiste est le fait que les publications sur les deux nécropoles ne nous contentent en aucune manière. La situation d'aujourd'hui est telle: nous possédons le butin archéologique de ces fouilles dans une grande armoire du Musée National de Prague, mais, quelques tombeaux exceptés, nous ne sommes pas à même de dresser avec sûreté l'inventaire des tombeaux individuels.

Parmi les questions sur lesquelles notre étude a dû attirer attention, c'est en premier lieu, dans la phase de Dobřichov I, la chronologie.

Si les défauts des méthodes des fouilles à la Pičhora se font sentir dès l'étude générale, les questions de détail en souffrent encore davantage et c'est surtout la solution des questions chronologiques qui en pâtit à plus forte raison. On ne saurait douter que nous nous trouverions dans une situation beaucoup plus favorable, si l'on avait, au moins, exploré méthodiquement les 131 tombeaux des premières fouilles et si les matériaux avaient été examinés et publiés d'une façon régulière. Ainsi, nous sommes réduits, pour la plupart, à la simple étude typologique qui n'a pas la force probante qu'aurait eu l'étude des matériaux divisés en groupes selon les tombeaux individuels. Les matériaux dont nous disposons aujourd'hui, nous fournissent relativement le plus de matière pour constater le début de la phase de Dobřichov I. Le mérite en est dû non seulement aux recherches sur la Pičhora, mais encore à la circonstance qu'il y eut, dans cette nécropole et ailleurs, une série de vases de provenance italienne et des fibules à œillet que les travaux de Willers, d'Almgren et de Kiekebusch nous ont facilité de dater. Ces deux genres des trouvailles mettent le commencement de la phase de Dobřichov I, au moins, au premier quart du I^ier^ siècle après J.-C. sinon à son début — et non dans la seconde moitié ou dans le deuxième quart du I^ier^ siècle après J.-C., comme Píč l'a cru. Car, dans ce temps, la culture de Dobřichov I est déjà florissante. La durée de cette période ne peut être fixée avec exactitude à l'aide des matériaux dont nous disposons aujourd'hui. Il semble toutefois que le premier siècle après J.-C.,

surtout sa première moitié, est l'époque de l'épanouissement de l'entière culture de Dobřichov. La fin de la phase de Dobřichov I est à dater, avec Píč, vers la fin du II^e siècle après J.-C.

Les nouveaux affluents commerciaux et culturels dans cette phase venaient surtout du sud, ce qui indique la communication de nos pays avec les pays transdanubiens (au point de vue tchèque), tandis que dans la phase précédante prévalait la direction d'ouest et de sud-ouest. Le changement se fit par le fait que le Danube était devenu la frontière de l'empire romain et qu'ainsi la sphère de la culture romaine se rapprocha de nous le plus de ce côté. Il y avait trois routes importantes parmi les voies commerciales conduisant du Danube au territoire de la Bohême et de la Moravie: l'ancienne route de Passau, puis celle de Znojmo et la voie qui allait de l'embouchure de la Morava à l'Odra. La route préhistorique de Passau se détachait de la route historique dite »Sentier d'or« en tant que, partant également de Passau, elle se repliait en arc vers le nord dans le bassin de Strakonice et allait, traversant le fleuve d'Otava et le territoire de Blatná, à la rivière de Litavka qu'elle suivait à travers la montagne des Brdy vers le centre de la Bohême. La voie de Znojmo partait du Danube et atteignait, passant par Znojmo, la Moravie. L'antique voie commerciale de la Morava à l'Odra partait du Carnuntum romain, passait le Danube pour aboutir à l'oppidum de Děvín, qui, alors, servait de vis-à-vis à Carnuntum. De Děvín, elle suivait la rive gauche (orientale) de la Morava dans la direction septentrionale vers la haute Odra. Des autres voies commerciales importantes le premier rang est tenu par la route d'Elbe, qui reliait le centre et le nord de la Bohême aux pays du cours moyen et du cours inférieur de l'Elbe. La voie le long de l'Ohře (l'Eger) a maintenu dans une certaine mesure son ancienne importance, en reliant la Bohême par le Mein aux pays rhénans.

De la sphère danubienne, on importa chez nous la plupart des vases de bronze, trouvés dans les fouilles, la céramique d'origine romaine-provinciale trouvée en Moravie et au sud de la Bohême, des spécimens de la terra sigillata, des lampes romaines et différentes figurines de bronze, vraisemblablement aussi nos fibules »de Noricum« et une série d'autres menus objets d'industrie métallurgique. Les vases de bronze sont pour nous de la plus grande importance et par leur quantité et par ce fait qu'ils nous aident à fixer les dates chronologiques, ce dont nous avons déjà parlé. Comme ce groupe de trouvailles a été bien négligé par les spécialistes, nous l'étudierons avec d'autant plus d'attention.

On a trouvé chez nous environ 80 pièces intactes ou en fragments de la phase de Dobřichov I, dont — à mon escient — 35 situles ou autres grands vases (17 en sont en fragments), 23 casseroles (12 en fragments), 12 puisoirs et passoires (7 en fragments), 5 œnochoés (3 en fragments) et 5 bassins.

Résumé.

Les situles appartiennent presque toutes à la plus ancienne période de Dobřichov I. Les plus anciennes en sont deux petites du type pur de La Tène, à savoir la petite situle de Hradec Králové avec attaches d'anse cordiformes qui n'a qu'un seul pendant connu (peut-être plus jeune, celui-là), c'est à dire la situle de Hoby (Laalande, Danemark), puis une situle de la Pičhora avec attaches ornées de dauphins; la forme de l'attache d'anse y est la même que celle de la situle d'Ornavasso (Willers, Neue Untersuchungen pl. 11 n° 4, pl. 12 n° 12), mais, autrement, l'extérieur en est de caractère plus jeune, rappelant déjà, par ex., les situles de Gerdau, de Nienbüttel, d'Osterehlbeck et d'Oldendorf (Willers ib., pl. 1 n° 1, 2, pl. 2 n° 1, 2, 3). Outre l'exemplaire de la Pičhora, on en a trouvé un semblable près de Lysá et quelques fragments du troisième (fragments des deux attaches d'anse et tous les trois petits pieds) dans un tombeau à incinération près de Holubice. — Une période plus avancée du développement de ce genre de situles est représentée par une belle situle de la Pičhora, dont les oreillettes se terminent en bas par de petites têtes de ménades; l'anse de la situle a, au milieu, un œillet et, aux deux bouts, des têtes de canard. Cette situle est sans contredit un des meilleurs produits des ateliers de Capoue du temps d'Auguste. Du même genre, mais d'une phase plus jeune encore, montrant déjà une reprise de goût barbare, sont les situles de Lisovice, de Dušníky et de Zliv; puis, selon toute apparence, la situle de Měnín en Moravie. Leur type plus jeune se manifeste aussi bien par la brisée tranchante de la panse au-dessous du col que par l'élévation du col et par la forme, bien primitive, des attaches d'anse. Autrement, à en juger par leur aspect et par les offrandes qui les accompagnent, ces situles ne peuvent pas, elles non plus, être — quant à la date — trop éloignées de la situle de la Pičhora, qui est du temps d'Auguste. Le genre le plus primitif des situles ovoïdes est représenté par six situles de bronze (deux de la Pičhora, une de Hrdlořezy, une de Zdice, une de Řepov, une de Libeř) d'une forme qu'on trouve dans beaucoup de fouilles tant au sud, p. ex. à Pompéi — qu'au nord (Körchow, Mehrum, Westerwanna) et dont on se servait depuis la dernière phase de La Tène jusque, au moins, au II^e siècle après J.-C.

Outre les situles, quelques autres grands vases en bronze se sont conservés, soit intègres, soit en fragments, appartenant tous au stade le plus ancien de Dobřichov I, c'est-à-dire: deux chaudrons de la Pičhora, un chaudron de Vlkov près de Král. Městec, un beau vase en forme de chaudron et fragments d'un autre grand vase de Holubice, fragments de vases de Radovesice, de Zliv, d'Obříství, de la Pičhora et autres. Les deux œnochoés de Lysec et de Zliv appartiennent au même stade.

Un autre groupe intéressant et en même temps très important pour dater la phase de Dobřichov I se compose de vases en bronze

à long manche ferme: casseroles, puisoirs et passoires. — Plus de moitié des casseroles (12 de 23) est du type du temps d'Auguste; le manche se termine par un petit arc à têtes de cygne. Ce sont les casseroles de Lysec, de Holubice, de Straky, de Zliv, de Vrutice Kropáčova, d'Obříství, et de plus, six exemplaires de la Pičhora qui appartiennent à ce type. Six de ces casseroles portent une empreinte d'estampe. Quatre exemplaires sont déjà connus. Ce sont: la belle casserole de Lysec, qui porte deux empreintes: TI·ROBILI·SI(ta . . .) — C·ATILI·HANNON(is), puis la casserole de Straky, avec l'empreinte: [E]PILIROM(ani), le manche de la casserole de Zliv avec l'empreinte: PAPIRI·FELIC(is) et la casserole d'Obříství avec l'empreinte: NORBANI. — J'ai trouvé encore l'empreinte aux deux fragments (inédits) de manches avec des têtes de cygne venant de la Pičhora, malheureusement dans un tel état que, dans un cas, l'mpreinte n'est plus lisible et, dans l'autre, on en peut combiner à peine quelques lettres. Il semble que l'empreinte ait été: PCIPI·POLYBI. Le fragment serait donc du temps d'après Auguste. Parmi les formes provenant encore du temps d'après Auguste, nous relevons deux: la petite casserole à manche en croissant de Uherské Hradiště, le seul exemplaire de ce genre sur notre territoire, et une casserole de Řepov, avec l'empreinte, très détériorée: ////////·POLIBI. Le manche de cette casserole est élargi, à l'extrémité, en une plaquette ronde avec une ouverture circulaire. Cette casserole, inédite jusqu'ici, est aussi l'unique exemplaire de ce genre dans nos pays. Elle a, à l'extérieur, tout droit contre le manche, un cercle qui entre par les deux bouts dans l'œillet appuyé sur une tête de ménade. On a choisi les dimensions du cercle et de la tête de sorte que le cercle fît, en position perpendiculaire, le cadre de la tête. Cette casserole est, sans contredit, un des meilleurs produits de l'atelier de Polybe.

Les puisoirs et les passoires, assortis ordinairement par couples, ne sont pas moins intéressants. A part une petite écumoire à manche terminé en cuiller aux trous, conservée parmi les trouvailles de Straky (notre unique exemplaire de ce genre), nous avons deux fragments de manches de la Pičhora appartenant au plus ancien stade de Dobřichov I, avec l'empreinte PHILOCALI. On en connaît dans la bibliographie un seul exemplaire. Ces fragments appartiennent au couple de petits vases avec un manche semblable à la petite casserole de Hagenow (Willers, N. U. 82, pl. 48; Willers se trompait, pensant que dans notre cas il s'agissait d'un manche de casserole avec petites têtes de cygne). Ce couple de manches a été mis au tombeau tel qu'il est, visiblement en offrande symbolique. — Du temps plus récent nous est parvenu un autre rare assortiment de deux petits vases à manches en forme de rames et à fond hémisphérique inconnu jusqu'à présent des savants. Cet assortiment avec la casserole de l'atelier de Polybe, dont nous

avons parlé plus haut, fait partie du dépôt de Řepov. La passoire de cet assortiment porte sur le manche l'empreinte, jusqu'à présent inconnue: LCOMPITVRVCIN. Il est difficile de faire la division de cette empreinte. Mais la correction de la dixième lettre nous permet de supposer que le graveur, par erreur, commençait à graver la désinence du nominatif au lieu de celle du génitif et que cette correction désigne la fin du *nomen*. Sur le côté inférieur du manche du puisoir il y a huit lettres encore lisibles: LCOMPITV (le reste est couvert d'une couche de patine rude). Les deux vases appartiennent aux meilleurs produits du groupe décrit par Willers dans les Neue Untersuchungen 83 et suiv. (pl. 51) et dont le fabricant restait inconnu jusqu'à présent. Les trouvailles en Bohême fournissent encore le nom d'un autre fabricant de vases de ce genre. Ce sont deux petits manches inédits en forme de rames de la nécropole d'Ohnišťany, chaque manche avec un morceau du bord du vase. Le manche appartenant à un puisoir a, sur son côté inférieur, l'inscription bien lisible: CMANLIVANNII; le manche de la passoire est conservé seulement en partie et, sur son côté supérieur, près de la fracture, il y a encore quelques lettres lisibles: CM / / LIV/. Il s'agit donc du nom d'un autre fabricant: C. Manlius Vannius. Un autre couple de vases de ce genre, un peu plus grands, provient de la même nécropole d'Ohnišťany. Il n'en est resté que quelques débris. Ce couple n'avait pas, comme il semble, d'empreinte. La forme des manches des deux petits vases rappelle d'une manière frappante la forme des manches de la garniture de Řepov, de sorte qu'on peut supposer qu'il y va encore des objets fabriqués par le même fabricant. A un temps bien postérieur — à 150 après J.-C. à peu près — appartient la garniture de deux petits vases de Libeř. Ces vases sont bien endommagés; point d'empreinte. La forme de leur fond montre la transition du fond hémisphérique au fond plat.

Je vais relever brièvement encore deux des questions qui, outre celles que j'ai déjà mentionnées, sont de quelque valeur pour l'examen critique de la phase de Dobřichov I.

En étudiant cette phase culturelle sur tout le territoire de la Bohême et de la Moravie, on est frappé du fait que le type des trouvailles en Moravie et dans la Bohême du Sud s'écarte un peu du type qui apparaît dans le territoire, plus restreint, de Dobřichov I, dans la zône centrale de la Bohême. C'est avant tout la céramique à méandre pointillé qui, jusqu'à présent, fait défaut au Sud de la Bohême et qui n'a été trouvée en Moravie qu'en peu d'exemplaires. Les différences iront, comme il semble, encore plus profondément. On ne connaît de la Bohême méridionale que la céramique de cette époque, il n'est pas donc possible de comparer d'autres objets. Mais en Moravie, où on a déjà une série d'autres trouvailles, le manque de fibules à œillet, si caractéristiques de la culture de Dobřichov I, et d'autres objets est frappant. On ne peut, pour le moment,

constater avec évidence la cause de ces différences; la situation des deux contrées sur la périférie et leur proximité des pays transdanubiens en pourrait être une, puisqu'elles étaient en contact direct avec eux. Mais la cause principale est à chercher, paraît-il, sur la base ethnologique.

On a déjà bien discuté les documents archéologiques sur le séjour des Romains en Bohême et en Moravie. Vu les récits de Velléius (II. 109 et suiv.) et de Tacite (Ann. II. 62), on ne saurait douter que les armées de Tibère ne fussent venues dans nos pays et que des traficants romains n'y eussent séjourné dans les premiers temps de notre ère. Mais il faut constater en même temps que, jusqu'à présent, nous n'en avons pas de documents archéologiques probants — ni en Bohême, ni en Moravie. Tous les récits des traces d'habitations romaines, émis çà et là, n'ont pas résisté à l'épreuve. Une seule localité qui corrobore jusqu'aujourd'hui la légende d'avoir été un oppidum romain, est »l'enceinte« près de Mušov, au confluent de la Svratka et de la Dyje (Thaya). En étudiant les comptes-rendus des fouilles de Mušov, nous voyons que, excepté les monnaies qu'on y trouva, il n'y a point de trouvailles garanties qui justifient la supposition de l'origine romaine de Mušov. Il s'agit surtout de tuiles romaines de la XII^{e} légion. Mais, si nous examinons les traditions, ces tuiles se montrent être un pur produit de fantaisie.

On a aussi interprété comme un reste direct après les Romains, qui auraient resté un temps plus ou moins bref dans nos contrées, les tombeaux à squelette, donc d'un rite différent du rite sépulcral en usage alors dans nos pays. Mais, jusqu'à présent, on n'a trouvé chez nous pas un seul tombeau réellement romain. On a trouvé çà et là des tombeaux à squelette; mais on expliquera sans contrainte tels tombeaux soit comme l'écho des temps antérieurs, si l'on veut voir dans les enterrés des descendants des habitants plus anciens, qui, par tradition, préféraient l'enterrement des corps non incinérés, soit comme preuve de l'influence romaine sur les indigènes, qui, ayant connu de près la civilisation romaine en soldats ou voyageurs, rapportèrent dans leurs foyers le goût des rites sépulcraux sans incinération.

Parmi les problèmes archéologiques auxquels il fallait faire attention dans la phase de la Třebická (Dobřichov II) la question la plus importante est celle de la connexion de la Třebická avec la Pičhora. Personne chez nous ne doutait de cette connexion, excepté L. Šnajdr; de nos jours, c'est J. Hellich qui conteste cette connexion. Les objections de Šnajdr et de Hellich ne sauraient, il est vrai, nous convaincre. Ils n'ont pas appuyé leur opinion de réelles preuves archéologiques; leurs démonstrations sont basées sur l'ethnologie. Il est vrai que les deux phases paraissent assez éloignées l'une de l'autre, si nous tenons compte seulement des trouvailles frappantes dont on se contentait précisément au

cours des »fouilles« dont j'ai parlé plus haut. Le procédé dont on s'est servi aux deux nécropoles a été tel que sur la Pičhora on recueillait surtout la céramique appartenant au I^ier^ siècle, même à sa première moitié, tandis que, sur la Třebická, on rechercha surtout la céramique remarquable par son excès de moulures et de décor plastique, donc de date, dans la plupart assez jeune, caractéristique de la seconde moitié de la phase de Dobřichov II. Si l'on ne se rend pas compte de ce qu'il s'agit des produits des temps éloignés l'un de l'autre par deux siècles et davantage, on parvient nécessairement à la conclusion qu'il y a là deux cultures indépendantes et sans connexion mutuelle. Mais la chose acquiert tout de suite un autre aspect, si nous étudions des matériaux assez rapprochés quant à leur date d'origine. Alors, nous trouvons toute une série de preuves d'une affinité étroite tant parmi les tessons à ornement, tant, surtout, parmi les tessons sans ornement dont il y a des masses entières dans les deux nécropoles et que, à cause de leur manque d'ornements, on néglige volontiers. Mais ces matériaux, dits »atypiques«, sont dans les deux nécropoles tellement semblables, on dirait presque identiques, qu'on ne sait souvent dans quelle phase il faudrait les ranger. Ces hésitations sont la meilleure preuve de la parenté des deux phases.

C'est la céramique qui est le premier et principal témoin dans les questions de la connexion de cultures. Mais c'est encore le rite sépulcral qui atteste cette connexion. Ce rite est absolument le même dans les deux phases. Ici et là nous voyons le même rite d'incinération, la même manière d'ajouter des offrandes, la même manière de courber les armes etc. On ne saurait donc douter de la connexion de la phase de la Třebická et de celle de la Pičhora.

La divergence des types éloignés entre eux chronologiquement, s'explique par une évolution naturelle, ou, pour parler plus clairement, par la dégénérescence de la culture indigène, par l'affaiblissement des influences romaines et par l'accroissement des influences du nord-est. L'histoire des trois siècles de la seconde phase de la culture de Dobřichov n'admet pas de doute qu'il y a entre ces deux derniers groupes une certaine connexion. A mesure que l'influence politique de Rome baissait, la pression des barbares du nord et du nord-est croissait — et ces deux faits trouvaient leur contrecoup dans les rapports de culture.

Une autre question importante pour la juste appréciation de la culture de Dobřichov II, est la chronologie de la nécropole de Piněv. J. Hellich qui en a exploré une partie, a rédigé sur les matériaux recueillis dans l'entière nécropole deux articles dans la revue »Památky archaeologické«, en 1914 et en 1918. Il y émet l'avis que la nécropole de Piněv est plus jeune que celle de la Třebická et qu'on y enterra pendant une cinquantaine d'années, dans la seconde moitié du V^e^ et au commencement du VI^e^ siècles.

Il propose de nommer »phase de Pinĕv« la troisième et en même temps la plus jeune phase de la culture de Dobřichov. Mais, en étudiant en détail les matériaux publiés par Hellich et en suivant pas à pas ses arguments, nous trouvons qu'il a été séduit, dans l'appréciation des différences remarquées par lui entre le mobilier funéraire de la Třebická et celui de Pinĕv, par l'hypothèse ethnologique suggestive du séjour des Lombards en Bohême et, par conséquent, qu'il est parvenu à des conclusions fausses. Ces différences ne s'expliquent pas par l'origine plus récente de Pinĕv, mais — abstraction faite des différences locales — on peut les expliquer par une méthode meilleure dont Hellich se servait en étudiant la nécropole de Pinĕv, méthode qui nous a précisément montré ce dont nous ont privé les fouilles frivoles sur la Třebická. Le mobilier funéraire de Pinĕv cadre fort bien avec la phase de la Třebická, mais il démontre en même temps qu'on s'était servi de cette nécropole plus longtemps que ne le pense Hellich. Le commencement de la nécropole de Pinĕv est à mettre au III^{e} siècle, sa fin dans la seconde moitié du IV^{e} siècle ou au commencement du V^{e}. Le long emploi de ce cimetière et le petit nombre de tombeaux constatés (70) montrent que ce lieu, éloigné de la Třebická près de 9 km, n'a pas servi à tout un district, mais à une localité seule, sinon à une seule famille.

D'une grande valeur est la série d'observations faites par Hellich quant à l'équipement des tombeaux singuliers et quant à l'arrangement de toute la nécropole. Je vais en alléguer les principales. Les tombeaux ont été creusés en rangées directes à distance de deux mètres environ les unes des autres et la même distance sépare les tombeaux singuliers. Il y avait donc dans la nécropole une certaine symétrie, obtenue probablement par le fait qu'on a rendu les tombeaux reconnaissables par des signes bien visibles. Hellich a constaté neuf rangées de tombeaux tournés de l'est vers l'ouest. Il évalue le nombre original de tous les tombeaux de 80 à 90. Chaque rangée comprenait de 10—11 tombeaux, la dernière trois seulement. Hellich croit qu'on ensevelissait les morts dans un ordre strictement chronologique, mais l'examen des matériaux s'y oppose. Il est vrai qu'on mettait les morts dans la terre en rangs, mais sans ordre chronologique strict. On n'a jamais fait de second enterrement dans un même tombeau ce qui ne s'explique que par le fait que les tombeaux étaient marqués d'une manière durable. Une coutume semblable a été constatée par Píč pour la Pičhora, où les plus anciens groupes de tombeaux sont aux deux bouts opposés de la nécropole.

En fait du rite funéraire, Hellich a constaté que, au moins dans la moitié des tombeaux de personnes adultes, les restes des corps incinérés étaient enterrés comme il suit: les ossements ont été brisés et mis dans l'urne en couches successives, de telle manière que la couche inférieure était formée de débris des

membres inférieurs, suivaient les couches formées du reste du corps et ainsi de suite; la couche supérieure était formée de restes du crâne. On ne trouve pas les mêmes assises régulières dans les urnes d'enfants. Les tombeaux d'enfants sont, au contraire, les plus riches en offrandes. On les mettait en haut, sur les restes du squelette et, seuls, les gros objets de fer étaient déposés au fond de l'urne. En examinant l'état du mobilier funéraire, Hellich a reconnu que ces restes d'offrandes et de corps incinérés n'avaient pas été recueillis avec la piété qu'il faudrait supposer à cette sorte d'enterrement. Beaucoup de choses, il est vrai, furent anéanties par le feu, mais, d'autre part, on aurait négligé de recueillir sur le lieu de crémation maint objet qui s'y perdit ou fut recouvert de couches postérieures. Hellich n'a observé nulle part qu'on eût enterré deux fois dans le même tombeau. La règle est qu'on trouve dans chaque tombeau une seule urne sans couvercle, excepté une seule urne couverte. Dans quatre cas on a constaté un tombeau commun, contenant des groupes de deux ou trois urnes. Hellich a pu reconnaître 21 tombeaux de femmes, dix-huit ou dix-neuf d'hommes et douze ou treize d'enfants. Il a trouvé cinq fois les restes de deux personnes dans une seule urne, c'étaient dans deux cas l'enterrement d'un homme et d'une femme, dans un cas la mère et l'enfant, dans un ou deux cas, les restes de deux femmes.

Nous n'avons pas, pour résoudre les questions de chronologie de Dobřichov II, des moyens aussi sûrs que pour Dobřichov I. Mais, l'étude comparative du mobilier funéraire et celle de la céramique et des fibules nous permettent, toutefois, de fixer approximativement les deux termes de la phase en question: le commencement serait dès la première moitié du III^{e} siècle, la fin au V^{e} siècle. Les trouvailles de transition qui relient les deux phases de la culture de Dobřichov, montrent que le commencement de la nécropole sur la Třebická est tout proche de la fin de celle sur la Pičhora, s'il ne coïncide même pas avec cette fin. Et la fin de la phase de Dobřichov II est fixée en premier lieu par les nombreuses trouvailles qui annoncent déjà, par leurs caractères, l'arrivée d'une nouvelle culture — la culture mérovingienne.

La dernière question archéologique à examiner c'est le problème de la transition de la culture de Dobřichov II à la culture mérovingienne et à la culture slave de nos enceintes (hradiště). La transition à la culture mérovingienne est démontrée aussi bien au moyen d'objets en métal, en os et autres qu'au moyen de nombreuses formes de la céramique. Cette connexion est, il est vrai, purement culturelle. Le rite funéraire des deux cultures est tout à fait différent: crémation dans la culture de Dobřichov, inhumation dans la culture mérovingienne. La crémation relie la culture de Dobřichov à la culture slave, mais il y a aussi une différence essentielle: au lieu des nécropoles régulières à incinération de l'époque de Dobřichov, on trouve dans l'époque slave des

nécropoles irrégulières de tumulus. Dans le premier cas, on a concentré tous les soins à l'urne et à son contenu; dans l'autre, la chose principale semble être l'élévation du tumulus. Dans le premier cas, on creusait une fosse, donc un véritable tombeau; dans l'autre, les cendres et les autres restes du corps incinéré étaient simplement posées par terre et on élevait un tumulus là-dessus. Ces divergences sont tellement essentielles qu'elles renversent l'opinion de ceux qui s'appuient sur le rite funéraire comme sur un témoignage d'une connexion des deux cultures. De même la série des objets prétendus de transition perd sa valeur par la révision critique. Pour le moment nous n'avons que deux trouvailles qu'il faut en effet reconnaître pour transitoires: la trouvaille de J. Axamit d'une fosse à Michle dans laquelle, à côté de tessons du type de Dobřichov II et de tessons slaves, on a trouvé des fragments de vases avec les caractères des deux cultures; ensuite, la trouvaille de J. Jíra dans la station »romaine« de Bubeneč où, à côté de la céramique du type, sans contredit, encore de Dobřichov II, il y a eu six vases et quelques fragments du type transitoire avancé. Pour les autres trouvailles, la transition n'est constatée nulle part avec autant d'évidence par des trouvailles mixtes. Il s'agit seulement de spécimens de céramique d'une des deux cultures avec certains signes qui les relient à la seconde culture, ce qui atteste qu'on doit chercher le commencement de la culture slave dans les temps où la culture de Dobřichov II s'approchait de sa fin; mais ces fouilles ne suffisent pas — beaucoup s'en faut — à la constatation d'une connexion réelle et génétique des deux cultures.

En résumant encore une fois tout ce que nous avons dit sur l'origine de notre culture de Dobřichov au point de vue archéologique, nous arriverons au résultat suivant:

La culture de Dobřichov tient par ses racines surtout dans la dernière phase de La Tène. Elle se développe par l'action d'influences intenses que la civilisation romaine et la civilisation romaine-provinciale avaient exercées sur le milieu indigène. Pendant toute sa durée, mais surtout dans sa phase plus ancienne, elle est étroitement liée au territoire culturel s'étendant de la Bohême jusque dans les pays sur l'Elbe inférieur. Elle disparaît avec l'arrivée de la culture mérovingienne, à laquelle elle est liée plus étroitement qu'à la culture slave.

De la série de *questions et problèmes ethnologiques* que ce travail cherche à résoudre, c'est en premier lieu la question de l'appartenance ethnique de Stradonice et de tout le degré culturel représenté par cet oppidum. Des recherches chronologiques il s'ensuit que l'on ne pourrait attribuer aux Marcomans que la partie la plus jeune des trouvailles de la dernière phase de La Tène en Bohême, tandis que la plus grande partie des trouvailles plus anciennes est probablement d'origine celtique. Une répartition exacte

des endroits de fouilles n'est pas possible, parce que nous manquons de documents pour fixer exactement les frontières du territoire habité par les Boïens, les Marcomans, etc. Si l'on peut admettre que la plus grande part des trouvailles de la période plus ancienne appartient aux Boïens, on ne peut attribuer aux Marcomans que ces fouilles de la phase la plus jeune, qui viennent du sud et du sud-ouest de la Bohême. Il n'est pas certain que l'oppidum de Stradonice ait fait partie du territoire des Marcomans. S'il en était ainsi, il se pourrait que Marbod y eût résidé. Mais même en ce cas, Stradonice, à en juger par les monuments conservés, restait avant tout un emporium commercial. Sa fondation appartient au temps avant l'arrivée des Marcomans en Bohême; il est donc vraisemblablement d'origine celtique.

La question d'appartenance ethnologique et de l'oppidum de Stradonice et de la culture représentée par lui est étroitement liée à la question de l'émigration des Boïens et de l'immigration des Marcomans. Les savants, en voulant résoudre cette question, commettent deux fautes fondamentales. Comme preuve de l'émigration définitive des Boïens de la Bohême vers 60 avant J.-C., ils allèguent le rapport de César (BG. I. 5) des Boïens »qui avaient eu leur domicile au-delà du Rhin et qui, arrivés dans le pays de Noricum, y avaient assiégé Noreia« et qui, avec consentement de César, s'établirent enfin au pays des Aedui. A ce récit de César, ils joignent la mention de Tacite (G. 42) que les Marcomans conquirent leur territoire *pulsis olim Boiis*. De la sorte, ils arrivent à la conclusion que les Marcomans conquirent la Bohême pour la première fois vers 60 avant J.-C. Pourtant, il n'est pas juste d'expliquer les deux récits dans ce sens. Il ne faut chercher dans la mention de César que ce qui y est contenu en réalité, je veux dire le témoignage de la migration de cette portion des Boïens hercyniens qui, enfin, allèrent s'établir en Gaule, au pays des Aedui. L'ablatif absolu de Tacite avec le mot *olim* n'a pas nécessairement la signification qu'on y voit ordinairement, mais, vu la distance de l'époque de Tacite des événements mentionnés — tout un siècle l'en sépare — il doit signifier la même chose que: »ayant chassé les Boïens dans un temps quelconque« sans le sens du plus-que-parfait, ce qui permettrait l'explication qu'il s'agit de l'expulsion des Boïens longtemps avant que les Marcomans se fussent établis en Bohême. La liaison des deux mentions et l'explication erronnée conduisaient naturellement à toute une série de conclusions erronnées ou insuffisamment documentées — et le tableau historique du dernier siècle avant J.-C. en a été défiguré dans maints traits. Les deux récits — celui-là de César et celui-ci de Tacite — parlent probablement des deux étapes de migration temporellement différentes de la nation dont le nom s'est perpétué dans celui de la Bohême et de la Bavière (Boiohaemum, Boioarii). La mention de César est sans importance pour la question marcomane, celle de

Tacite pourrait se rapporter au temps de Marbod. Les Marcomans sont immigrés vers l'an 9 ou 8 avant J.-C. La dernière étape de la migration de nos Boïens pourrait être placée au même temps.

Le problème de l'appartenance ethnologique de la culture de Dobřichov a été résolu dans deux directions: les savants slaves l'attribuent pour la plupart aux Slaves, les savants allemands à différentes tribus germaniques. Les savants slaves pensent qu'on peut démontrer l'origine slave de toutes les nécropoles à incinération depuis l'époque moyenne du bronze jusqu'à l'époque romaine inclusivement, laquelle précède l'époque slave, à l'aide des trouvailles transitoires et du rite sépulcral. Mais la preuve de ce que les choses sont telles en effet, n'a pas réussi jusqu'à présent. Les trouvailles transitoires entre la culture slave et celle de Dobřichov — et puis entre la culture de Dobřichov et celle de Hallstatt (dite de Bylany) sont jusqu'ici relativement très rares et de tel caractère qu'elles ne sauraient prouver la connexion de ces cultures au point de vue purement archéologique, d'autant moins au point de vue ethnologique. Le rite sépulcral parle contre la connexion ethnique plutôt que pour elle, car il est dans chacune des époques mentionnées d'un caractère très différent, quoiqu'on ait incinéré dans toutes ces époques. Nous n'avons donc pas de preuves suffisantes de l'origine slave de la culture de Dobřichov et de celle des »champs d'urnes lusaciens-silésiens«.

Les savants allemands relient la culture de Dobřichov avant tout aux Marcomans et aux Quades, puis aux Lombards. On localise en outre dans nos pays les Hermundures, les tribus citées par Tacite: Marsigni, Cotini, Osi, Buri, et enfin les tribus de Ptolémée: Bainochaimai, Baimoi, Bateinoi, Korkontoi, Sudinoi et Sidones. De plus, on localise encore les Herules dans nos pays.

Pour bien apprécier l'importance des Marcomans pour le passé de la Bohême, il faut d'abord connaître l'étendue du territoire occupé par eux et l'époque durant laquelle ils y séjournèrent. Jusqu'à présent les savants allemands ont été d'avis que les Marcomans, venus en Bohême sous Marbod, avaient occupé tout le pays et y restèrent durant cinq ou six siècles et que — émigrés de là en Bavière — ils prirent le nom de »Baioarii«, ce qui, d'après Zeuss, veut dire: hommes de Bohême. De cet avis ont été autrefois quelques savants tchèques. De nos jours, c'est V. Novotný qui s'y accommode. Dans ces dernières années, B. Bretholz est allé encore plus loin que les autres savants allemands. Dans sa Geschichte Böhmens und Mährens I (1921) il prétend que les Marcomans n'avaient jamais quitté le pays, qu'ils sont le pont à la minorité allemande du pays, quoiqu'on ne connaisse celle-ci historiquement qu'à partir du moyen âge tardif. Ce sont des motifs purement politiques qui ont poussé dans cette voie Bachmann, L. Schmidt, Bretholz et autres savants allemands, qui voulaient prouver que la minorité allemande avait de meilleurs titres et de plus anciens

droits à la terre de Bohême. A cette fin on abusa et on abuse des mentions historiques en leur donnant des interprétations de toute espèce, voire même violentes, souvent futiles, pour peu qu'elles conduisent au but établi d'avance. Une telle méthode mène naturellement où l'on veut aboutir. La circonstance que la dernière mention historique des Marcomans est séparée de la première mention des colonistes allemands en Bohême par un espace de plus de cinq siècles — n'est rien pour Bretholz. Il lui suffit qu'aucune mention ne parle de l'émigration des Marcomans de Bohême ni de leur anéantissement. Car sur cette base on peut construire aussi la théorie autochthone allemande: comme les nations ne quittent les terres, qui leur sont venues par héritage, que forcées et jamais sans guerre, c'est, selon Bretholz, la preuve de ce que les Allemands sont les autochthones du pays et que la thèse courante de l'immigration des colonistes allemands sous les derniers Přemyslides n'est qu'une pure fiction et que ce sont les Slaves qui sont venus en Bohême plus tard que les Allemands!

En nous affranchissant des anciennes traditions historiques qui avaient lié pour 500 ans à peu près le nom de Marcomans au pays de Bohême, et en examinant sobrement les mentions historiques sur les Marcomans, nous en aurons tout une autre idée. Nous voyons que, déjà, dès les temps de Marbod le Danube était la frontière sud des habitations des Marcomans et que ce grand fleuve avait telle attraction pour toute la tribu que leurs domiciles étaient complètement concentrés le long du Danube dans l'Autriche d'aujourd'hui, probablement, dès le I^ier^ siècle après J.-C., sûrement au II^e^, pendant les guerres dites marcomanes. Velleius Paterculus, contemporain de Marbod, atteste clairement leur frontière danubienne en disant expressément (II. 109) que les domiciles des Marcomans avoisinaient le Noricum et la Pannonie. L'autre rapport du même auteur (ib.) en est d'accord, soutenant que la frontière de leur territoire est distante de 200.000 doubles-pas à peu près de la frontière d'Italie. Tacite confirme le rapport de Velleius, car il cite (G. 41, 42) les Marcomans parmi les tribus germaniques faisant front à l'empire romain sur le Danube. Et, dès le II^e^ siècle, tous les rapports parlent des Marcomans d'une manière qui n'admet point de doute sur leur voisinage direct avec l'empire romain.

Le Danube était donc une frontière durable du pays des Marcomans dès les temps de Marbod. Ce fait est très important pour la critique d'une série de questions, surtout pour la solution de la question concernant l'étendue de leurs domiciles en Bohême vers le nord. Au temps de Marbod, les Marcomans séjournèrent effectivement en Bohême, comme c'est attesté par le rapport de Velleius Paterculus (II. 109 et suiv.) de la marche des deux armées romaines contre le centre de la puissance de Marbod; ce centre était assez éloigné du Danube, d'après ce rapport. Mais les Marcomans n'étaient pas, d'après tout ce que nous en savons, une

tribu de grandeur extraordinaire pour pouvoir occuper le territoire dès le Danube et depuis la Šumava jusqu'aux Krušné Hory et aux Krkonoše (Montagnes Métalliques et celles des Géants). Pour les temps d'alors, ce territoire était par trop vaste pour une seule tribu, même grande, de sorte qu'il ne reste que la conclusion que le nord et l'est de la Bohême ne faisaient jamais partie des sièges marcomans. Cette conclusion est du reste d'accord avec les rapports de Tacite (G. 43) et avec ceux de Ptolémée (II. 11. 10, 11) qui citent, derrière les Marcomans, encore d'autres tribus sur le sol de la Bohême, — et avec le rapport de Ptolémée (II. 11. 11) qui localise les Marcomans au-dessous de la forêt de Gabréta (Šumava). Ce fait est encore vérifié par les résultats archéologiques qui montrent que les trouvailles du sud de la Bohême sont d'un caractère un peu différent de celui des trouvailles contemporaines de la culture de Dobřichov I dans les contrées sur l'Elbe. Il est donc permis de croire que les domiciles des Marcomans — en tant qu'ils se trouveraient en Bohême — étaient concentrés au territoire voisin des confins danubiens, savoir au sud et au sud-ouest du pays.

Aujourd'hui on ne peut pas encore fixer la durée du séjour des Marcomans en Bohême. Les guerres »marcomanes« dans la seconde moitié du II^{e} siècle après J.-C., où leurs forces sont déjà concentrées sur le Danube, en marqueraient le terme extrême. Nous ne connaissons pas le moment de cette concentration; cependant, il est possible et même vraisemblable que le centre de gravitation de toute la tribu se déplaça dans les pays danubiens par ce fait que Vannius y établit les troupes de Marbod et de Katwalda, c'est-à-dire la fleur de toute la tribu marcomane et en même temps troupes assez nombreuses pour que les pays danubiens romains s'en ressentissent désagréablement. Et que lors des guerres »marcomanes« cette concentration sur le Danube ait été déjà terminée, une série d'arguments le prouve. Le plus important en est le témoignage du traité de paix de Commode de l'an 180 après J.-C. — surtout la condition de cette paix que les Marcomans et les Quades ne doivent tenir leurs diètes de tribu qu'une fois par mois en un seul lieu et en présence d'un centurion romain (Dio Cassius 72. 2. 4). Cette condition devait évidemment rendre possible aux Romains l'influence directe sur les décisions des diètes de tribu et en donner à Rome des informations sûres, même après le rappel des garnisons du territoire marcoman et quade, ordonné par Commode en même temps. Et ce but, tant important pour l'empire, ne pouvait être atteint que si le contrôle des diètes était possible techniquement. Deux choses étaient absolument nécessaires pour ce but. D'abord, les diètes seraient convoquées en des lieux d'un accès facile pour garantir sécurité absolue du représentant de Rome et de sa suite, ce qui était indispensable pour le prestige de l'Empire. Ensuite, il fallait rendre impossibles les diètes sans contrôle. La première condition exigeait que le lieu de la diète fût

tout proche de la frontière romaine; la seconde suppose un territoire peu étendu, excluant la possibilité des diètes non contrôlées et qui pourraient échapper à la vigilance des Romains. Cette seconde condition est la preuve de ce que le territoire des Marcomans était restreint aux contrées danubiennes. Si une part seulement de la Bohême actuelle y avait appartenu, les diètes tenues non loin du Danube seraient bientôt devenues simple fiction, tandis que les diètes réelles, non contrôlées par les Romains, seraient tenues derrière les vastes forêts marécageuses qui séparent la Bohême de l'Autriche. Personne, ayant quelque connaissance géographique de cette contrée, n'en saurait douter. Et les Romains n'en auraient douté non plus. Si donc Commode a mis dans le traité de paix la condition des diètes mensuelles en présence d'un représentant romain et s'il a en même temps rappelé les garnisons du territoire marcoman, il est évident qu'il n'avait aucune appréhension que cette condition pût devenir l'objet de railleries des barbares et par conséquent le tombeau du prestige de Rome dans les pays transdanubiens. Au contraire, cela aurait eu lieu après le départ des garnisons romaines, si le territoire des Marcomans s'était étendu jusqu'au-delà des montagnes et forêts qui forment la frontière de la Bohême actuelle.

L'exagératian énorme de l'importance historique des Marcomans a fait naître l'idée qui attribue aux Marcomans toute la Bohême même pour le temps des guerres avec Marc-Aurèle, quoique ces guerres ne fussent aucunement pour les Marcomans une entreprise secondaire, exécutable par les seules troupes de frontière sans l'emploi de toutes les forces de la tribu. Cette exagération traditionnelle tient avant tout à deux causes: premièrement à l'union de leur nom avec le pays tchèque (Boiohaemum), ensuite dans l'application de l'importance acquise par eux sous le roi Marbod aux Marcomans des siècles postérieurs. L'union de leur nom avec Boiohaemum fit naître l'opinion dénuée de critique qu'ils eussent été les seuls habitants de toute la Bohême pendant plusieurs siècles; ainsi, vu l'étendue de la Bohême, l'idée des forces numériques de la »nation« des Marcomans croissait à l'infini. L'importance réelle du pays qui, pendant des siècles, fut un des plus importants en Europe, fut, ainsi, attribuée même à ses anciens habitants. L'essor politique de Marbod paraissait autoriser cette conception. Et pourtant c'est précisement l'histoire de l'empire fondé par Marbod et sa chute soudaine qui montrent que le lien véritable de cet empire ou plutôt de la confédération de tribus germaniques n'était pas la prépondérance de la »nation marcomane«, mais que ce fut avant tout la réputation politique et militaire du roi Marbod seul. Dès que sa réputation eut décru, la confédération créée par lui s'écroula et, aussitôt qu'il fut chassé, l'importance de sa »nation« fut de nouveau réduite au niveau de l'importance d'une des tribus germaniques plus grandes, mais point des plus

grandes. Que les Marcomans aient été une des tribus plus grandes, on peut en juger d'après les rapports de Velléius et de Tacite sur l'époque de Marbod, d'après la notice de Tacite sur leur vaillance et leurs forces (G. 42) et ensuite, d'après les rapports sur les guerres marcomanes. L'histoire de ces guerres dites »marcomanes« montre qu'on les appelait ainsi — non pas que les Marcomans y tinssent le premier rôle, mais parce qu'ils étaient bien connus du monde romain et qu'ils se trouvaient parmi ceux qui avaient commencé la guerre. Le premier rôle y échoit aux Quades et aux Jazygs plutôt qu'aux Marcomans. Et la condition de paix qui prescrit aux Quades un contingent plus élevé de troupes auxiliaires que celui que devaient fournir les Marcomans, contingent proportionné aux forces des deux tribus, le confirme expressément.

M. Novotný, un des meilleurs historiens tchèques contemporains, qui, dans son Histoire de la Bohême (České Dějiny I. 1. 132 et suiv.) se rattache à l'opinion que les Marcomans séjournaient en Bohême jusqu'au V^{e} siècle, donc aussi longtemps que l'histoire en parle, s'efforce d'expliquer leur disparition périodique de l'histoire après les guerres »marcomanes« en supposant qu'ils se seraient repliés du Danube dans leur territoire en Bohême. Je pense que la pénurie de rapports historiques, concernant les Marcomans, qui se manifeste après les guerres »marcomanes« et qui s'accroît peu à peu — que cette pénurie s'explique par le fait que les Marcomans, épuisés par la guerre et par la perte en hommes, se tenaient tranquilles pendant quelque temps, de sorte que les historiens romains n'avaient aucune raison de s'occuper d'eux. Seulement, quand les Marcomans recouvraient des forces et que leur territoire danubien devenait étroit pour eux par l'accroissement des la population, on recommence d'en parler. En même temps, leur importance allait décroissant, ce qui fut causé par la diminution des forces physiques de la tribu et par la diminution de l'humeur belliqueuse. Épuisement lent, mais continuel, par les guerres contre l'empire romain, émigration en masse sur le territoire romain, entrées aux services militaires romains et romanisation consécutive, départ de troupes belliqueuses pour servir chez d'autres tribus, émiettement politique et disparition finale parmi d'autres tribus germaniques, voilà tout ce qui offre une explication suffisante et naturelle de la disparition des Marcomans de l'histoire.

Un cercle vicieux curieux s'est faufilé dans l'historiographie marcomane et bavaroise par l'explication de l'origine des Bavarois, donnée par K. Zeuss. Lorsque Zeuss écrivait »Die Herkunft der Baiern von den Markomanen« (Munich 1839), personne ne mettait encore en doute que les Marcomans n'eussent habité la Bohême pendant cinq siècles. A la différence de notre Šafařík, son contemporain, Zeuss était convaincu que, avant l'arrivée des Marcomans, les Boïens occupaient la Bohême, mais point la Bavière. Il en déduisit (voir Herkunft der Baiern 4 et suiv.) l'équation : Baiovarii = gens

de Baia, c'est-à-dire de Bohême (Baiheim, Böhmen). Lorsque, plus récemment, on commençait à sentir la gêne du manque de documents qui constateraient le séjour des Marcomans en Bohême encore après les guerres avec Marc-Aurèle, la supposition de Zeuss devint démonstration importante, parce qu'indispensable, du séjour des Marcomans en Bohême encore au VI^e^ siècle — car, autrement, ils ne pourraient se nommer »hommes de Bohême« (Bachmann, Einwanderung der Baiern, Sitzb. Akad. Wien XCI, 1878, p. 874 et suiv., Geschichte Böhmens I. 74 et suiv., 79)! Puisqu'ils étaient en Bohême au VI^e^ siècle, ils y étaient aussi au III^e^, IV^e^, V^e^ siècle! Donc: premièrement, puisque le peuple bavarois prit au VI^e^ siècle le nom »d'hommes de Bohême«, ce n'était aucun autre peuple que les Marcomans qui habitaient la Bohême jusqu'au VI^e^ siècle; ensuite, puisque les Marcomans prirent le nom »d'hommes de Bohême«, il faut bien qu'ils aient resté en Bohême jusqu'au VI^e^ siècle!

Pourtant, si nous analysons sans tout préjugé les rapports sur les Marcomans après les guerres nommées marcomanes, nous trouvons que tous indiquent les pays danubiens comme sièges des Marcomans, et la pénurie de terre, évidente dans une série de mentions, prouve qu'alors la Bohême ne pouvait leur appartenir, car, autrement, ces mentions seraient inexplicables. Quant au nom de *Baioarii* (Bavarois), on peut l'expliquer suffisamment par ce que les *Baioarii* sont les habitants du pays de *Baia* ou *Baias* de l'Anonyme de Ravenne (VII siècle). *Baias* peut être une abréviation de *Baioaria*, ou plutôt *Baias* est le nom général pour le territoire habité jadis par les Boïens, par conséquent aussi pour la Bavière. Dans les deux cas les *Baioarii* sont les gens habitant un pays jadis boïen, comme les *Chattuarii* sont les habitants des contrées jadis chattes, les *Raetovarii* les habitants d'une partie du pays des Raetes (voir G. Kossinna, Beitr. z. Gesch. d. Sprache XX, 1895, p. 282 n. 1, R. Much, Zeitschr. f. d. Altert. 40, 1896, p. 300, Hoops Reallex. I. 372).

A côté des Marcomans et en compagnie étroite avec eux apparaît dans l'histoire le nom des Quades. Les savants qui placent les Marcomans en Bohême attribuent aux Quades la Moravie actuelle. Mais l'exemple des Quades montre clairement, de quelle manière arbitraire et peu critique on tâche souvent à résoudre les questions de ce genre; car, il n'y a pas une seule mention précise qui localise les Quades dans le territoire de la Moravie actuelle. Tous les rapports parvenus à nous sur les Quades indiquent avec évidence et avec précision comme leurs domiciles les pays danubiens et, dès les guerres »marcomanes«, les pays danubiens slovaques. Une partie des Quades pouvait occuper quelque coin de la Moravie méridionale — cela se peut, mais c'est aussi tout ce qu'on pourrait concéder sous ce rapport. L'explication des mentions historiques ne l'exige cependant pas. Il est en effet étonnant qu'ait pu naître

et gagner une telle extension l'hypothèse du séjour des Quades en Moravie pendant cinq ou six siècles. Elle est née évidemment de l'idée que les Quades demeuraient à l'est des Marcomans — et, comme on croyait les Marcomans en Bohême, on attribua tout simplement la Moravie aux Quades. Cela fait, rien ne put plus ébranler l'idée des historiens conservateurs que les Quades étaient assis en Moravie aussi longtemps qu'ils existaient comme tribu indépendante — parce que pas une seule mention ne dit qu'ils aient quitté la Moravie! Et on allait plus loin encore en supposant que les Quades eussent été la seule population de Moravie encore aux temps où l'histoire ne les connaît plus. Le plus loin est allé Bretholz (G. B. u. M. I, 1921, p. 30, 32 et s.) avec son hypothèse que les Quades n'ont jamais quitté la Moravie, mais qu'ils ont continué d'y séjourner, comme les Marcomans en Bohême, jusqu'au moyen âge postérieur où les premiers colonistes allemands dont l'histoire parle apparaissent en Moravie. Il va sans dire que le motif capital de cette hypothèse monstrueuse est encore la tendance politique dont j'ai parlé en discutant la question des Marcomans.

Ce que j'ai dit sur l'exagération de l'importance des Marcomans, vaut aussi pour les Quades. Là comme ici les conditions de paix de Marcus et de Commode nous permettent d'apprécier justement l'importance effective et la force numérique des deux tribus et c'est encore la condition de Commode sur les diètes contrôlées qui démontre que le territoire quade n'a pu aller trop loin du Danube vers le nord dans l'intérieur du pays. Cet état de choses est démontré par le fait même que les Quades comme les Marcomans sont restés dans une dépendance étroite de Rome même après le rappel des garnisons romaines du territoire quade et qu'ils retournent dans cette dépendance même après les embrouillements guerriers des temps postérieurs. Cette condition est du reste de l'ancienne date, comme nous en convainc le rapport de Tacite (G. 42) disant que dès le I^er^ siècle après J.-C. leurs rois se maintenaient au pouvoir avant tout par l'appui de Rome et que les deux tribus recevaient même parfois des rois issus des nations étrangères, évidemment par la volonté de Rome.

La troisième grande tribu dont le nom est quelquefois lié avec notre territoire au temps de la culture romaine, ce sont les Hermundures. Il faut rejeter toutes les hypothèses qui s'en occupent. Non qu'ils n'aient jamais pu séjourner en Bohême, mais parce que les hypothèses de ce genre n'ont aucun appui suffisant dans les mentions historiques.

Tacite nomme (G. 43) comme habitant au dos des Marcomans et des Quades une série de tribus dont les premiers sont les Marsigni germaniques (suèves), qui viennent en considération pour notre territoire. Ils occupaient probablement une contrée quelconque de la Bo-

hême septentrionale. Jusqu'où leur territoire s'étendait dans le centre du pays — nous l'ignorons. D'après le sens de la mention de Tacite, ils étaient voisins directs des Marcomans, mais nous ne pouvons dire ni pendant quel temps ils l'étaient, ni pendant quel temps ils restaient au pays, parce que la mention de Tacite est le seul document historique de leur existence.

Une autre tribu de Tacite, les Cotins gaulois étaient établis à l'est ou au sud-est des Marsigni. Ils appartiennent sans doute dans notre territoire, sans qu'on puisse fixer les frontières de leur territoire. La mention de Tacite permet de supposer qu'ils habitaient surtout en Moravie. Müllenhoff et d'autres savants les localisent, vu la mention de Tacite qu'ils extrayaient le fer, dans les montagnes de la Slovaquie occidentale. Mais même à ce point de vue leur localisation en Moravie est bien possible, puisque au nord et au centre de ce pays et dans les montagnes voisines il y a aussi des mines ferrugineuses.

Les dernières deux tribus mentionnées par Tacite sont les Osi et les Buri. Les Osi pannoniens, voisins des Quades et des Jazygs, se trouvaient quelque part dans la Slovaquie centrale, les Buri seraient à chercher dans les montagnes de la Slovaquie nord-ouest, dans la Silésie (Lugi Buri de Ptolémée) et peut-être encore dans une partie de la Moravie nord-est.

Des tribus citées par Ptolémée (ed. C. Müller II. 11. 10, 11) il faut d'abord exclure les Bainochaimai et les Baimoi (*Βαινοχαῖμαι, Βαῖμοι*), qui ne doivent leur existence qu'à la simple modification du nom géografique de Boiohaemum. Entre les Bainochaimai et les monts Askiburgion (Sudètes), Ptolémée localise ses Bateinoi et Korkontoi (*Βατεινοί, Κορκοντοί*). On ne saurait rien dire de ces deux tribus. Aucune autre source ne mentionne le nom de Bateinoi; mais le nom de Korkontoi se réfléchit dans le nom tchèque de Krkonoše (Monts Géants). On fit des objections contre le rapprochement de ces deux noms, mais toutes ces objections sont d'un caractère qu'elles ne sauraient ébranler l'impression que la lecture de Ptolémée évoque et pour laquelle parlent tant les preuves philologiques que la localisation précise, faite par Ptolémée. Il est vrai que cette localisation provoque la question, s'il s'agit du nom de quelque tribu réelle ou s'il ne s'agit pas encore d'un nom géographique modifié qui aurait déjà été désigné dans la bouche de la population des environs le groupe principal des Sudètes. Quelque chose de semblable n'est pas exclu même dans les noms des deux dernières tribus, localisées par Ptolomée dans le territoire de Bohême, savoir les Sudinoi et les Sidones (*Σουδινοί, Σίδωνες*). Il localise les Sudinoi ou (selon quelques manuscrits) Sudénoi (*Σουδηνοί, Σουδεινοί*) dans la contrée entre ses Sudètes à lui et le Danube, les Sidones au-dessous de l'Askiburgion, c'est-à-dire au-dessous des vraies Sudètes. Cette localisation analogue fait voir qu'il s'agit peut-être de deux formes du même nom. Et comme les deux noms sont

liés aux Sudètes et que le premier est en rapport même linguistique avec les Sudètes, on ne peut pas douter où seraient à placer les Sudinoi-Sidones de Ptolémée s'il ne s'agit pas d'une simple modification géographique du nom de la chaîne de montagnes.

Dans la phase de Dobřichov II, on a coutume de placer dans notre territoire, outre les Marcomans, les Quades et les Hermundures, encore deux autres éminentes tribus germaniques — les Lombards et les Hérules. Les hypothèses de la domination et même du séjour des Hérules dans nos pays ne sont que simples combinaisons sans documents historiques réels; il n'est donc pas nécessaire de s'en occuper. Il en est autrement quant aux Lombards (Langobardi). On a amassé quantité de documents censés historiques et archéologiques pour appuyer les hypothèses de leur séjour et de leur domination en Bohême, et la foi dans la force persuasive de ces documents s'enracina tellement qu'il faut les discuter ici.

Les »documents historiques« sur le séjour et la domination des Lombards en Bohême sont tous puisés dans les chroniques lombardes postérieures au temps de la seconde moitié du VII^{e} siècle jusqu'au commencement du IX^{e}, ce qu'il faut relever avec force. Il n'y a pas du tout de mentions contemporaines qui constatent le séjour des Lombards en Bohême ou qui l'admettent du moins. On peut diviser les données des chroniques lombardes, selon leur origine, en deux groupes. On rangera au premier groupe les données sur le territoire de Bainaib (Origo gentis Lang. 2) ou Banthaib (Paulus Diaconus, Hist. Lang. I. 13) où, selon la tradition, les Lombards ont fait étape dans leur marche, et de la subjugation des Suaves par Wacho, roi lombard (Origo 4, Paulus Diaconus I. 21, Chron. Gothanum 4). Les mentions de la subjugation de Beovinidi et de la résidence du roi Wacho dans leur pays (Chron. Gothanum 2) forment le deuxième groupe. Les données de ce deuxième groupe proviennent d'une source indigne de foi et manifestent une tendence évidente, de sorte qu'on ne peut pas s'en servir dans une argumentation réellement objective. Du premier groupe il faut exclure la mention des Suaves, parce qu'il n'y a aucune raison de la rapporter à nos deux pays (Bohême et Moravie) encore au VI^{e} siècle après Jésus-Christ. Il ne reste donc que la seule mention de l'étape de Bainaib ou Banthaib. La forme de *Banthaib* est la plus claire à première vue; on peut l'expliquer fort bien comme le pays des Vendes (Slaves) que les Lombards rencontrèrent dans leur marche. Quant à *Bainaib*, K. Müllenhoff, en 1853, a émis l'opinion que cette forme est la plus originelle et qu'elle signifie vraisemblablement *Boiorum regio* (voir Verderbte Namen bei Tacitus, Haupts Zeitsch. f. d. Altertum IX. 243, DA. IV^{2}. 561). Cette opinion est venue à Müllenhoff par suite d'une comparaison de l'Origo avec la Historia Langobardorum codicis Gothani (Chronicon Gothanum), qu'il croyait digne de foi et où il trouva au lieu de Bainaib — les Beovinidi. Cet accord, frappant en apparence, lui suggéra

l'identification du Bainaib avec le Boiohaemum, ce qui devint la base des hypothèses du séjour des Lombards en Bohême. Müllenhoff lui-même semble avoir abandonné son explication originale, car dans le deuxième volume de son grand ouvrage (Deutsche Altertumskunde) que lui-même a préparé pour l'imprimerie trente ans plus tard, il la passe sous silence dans l'alinéa sur la marche des Lombards, où il ne parle que des stations: *Scadanan*, *Scoringa*, *Burgundaib*; puis il poursuit son récit en disant — ce qui est à remarquer — que les Lombards, quittant la terre de *Mauringa*, arrivèrent en »Burgandaib à travers différentes contrées, en partie poétiquement imaginées pour rendre la longue marche plus variée« (DA. II². 97 et suiv; cf. Beovulf, Berlin 1889, 101 et suiv.). De plus R. Much, germaniste renommé de nos temps, explique *Bainaib* non comme Boiohaemum, mais comme pays de Bainen, Bainingōs, qu'il place dans la Germanie orientale sur la terre d'Αἰλουαίωνες de Ptolémée (Helvecones; cf. Hoops. Reallex. II. 504, Stammeskunde³ 114, 122 suiv.). Le silence de Müllenhoff et l'explication toute différente de Much mettent à nu la faiblesse des hypothèses construites sur l'équation *Bainaib* = *Boiorum regio*. Quand même cette équation serait juste, cela ne signifierait pas encore que Bainaib soit la Bohême actuelle, parce que la terre boïenne ne comprenait pas seulement le Boiohaemum d'aujourd'hui, mais encore la *Baioaria*. Enfin, il n'y a pas de preuve que *Bainaib* signifie une station réelle dans la marche des Lombards de l'Elbe inférieur au Danube, car il est probable que ce nom est venu dans la tradition lombarde d'autres légendes ou chansons, comme y est parvenu d'une façon semblable l'*Anthaib*, c'est-à-dire pays des Antes près de la mer Noire, où les Lombards tant que tribus probablement n'ont pas été non plus. Il est même possible que ce nom — comme tant d'autres — soit de pure invention du chroniqueur, comme Müllenhoff, l'auteur de l'équation Bainaib = Boiorum regio, semble avoir pensé lui-même vers la fin de sa vie.

Les chroniques lombardes ne nous fournissent pas donc un seul document historique réellement objectif du séjour des Lombards en Bohême. Et comme il n'y a pas de documents historiques, il n'y a non plus de documents archéologiques. Les auteurs des hypothèses archéologiques concernant le séjour des Lombards en Bohême, ont commis une faute capitale: ils n'ont pas constaté quelles fouilles appartenaient aux Lombards dans leur ancienne patrie sur l'Elbe inférieur, en se contentant d'accepter pour »lombardien« un territoire archéologique dix fois plus grand que n'a été l'ancien pays des Lombards. Nous ignorons quels restes archéologiques de l'Elbe inférieur sont lombards sans conteste, de sorte que nous manquons de base pour pouvoir juger lesquelles des trouvailles en Bohême pourraient être d'origine lombarde. La culture de Dobřichov — à part quelques différences locales — est en affinité

étroite avec la culture que quelques savants allemands ont à tort proclamée pour lombarde, cela est vrai; mais elle est en affinité égale et peut-être plus étroite encore avec la culture contemporaine de tout le reste des pays sur l'Elbe de ces temps. Si nous suivions la logique de ceux qui, à la main de l'archéologie, veulent constater le séjour des Lombards en Bohême, nous arriverions à la curieuse conclusion que tous les pays elbiens du centre de la Bohême à la mer du Nord et à la mer Baltique regorgeaient de Lombards. Et ce n'est pas tout: car alors nous trouverions des Lombards au voisinage des montagnes de Leitha en Autriche, sur le San dans la Galicie centrale et ailleurs, bien que Tacite dise (G. 40): Langobardos paucitas nobilitat.

De l'historique donné ici, il apparaît quel rôle on peut attribuer aux autres tribus citées dans le passé archéologique de nos deux pays. Les plus anciens sont sans doute les Cotins celtiques. C'est à eux qu'appartient probablement une série de lieux de trouvailles à partir de l'époque gauloise jusqu'à la phase de Dobřichov I (cette phase y comprise). Ne pouvant fixer de plus près les limites du territoire habité par eux, nous ne pouvons constater non plus avec précision quelle part des restes archéologiques leur revient en vérité. — Le séjour des Marcomans en Bohême commençait vers 9—8 avant J-C. et finissait au plus tard au temps des guerres dites marcomanes, donc dans la II^e^ moitié du II^e^ siècle après J.-C., sinon beaucoup plus tôt. Ils ont habité le Sud et peut-être aussi le Sud-Ouest du pays; le Nord et l'Est de la Bohême n'ont probablement jamais été occupés par eux. On pourrait donc leur attribuer avec quelque vraisemblance, outre les fouilles les plus jeunes de la culture dite de Stradonice, dont nous avons déjà parlé, peut-être quelques fouilles de la Bohême du Sud, datant de la première phase de l'époque romaine. Il y a pourtant un obstacle. Les lieux de trouvailles du Sud de la Bohême, appartenant à ce temps, n'ont pas été dûment explorés jusqu'à présent, de sorte que nous ignorons jusqu'à quand ces lieux ont été habités et quand les Marcomans en sont partis. Le nom des Marcomans ne peut pas être appliqué à la culture de Dobřichov, puisqu'ils n'ont jamais habité le territoire où cette culture est développée typiquement. — Du nombre des autres tribus que nous pouvons localiser avec quelque vraisemblance dans nos pays, ce sont les Marsigni de Tacite et des tribus de Ptolémée — abstraction faite des Bainochaimai, des Baimoi, des Sudinoi-Sidones et des Korkontoi — la tribu de Bateinoi. De cette dernière tribu nous ne pouvons que dire que Ptolémée la croyait établie en Bohême, mais, vu la manière dont l'œuvre de Ptolémée naquit, nous ne pouvons fixer ni le temps auquel la mention de cette tribu appartient, ni l'étendue du territoire où nous pourrions la localiser. Nous manquons donc de mesure pour répondre à la question si quelque chose de la

culture de Dobřichov pourrait être attribuée aux Bateinoi. La situation est un peu meilleure pour les Marsigni. Comme en général, on peut encore ici se fier à Tacite et suivant sa mention attribuer aux Marsigni une part de nos champs d'urnes, datant du temps de Tacite. Mais quelle était l'étendue de ce territoire et la durée où les Marsigni y habitaient, ni l'histoire ni l'archéologie ne peuvent y répondre.

Si nous pouvons donc seulement sous réserve relier le nom des Marsigni germaniques avec la phase de Dobřichov I, nous pouvons pourtant prétendre avec un grand degré de vraisemblance que le peuple qui a formé cette phase en Bohême, était parent des peuples qui habitaient alors tous les pays sur l'Elbe. Cela est attesté et par l'affinité étroite de notre culture de Dobřichov I avec la culture contemporaine des pays nommés et par le rite sépulcral tout à fait identique. La phase de Dobřichov I est donc, dans son essence, d'origine germanique. On ne peut pas résoudre avec la même précision quelles étaient les choses dans la phase de Dobřichov II, parce qu'il y a déjà des différences plus marquées entre le développement culturel de notre territoire et celui des contrées plus inférieures sur l'Elbe; mais ici encore et la cohésion de la phase plus récente avec la plus ancienne et le même rite sépulcral parlent pour la continuité ethnique. L'exploration des années à venir aura à démontrer si, pour cette période, on pourra expliquer et dans quelle mesure les vestiges d'influences nord-est par un commerce purement culturel ou aussi par l'affluence d'une nouvelle population.

Les considérations géographiques ont pour but de reconstruire le tableau de ce que les Romains et les Grecs savaient de nos pays et de constater les principales routes commerciales qui mettaient en contact culturel nos pays avec les pays voisins.

Une des questions spéciales est celle de l'étendue du Boiohaemum et de la Hercynia silva et de leur relation réciproque. Au commencement de notre ère, la Hercynia silva était pour le monde antique le nom collectif des chaînes de montagnes et des forêts vierges de l'autre côté du Danube, s'étendant du Rhin moyen aux confins orientaux des Carpathes vers le Dniester et le Prouth. L'indication de César (BG. VI. 25) est très caractéristique. Selon lui, la forêt Hercynienne s'étend des confins des Helvetii, Nemeti et Raurici parallèlement du cours du haut Danube dans une largeur de neuf journées de marche jusqu'aux confins des Daces et des Anartii dans une longueur de plus de 60 journées de marche sans que personne de Germanie en connaisse ou sache la fin. Les connaissances des Romains s'élargissaient peu à peu sur les parties occidentales de cette »forêt« par les conquêtes romaines sous Auguste et ses successeurs et par les expéditions commerciales. Le commencement en a été fait selon l'affirmation

expresse de Florus (Epit. IV. 12. 27) par les conquêtes de Cl. Drusus, qui »invisum atque inaccessum in id tempus Hercynium saltum patefecit«. Les connaissances de la »forêt« Hercynienne s'accrurent de là jusqu'au temps de Tacite. Toutefois, à en juger par les œuvres de Tacite (G. 28, 30, Ann. II. 45), on continuait de désigner par son nom tout le territoire qui s'étend du Rhin à la Šumava et le Český Les (Forêt de Bohême). Tacite y distingue déjà des chaînes et zones de montagnes, néanmoins il leur applique à toutes l'ancien nom collectif. Le »continuum montium iugum« (G. 43) au nord de notre territoire n'est pas, semble-t-il, compté par Tacite pour partie de la »forêt« Hercynienne.

Un état de connaissances plus avancées, évidemment du temps après Tacite, savoir du II[e] sècle, est noté par Ptolémée dans son *Γεωγραφικὴ ὑφήγησις*. La »forêt« Hercynienne primitive (de César) est divisée chez lui en quatre chaînes de montagnes s'étendant en tout de l'ouest à l'est et en deux du sud au nord, et chacune de ces chaînes de montagnes a déjà son nom propre: *τὰ Ἄβνοβα* (ed. C. Müller II. 11. 5, 11), *τὰ ὁμώνυμα τοῖς Ἄλπείοις* (II. 11. 5), *τὰ καλούμενα Σούδητα ὄρη* (II. 11. 5, 11), *τὸ Μηλίβοκον*, *τὸ Ἀσκιβούργιον* (ὄρος, II. 11. 5, 10) et enfin *τὰ Σαρματικὰ ὄρη* (II. 11. 4, 5). Outre ces chaînes de montagnes principales Ptolémée distingue déjà une série de zones secondaires qu'il appelle »forêts«. Et parmi ces »forêts«, il y a aussi l'antique nom de la »forêt« Hercynienne, dont Ptolémée est fort embarrassé dans la masse de noms orographiques plus nouveaux. Il lia donc l'antique nom (II. 11. 5, 10, 11) à quelque portion centrale de l'ancienne forêt Hercynienne de César. Ptolémée a reproduit très caractéristiquement les connaissances de son temps des montagnes de l'Europe centrale en notant les montagnes de notre territoire bohême-morave avec les zones adjacentes de l'Allemagne sud et centrale comme deux zones de montagnes au nord, s'étendant en tout de l'ouest à l'est, et au sud, parallèlement à elles, une longue zone à quelque distance du Danube. Parmi ces grandes zones montagneuses, il a placé quelques-unes de ses »forêts«, sans connaissance des relations réciproques de ces zones montagneuses avec les »forêts«, et, nommément, sans connaître ni comprendre leur jonction par les Smrčiny (Montagnes des Pins). C'est justement cette circonstance qui caractérise clairement les connaissances incomplètes de nos contrées chez les contemporains de Ptolémée. Ces connaissances furent acquises d'une manière tout-à-fait mécanique sans étude scientifique plus profonde. Tous les itinéraires et les cartes géographiques romaines servaient aux buts pratiques; l'exploration purement scientifique était complètement négligée. Par ce fait, les Romains ne réussirent pas à pénétrer les relations orographiques compliquées de nos confins et ne se doutèrent pas que les zones montagneuses de la Bohême actuelle et celles de l'Allemagne centrale et sud fussent liées par les Montagnes des

Pins ni de quelle manière elles le fussent, mais ils s'arrêtèrent à la conception schématique que Ptolémée a reproduite dans son œuvre.

Il va sans dire que dans telles conditions une représentation juste de la formation du territoire de la Bohême actuelle ne pouvait pas se faire. Et comme la conception du territoire bohême parfaitement clos et entouré de tous les côtés des montagnes semble s'être produite beaucoup plus tard (elle est documentée pour la première fois après l'unification du pays entier sous le règne des princes de Prague, chez le chroniste Cosmas, I. 1, 2) il n'est pas sûr ce que les auteurs antiques voulaient désigner par le nom géographique de Boiohaemum et s'ils visaient quelque territoire bien limité en faisant emploi de ce nom. L'interprétation sans parti pris des mentions historiques où se trouve ce nom, parlerait contre. Ce sont les mentions de Strabon (VII. 1. 3), de Velléius (II. 109) et de Tacite (G. 48). Chez les deux premiers, Boiohaemum est désigné comme résidence ou comme territoire de Marbod, que ni l'un ni l'autre des deux auteurs ne limite. Dans la mention de Tacite, Boiohaemum est désigné comme un ancien territoire boïen. L'indication des anciennes frontières boïennes dans la même mention admet la supposition que Tacite, en parlant de Boiohaemum, pensait à un territoire en partie différent de la Bohême d'aujourd'hui et qu'il y comprenait aussi au moins une partie de la Bavière actuelle, peuplée jadis aussi par des Boïens. Cette conjecture trouve l'appui dans les rapports de Velléius et de Ptolémée. Des rappots de Velléius, il s'ensuit que les domiciles de la tribu de Marbod s'étendaient jusqu'au Danube, et Ptolémée donne le Danube pour frontière de ses *Baimoi*, nom fabriqué du terme géographique de Boiohaemum (II. 11. 11).

Plus que vraisemblable est donc la conjecture que le Boiohaemum des anciens auteurs ne coïncide pas entièrement avec la Bohême actuelle et qu'il a compris aussi des territoires hors les frontières de la Bohême.

Après Ptolémée, le nom de Boiohaemum disparaît pour le laps de plus de six siècles — et quand il reparaît, c'est de nouveau près du Danube à l'occasion de l'expédition de Charlemagne contre les Avares en 791 (Ann. Einhardi et Ann. regni Franc. à l'an 791) dans la forme de *Beehaimi*, comme on voit, dans une forme analogue avec les *Baimoi* ou *Bainochaimai* de Ptolémée. Nous ignorons quand le nom de Boiohaemum se confondit avec sa signification historique des temps postérieurs, mais on peut supposer que cela se fit après l'unification de tout le pays sous le règne des Přemyslides.

En fait d'autres questions touchant géolagraphie historique de nos pays, nous avons déjà parlé de la question des routes commerciales en tant qu'on puisse la résoudre à l'aide des fouilles archéologiques.

Les mentions historiques concernant ce sujet nous ont été conservées — laissant à part le récit de Velleius Paterculus (II. 109 sq.) de la marche combinée des armées de Tibère et de Sentius contre Marbod qui marchaient certainement par les sentiers commerciaux en usage et non au hasard à travers les bois vierges, et le récit de Pline (NH. XXXVII. 45) qui nous fait connaître Carnuntum comme le point de départ de la route de Morava-Odra, mais sans décrire de plus près cette route le long de la Morava — dans la *Γεωγραφικὴ ὑφήγησις* de Claude Ptolémée, achevée dans la seconde moitié du II[e] siècle après J.-C. Mais, hélas, cette œuvre est devenue elle-même un problème historico-géographique par suite d'une rédaction sans critique. La matière réunie du livre par Marinos avant Ptolémée et en partie peut-être par celui-ci provenait de différents auteurs et de différentes époques. Pour nos confins, elle est puisée en partie dans des auteurs connus, savoir Strabon, Velleius Paterculus, Pline et Tacite, en partie dans la mappe-monde et la chorographie d'Auguste (d'Agrippa), en partie dans des sources dont nous ignorons même les noms, probablement dans des rapports militaires et dans des itinéraires. Origine et qualité tout à fait variées de ce matériel, manque de critique dans notre sens, connaissance insuffisante du latin, voilà ce qui a causé force erreurs et inexactitudes dans l'œuvre portant le nom de Ptolémée, de sorte qu'il faut procéder avec grande réserve en faisant usage de ses indications. Mais malgré tout on ne doit pas la condamner aussi rudement que le fit p. ex. Müllenhoff (DA. II[2]. 16, III. 92, 94 et autr.) ou comme le fit, il n'y a pas longtemps, L. Schmidt (Allg. Gesch. d. germ. Völker 6). Il est évident qu'aujourd'hui un savant critique ne se servira pas des longitudes et latitudes données par Ptolémée pour localiser les villes et les peuples cités dans son ouvrage; ses nombres ont pour nous tout au plus de la valeur en ce qu'ils indiquent où Ptolémée et Marinos se les représentaient. Mais cet ouvrage a pour nous surtout de la valeur comme collection de la terminologie ethnographique et topographique du temps du début de notre ère jusque vers le milieu du II[e] siècle après J.-C.

L'explication des mentions contenues dans l'œuvre de Ptolémée concernant la Bohême et la Moravie appartient aux problèmes les plus difficiles qui surviennent dans l'analyse de cette œuvre. Les plus difficiles par cela que le territoire de la Bohême et, comme il semble, de la Moravie aussi, y est porté deux fois et occupe presque les trois quarts de l'espace entre le Danube supérieur et la mer Baltique. Cette erreur est causée par l'ignorance des relations orographiques de notre territoire dans le temps de Ptolémée où l'on s'est arrêté à une conception schématique dont j'ai déjà parlé. L'auteur fut induit en erreur par les données des itinéraires décrivant les routes à travers nos contrées avec une précision inégale et avec des détails inégaux — et, de plus,

procédant dans des directions différentes. Si nous voulons parvenir à un noyau sûr dans ce chaos de données concernant nos pays, nous ne le chercherons pas à l'aide des données astronomiques fournies par Ptolémée ou par d'autres méthodes scientifiques, mais en même temps on ne peut plus compliquées, nous ne nous contenterons pas non plus d'une localisation purement schématique des noms qui, selon la position géographique indiquée par Ptolémée, semblent échoir à notre territoire, mais nous nous efforcerons de reconstruire une base de laquelle nous parviendrons à la solution la plus vraisemblable, en nous rendant compte de la manière dont cette œuvre a été faite et les moments psychologiques qui y concouraient.

En étudiant la carte construite d'après les données de Ptolémée, nous voyons qu'il connaissait, dans nos contrées, trois longues chaînes de montagnes, s'étendant en tout dans la direction de l'ouest à l'est, qu'il nomme *τὸ Μηλίβοκον*, *τὸ Ἀσκιβούργιον* (*ὄρος*), *τὰ Σούδητα ὄρη* (II. 11. 5, 10, 11), et une zone montagneuse s'étendant en méridien du sud au nord: *τὰ Σαρματικὰ ὄρη* (ib. 4, 5). Afin de juger l'œuvre de Ptolémée, ces montagnes doivent être le point de départ pour nos pays, parce que l'auteur lui-même en fait la base, quand il indique non seulement la position de ses »forêts,« mais encore des tribus et des places singulières. Si nous n'envisageons pas les noms, mais la position des montagnes, il faut identifier les deux premières avec les deux zones ou groupes de zones montagneuses qui commencent aux deux côtés de l'Elbe au nord de la Bohême et, de là, vont loin vers l'ouest dans l'Allemagne centrale actuelle et vers l'est ou sud-est jusqu'à l'Odra, tandis que la troisième zone, localisée par Ptolémée entre le Danube et les deux zones dont nous venons de parler, est évidemment identique avec les montagnes au nord du Danube supérieur, commençant à l'ouest non loin de la rivière de Nab et finissant près du Moravské pole (Marchfeld). Le Mélibokon de Ptolémée est à peu près la même chose que nos Krušné hory (Montagnes Métalliques), Halštrovské hory (Montagnes d'Elster), Smrčiny (Montagnes des Pins) et les chaînes de montagnes plus à l'ouest ou nord-ouest. L'Askiburgion, ce sont les Sudètes vraies. Par contre, les Sudètes de Ptolémée, c'est le complexe de montagnes qui commence par la Forêt de Bavière, passe par la Bohême du Sud et par l'Autriche du Nord et se termine à l'est par le Manhart. La quatrième zone, s'étendant du sud au nord, est évidemment identique avec les montagnes de la Slovaquie de l'Ouest.

Qu'est-ce qui l'a séduit à donner le nom de Sudètes aux montagnes au nord du Danube? L'explication la plus simple sera la plus naturelle: c'est l'inégalité d'exactitude des mentions dans lesquelles Ptolémée ou Marinos puisaient. Trois groupes de mentions soraient ici à distinguer. Les mentions du premier

groupe concernent les environs des Sudètes vraies sans les nommer de ce nom collectif, mais quelques-unes auraient employé le nom d'Askiburgion pour une partie des Sudètes, probablement pour le Grand Jeseník qui est la montagne dominante sur la route le long de la Morava et à travers la Silésie d'Opava vers l'Odra; l'Askiburgion y aurait été cité de manière que Ptolémée aurait cru que ce nom appartenait à tout le complexe des montagnes entre l'Elbe et l'Odra supérieure. Le deuxième groupe de mentions traitait des pays situés entre le Danube et les montagnes transdanubiennes sans avoir pour ces montagnes un nom unique. Le troisième groupe enfin parlait des Sudètes comme des premières grandes montagnes sur la route du Danube vers le nord, mais ces données étaient tellement incomplètes que l'auteur ne parvint pas à l'idée que ce nom pourrait se rapporter aux mêmes montagnes, pour lesquelles il avait déjà le nom d'Askiburgion, acquis du premier groupe; donc, il lia tout simplement ce troisième groupe de mentions au deuxième et eut ainsi le nom collectif de Sudètes pour les montagnes, du point de vue de Ptolémée, transdanubiennes. Et aussitôt qu'il fut parvenu au schéma: Mélibokon — Askiburgion au nord, Sudètes au sud au-dessus du Danube, les autres erreurs en furent la conséquence inévitable, parce que l'auteur plaçait ainsi entre le Danube et les montagnes derrière ce fleuve (donc ses Sudètes à lui) toutes les données qu'il avait rassemblées d'une part sur les pays transdanubiens actuels (du II^{e} groupe des mentions), d'autre part sur le territoire entre le Danube et les Sudètes vraies (du III^{e} groupe de mentions). Ce qu'il savait de la contrée au sud de l'Askiburgion (du I^{er} groupe de mentions) et du territoire au nord des Sudètes vraies (du III^{e} groupe de mentions), il le plaça entre ses Sudètes et l'Askiburgion. Les données qu'il possédait sur les contrées entre le Mélibokon et les montagnes au nord du Danube, il les plaça naturellement entre le Mélibokon et ses Sudètes à lui.

Telle est l'origine du double territoire bohême ou bohême-morave de Ptolémée, l'un entre le Danube et les Sudètes ptolémaïques, l'autre entre les Sudètes ptolémaïques et le Mélibokon-Askiburgion. Ainsi dans le territoire plus au nord, entre les Sudètes de Ptolémée et son Mélibokon-Askiburgion, des données furent introduites qui doivent être mises au nord des Sudètes vraies, c'est-à-dire en dehors de la Bohême et de la Moravie actuelles; et, par contre, dans le territoire plus au sud, nous trouvons un chaos de données dont une partie regarde le territoire bohême-morave actuel, une autre les pays danubiens de l'Autriche actuelle.

Il va de soi que la juste appréciation des données de Ptolémée et la localisation précise des noms ethnologiques et topographiques que nous trouvons dans les deux territoires bohême-moraves sera une tâche difficile: toutefois, nous serons à même de

localiser dans notre territoire au moins une série de noms et de dénominations locales. Nous suivrons le procédé par lequel Ptolémée relie ses dénominations ethniques et topiques aux zones de montagnes principales et aux cours d'eaux qui étaient, avec ces chaînes de montagnes, les facteurs principaux pour déterminer la direction des routes commerciales.

Des montagnes secondaires de Ptolémée, qui appartiennent ou dans notre territoire ou dans son voisinage le plus proche, il faut citer quatre »forêts«: ἡ *Γαβρήτα Ὕλη* (II. 11. 3, 5, 11 bis), ἡ *Σημανοῦς Ὕλη* (II. 11. 5), ἡ *Λοῦνα Ὕλη* (II. 11. 3, 11), ὁ *Ὀρκύνιος Δρυμός* (II. 11. 5, 10, 11). La Gabréta est identique avec la Šumava (Forêt de Bohême), ou avec la Šumava et la Forêt Bavaroise. Cette identification est acceptée par tous ou presque. Les trois autres »forêts« sont plus difficiles à identifier. Le Sémanus est placé par Ptolémée *ὑπὸ τὸ Μηλίβοκ ν.* D'après la statistique puisée directement dans son œuvre, la préposition *ὑπό* lui signifie les objets qui — de son point de vue — lui étaient plus proches, la préposition *ὑπέρ*, par contre, tout ce qui était plus éloigné de lui. Autrement dit: *ὑπό* chez Ptolémée désigne la direction sud ou presque sud (et non la direction est, comme voulait Zeuss, D. N. 118, et autres), *ὑπέρ* la direction nord ou presque nord. Le Sémanus, s'il ne fait pas directement partie du Mélibokon, est donc à chercher au sud de cette longue chaîne de montagnes; on peut encore penser à la Šumava avec le Český Les (Forêt de Bohême) puisque c'est là la chaîne de montagnes la plus importante, sortant justement du centre du Mélibokon ptolémaïque et s'étendant vers le sud ou vers le sud-est. Pour cette éventualité parlerait peut-être aussi la similitude des mots: *Σημανοῦς* et Šumava. Il est vrai que l'auteur antique pouvait penser même à quelque autre groupe de montagnes, sans que le texte nous indique si c'était en deçà ou au delà de la frontière bohême. La Forêt Hercynienne de Ptolémée est sans doute une survivance littéraire d'une époque beaucoup plus ancienne. Il n'est pas probable que le nom qui avait signifié collectivement toutes les montagnes à partir du Rhin au Dniester et au Prouth, se soit ensuite restreint à un petit groupe de montagnes loin du Rhin. Ptolémée place la forêt Hercynienne une fois entre les Sudètes et les *Σαρματικὰ ὄρη*, une deuxième fois il localise derrière elle ses *Οὐισβούργιοι* et une troisième fois il localise au-dessous d'elle les Quades. Quand à la forêt de Luna, Ptolémée la place une fois auprès du troisième affluent sans nom à gauche du Danube, c'est à dire près de la rivière de Morava, une autre fois il en fait la frontière des Quades. On pourrait donc l'identifier avec les Petites Carpathes ou avec une de leurs parties.

J'ai déjà dit que les fleuves étaient un facteur important pour déterminer la direction des anciennes routes commerciales, parce que le long des fleuves les différences en hauteur du terrain

sont relativement rares et, par conséquent, la route n'y monte ni ne descend guère. Mais il faut ajouter tout de suite que, dans les anciens temps, les routes n'allaient que rarement le long de la rive de fleuves, où il y avait souvent des marécages et où le passage des affluents était le plus difficile. Les routes menaient donc, en tant que la nature du sol le permettait, à quelque distance des fleuves, le plus souvent au pied des montagnes ou des hauteurs que les fleuves longeaient et s'en éloignaient quelquefois considérablement selon les avantages du terrain. De là vient le fait curieux que les indications de Ptolémée sur nos fleuves sont beaucoup plus incomplètes que celles sur les montagnes. Nous apprenons quelque chose seulement sur trois de nos fleuves: la Morava, l'Elbe et un de ses affluents. Ptolémée parle (II. 11. 3) de la Morava comme du troisième fleuve sans nom qui se jette du côté gauche au Danube au-dessous de Carnuntum. Plusieurs passages du livre parlent de l'Elbe (ib. 1, 2, 7, 8, 10). Nous n'apprenons rien sur son cours à travers la Bohême, mais la façon dont Ptolémée situe sa source et les villes de Lupfurdon, de Galaigia, de Mersovion et de Leufana, nous apprend qu'il faut tracer cet Elbe en arc à droite du bout oriental du Mélibokon et que le cours supérieur de l'Elbe ptolémaïque est identique avec notre Vltava (Moldau). Son affluent, venant de l'Askiburgion (II. 11. 2), sera alors l'Elbe véritable avant sa jonction avec la Vltava, ou quelqu'un de ses affluents de droite, par ex. la Jizera.

Ayant ainsi établi le cadre indiquant la direction des voies de communication, mettons-nous à résoudre la question des routes principales selon les données de Ptolémée. Les matériaux livrés par Ptolémée seraient d'une grande importance, n'était la façon malheureuse dont l'œuvre fut faite. Il ne nous reste que constater que l'embrouillement causé par la génèse spéciale de l'œuvre devient d'autant plus grand, plus les questions dont l'œuvre s'occupe sont détaillées, et que cet embrouillement est à son comble justement pour les données sur la situation des habitations singulières — πόλεις — par lesquelles menaient les routes commerciales. La solution des problèmes serait facilitée, si l'auteur ne s'était pas borné à la simple énumération des noms et des nombres qui indiquent la position géographique prétendue, ce qui a pour nous d'autant moins de valeur, plus fautive était la source dans laquelle Ptolémée puisait.

Pour parvenir à des résultats positifs, nous ne nous contenterons pas d'une simple explication schématique et de la localisation des noms qui, d'après la position géographique indiquée par Ptolémée, semblent tomber dans notre territoire, mais il faut de nouveau procéder de concert avec le procédé qui donnait naissance à l'œuvre de Ptolémée. La division des sources où Ptolémée puisait ses données concernant notre territoire, en trois groupes, que nous avons faite plus haut, nous sera encore très utile. Quant à la

sûreté de ces données, la plus grande valeur revient à celles qui touchent les lieux au-dessous du Mélibokon et de l'Askibourgion ; et même, là, plus de certitude reviendra aux indications concernant les »villes« plus à l'occident, tandis qu'il faudra combiner les données sur les habitations au bout oriental de l'Askibourgion avec celles sur les habitations au bout oriental des Sudètes de Ptolémée. Il faut juger avec réserve les données de Ptolémée concernant les environs de ces Sudètes, parce que la transposition du nom de la montagne pouvait introduire dans notre territoire quelques lieux qui sont à chercher hors de ce territoire, au nord des Sudètes vraies. La plus grande difficulté fera naturellement l'explication des »villes« dans la partie orientale de notre territoire, où la confusion se fit par le fait que quelques mentions sont liées aux Sudètes, d'autres à l'Askiburgion. La confusion et l'embarras où l'auteur fut jeté par les mentions des deux chaînes de montagnes, causèrent qu'il inscrivit plusieurs habitations — comme il semble — deux fois, naturellement avec des noms déformés: les Romains et les Grecs se souciaient aussi peu de la juste reproduction des noms propres étrangers que mainte grande nation de nos jours. Autre difficulté qui empêche de résoudre la position des »villes« aux environs de grandes montagnes, c'est que l'on n'est jamais sûr si telle »ville« de Ptolémée était encore dans les montagnes ou déjà dans la plaine et, dans ce dernier cas, de quel côté de la montagne il faut la chercher. Il s'ensuit que dans les cartes géographiques reconstruites, où les montagnes ptolémaïques sont marquées par des lignes droites joignant les deux bouts des montagnes dont la position géographique est indiquée par Ptolémée, on a — à quelque distance de la montagne — marqué des habitations qui, en réalité, pouvaient encore être au fond des montagnes ou même au côté opposé de la crête de la montagne.

L'énumération des villes sur le Danube supérieur, faite par Ptolémée, nous donne une série de points fixes d'où partaient les routes commerciales pour notre territoire. Les voici: Brigetio—Kelamantia, Carnuntum, Vindobona, Arelape—Usbion et Boioduron. La solution à laquelle notre travail parvient en expliquant les routes singulières sortant de ces villes danubiennes pour passer dans notre territoire (Bohême et Moravie), peut se résumer comme il suit.

De la double-ville de Brigetio—Kelamantia (aux environs de Komárno actuelle) partait la route commerciale qui traversait le territoire slovaque le long de la Nitra au Váh (Waag), passait ensuite allors peut-être dans la vallée de la Vlára et, en la longeant, par le défilé de Vlára sur le sol morave et se dirigeait au nord vers l'Odra supérieure où existait sa dernière station, nommée Asanka (Ἀσάνκα, II. 11. 14). Dans le nom d'Asanka se fait entendre le nom slave de la montagne Jeseník. On voit qu'une part seulement de cette route traverse notre territoire. La route de Morava—

Odra, parallèle à elle, part de Carnuntum et va le long de la Morava. Ce sont, en premier lieu, les mentions sur cette route qui ont probablement conduit Ptolémée à reporter le nom des Sudètes aux montagnes transdanubiennes. Les stations citées entre Carnuntum et le bout oriental des Sudètes de Ptolémée ne sont donc pas à localiser seulement entre le Danube et la frontière méridionale de la Moravie actuelle, mais dans tout l'espace entre le Danube et le bout oriental des Sudètes vraies. Cela est prouvé et par la longueur de cette route, égalant la longueur de celle de Kelamantia à Asanka, et par la jonction de ces deux routes. Quant à la longueur des deux routes, il n'est pas sans importance que la latitude des Sudètes de Ptolémée correspond à la latitude d'Asanka et à celle du bout septentrional des montagnes Sarmates de Ptolémée. Partant, il faut que la route de Morava—Odra se soit terminée à la même latitude qu'Asanka. La jonction des deux routes est attestée par le nom de la ville d'Eburon (*Ἔβουρον*, II. 11. 14), placée par Ptolémée à gauche (à l'ouest) du milieu de la route de Kelamantia à Asanka. Eburon est évidemment identique avec Eburodunon (*Ἐβουρόδουνον*, ib. 15) sur la route de Morava—Odra. Cet Eburodunon et les stations suivantes de Felikia, de Meliodunon, de Strevinta (*Φηλιζία*, *Μελιόδουνον*, *Στρενίντα*, ib. 14, 15) sont à chercher quelque part sur le sol de la Moravie orientale (et de notre Silésie) de même que les deux dernières stations de la route de Kelamantia, savoir Setovia (*Σετονία*, ib. 14) et Asanka. Mais une localisation précise de ces lieux n'est pas possible.

Ptolémée a encore noté quelques stations entre le bout oriental des Sudètes avec le bout septentrional des montagnes Sarmates d'un côté et l'Askiburgion d'autre côté, dont la localisation ou l'explication sont malaisées. Ce sont les stations: *Κασουργίς*, *Βουδοργίς*, *Ἡγημματία*, *Καρρόδουνον*, *Ἀρσόνιον* (ib 13. 14). La première, Kasurgis, est à exclure de notre territoire, parce que son rapport avec les Sudètes est aussi étroit qu'elle appartient probablement déjà dans le territoire au nord des Sudètes vraies. La station suivante de Budorgis est sans doute identique avec Budorigon (*Βουδόριγον*, ib. 13) au-dessous de l'Askiburgion. Il y a donc le même lieu sous deux noms, une fois au nord des Sudètes de Ptolémée, une seconde fois au sud des Sudètes vraies. Dans ces circonstances il est incertain où placer cette station et il ne reste que la placer simplement quelque part aux environs des Sudètes vraies et de laisser en suspens la question si c'est de ce côté-ci de la montagne ou de l'autre. La position de la troisième station de Hégetmatia est aussi incertaine. Sa position plus dans l'intérieur du territoire bohême-morave septentrional pourrait permettre de la localiser ou en Bohême ou en Moravie. Mais elle peut être tirée du troisième groupe de mentions et appartenir déjà parmi les stations au-delà des Sudètes vraies dans le bassin de l'Odra. Au contraire nous pouvons, sans hésiter, placer les deux dernières stations — Karrodunon et Arsonion — dans

notre territoire, soit en Moravie orientale, soit en Silésie, parce qu'elles sont évidemment liées au côté méridional de l'Askiburgion.

La troisième grande station d'où partait une route importante pour notre territoire, c'était Vindobona. Les stations de Mediolanion (*Μεδιολάνιον* II. 11. 15) et Eburodunon de Ptolémée semblent appartenir à cette voie. Si cette supposition est juste, cette route passait en arc la Moravie du sud vers la route de Morava-Odra. Mediolanion est probablement identique avec Meliodunon que Ptolémée cite plus loin vers le nord derrière Felikia.

La double-ville danubienne Arelape — Usbion est le quatrième point de départ d'expéditions dans notre territoire selon Ptolémée. De là partait la route commerciale qui reliait sans doute les pays danubiens de l'Autriche occidentale d'aujourd'hui avec la route de Morava-Odra, allant en grand arc renflé vers le nord. Comme on n'a pas réussi jusqu'à présent à localiser la double-ville d'où elle partait, il n'est pas non plus aisé de localiser la route. Les localisations d'Arelape faites jusqu'à présent diffèrent considérablement; on oscille aujourd'hui sur la ligne de Linz à Pöchlarn, ce qui fait presque deux degrés de longitude. Les trouvailles archéologiques et les constatations philologiques semblent démontrer l'identité d'Arelape avec Gr. Pöchlarn à l'embouchure de la rivière d'Erlaf. Dans ce cas, il faudrait localiser une grande portion de cette route avec les stations de Koridorgis (*Κοριδοργίς*, II. 11. 15), de Meliodunon et, peut-être, aussi de Furgisatis (*Φουργισατίς*, ib.) sur le sol de la Moravie actuelle. Soit de Furgisatis, soit déjà d'Abilunon (*Ἀβίλουνον*, ib.) partait probablement une route latérale pour la Bohême vers le nord-ouest; mais l'énumération de Ptolémée ne nous en dit rien.

La dernière route qui, selon Ptolémée, reliait notre territoire avec les pays transdanubiens romains, partait de Boioduron, situé à l'embouchure de l'Inn (Passau) et allait vers le nord à Brondentia (*Βρονδεντία*, ib. 15), de là plus loin vers le nord-est à Setuakoton (*Σετουάκωτον* ib.) et à Marobudon (*Μαρόβουδον*, ib. 14). On identifie ordinairement cette route avec celle de Passau à Furth im Walde-Domažlice-Marobudon. Dans les dernières années, on a localisé ce Marobudon quelque part au centre de la Bohême, ordinairement à Stradonice. Mais, je crois que cette route enfilait une direction plus courte, et cela de concert avec Ptolémée, c'est-à-dire de Passau directement vers le nord à Brondentia, dont la position est inconnue, de là vers le nord-est dans les bassins des rivières de Volyňka et d'Otava, où l'on connaît déjà quelques habitations du même temps, et, au delà de l'Otava, vers Blatná, d'où elle allait le long de la Litavka dans le centre de la Bohême. La question où l'on devrait chercher le siège de Marbod d'après mon opinion n'est pas encore résolue. Comme Ptolémée liait les Marcomans à la Gabréta — *ὑπὸ τὴν Γαβρήταν Ὕλην* (II. 11. 11) ce qui indique même plutôt la pente méridio-

nale de la chaîne de montagnes — il faut placer Marobudon quelque part dans la Šumava. Les autres stations de cette route semblent être Redintuinon et Nomistérion (*Ρεδιντούινον—Νομιστήριον*, II. 11. 14), tous les deux ou du moins le second déjà au centre du pays. Nomistérion, par sa position, était évidemment un nœud important de routes. Il y arrivait, outre la route de Passau, la route elbienne, marquée sur notre territoire par les stations de Galaigia et de Lupfurdon (*Γαλαιγία—Λούπφορδον*, II. 11. 13), puis, d'est, la route de Hégetmatia (dont nous avons déjà dit que nous ignorons si cette station était encore dans notre territoire) et, probablement, la route de Stragona (*Στράγονα*, ib.), du nord-est, à laquelle se joignaient deux routes arrivant des contrées au-delà des Sudètes vraies, savoir la route de Susudata—Kolankoron—Lugidunon—Stragona, qui entrait en Bohême dans l'espace entre l'Elbe et les Krkonoše (Monts des Géants), et la route Limios Alsos—Stragona qui liait, comme il semble, la Bohême à la route de Morava-Odra. Les deux routes, celle de Limios Alsos et l'autre de Susudata, se joignaient à Stragona, comme le montrent et les localisations géographiques de Ptolémée et l'ordre de son énumération: *Σουσουδάτα—Κολάγκορον—Λουγίδουνον—Στράγονα—Λίμιος ἄλσος* (ib.). On place toutes ces stations au-delà des frontières de la Bohême, mais je crois que, selon la localisation de Ptolémée, la deuxième, la troisième et la quatrième sont à mettre encore dans notre territoire.

La route de Galaigia—Aregelia (*Ἀρεγελία—Γαλαιγία*, ib.), au-dessous du Mélibokon, est, suivant la localisation de Ptolémée, à chercher chez nous, quoiqu'on ait coutume de la placer parmi les routes en dehors de notre territoire. Elle fait partie ou de la route elbienne qui passait les Krušné hory (Montagnes Métalliques) par le col de Nakléřov, ou c'est une route à part au-dessous des Krušné hory, allant de l'Elbe à l'Ohře (l'Eger) moyen, où elle rejoignait l'antique route commerciale qui liait nos contrées avec les pays sur le Main et sur le Rhin. Quoique la route de l'Ohře au Rhin ait été de grande importance aux temps de Ptolémée et de Marinos, on ne peut la reconstruire qu'en partie selon les données de Ptolémée — et cela même avec difficulté, puisqu'il n'était pas orienté sur la manière dont nos montagnes et celles de l'Allemagne centrale se joignent dans les Smrčiny (Montagnes des Pins) et que, par conséquent, il reliait telle de ses données à ses Sudètes, telle autre au Mélibokon. Tout cela cause un embrouillement, si possible, encore plus grand que n'est celui à l'Est de notre territoire. Parmi les lieux qu'il faut chercher près de cette route, trois ont pour nous une certaine importance: Ménosgada, Bikurgion et Bergion (*Βέργιον—Μηνόσγαδα—Βικούργιον*, II. 11. 14). La première, celle de Ménosgada, est à chercher sur le Main supérieur. Quant aux deux autres, il n'est pas exclu qu'il y va encore de deux noms pour un même lieu.

Voilà ce que j'ai cru nécessaire de dire dans cet aperçu sur

la localisation dans nos contrées des πόλεις de Ptolémée. Comme on voit, je tiens pour possible de fixer d'après Ptolémée au moins partiellement la direction de quelques routes commerciales, mais je crois que l'œuvre de Ptolémée ne fournit pas dans la plupart des cas une base suffisante pour la localisation précise des stations que Ptolémée cite sur ces routes, ou pour l'identification de ces stations avec des lieux d'aujourd'hui. Quant aux πόλεις dans nos pays, il faut refuser dans la plupart des cas l'explication que c'étaient des villes véritables, mais on ne peut non plus dire — à quelques exceptions près — que ç'aient été de simples stations commerciales, établies exprès pour le commerce. Telles stations étaient possibles dans des provinces parfaitement pacifiées, dotées d'un réseau de communications sûres et sans périls, mais point dans nos contrées où les routes et la sûreté étaient beaucoup plus primitives. Je tiens donc la plupart des πόλεις dans nos pays simplement pour des habitations d'indigènes. Il se peut que çà et là sous la désignation de πόλις figure une localité d'autre genre, soit une enceinte (hradiště) des indigènes, soit une fortification romaine ou même un castrum (camp). Ce n'était pas l'importance de ces stations au point de vue du peuple indigène qui engagea Ptolémée à les noter dans son œuvre, mais leur importance au point de vue du rapporteur. On choisissait les habitations des indigènes pour stations selon le but de l'expédition, marchant droit en avant à un but éloigné, par ex. à la mer Baltique. Et l'on choisissait naturellement les habitations situées dans la direction de la route sans égard à leur grandeur, si seulement la disposition des habitants garantissait à l'expédition sécurité, vivres et fourrage suffisants. Telles stations de passage pouvaient donc être petites. S'agissait-il du territoire qui était le but de l'expédition, on y recherchait naturellement les lieux d'importance, les marchés situés au croisement des routes commerciales, ou bien directement les centres commerciaux et politiques qui étaient naturellement considérables.

OPRAVY.

Str. 3 řádek 17 čti: oborů [místo: oboru]
» 13 pozn. 2 řádek 7/8 čti: Obzor praeh. I (1910), 10
19 » 4 » 2: nahraď tečku na konci řádky čárkou; pozn. 5 řádek 4/5 čti: M. Chleborád, Archeolog. nálezy okresu bučovického v l. 1912 a 1913
23 řádek 32 a d.: výčet hřebenů třeba doplniti z publikovaných nálezů hřebenem z Noutonic, srov. Píč, Starož. II. 3. 91 a d. obr. 48 č. 4 (ač jeho provenience není zcela jistá pro rozpor mezi publikací Felcmanovou v Památkách XVIII. 17 a zápisem v inventáři Národního musea)
32 pozn. 4 řádek 4 čti: Píč, Výzkum 1893,
37 řádek 25 čti: kmen [místo: kmem]
40 8 » hradiště Goldgrube; řádek 29 čti: vesměs
41 » 1 » Píč soudil, že
» 43 pozn. 2 řádek 5 čti: a (doslovně totéž)
44 řádek 7 čti: prostíral se [místo: prostírala se]
49 pozn. 6 » ze starších [místo: za starších]
50 » 1 řádek 3: doplň středník mezi slovy *Βοίοις* a *ἐπίκεινται*;
7 » 2 čti: Varisti; ř. 3 čti: frons est,; ř. 4: nahraď čárku na konci řádky tečkou;
8 řádek 2: škrtni tečku na konci řádky
52 » 1 » 2: tečku na konci řádky nahraď čárkou
» 62 řádek 20/21 čti: spokojiti se [místo: spojiti se]
» 63 » 8 čti: (a zlomky . . nádob ze Zlivi)
» 69 » 35 » Říma [místo: Římu]
» 73 » 1 (konec) čti: úmyslně
76 » 30 čti: pomůcka, jíž
84 » 8 » do nedávna
91 pozn. 2 řádek 3 čti: srov. též Schütte; ř. 4 čti: W. Kubitschek
92 řádek 21 čti: *τὰ ὁμώνυμα τοῖς Ἀλπείοις*; ř. 24 čti: pohoří Ptolemaiových; pozn. 5 » str. 96 a d.
97 řádek 19 » nasnadě
98 » 20 doplň za Askiburgiem: a Mélibokem
103 » 18 čti: poříčí Odry
104 » 27 » Gnirs [2])
» 112 pozn. 3 » Novotný, Pto-lem.; pozn. 4 čti: přejal Kauffmann
113 řádek 27 » souhlasí
131 pozn. 1: na počátku 5. řádku škrtni: f.
» 135 řádek 17 a 21 čti: Tiberius [místo: Tiberus]
» 136 pozn. 2 čti: Niederle, SS. III. 11
147 řádek 30 » Bretholzovi; ř. 34 čti: J. Pekař, Objevy Bretholzovy
154 pozn. 4 řádek 3: doplň čárku za slovem Halani
156 5 » 1: doplň čárku na konci řádky
» 171 » 4 čti: str. 169 pozn. 6.
» 172 » 3 řádek 2 čti: 81 a d.
» 181 řádek 6 čti: o podobné akribii
200 pozn. 7 » O. Abel
211 řádek 34 » Banayb, takže
212 » 3 (konec) čti: o níž; pozn. 5 ř. 3 čti: Bainingos; tamt. ř. 7/8 čti: výklad Bainaibu přijal
219 » 40 čti: [3]) [místo: [1])]
225 pozn. 3 řádek 1 čti: zajímavý nález [místo: zajímaný]
227 řádek 17 čti: Ústí n. L. [10])
» 229 » 25 » nikoli však
» 234 » 16 » du degré culturel [místo: sur le degré]
237 » 19/20 čti: des têtes de cygne (ou de canard)
239 » 45 čti: déjà [místo: déjá]
» 245 » 39 » l'explication erronnée [místo: erronnéé]
» 247 » 9 » de la Bohême [místo de Bohême]
» 254 » 31 » tendance [místo: tendence]
255 » 9/10 čti: Burgundaib [místo: Burgandaib]

REJSTŘÍK.

Zkratky: *h* kultura hallstattská (nálezy h.), *by* bylanská, *p* plátenická, *mo* mohylová (jihočeská), *t* latènská, *tř* pozdnělatènská (stradonická), *ř kl.* římská (klasická), *ř prov.* římská provinciální, *ř* dobřichovská, *ř I* dobřichovská, fase pičhorská, *ř II* dobřichovská, fase třebicko-piněvská, *m* merovejská, *hr* hradištní. — *Ř* řadím z praktických důvodů jako samostatnou souhlásku za *r*, řecká jména zařazuji podle abecedy naší (*ov* viz *u*).

Ἀβίλουνον 110 a d., 267
τὰ Ἄβνοβα (ὄρη) 92 a d., 99, 258
Ἀδραβαικάμπροι 176 a d.
Aeduové 32, 245
Aelius Lampridius 155
Aestiové 109
Aëtius 156
Agelmund 204, 207
Agio 201
Αἰλουαίωνες 212, 255
Agrippa 90, 260
Alamani 54
Alboin 207
Alesia 40
Alfaltern 14
τὰ ὁμώνυμα τοῖς Ἀλπείοις (ὄρη) 92, 258
Alpy 6, 43 a d., 50, 134
Altenburg, Deutsch-, 84
Althöfer Mauer, hradiště, 40
Altkönig 40
Altmark 195, 217
Ambrož sv. 156
Ammianus Marcellinus 158, 160, 168
Am(p)sivariové 53
Anarti 44, 57, 170, 257
Andernach 62, 74
Andrä, Skt. 14
Ἀνδοναίτιον 110
Anglové 199
Angrivariové 53, 199
Annales Einhardi 47, 53, 259; Ann. regni Franc. (Lauriss. maior.) 47, 259; Ann. Petaviani 206
Anonymus Ravennský 51 a d.
Ansius Epaphroditus, L. 69
Anthaib 201 a d., 213 a d., 255
Antoninus Pius 62, 141
Antové 214
Aravisci 171
Ἀρεγελία 116 a d., 268
Ἀρελάπη 103, 111, 265, 267
archeologie praehistorická, její úkol 12; v. též ethnologisování; archeol. vykopávky v. vykopávky
Arminius 200
Arneburg 218
Ἀρσικούα 105 a d.
Ἀρσόνιον 106 a d., 266
Ἀσάνκα 104 a d., 265 a d.
Ἀσκαυκαλίς 109 a d.
τὸ Ἀσκιβούργιον (ὄρος) 92 a d., 95—98, 103 a d. passim, 176, 253, 258, 261 a d.
Atilius Hanno, C. 67, 238
Attalus 141, 155
Attila 54, 156
Auerbach 14
Augustodunum 39
Augustus 44, 65 a d., 237 a d., 260
Aurelius Victor 155
Avaři 52, 208 a d., 259
Avioni 199

Babot 87
Badry Staré u Opolánek 197, 227
Baias 51 a d., 251
Βαῖμοι 48, 50 a d., 98, 134, 136 a d., 159, 175 a d., 253, 259
Bainaib 201, 203, 205, 211—215, 254 a d.
Bainingové, Bainové 212, 255
Βαινοχαῖμαι 48, 51, 98 a d., 134, 138, 166 a d., 175 a d., 253, 259
Baioarii v. Bavoři
Baltické moře 7, 84, 120, 131, 219, 230; b. pobřeží 103, 108 a d., 222
Banthaib 202 a d., 205, 211—215, 254 a d.
Bardengau 198 a d., 216 a d.
Bargfeld 66
Βατεινοί 134, 138, 166 a d., 175 a d., 253, 256 a d.
Bavorský Brod v. Brod; B. Les 92 a d. 113, 138, 261
Bavory 14, 44, 49, 52 a d., 245 a d., 255
Bavoři 51 a d., 204, 213, 215, 246, 250 a d.; hypothese o jejich původu od Markomanů 51—56, 246, 250 a d.
Beckersloh 14
Bečva 5, 103
Beehaimi 47, 51, 53, 259; Beheimas 54, 56
Beilngries 14
Beovinidi 197, 202, 205 a d. passim, 254
Βέργιον 117 a d., 268
Beuvray v. Bibrakte
Bezdědovice 19, 83
Bezkydy 92
Bibrakte 38 a d., 42, 234
Βικούργιον 117 a d., 268
Biskupice 121
Blatec 130
Blatná 19, 83, 236, 267
Boemani 51
Βοιόδουρον 50, 53, 82, 103, 112 a d., 265, 267
Boiohaemum 7, 32, 35 a d., 43—51, 53 a d., 98, 135, 137 a d., 147, 175, 213, 245 a d. passim, 259
Bojové 31 a d., 36 a d., 44, 49 a d., 53 a d., 56 a d., 138, 173, 245; sídla 36 a d., 49 a d., 234, 245; odchod z Čech 32—35, 245 a d.
Bornholm 217
Borstel 195
Boructuarii 54
Boubín 82, 113
Braniborsko 195, 217
Bránov 13, 15, 25, 29
Braunsberg 85
Brdy 39, 83, 236
Brennsdorf 14
Brigetio 103 a d. passim, 162, 265; *Βριγέτιον* 103
Brod Bavorský (n. L.) 112 a d., 267; B. Český 26; B. Uherský 121
Βρονδεντία 112 a d., 267
bronzové nádoby 63—73, 236—239, s kolkem:
[E]PILIROM (Straky) 67, 77, 238
TI·ROBILI·SI a C·ATILI·HANNON (Lysec) 67, 238
NORBANI (Obříství) 67, 77, 238
PAPIRI·FELIC (Zliv) 67, 77, 238
PHILOCALI (Pičhora, dvakrát) 72, 79, 238
PCIPI·POLYBI (Pičhora) 68, 238
//////·POLIBI (Řepov) 69, 77, 238
LCOMPITVRICIN (Řepov, dvakrát) 70, 77, 239
CMANLIVANNII (Ohnišťany, dvakrát) 71, 239
Broučkov 25, 29
Bruck (bav.) 14
Brukteři 54
Bříve 195
Bubeneč 226 a d., 244
Budějovice České 82, 135
Βουδοργίς 106 a d., 118, 266
Βουδόργον 106 a d., 118, 266
Buchlov 63
Βοΐαιμον 45, 48
Βουΐτιον 107
Burgundaib 201, 213 a d., 255; v. též Vurgundaib
Burové 134, 138, 152, 169, 171 a d., 174 a d., 177, 253
Butovice 227

Butzow 195, 218
by 7, 10 a d., 20, 31, 233, 246; v. též *h*
Býčí Skála 164
Bydžov Nový 13

Caesar 6, 32 a d., 38, 42 a d., 57 a d., 91, 245, 257 a d.
Capua 65 a d. passim, 237
Caracalla 155, 163
Carnuntum 7, 49, 84 a d., 96, 103 a d. passim, 135, 149, 162, 164 a d., 168, 236, 260 a d. passim
Cassius Dio v. Dio Cassius
Cehnice 19, 83
cesty v. obchodní cesty
Cimbrové 43 a d.
Cipius Polybius, P. 68 a d., 77, 238
Citoliby 227
Claudius 68, 70
Commodus 62, 139 a d., 151 a d.; jeho mír 139 a d., 148, 151—154, 162, 248 a d.
continuum montium iugum 45, 169, 231, 258
Cotini v. Kotini
Cremona 154
Cusus 135 a d.

Čáslav, Hrádek 227
Čechové 47 a d., 51
Čechy porůznu v celé práci
Čejč 121
Čelakovice 13
Čerčany 230
Čerňoves 26 a d.
Českomoravská vysočina 171
Český Brod v. Brod; Č. Les 15, 48, 258, 263

Dahlhausen 190, 195, 217
Dákové 32 a d., 44, 257
Dalmacie 135
Darzau 217, 219
Děčín 18
Děčínské stěny 117
Dejvice 227
Děvín 85 a d., 164 a d., 236
Děvínská Nová Ves (hradiště a sídliště) 86
Dietkirchen 14
Dio Cassius 35, 141 a d., 149 a d. passim, 172 a d., 200, 214, 248
Dněpr 219
Dněstr 91
Dobrovice 13, 29
Dobřichov 16, 21, 30, 59 a d. passim, 232 a d.
Dobřichovice 27, 83
Doksany 227
Domažlice 112, 267
Domitian 62
Domitius Ahenobarbus, L. 35 a d.
Drahejšov 227
Drusus, Cl. 6, 35 a d., 44, 256
Dulgubniové 199,
Dunaj 5 a d., 34, 43 a d., 47 a d., 50 a d., 82 a d., 91 a d. passim, 134 a d. passim, 236, 247 a d. passim
Durinkové 54 a d.
Durinský Les 57, 93
Dušníky 63, 66, 237
Dyje 8, 84, 86, 240

Ἑβουρόδουνον 105, 110, 118, 266 a d.
Ἔβουρον 105 a d., 118, 266
Einhard v. Annales Einhardi
Emmering 14
Emže 53, 117
Ensdorf 14
Epidia 72
Epilius Romanus 67, 77, 238
Erlafa 111, 267
ethnologické názvy, jejich aplikace v archeologii 10 a d.
ethnologie *tř* (české země) 31 a d., 37—43, 157, 244 a d.; *ř I* 132—178, 230 a d., 246 a d.; *ř II* 195—223, 230 a d., 254 a d.
ethnologisování přílišné 10 a d.
Eugippius 53

Falc Horní 14 a d., 233
Φηλιξία 105, 110, 266 a d.
Florus, Ann. 36, 44, 258

Fohrde 217
Fortis 124 a d.
Francký Jura 92; Francký Les 93
Frankové 54 a d., 206
Frascati 170
Frea (Freia) 200
Fredegar 206
Frisové 48
Fritigil 156
Φουργισατίς 110 a d., 267

ἡ *Γαβρήτα Ὕλη* 93 a d., 98, 113 a d., 138, 145, 248, 263, 267
Gaiobomarus 155
Gaisheim 14
Γαλαιγία 100, 116 a d., 264, 268
Gallie 6, 33, 38, 42; G. Narbonská 6, 38
Gallienus 140, 155
Gallové v. Keltové
Gambara 201, 207
Gepidové 223
Gerdau 64
Germáni, germánský 6, 30, 35 a d., 40, 42 a d., 57, 132 a d. passim, 216, 230 a d., 246 a d., 257
Germanie 35, 39, 50, 95, 120, 134, 158, 212, 231
Giubiasco 66
Gleichberg, Malý 40
Godan (Wodan) 201
Golaida 201; Golanda 202
Goldgrube, hradiště, 40
Gothanus codex v. kronika Gothská
Gotland 65
Gotové 166, 203
Grabówka 108
Greinský Les 149
Grobnik u Rjeky 70
Grossprüfening 14
Gusen 136

h 7, 11 a d., 31, 83, 122, 233, 246; v. též *by*, *p*
Hadrian 62
Hagenow 72 a d., 238
Hainburg 84 a d.
Halštrovské hory 261
Haltern 68, 71, 74 a d.
Hanno v. Atilius H.
Hanoversko 217
Hasa 53
Hatzberg 14
Ἡγηματία 106, 116, 266, 268
Helvecones 212
Helvetiové 44 a d., 49, 257
Herculaneum 71
Hercynský les 7, 33 a d., 43—45, 47 a d., 57, 93, 158, 174, 177, 257 a d., 263
Ἑρκύνιος δρυμός v. Hercynský les
Hermunduři 35 a d., 75, 134, 165—168, 252
Herulové 134, 168, 222 a d., 252
Himlingöie 71
Historia Langobardorum codicis Gothani v. kronika Gothská
Hoby 64, 237
Hofheim 74 a d.
Hohenbüchel 14
Holubice 63 a d., 67 a d., 76, 123, 237 a d.; H. u Slavkova 19
Hořovice 63
Hostenice 132
Hostýn 19, 164
hr 224 a d., 243 a d.
Hradec Král. 63 a d., 76, 237; H. Levý 227
Hrádek u Čáslavě v. Čáslav
Hradisko Staré (u Okluk) 16 a d., 21 a d. passim, 58, 67, 82
Hradiště u Libětic (Sousedovic) 114; H. u Stradonic v. Stradonice; H. Uherské 63, 68, 238
Hrdlořezy 63, 66, 237
hrnčíři kucovlaští z Kavaje (v Albanii) 28
hroby v. pohřebiště, ritus pohřební, přechodní nálezy
Hron 136, 158, 162, 170
Hrubčice 13, 121
Hunové 156
ὑπέρ u Ptolemaia 94, 263
ὑπό u Ptolemaia 94, 138, 263

Chasuarii 53
Chattové 7, 45, 49, 54, 251

Chattuarii 54, 251
Chaukové 99, 199
Cheruskové 199 a d.
Chlum-Bezdědovice v. Bezdědovice
Chronicon Gothanum v. kronika Gothská
chronologie *by* 13 a d., *tř* 37—39, 42, 234, *ř I* 62 a d., 75—81, 235 a d., *ř II* 190—195, 242 a d.
Chuba 137, 149, 177
Chudonice 13, 29, 197

Illyrikum 7 a d.
Ipel 136, 170
Isidor Sevillský 207
Italicus, král Kvádů, 154, král Cherusků 200
Itinerarium Antonini 53

Jablunkovský průsmyk 103 a d.
Janovice 13, 29
Jantarové pobřeží 108 a d., 120
Jaroměř 196
Jazygové 148, 152, 171, 174, 250; v. též Sarmaté
Jeseníky 95 a d., 104 a d. passim, 262, 265
Jizera 100, 264
Jordanes 51, 53, 166, 168
Julius Capitolinus 140, 148, 151, 154
Jura v. Francký J., Švábský J.
Justinus 34, 57
Jutský půlostrov 108, 131, 217

Καλισία 106 a d.
Καλούχωνες 99, 166 a d.
Kampové 137, 159
Karel Veliký 47 a d., 206, 259
Καρνοῦς 103; v. též Carnutum
Karpaty 44, 86, 151, 177, 258; Malé K. 47 a d., 93; Bílé K. 47 a d., 92, 174
Καρρόδουνον 106 a d., 266
Κασουργίς 106, 266
Katalaunská pole 156
Katvalda 135, 154, 165 a d., 248
Kavaja 28
Κελαμαντία 103, 105 a d. passim, 265 a d.
Keltové, keltský 6, 39, 42 a d., 56 a d. 131, 161, 173, 175, 226, 244 a d.
keramika v. jednotlivé kultury (zkratky), přechodní nálezy, chronologie, pohřebiště, ritus pohřební
Kirchenreinbach 14
Kirchsittenbach 14
Klobuky 226
Kněževes 23, 63, 77
Kněží hora u Katovic 114, 227
Kocelovice 228
Κῶγνοι 172 a d.
Kojetín 121
Kokory 130
Κολάγκορον 116, 268
Körchow 66, 237
Κορριδοργίς 110 a d.
Κορκοντοί 98, 134, 138, 166, 173 a d., 175 a d., 253, 267
Kosmas 46, 51, 259
kosmograf Ravennský 51 a d.
Kostelec n. L. 63, 230
Kostomlaty 26, 29 a d., 43, 123, 165
kostrové hroby v. ritus pohřební, pohřebiště, přechodní nálezy
Kotini 56 a d., 98, 134, 138, 169—174, 177 a d., 232, 253, 256; *Κῶγνοι*, *Κοτινοί*, *Κύτνοι* 172 a d.
Kouřim St. 227
Krč 13
Krčinky 227
Krkonoše 116, 137, 176, 248, 253, 268
Kronika Gothská 202 a d., 205—210, 254 a d.
Krušné hory 93, 98, 100, 116 a d., 137, 166, 231, 248, 261, 268
Křenovice 13, 131
kultura v. jednotlivé zkratky
Kunžvartský průmysl 82, 113 a d.
Kuřimeny 19, 83
Kvádové 43, 56, 93, 132 a d. passim, 157—165, 168, 171 a d., 204 a d., 209 a d., 232, 250 a d.; jejich původ 159 a d.; směr jejich pochodu 161 a d.; sídla 158 a d., 161 a d., 168, 251 a d.; počet 142 a d.; přeceňování jejich sil 150 a d., 252; závislost

na říši římské 154 a d., 162 a d., 252; archeologie 43, 163 a d.
Kysúca 103

Labe 6, 35, 42, 51, 82, 87 a d., 93, 98, 99—101, 116 a d., 130 a d., 166 a d., 196 a d. passim, 236, 255 a d., 264
Langobardi 99, 133 a d., 147, 188, 195—221, 242, 252—256; archeologie 195 a d., 216—221, 255 a d.
Laurissenses ann. v. Annales
Lednice 130, 264
Lehnice 116
Lengenfeld 14
Les Bavorský, Český, Durinský, Francký, Greinský, Hercynský, Teutoburský, v. Bavorský L., Český L. atd.
Λεῦφάνα 100
Λευκάριστος 106 a d.
Lhota Kapsova 83
Lhotice, hradiště, 19, 82
Libeň 133
Libeř (u Jílového) 23, 63, 66 a d., 71 a d., 78, 237, 239
Libice 227
Ligurius fluvius 202, 207
Limes 7, 75, 84
Λίμιος ἄλσος 106 a d., 116, 268
Linec 111, 267
Lisovice 13, 26, 63, 66, 77, 237
Litavka 83, 236, 267
Litavské hory 87, 219
Livius 34
Lübsow 65
Λουγίδουνον 116, 268
Lugiové 116, 169, 172 a d., 177
Luhmühlen 69
Lulč 130
ἡ Λοῦνα Ὕλη 93, 263
Λούπφουρδον 100 a d., 116, 264, 268
Lysá 63 a d., 237
Lysec 63, 67 a d., 73, 76, 237 a d.

m 165, 190 a d., 196, 224 a d., 243 a d.
Maďaři 51
Manhart 92, 97, 149, 261
Manlius Vannius, C. 71, 239
Mannersdorf 87
Manžurie 13
Marcellinus comes 223
Marcus Aurelius 90, 144, 148 a d., 158, 162; M-ův mír 148, 150 a d., 173, 252; M-ův sloup 149
Marinos z Tyru 90 a d. passim, 260 a d.
Μαρίωνις 100
Marka Stará v. Altmark
Markomani 7 a d., 31 a d., 35 a d. 50 a d. passim, 69, 75, 93, 98, 113, 132—157, 158 a d. passim, 203, 232, 244, 251 a d. passim; jejich původ 159 a d.; příchod do Čech 35 a d., 234, 245 a d.; odchod z Čech 136—141, 145, 247 a d.; sídla 37, 39 a d., 43, 49 a d., 113 a d., 134—145, 148, 245 a d.; Dunaj jižní hranicí jejich sídel 37, 134 a d., 247 a d.; jejich počet 142 a d.; nouze o půdu 140 a d., 148, 154 a d.; občasné mizení z dějin a jeho příčiny 141—144, 250; přeceňování jejich významu 145 a d., 249 a d.; závislost na říši římské 154 a d., 252; archeologie 43, 156 a d., 244 a d., 256; otázka původu Bavorů 50—56, 250 a d.
»markomanské« války 8, 139 a d. passim, 154 a d., 158, 162, 186, 200, 248 a d.; v. též Markomani, Kvádové, Markův mír, Commodův mír
Marobud 6 a d., 35 a d. passim, 69 a d., 89, 134 a d. passim, 197, 200, 234, 246 a d.; jeho sídlo 7, 40 a d., 45, 48 a d., 112 a d., 267 a d., srov. též: *Μαρόβουδον* 82, 112—115, 267 a d.
Marsingové (Marsigni) 134, 138, 167, 169, 173, 177 a d., 231, 252 a d., 256 a d.
Marus 135 a d.
Mást 86
Mauringa 202, 213, 255
Mausheim 14
meandr tečkovaný 14, 80 a d., 87—89, 121, 184 a d., 219, 239; rytý 88, 219
Μεδιολάνιον 110 a d., 267

Mehrum 64, 66, 237
Meklenbursko 217
τὸ Μηλίβοκον (ὄρος) 92 a d., 98, 100, 117 a d., 258, 261 a d.
Μελιόδουνον 105, 107, 111, 266 a d.
Měnín 63, 66, 131, 164, 237
Μηνόσγαδα 117 a d., 268
Μερσούιον 100 a d., 116 a d., 264
»města« Ptolemaiova v. Ptolemaios — *πόλεις*
Mezice 130
Michle 13, 226 a d., 229 a d., 244
milodary v. ritus pohřební, pohřebiště, přechodní nálezy (passim)
mince římské v. římské m.
Mnichov 14
mo 7, 11, 15, 48, 122
Mohan 40, 45, 49, 82, 98, 117 a d., 166, 268
Mohuč 14, 66
Mont Beuvray v. Bibrakte
Morava řeka 5, 82, 93, 96 a d., 99, 104 a d. passim, 136 a d., 158 a d. passim, 236, 263 a d.; M. země porůznu v celé práci
Moravská brána 84
Moravské pole 7, 84, 97, 111, 261
Mračenice 227
Mradice 23
Münzinghof 14
Mušov 8, 86, 124—127, 240
Mže (Berounka) 39, 83, 112

Nába 92, 97, 261
nádoby bronzové v. bronzové n.
Nahořany 196
Nakléřovský průsmyk 117, 268
nálezy přechodní v. přechodní n.
Narbonská Gallie v. Gallie
Naristi 167; srov. též *Οὐαριστοί*
Nasavrky 19, 82
Němčí 120
Němčice 131
Nemeti 44, 257
Nepolisy 66
Nero 68, 70, 84
Nerva 62, 123
Neuhaus 14
Neuss 74 a d.
Nienbüttel 64
Nisa Kladská 96
Nitra 103, 265
Nittendorf 14
Νομιστήριον 115 a d., 120, 268
Norbanus 67, 77, 238
Noreia 32 a d., 245
Norikum 7, 32 a d., 37, 50, 113, 134, 204, 245, 247
Norimberk 14
Notitia dignitatum 53, 141
Noutonice 132, 270
Novaesium 74 a d.
Nymburk 22, 63

Oberndorf 14
obchodní cesty 9, 81—90, 101—120, 236, 259—269; podle Ohře 82, 117 a d., 236, 268; řezenská 82; pasovská 82 a d., 112—115, 236, 267 a d.; linecko-budějovická 82; z Arelape-Usbia 111 a d., 267; z Vindobony 110 a d., 267; znojemská 82, 236; moravsko-oderská 5, 8, 82, 84—87, 104 a d., 121, 236, 260, 265 a d.; »považská« 103 a d., 265; polabská 102, 116 a d., 236, 268; ze středních Čech na severovýchod 102, 116, 268; pod Krušnými horami 102, 116 a d., 268
obchodníci římští v. Římané
Obříství 23, 63, 65, 67, 77, 237 a d.
Ödes Schoss u Stopfenreithu 85
Odoakar 186, 204, 208
Odra 5, 84, 88 a d., 96, 103 a d. passim, 211, 216 a d., 236, 265 a d.
Odřepsy 26 a d.
Ohnišťany 26 a d., 63, 66, 70 a d., 195, 239
Ohře 11, 82, 117, 167, 236, 268
Okluky v. Hradisko Staré
Oldendorff 64
Olšany (na Moravě) 13
Ombroni 57
Opolany 13, 29, 227

Origo gentis Langobardorum 199 a d., 205 a d. passim
ὁ Ὀρκύνιος Λρυμός 93, 158, 263
Ornavasso 64
Ořechov 121
Osi 134, 138, 169, 171 a d., 174, 253
Osterehlbeck 64
Ostrogoti 203
Otava 57, 83, 113 a d., 236, 267

p 7, 12 a d.; v. též *by*, *h*
Paderborn 202, 206 a d.
Pannonie 6, 8, 33 a d., 37, 50, 87, 134 a d., 141 a d. passim, 172, 174, 207 a d., 214, 247
Papirius Felix 67, 77, 238
Παρίεννα 106
Pasov 82, 112 a d., 236, 267
Paulinus Diaconus 156
Paulus Diaconus 156, 199, 201 a d., 205 a d., 210 a d.
Petronell 84
Petrus Patricius 200, 214
Philocalus 72 a d., 79, 238
Pičhora 13, 15, 20—30, 38 a d., 59 a d. passim, 78—81, 123, 179 a d. passim, 216 a d., 232 a d. passim; sídliště pod P. 30
Piněv 13, 24, 179 a d., 187—195, 216, 232, 241 – 243
Plaňany 13, 29 a d., 43, 165
Plchov 27
Plinius 33, 44, 84, 89 a d., 109, 260
Plzenec 112
pobřeží Baltu v. baltické p.
Podbaba 13, 197
Podlesí lounské 13
Podmokly-Rozběsesy 16, 18, 25, 27, 29 a d., 42 a d., 87, 117, 227
Podmokly u Křivoklátu 64
Podněpří 88; v. též Dněpr
Podunají 9, 35, 37, 50 a d., 57, 111 a d., 135 a d. passim, 209, 211; v. též Dunaj
pohoří Ptolemaiova v. Ptolemaios
pohřebiště *mo* 48, *t* 18 a d.; *tř* 16, 18 a d., 129 a d.; *ř I* 59 a d., v. též Pičhora; *ř II* 179 a d., v. též Třebická, Piněv; *ř prov.* 132
pohřební ritus v. ritus
Pöchlarn, Gross-, 111, 267
Polabí porůznu v celé práci; v. též Labe
πόλεις Ptolemaiovy v. Ptolemaios
Polsko 88
Polybius v. Cipius P.
Pomohaní 7, 57 a d., 118; v. též Mohan
Pompeius Trogus 34
Pompeje 65 a d., 70, 237
Pooří 7, 30; v. též Ohře
popelnicová pole lužicko-slezská 7, 10 a d., 16, 132, 246
Porýní 9, 62, 73 a d., 82, 117; v. též Rýn
Poseidonios z Apameje 43 a d.
Poštovice 132
Povislí 89, 104, 121; v. též Visla
praehistorie, její úkol 10 a d., 12
Prennertshofen 14
Prokopios 200, 222 a d.
Prošnica (Persanta) 108
Pruppach 14
Prut 91
Pržmo (hradiště Věnec) 83, 114 a d.
Předměřice 227
přechodní nálezy předhistorické, jejich význam (všeob.) 10 a d., 27 a d.; *by—ř* (*h—ř*) 12—16, 233, 246; *tř—ř I* 16—31, 233 a d.; *ř I — ř II* 183—186. 240 a d.; *ř II — m* 224 a d., 243; *ř II — hr* 225—230, 243 a d.
Přerov n. L. 13, 227
Ptolemaios, Klaudios 46 a d., 50 a d., 82, 90—120, 134, 137 a d., 145, 156, 158 a d., 172 a d. passim, 199, 248, 253, 258—269; trojí druh zpráv o naší oblasti 96—99, 177, 261 a d.; pohoří Ptol. 46 a d., 91—99, 258, 261 a d., v. též jednotlivé názvy pohoří; řeky Ptol. 99—101, 263 a d., v. též jednotlivé názvy řek; kmenové Ptol. 50 a d., 98, 134, 137 a d., 159, 166 a d., 172 a d., 174 a d., 199, 253 a d., v. též jednotlivá jména kmenů; *πόλεις* 101—121, 264 a d., jejich význam 118 a d., 269

Radotín 83
Radovesice 21, 27, 63, 65, 77, 123, 131, 237
Radyně 112
Raeti 54, 251
Raetovarii 54, 251
Ῥαχάται (*Ῥαχατρίαι*) 137, 159
Rakouz (Rakez, Rakiz), Rakúsy 137
Rastislav 47 a d.
Raurikové 44, 257
Ravennský kosmograf 51 a d.
Ῥεδιντούινον 115, 268
Reichenhall 62
Reudingové 199
ritus pohřební 15 a d., 31, 127—132, 181—183, 186, 228 a d., 233 a d., 240 a d., 246
Robilius Sita..., Ti. 67, 238
Römhild 40
Rondsen 65
Rousinov Nový 124, 131
Rozbělesy v. Podmokly-Rozbělesy
Rugiland 197 a d., 205, 211, 216, 221
Ῥούγιον 108 a d.
Rugiové 110, 204, 208
Ῥοντίχλειοι (*Ῥονγίχλειοι*) 110
Rýn 5 a d., 32 a d., 36 a d. passim, 73 a d., 82 a d., 92, 117, 129, 245 a j. passim.

ř kl. 6 a d., 62
ř prov. 6, 38, 62, 83, 121 a d., 191
ř I 6, 10, 12 a d., 16 a d., 59—178, 230 a d., 233—240, 256 a d.
ř II 179—223, 230 a d., 232, 240—244, 257
Řepov 63, 66, 69 a d., 77 a d., 81, 237 a d.
Řezno 14, 48, 149
Římané, římský 6 a d., 45, 74 a d., 86, 92, 122 a d., 131, 134 a d. passim, 186, 240, 248 a d. passim; ř. vojska 6 a d., 35, 49, 122, 135, 199, 240; ř. kupci 6 a d., 122, 240; ř. provincie, styky s nimi, v. obchodní cesty; ř. kultura, vliv na naše končiny, 5 a d., 121, 186 a d., 241, 244; ř. import 6 a d., 63 a d., 83 a d., 236; ř. mince 62, 74, 81, 83, 122 a d.

Samo 5, 55, 206
San 219, 255
Sarmaté 163, 171
τὰ Σαρματικὰ ὄρη 92 a d., 103 a d., 258, 261, 263
Sasko 47, 202, 207, 209
Sasové 48
Scadanan 201, 213, 255
Scadinavia 202
Scatenauge 202, 207
Schrotzhofen 14
Schwenderöd 14
Scoringa 202, 213, 255
Secundus Tridentský 201, 212
ἡ Σημανοῦς Ὕλη 93 a d., 263
Semice 227
Semnoni 99, 162, 199
Sentius Saturninus, L. 7, 49, 89, 135
Σετίδανα 106 a d.
Σετουάκωτον 112 a d., 267
Σετονία 105 a d., 266
Severní moře 51, 131, 217, 219, 230
Σιατουτάνδα 173, 177
Sido 154
Σιδόνες 176
Σίδωνες 134, 138, 176 a d., 253 a d.
Skalice Česká 196
Skály 19, 83
Skandinavie 222; v. též Scadinavia, Scadanan, Scatenauge
Skordiskové 43
Sřivany 13
Σκοῦργον 109
Slaná 170
Slatěnice 130
Slatina 23
Slavník 51
Slezsko 5, 96, 103 a d. passim, 138, 175, 177, 253, 262
slohy předhistorické 11
Slované 10, 47 a d., 51 a d., 132, 159, 175, 196, 204, 216, 223, 230, 246; v. též Vendové

slovanský původ popelnicových polí lužicko-slezských 10 a d., 132, 246
Slovensko 5 a d., 58, 92, 103, 158, 162, 168 a d., 211, 219, 251, 253, 261
Slupská 108
Smíchov 21
Smrčiny 92 a d., 117, 258, 261, 268
Sokolč 230
Speikern 14
spony s očky, jejich význam pro datování *ř I* 73—76; jinak (spony vůbec) v. chronologie, přechodní nálezy, ritus pohřební
Správčice 227
stáčení zbraní v. ritus pohřební
Stará Marka v. Altmark
Staré Hradisko v. Hradisko
Staufersbuch 14
Steinsburg, hradiště na M. Gleichbergu, 40
Stendal 195, 218
Stillfried 86
Stopfenreith 85
Strabon 33, 35, 43 a d., 48 a d., 90, 145, 158, 176, 198 a d., 259 a d.
Stradonice 16 a d., 20—32, 37—42, 64, 82 a d., 112, 157, 196, 233 a d., 244 a d., 256, 267
Στράγονα 116, 268
Strakonice 19, 83, 113, 121, 236
Straky 29 a d., 63, 67 a d., 77, 81, 123, 131 a d., 238
Στρεονίντα 105, 107, 266
Stupava 86
styly předhistorické v. slohy
Suavi 205, 210 a d., 215
Sudety (skutečné) 93 a d. passim, 170 a d., 176 a d., 231, 253 a d., 261 a d. passim
τὰ καλούμενα Σούδητα ὄρη (Ptolemaiovy Sudety) 92, 95—99, 104 a d., 117, 176 a d., 258, 261 a d. passim
Σουδινοί (Σουδηνοί) 98, 134, 138, 176 a d., 253 a d.
Σουσουδάτα 116, 268
Svatopluk 5, 47
Svévové 99, 159 a d., 169, 175, 199, 231
Svitava 120
Svratka 8, 86, 120, 240
Σύηβος ποταμός 108 a d.
Syrovice 13

Šance u Dobré Vody 227; Švédské Š. u Chlomku 227
Šoproň 87
Špilberk 164
Šumava 15, 37, 48 a d., 52, 55, 92 a d., 113 a d., 137 a d., 248, 258 a d. passim
Švábský Jura 45, 49, 92

t 7, 11, 16, 18, 31, 42 a d., 122, 233; v. též *tř*
tř 10, 16—31, 43, 64, 78, 83, 122, 133 a d., 233 a d., 237, 244 a d., 256
Tabula Peutingeriana 53
Tacitus 7 a d., 32, 34, 40, 44 a d., 48 a d., 53, 58, 84, 90, 99, 109, 134 a d. passim, 158 a d., 167 a d. passim, 199 a d., 231, 240, 245 a d passim
Tasovice Malé 124
Tektosagové v. Volkové T.
Teplice 117, 122
Teurisci 57
Τευριοχαῖμαι 166
Teutoburský Les 6
Teutoni 44
Thalmessing 14
Theodorich Veliký 203
Tiberius 6 a d., 35 a d., 49, 74, 89, 135 a d., 199, 240
Tisa 163, 171, 223
Tivoli 65
Trajan 62
Trebellius Pollio 155
Trogus Pompeius 34
Třebčín 19
Třebická 59, 179 a d., 216, 232, 235, 240 a d.
Třeboul 13, 227
Třešovice 83
Tuklaty 23, 25 a d., 29 a d., 197
Τούρωνοι 166
Tusculum (Frascati) 170, 172

Tušovice 228
Tvršice 30

Οὐαριστοί 93, 98; v. též Naristi
Οὐιαδούα ποταμός 103, 108 a d.
Οὐινδόβονα 103; v. též Vindobona
Οὐιρίτιον 107, 110
Οὐΐρουνον 107
Οὐισβούργιοι 172 a d., 177, 263
Οὐιστούλα ποταμός 108 a d.
Újezd Jeníšův 19, 117
Unterrieden 14
Unterrüsselbach 14
Urmitz 74
Úřetice 25, 29, 130
Οὔσβιον 103, 110 a d., 265, 267
Ústí n. L. 18, 117, 227

Váh 92, 103, 136, 196, 265
Valentinian 168
Valerian 155
Vandalové 152, 166, 168, 201, 207
Vannius 87, 136 a d., 140, 154, 248; C. Manlius Vannius, výrobce br. nádob, 71, 239
Varisti v. *Οὐαριστοί*
Varnové 199
Varus 6
Veleslavín 226 a d.
Velleius Paterculus 7 a d., 35, 37, 41, 44 a d., 48 a d., 89 a d., 134 a d., 145, 148, 175, 198 a d., 240, 247 a d. passim
Vendové 211, 254; v. též Slované
Věnec, hradiště, 83, 114 a d.
Verra 166
Vesera 88, 117
Vespasianus 154
Viadua v. *Οὐιαδούα*
Vibilius 166 a d.
Vicomělice 19, 24
Vidava 108
Vinařice 13, 197
Vindelikové 50
Vindilicus amnis 202, 207
Vindobona 86, 103, 110 a d., 149, 265, 267
Vinicius, M. 170
Vinnilové 200 a d., 207
Vinohrady 26, 36, 195
Virition v. *Οὐιρίτιον*
Virunon v. *Οὐΐρουνον*
Visla 5, 84, 89, 103 a d. passim, 174 a d., 177, 219
Vistula v. *Οὐιστούλα*
Vlára 103, 265
Vlkov u Král. Městce 63, 66, 237; V. u Smiřic 227
Vltava 82, 98, 100, 175, 264
Volkové Tektosagové 56—58, 173
Volyňka 82 a d., 113 a d., 122, 267
Vrutice Kropáčova 63, 67 a d., 77, 131, 238
Všenory 83
Vurgundaib 202; v. též Burgundaib
vykopávky archeologické, jejich posudek 16 a d., 59 a d., 179 a d., 234 a d., 241
Vysočany 23

Waal (Holandsko) 70
Wacho 197, 202 a d. passim
Walderada 215
Walkersbrunn 14
Westerwanna 66, 237
Wieprz 108
Wichula 65
Winklarn 62
Wodan 201

Ybor 201

Záhorčičky 19
Záryby 192
Zboží 13
Zdice 63, 66, 83, 237
Zlatá stezka v. obchodní cesta pasovská
Zliv 23, 63, 66 a d., 73, 76 a d., 123, 237 a d.
Znojmo 82, 236; Znojemsko 110

Žárové hroby v. ritus pohřební, pohřebiště, přechodní nálezy
Želkovice 83

OBSAH.

Strana

Předmluva 3

I. **Úvod. — Historické zprávy o pobytu Římanu v našich zemích** . . 5

Přeměna domorodé kultury v Gallii, alpských zemích a starověké Germanii vlivem kultury římské. — Rozdělení našeho státního území na dvě oblasti. Vliv římské kultury na obě oblasti. — Historické zprávy o pobytu Římanů v oblasti západní.

II. **Přechody mezi kulturou dobřichovskou a kulturami staršími. — Kultura stradonická a její původ po stránce ethnologické** 10

Význam přechodních nálezů. — Otázka přechodu od kultury bylanské k dobřichovské. — Přechod od kultury stradonické k dobřichovské. — Otázka ethnologické příslušnosti kultury stradonické. — Odchod Bojů. — Příchod Markomanů. — Sídla obou kmenů. — Chronologie Stradonic. — Hercynský les. — Boiohaemum. — Hypothese o původu Bavorů od Markomanů. — Volkové Tektosagové.

III. **Pičhorská fase kultury dobřichovské. — Její původ po stránce ethnologické** 59

Nedostatky výzkumu na Pičhoře. — Chronologie období pičhorského. — Importované nádoby bronzové. — Nádoby s kolky. — Spony s očky. — Obchodní cesty. — Ptolemaiovy zprávy o geografii Čech a Moravy. — Ráz nálezů jihočeských a moravských. — Archeologicky nelze doložiti pobyt Římanů v obou našich zemích. — Nálezy mušovské. — Pohřební ritus. — Otázka původu kultury pičhorské po stránce ethnologické. — Markomani. — Kvádové. — Hermunduři. — Marsingové, Kotini, Osi, Burové. — Bainochaimové, Baimové, Bateini, Korkonti, Sudini, Sidoni.

IV. **Třebicko-pněvská fase kultury dobřichovské. — Její původ po stránce ethnologické** 179

Vykopávky na Třebické a u Pněva. — Otázka souvislosti fase třebicko-pněvské s fasí pičhorskou. — Význam pohřebiště pněvského. — Chronologie fase třebicko-pněvské. — Její příslušnost po stránce ethnologické. — Otázka pobytu Langobardů v Čechách. — Herulové.

V. **Přechody ke kultuře merovejské a hradištní. — Otázka slovanského původu kultury dobřichovské. — Závěr** 224

Přechod ke kultuře merovejské lépe doložen. — Význam obojích přechodních nálezů čistě jen kulturní. Ethnické souvislosti s dobou dobřichovskou přechodní nálezy nedokládají. — Kultura dobřichovská původu germánského.

Résumé 232
Rejstřík 271
Obsah 282

BINDING SECT. JAN 28 1974

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

DB
200
S54

Simek, Emanuel
Cechy a Morava za doby
rimske

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 27 08 04 022 0